e e s t i L u g u

6

HENRIKU

LIIVIMAA KROONIKA

Ladina keelest tõlkinud Julius Mägiste

EestiPäevaleht
AKADEEMIA

Algupärane pealkiri: Heinrici chronicon Livoniae
Tõlke esmatrükk: Vaba Eesti, 1962

Tõlge ladina keelest:

Sarja kujundanud Jüri Jegorov
Makett ja küljendus: Villu Koskaru

ISBN 978-9949-431-52-6 (6. raamat)
ISBN 978-9949-431-41-0 (kogu sari)

Trükkinud CPI - Clausen & Bosse, Leck

saateks

Käesoleva tõlkega tehakse eesti lugejale kättesaadavaks Läti Henriku Liivimaa kroonika. See meie maa ja rahva ajaloo seisukohalt ainulaadse tähtsusega Eesti XIII sajandi vabadusvõitluse heroilis-traagiline kirjeldus ilmus esmakordselt eesti keeli a. 1881—1883 Jaan Jungi tõlkes, mis nüüd muidugi on täiesti vananenud ja avalikkusele kättesaamatu. 1941. aasta sõjasuvel Tartu kaitsel langenud noorel, väga andekal klassikalisel filoloogil Rudolf Laanesel oli valmis uus moodne tõlge Henriku kroonikast, ent see hävis kuuldavasti vaenutules.

Nüüd lugeja ette minev kroonika eestindus on tekkinud eestindaja huvist oma rahva muinsuse vastu ning tema siirast tahtest kaasa aidata selleks, et kaasmaalased saaksid vahetult emakeeles tutvuda selle põneva teosega, millest meie seas nii palju räägitakse, ent ometigi kahjuks nii vähe teatakse. See kroonika on emakeelses versioonis olemas sakslasil, inglasil (1961), lätlasil (1936) ja venelasil (1938), teda pole aga võimalik lugeda eesti keeli, mille kõnelejaid teose sisu väga lähedalt puudutab, kellede maa jõukust, ilu ja oma aja kohta kõrget sotsiaal-kultuurilist taset ning visa vabadustahet ta eriti eredalt valgustab. Selle tunduva ebakoha kõrvaldamiseks on allakirjutanu selle teose tõlkinud. Tõlke visand valmis Rootsi läänerannikul Bastadis 1959. a. suvepuhkuse ajal, viimistlus toimus 1961–1962 Lundis.

Eestikeelse uue tõlke algvisand tehti a. 1959 Wilhelm Arndti redigeeritud ladinakeelse kroonikateksti Heinrici Chronicon Lyvoniae

järele, mis on avaldatud G. H. Pertzi sarjas Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis, Hannover 1874. Viimistlemine teostus Henriku kroonika saksakeelse tõlkega varustatud Heinrici Chronicon Livoniae (Holzneri kirjastusel Würzburgis a. 1959 ilmunud) uusima välja-ande järele, mille trükkitoimetajaks ja tõlkijaks on Albert Bauer (Leonid Arbusowi ja Albert Baueri ladinakeelse a. 1955 redaktsiooni uus trükk). Trükki läheb nüüd siis eestindus Arbusowi-Baueri teksti põhjal, kusjuures ladinakeelsest originaalist tehtud tõlkes on muidugi arvestatud ka Baueri saksanduse tõlgitsusi. Henriku kroonika originaal pole säilinud, ent sellest on alal hoidunud kuusteistkümmend täielikumat või katkendlikku koopiat XIV–XVIII sajandist, millede põhjal (eriti viit paremat neist arvestades) on rekonstrueeritud see ladinakeelne redaktsioon, mis on käesoleva eestinduse aluseks.

Päämiselt nende tihti ebamääraste teadete põhjal, mis autor annab iseenese kohta oma kroonikas, on püütud pääseda kroonika kirjutaja isiku päritolu ja eluloo jälile. Lätimaa Henrik (Heinricus de Lettis), nagu ta end ise nimetab, oli tõenäoselt Magdeburgist pärinev saksa preester, kes oli misjonäriks õppinud Segebergis Lüübeki lähedal. Ta oli oletatavasti sündinud a. 1187 või 1188, reisis 1205. a. kevadel umbes 18-aastaselt ristisõitjana Riiga, kus oli esialgu piiskop Alberti õpilane (kuigi hiljem viimasele just eriti lähedal ei seisnud), pühitseti preestriks ja sai a. 1208 Ümera (Papendorfi) lätlaste hingekarjaseks ning läänistuse valdajaks Papendorfis, lätlaste tookordse asustusala loodeosas, liivlaste vahetus naabruses. Sellele preestrikohale jäi ta kuni oma surmani (a. 1259 või veidi hiljem), niisiis vähemalt viiekümneks aastaks. Ent preester-sõdurina ning misjonärina on ta väga palju olnud reisudel (osalt diplomaatilisis ülesandeis, eriti tõlgina) ja sõja- ning ristimisretkedel eriti Eesti alal Sakalast ning Ugauniast kuni Lääne- ning Virumaani põhjas. Oma kroonika, mis hõlmab aega Meinhardi misjonitöö algusest liivlaste seas (1184–1186) kuni Eesti vallutamise sõdade lõppemiseni a. 1227 Saaremaa sõjakäiguga, on ta „oma isandate ja kaaslaste soovil" kirjutanud oletatavasti a.

1224–1225 osalt (eriti muidugi algusosa) teiste asjaosaliste jutustuste järele või vähemal määral ka dokumentaalse materjali põhjal, suurelt osalt aga oma isiklike kogemuste najal. Viimne kroonika päätükk (XXX) Saaremaa sündmusist a. 1227, mida autor arvatavasti ise kaasa ei teinud, on oletatavasti kirja pandud a. 1227.

Käesolev väljaanne pole teaduslik-tekstikriitiline, vaid taotleb olla rahvapärane, kuid siiski originaalile truu, niipalju kui seda Henriku konarlik kirikuladina stiil lubab, ilma et loetavus selle all kannataks või võimatuks muutuks. Võib-olla leiab mõni teine tõlkija mitmele teksti kohale teise, parema lahenduse, sest vaieldavaist tõlgitsusvõimalusist pole siin puudu. Mis tõlke eestikeelsesse stiili puutub, siis võib ka selle suhtes muidugi olla eri arvamusi. Nende ridade keeleuuendussõbralik kirjutaja on pidanud vajaliseks kroonika tõlkida vanaaegsemasse ja „kangemasse" eesti keelde kui meil praegu on normiks, sest et nõnda selle dokumentaalteose karm vaim paremini mõjule pääseb. Seepärast on, nagu lugeja märkab, lausejärjestus oma verbi paigutustega tihti vanamoeline, esineb väga rohkesti keelt kangestavaid des- ja nud-konstruktsioonidega lauselühendeid (mis keele teeb mungalik-ladinlikuks, kui tohib nii öelda), on väga ohtrasti tarvitatud *i*-mitmust (mis ju meil nüüd on keeleuuenduslik ilming, aga on praegusest suuremal määral olnud omane vanale eesti kirjakeelele ja kindlasti ka muinaseesti keelele), *lt*-lõpuliste adverbide kõrval ja asemel rohkesti *sti*-adverbe jms. Tõlke sõnavaras on stiili arhaiseerimise sihiga vahetevahel, niipalju kui näis, et see lugejat ei sega, kasutatud eesti keeles vananenud XVII sajandi või hilisema kirikukeele sõnu nagu *elik* (ehk), *ep* (ei), *eps* (eks, eks ei), *hiius* (vara), *igalik* (iga, -üks), *koda* (maja), *kuitao* (kuidas), *kurvitsema* (kurb olema), *ligilähit* (umbes), *meelelis* (meeleldi), *mõnikas* (mõningane), *niitao* (nõnda), *ning* (*ja* kõrval), *pajatama* (rääkima), *päevlik* (päike), *pääkond* (hulk), *seesarnane* (niisugune), *seesinane, teps* (mitte), *tükkis* (koos), *viimselt* (viimaks), *üksnes* (sõna *ainult* asemel), *üürike* jms. Aga loetavusele pretendeerivat meieaegset tõlget ei saa muidugi ainuüksi rajada vanale või vananenud keeletarvitusele, ja seepärast on

teiselt poolt, kuigi ettevaatlikult, tarvitatud sisuliselt vältimatut või stiililiseks vaheldamiseks vajalist moodsat sõnavara elementi (isegi kunstlikult loodud sõnu) nagu *abistama*, *anastama*, *algatus*, *algõpetus*, *asula*, *hardasti*, *hardus*, *hämmeldus*, *hüvitus*, *jälitama*, *kogu* (terve), *kohane*, *külastama*, *leebe*, *lohutus*, *mõrvama*, *naasma*, *põikama*, *relv*, *relvastama*, *rõivas*, *ründama*, *rünnak*, *saagitsema*, *tarvik*, *tava*, *varuma*, *varustus*, *ülik* jms. Moodsa elemendina on siin teadlikult tarvitatud ms. ka tüüpe *uskmattus* (pro *-tus*) ja *jahutatusse* (pro *-sesse*). On püütud selles vanas läkituses moodsale eestlasele sünteesi luua vana ja uue vahel eesti keeles. Olgu see mainitud, et lugejale ei jääks muljet, et tõlkes kogemata valitseb keeleline segadus.

Kuna see tõlkeväljaanne on populaarne, on selles kommentaaridega oldud võrdlemisi kokkuhoidlik. Teaduslikes publikatsioonides eri šriftiga ära tähistatud need Henriku kroonika kohad, milledes originaal tsiteerib piiblit, on ka ses eestinduses enamasti (kui eesti piiblitõlge liiga, arusaamatuseni ei erine Henriku tekstist) edasi antud eesti piibli (a. 1945, Helsingi) tsitaatidega, mida küll mõnikord on loetavuse huvides veidi silutud. Neid piibli kohti pole aga siin kommentaarides väljatõstetult esitatud. Nendest lähemalt huvitatu võib neid näit. Baueri (1959) või kas või Pertzi-Arndtigi väljaandest järele vaadata. Baueri teosest saab ka teateid Henriku kroonika käsikirja koopiate, nende eri väljaannete ning tõlgete, kroonikaga seotud ajaloolise uurimistöö, autori isiku ja tema originaali stiili jms. kohta, millede puhul sõnavõtmine siin ei kuulu eestindaja ülesandeisse. Kommentaarid käesolevale tõlkele, „Asjaseletused ja viited" ning „Nimederegister" selle tõlketeose lõpul, on koostatud Baueri väljaande (1959) abiga, ent mitmesuguste eesti, läti ja skandinaavia teatmeteoste varal on siiski selles tehtud muutusi ja lisandusi, eriti eestlaste ja liivlaste kohta käivais teose osades. Kõik vajaline eestikeelne ajalookirjandus polnud tõlkijale kahjuks käsikirja viimistlemise ajal kättesaadav, sellest võib kommentaaridesse muidugi võinud tulla mõningaid mõtteid, mis võivad revideerimist vajada. Eesti ja liivi rahva ajaloo seisukohalt on Henriku kroonika kahjuks veel lõpli-

kumalt läbi töötamata, see töö ootab veel eesti ajaloolasi ja tõotab tuua teatavaid uusi vaatekohti Henriku kroonika küsimustes, milledе kohta allakirjutanu võhikuna ajalooиurimuse alal ei julge minna ligemalt ennustama. Tõlkes esinevaile Läti ala lätikeelseile nimedele on püütud anda, niipalju kui on olnud võimalik, lätikeelsed vasted (eriti „Nimederegistris"). Viimaste leidmisel on tänuväärselt abiks olnud dr. K. Dravinš.

See kroonikatõlge oleks vist küll viimistlemata ja kauaks ajaks või hoopiski ilmumata jäänud, kui preester Vello Salo (Rooma) poleks selle valmimisest teada saades Henriku kroonika kui kirikuloolise dokumendi vastu elavat huvi tundma ja tõlke publitseerimiseks energiliselt samme astuma hakanud. Tema on ka viimisteldud tõlke käsikirja originaaliga võrreldes hoolega läbi lugenud ja tekstis rea häid muutus- ja teisendusettepanekuid teinud, eriti kirikliku terminoloogia alal. Olgu preester Salo tema huvi, vaeva ja publitseerimisalgatuse eest siiralt tänatud.

Kroonikat trükki saates mälestan tänuga oma manalasse läinud armsaid vanemaid kunagises Kustase talus Kudinal, vanas Vaigas.

Lundis viinakuul 1962
Julius Mägiste

I

Esimene raamat. Liivimaast.

1. Jumala ettenägelik hoolitsus äratas, nimelt segadusse sattunud Rahabi ning Paabeli rahvast meeles pidades, nõndaviisi meie omal ning uuel ajal oma armu tulega liivlased ebajumalate-kummarduse ning patu unest.

2. Segebergi kloostris oli auväärsete elukommetega ning aulikult hallpäine mees Meinhard, õndsa Augustinuse ordu preester. Ta läks lihtsalt Kristuse pärast ja üksnes jutlustamise sihiga kaupmeeste seltskonnas Liivimaale. Sest saksa kaupmeestel, kes olid sõprussidemeis liivlastega, oli kombeks laevaga Väinajõge mööda tihti Liivimaad külastada.

3. Nõnda siis asus mainitud preester, saanud loa Polotski vürstilt Vladimirilt, kellele liivlased, seesinase ajani alles paganlikud, tribuute maksid, ja ühtlasi saanud temalt kinke, julgesti jumalikule tööle, jutlustades liivlasile ning ehitades[1] kiriku Üksküla asulas.

4. Seesinases külas ristiti kõige esmalt Kuulevene isa Ülo ning Alo isa Vietso, muude omakorda neile järgnedes.

5. Järgmisel talvel[2] viisid leedulased, laastates Liivimaad, väga paljusid ära vangipõlve. Et nende metsikuse eest pääseda, otsis seesinane jutlustaja koos Üksküla elanikega metsades varju. Pärast leedulaste tagasitõmbumist heitis see juba nimetatud Meinhard liivlasile ette rumalust, et neil ep olnud mingisuguseid kindlustusi. Ta tõotas,

et neile ehitatakse kindlustused, kui nad nõuks võtavad ennast Jumala lasteks lugeda ning tema omad olla. See tehti otsuseks ning seda tõotati, ja ristimise vastuvõtmine leidis vandega kinnitust.

6. Nõnda siis toodi järgmisel suvel Ojamaalt kivitegijad kohale. Vahepääl leidis usu vastuvõtmise puhtasüdamelisus liivlasilt veel teist korda kinnitust. Enne Üksküla linnuse ehituse algust ristiti osa rahvast ja pärast linnuse valmimist tõotas kogu rahvas ennast ristida lasta, tõsi küll petlikult. Nõnda siis kerkisid aluskividele müürid. Et viiendik linnusest kerkis jutlustaja kulul, siis sai see tema omanduseks, sest tema oli juba alguses kiriku krundi ostnud. Kui linnus viimselt oli valminud, taganesid ristitud usust, ning need, kes veel mitte ep olnud uuesti sündinud, tõrkusid usku vastu võtmast. Seesinane Meinhard ei taganenud ometi algatusest. Samal ajal tulid paganlikud naabrid semgalid, olles kuulda saanud kiviehitusest ning mitte teades, et kivid olid müürilubjaga kinnitatud, tugevate laevaköitega ning mõtlesid oma rumalast meelest linnuse Väinajõkke kiskuda. Aga nad lahkusid vibumeeste poolt haavatult ning kaotusi kandes.

7. Naabrid Holmist petsid eelnimetatud Meinhardi samasuguse tõotusega ja said oma salakavalusest enestele kasu seega, et ka neile linnus ehitati. Esialgselt lasksid kuus neist ennast – ükskõik missuguse kavatsusega - ristida, ja nende nimed olid Viljendi, Uldenago, Vaade, Valdeko, Gerveder ning Vietso.

8. Nende kahe nimetatud linnuse ehitamise vaheajal pühitseti[3] Meinhard Breemeni metropoliidilt[4] piiskopiks.

9. Aga pärast teise linnuse ülesehitamist murti ülekohtuselt unustatud tõotus, ja ep olnud ühtainsatki, kes oleksid usu vastu võtnud. Ep ole ime, et jutlustaja meel sai rahutuks, iseäranis, kui nad pärast seda, kui nad ta vara olid üks ja teine kord riisunud ja teenreid rusikaga peksnud, olid nõuks võtnud teda ennast oma maa piiridest välja saata ning mõtlesid ristimise, mille nad olid vees vastu võtnud, enese pesemisega Väinajões kõrvaldada, saates selle tagasi Saksamaale.

10. Seesinasel piiskopil oli evangeeliumi põllul kaastööliseks tsistertslaste ordu vend Teoderich, pärastine[5] Eestimaa piiskop, keda

Toreida liivlased seepärast oma jumalaile kavatsesid ohverdada, et tema vili põldudel oli voodsam, aga nende vili vihmavee uputuses hävines. Rahvas kogunes, küsiti arbuga jumalate arvamist ohverduse kohta. Pandi oda maha, hobune astus sinna pääle, Jumala juhtimise kohaselt ta pani ette välja elama jätva jala. Vend palvetas suuga, õnnistas käega. Arbuja kinnitas, et kristlaste Jumal istuvat hobusel seljas ja juhtivat hobust jalga ette panema ning et seepärast on vaja üle hobuse selja pühkida, et Jumal maha kukuks. Kui seda oli tehtud ja hobune nagu ennegi elujala ette tõstis, jäi vend Teoderichile elu alles. Seesama vend kannatas, kui ta Eestimaale läkitati, päikesevarjutuse pärast, mis oli Ristija Johannese päeval[6], paganailt palju surmaohte, kes kinnitasid, et ta päikese ära õgivat. Samal ajal palus keegi haavatud Toreida liivlane vend Teoderichilt ravi, tõotades ennast ristida lasta, kui ta paraneb. Vend aga tampis puruks rohte, ilma et ometi oleks tundnud rohutaimede mõju, aga hüüdes Jumala nime poole ta parandas tema niihästi ihu kui hinge poolest, ristides tema. Ja seesinane võttis kõige esmalt Toreidas ristiusu vastu. Veelgi keegi teine tõbine kutsus vend Teoderichi ja palus ristimist. Naiste häbematu põikpäisus takistas[7] teda seda püha kavatsust täide viimast. Aga kui haigus raskenes, saadi naiselikust uskmattusest võitu, ta ristiti ja anti palvetega Jumala hoolde. Selle surija hinge nägi seitsme miili kaugusest keegi vastristitu inglite poolt taevasse viidavat ja tundis selle ära.

11. Aga kui nimetatud piiskop oli näinud liivlaste kangekaelsust ja oma töö tühjaminemist, siis läks ta, olles kogunud vaimulikud ning vennad[8], koju tagasisõidu kavatsusega kaupmeeste laevade juurde, mis juba lihavõtte ajal[9] pidid Ojamaale minema. Sellest sai liivlaste salakavalus hirmu ning kahtlustuse, et neid on ründama tulemas kristlaste sõjavägi, seepärast püüdsid nad kavalustega ja pisaratega ja mitmel muul viisil mainitud piiskoppi silmakirjalikult tagasi kutsuda, üteldes – nagu nood sääl kunagi pühale Martinile, muidugi mitte sama mõttega –: „Isa, miks sa meid maha jätad? Või kellele sa jätad meid, mahajäetuid? Karjane annab ju oma lahkumisega omad

lambad hädaohtlikult huntide kurkudele välja." Ja liivlased ise andsid uue tõotuse täielikult usku vastu võtta. Tema süütu uskus iga sõna ja pööris kaupmeeste nõuande pääle ning saades ühtlasi tulevikus saadetava sõjaväe kohta kinnituse koos liivlastega tagasi. Olid ju mõned sakslaste seast ja mõnikad taanlased, norralased ning mõned üksikuist muudest rahvaist lubanud, kui vaja on, sõjaväge tuua. Pärast kaupmeeste lahkumist tervitasid holmlased tagasitulevat piiskoppi Juudase tervitussõnadega ning vaimus, pajatades: „Tere, rabi!" ja pärisid, missuguse hinnaga saab Ojamaalt osta soola või vatmanit[10]. Südamekibedus ei peletanud tal pisaraid, ta läks üle Üksküłasse ning tuli tagasi oma kotta. Ta määras päeva, millal rahvas kokku kutsuda, et neile tõotust meelde tuletada. Nad ei pidanud tähtpäeva, ei täitnud tõotust. Seepärast otsustas ta, olles omadega nõu pidanud, minna Eestimaale, et ta koos nende kaupmeestega, kes sääl talvitasid, võiks Ojamaale edasi sõita. Vahepääl kavatsesid liivlased teekonnal tema mõrvamist, aga toreidalane Anno hoiatas teda ja manitses tagasi pöörma. Niitao jõudis ta siis igati vapustatult tagasi Üksküłasse, ilma et oleks saanud maalt ära põgeneda.

12. Seepärast saatis ta salaja paavsti[11] poole teele oma saadiku, vend Teoderichi Toreidast, et nõu saada. Kui see nägi, et tal pole võimalust maalt välja pääseda, võitis ta vaga kavalusega liivlaste luureplaanid, ratsutades hobuse seljas, stoolalinik üll, raamat ning õnnistatud vesi kaasas, otsekui tõbist külastama. Ja oma teekonna põhjust pärivaile teelistele seda ettekäändeks esitades pääses ta maalt lahkuma ning jõudis kõige kõrgema kirikupää juurde. Sääl siis kõrgem kirikuvürst, kui sai kuulda ristitute arvu, arvas hääks, et neid ei tohi maha jätta, vaid otsustas, et neid tuleb sundida usku kinni pidama, mida nad olid omatahtsi pidada tõotanud. Ta lubas liiatigi kõikide pattude andeksandmist kõigile, kes, võttes risti, teele lähevad, et sellele algavale kogudusele uut õhutust viia[12].

13. Juba sel ajal oli seesinane piiskop[13] koos ühe Rootsi hertsogiga, sakslastega ja ojamaalastega kuralasile sõjaga pääle läinud, aga tormist kõrvale aetult randusid nad Eestimaa maakonnas Virumaal ja laasta-

sid kolm päeva seda maad. Aga sel ajal kui virulased usu vastuvõtu läbirääkimisi pidasid, heiskas hertsog purjed ning pööris sakslaste meelehärmiks minema[14], võttes neilt parem üksnes tribuuti.

14. Selle vahe sees langes vaga mälestuse järele jätnud piiskop Meinhard pärast rohket töövaeva ja valu tõvevoodisse, ja nähes, et tal tuleb surra, kutsus kokku kõik Liivimaa ning Toreida vanemad, küsides, kas nad pärast tema surma sooviksid ilma piiskopita olla. Aga nemad kinnitasid, et nad soovivad pigemini piiskopist ning kiriklikust isast rõõmu tunda. Ja varsti pärast seda lõpetas piiskop oma viimse elupäeva[15].

II

Teine raamat. Piiskop Bertholdist.

1. *Piiskop Bertholdi pühitsemisest.* Pärast seda kui matused olid kombekohaselt peetud ja piiskop liivlaste kõiksugu leinakaebuste ning pisarate saatel maha maetud, peeti nõu järeltulija üle ja pöörduti Breemeni emakiriku poole järelekuulamisega kohase isiku asjas. Tähendati tsistertslaste ordusse kuuluva Loccumi kloostri ülema Bertholdi aulikule isikule. See paistis esialgu tõrksalt tulevat, aga metropoliidi palvetega võidetult asus ta jutlustaja koormat kandma.

2. Saanud piiskopiks, reisis ta esmalt ilma sõjaväeta, andes enese Jumala hoolde, Liivimaale oma õnne proovima.

Ta tuli Üksküłasse ja, asudes kirikut hooldama, kutsus enda ette kokku kõik ülikud, niihästi paganad kui kristlased. Ta püüdis neid leplikuks teha jookide ja toitudega ning kinke välja jagades, kinnitades ennast olevat tulnud nende kutsel ja olevat piiskopi järjel oma eelkäijale järgnenud. Esmalt teda võeti küll vastu lahkesti, aga Holmi surnuaia pühitsemisel püüdsid üksteise võidu ühed teda kirikus põletada, teised mõrvata, kolmandad uputada. Nad heitsid talle ette kehvust kui tuleku põhjust.

3. Niisugust algust silmas pidades läks ta salamisi laevade juurde ja pööris tagasi Ojamaale, ja säält Saksimaale edasi reisides kaebas ta Liivimaa kiriku lagunemist niihästi dominus paavstile kui ka metropoliidile ning kõigile ristiusulistele. Seepärast lubas siis dominus paavst pattude andeksandmist kõigile, kes võtavad ristimärgi ja relvastavad ennast ära-andlikkude liivlaste vastu, läkitades selle kohta käiva kirja seesinasele piiskop Bertholdile samuti kui kunagi ka tema eelkäijale.

1198 4. Nõnda tuli siis piiskop, kogunud mehed kokku, sõjaväega Liivimaale[16] ning tungis Holmi linnuse ette, mis ju asetseb keset jõge. Siin ta, läkitades üle jõe saadiku, laskis küsida, kas nad otsustavad usu omaks võtta ning omaksvõetult selles püsida. Nemad hüüdsid valjusti, et nad ei soovi ei usku tunnistada ega selles püsida. Aga piiskop ei saanud neile midagi teha, sest ta oli mõtlematult laevad taamale jätnud. Nõnda siis pööris ta sõjaväega Riia asula paika tagasi ja pidas omadega nõu, mis teha.

5. Vahepääl kogunesid tema vastu liivlaste kogu jõud ja võtsid võitlusvalmilt asendi teispool Riia mäge. Nad läkitasid ometi piiskopi juurde käskjala, pärides järele sõjaväe kohaletoomise põhjust. Piiskop vastas selle põhjuseks olevat, et nad on, otsekui koerad okse juurde, korduvalt usust paganusse tagasi pöörnud. Liivlased pajatasid omakorda: „Selle põhjenduse me lükkame enestelt tagasi. Pööra ainult sina, oma sõjaväge laiali saates, omade seltsis rahuga oma piiskopipaika tagasi ja sunni neid, kes usu on vastu võtnud, sellest kinni hoidma, muid aga meelita seda vastu võtma sõnadega, mitte vitstega." Piiskop nõudis neilt selle julgeoleku pantvangideks nende omi poegi, ja nemad vaidlesid kindlalt vastu sellele, et nad neid peaksid andma. Vahepääl nad andsid ja said ise lühikese vaherahu selleks, et omapoolseid koondada, kusjuures tavakohaselt rahu kinnituseks vastastikku üksteisele odasid heideti[17]. Selle rahu jooksul tapsid nad mitmed sakslased, kes olid hobustele moona otsimas. Seda nähes ütles dominus piiskop rahu üles, heites nende oda tagasi.

6. *Piiskop Bertholdi võitlusest ning tema mõrvamisest.* Liivlased karjusid ning lärmitsesid siis paganlikul kombel. Vastaspoolel relvastusid saksilaste võitlusrivid lahingusse minekuks, sööstes rünnakuga paganaile pääle. Liivlased põgenesid, piiskop sattus oma halvasti taltsutatud hobuse tormakuse tõttu nende põgenejate sekka. Samal ajal kui kaks neist tal ümbert kinni haarasid, pistis kolmas, nimega Imant, tema seljatagant odaga läbi ja teised kiskusid ta liikmekaupa lõhki[18]. Liivlased, kartes sõjaväe taga-ajamist, põgenesid ülepääkaela, kui silmasid ühe tapetud sakslase sõjakiivrit, mille liivlasest tapja 1198
oli enesele pähe pannud. Oma pääliku kaotanud, sattus ometi loomulikult sõjavägi segadusse, ja nii ratsa kui ka laevadelt, nii tule kui mõõgaga hävitasid nad liivlaste külvivilju.

7. *Holmlaste ja ükskülalaste ristimisest.* Kui liivlased seda nägid, sõlmisid nad uuesti rahu, et veel suuremaist kahjudest pääseda. Pärast seda kui nad olid vaimulikke eneste juurde kutsunud, lasksid ennast esimesel päeval Holmis ristida umbes viiskümmend, järgmisel päeval pöörsid Ükskülas ristiusku umbes sada hinge. Nad võtsid preestreid linnustesse vastu, määrates iga üksiku preestri ülevalpidamiseks ühe mõõdu vilja igalt adralt. Seda nähes muutus sõjavägi lahkemaks ja tegi tagasireisu ettevalmistusi.

8. Nõnda läkitasid siis liivlased, olles kaotanud oma karjase, vaimulike ning orduvendade nõuandel saadikuid uue järeltulija asjas Saksamaale. Ja nõnda pööris ebakindla rahu sisse uskuv saksilaste jõuk kodumaale tagasi. Kohale jäid vaimulikud, jäi üks kaupmeeste laev. Tuul paisutas alles veel purjesid ärasõidule, ja juba, ennäe, valasid ära-andlikud liivlased, oma tavakohaseist saunadest välja tulles, ennast üle Väinajõe veega, üteldes: „Siin me nüüd juba kõrvaldame jõevee abil ristimisvee tükkis ristimise enesega ja, vastuvõetud usu maha raputades, saadame selle lahkuvaile saksilasile järele." Need aga, kes olid lahkunud, olid ühe puu oksa sisse lõiganud midagi inimese pää taolist. Seda saksilaste jumalaks pidades ja uskudes, et seega saadetakse nende pääle veeuputus ning katk, keetsid liivlased oma usukombe järele mõdu ning pidasid koos joomapidu. Pärast nõu-

pidamist nad võtsid pää puu otsast maha, sidusid puuhalge kokku, ja nende pääle pandud pää saatsid nad kui saksilaste jumala koos kristlaste usuga merd mööda Ojamaale, lahkujaile järele.

9. Kui üks kuu oli mööda läinud, murdsid nad rahu, võttes kinni kloostrivendi ning neid halvasti koheldes, ja nad tikkusid nende varandusele kallale, seda varguse ja vägivallaga omastades. Et ka hobused rööviti, jäid põllud harimata. Kirik kannatas sellest kahju ligilähit kakssada marka. Vaimulikud põgenesid nõndap siis Ükskülast
1198 Holmi, teadmata, millise saatuse või koha hoolde ennast usaldada.

10. Kõige lähemal paastuajal[19] otsustas kõigi liivlaste üldkoosolek, et iga vaimulik, kes pärast lihavõtteid[20] maale jääb, kaotab pää. Seepärast asusid vaimulikud nii surmahirmust aetud kui ka selleks, et otsida ülemkarjast, Saksimaa poole teele. Ka olid liivlased otsuseks teinud tappa kaupmehed, kes olid kohale jäänud. Aga need kaupmehed päästsid oma elu seega, et andsid vanemaile kinke.

III

Kolmas raamat. Piiskop Albertist.

1. Issanda aastal 1198[21] pühitseti piiskopiks kõrgeauline Breemeni toomhärra Albert.

2. Järgmisel suvel pärast pühitsemist reisis ta Ojamaale ja märkis säälsamas umbes viissada meest ristimärgiga Liivimaale tulijaiks. Säält üle Taanimaa reisides sai ta kinke kuningas Knuudilt, hertsog Valdemarilt ning pääpiiskop Absalonilt. Saksamaale tagasi jõudnud, märkis ta jõuluajal Magdeburgis paljusid ristiga. Sääl krooniti siis pidulikult keiser Fiilip koos abikaasaga. Ja selle keisri juuresolekul esitati keiserlikus nõukogus küsimus, kas Liivimaale minevate ristisõitjate varandus pannakse paavsti kaitse alla niisamuti kui nende oma, kes Jeruusalemma rändavad. Ja vastuseks oli, et neid hõlmatakse paavsti kaitse alla, kes, ühendades Liivimaa palverännakuga

täieliku pattude andeksandmise, on selle Jeruusalemma teekonnaga ühevääriliseks tunnistanud.

IV

Teisest aastast pärast piiskop Alberti pühitsemist.

1. Oma piiskopiameti teisel aastal reisis ta koos krahv Konradiga Dortmundist ja Iburgi Harbertiga ning hulga ristisõitjatega Liivimaale, kusjuures tema saatkonnas oli kakskümmendkolm laeva.

2. Pärast Väinajõkke sisse sõitmist läks ta, usaldanud enese koos kõigi oma kaaslastega Jumala hoolde, Holmi linnuse alla ning kavatses säält sõitu jätkates Ükskülasse minna. Aga ülessõidul tegid liivlased äkilise rünnaku, haavasid mõnikaid ja tapsid preester Nikolause ning teisi. Piiskop ning ta kaaslased jõudsid ometigi Ükskülasse, kuigi raskustega. Kloostrivennad, kes olid sääl elutsenud esimese piiskopi ajast[22] saadik, ja muud võtsid neid rõõmuga vastu. Säälsamas kogunenud liivlased tegid sakslastega kolmeks päevaks rahu, aga salakavalasti, nimelt üksnes selleks, et selle vahe sees oma sõjaväge kokku koguda.

3. Sõlminud rahu ning rahulepet usaldades, läks piiskop alla Holmi ning läkitas käskjalad Dünamündesse laevade juurde oma aujärje, piiskopirõivastuse ning muu vajaliku järele. Need võtsid kaasa, mida soovisid, ja pöörsid oma meelest rahuleppe täieliku kindlustuse all sama teed tagasi, mida mööda nad olid alla sõitnud. Pärast Rumbula kärestikust üles jõudmist liivlased ründasid, murdes rahuleppe, neid ägedasti. Kuna üks laev ümber pööris ja minema pääses, püüdsid nad teise kinni ja tapsid peaaegu kõik selles olijad, ja nõnda Holmi poole edasi liikudes piirasid nad sääl piiskopi ning tema kaaslased sisse. Kui neil, kes sääl olid sisse piiratud, ep olnud moona ei eneste ega hobuste jaoks, kaevasid nad suures kitsikuses maa üles ning leidsid viimselt mitmesuguseis koopais väga suure hulga vilja ning toi-

dukraami. Vahepääl süütasid üheainsa laevaga kohale jõudnud friislased liivlaste põlluviljad põlema ja tegid neile jõudu mööda kahju nii ühes kui teises asjas. Nähes seda ja veel suuremat hädaohtu kartes uuendasid ning kinnitasid liivlased rahuleppe ja läksid koos piiskopi ning teiste sakslastega Riia asula juurde, kus Asso ning paljud teised ristimise armu vastu võtsid.

4. *Esimestest liivlaste käest saadud pantvangidest.* Kuna piiskop ometi ei usaldanud liivlaste ära-andlikkuse tõttu nende rahulepet, mida nad juba mitu korda olid murdnud, nõudis ta Annolt, Kaupolt ning teistelt maavanemailt pantvange. Need kõik üheskoos tulid sakslaste kutsel joomapeole kokku, ja nad pandi ühte kotta kinni. Ja kartes, et neid võidakse üle mere ära Saksamaale viia, andsid ülikud Väinajõe äärest ning Toreidast dominus piiskopile välja oma pojad, umbes kolmkümmend. Viimane võttis need rõõmuga vastu ja reisis Saksamaale, usaldades Liivimaa Jumala hoole alla.

5. Enne piiskopi teele minekut näitasid liivlased piiskopile linna kohta, mida nad ka Riiaks kutsuvad, kas Riia abajajärve järele või kui üht kastetud ala, sest sel on oma alumised niisutusallikad ning ülemised allikad. Alumised allikad kas selle tõttu, et ta on niisutatud veesoonte ja karjamaa-madalikkudega, või seepärast, et temas pakutakse patuseile täielikku pattude andeksandmist, ja selle kaudu järelikult pakutakse ülemist kasteallikat, mis on taevariik. Või seepärast, et Riiga on uue usuga kastetud ja et tema läbi ümberkaudu elutsevad rahvahõimud püha ristimise lättest saavad kastetud.

6. Aga piiskop, tundes liivlaste õelust ja nähes, et selle rahva juures ilma ristisõitjate abita ei või tagajärgi saada, läkitas kloostrivend Teoderichi Toreidast ristisõjakäigu bulla muretsemise sihiga Rooma. Kui see oli tema hooleks usaldatud ülesande ülipühale paavstile Innocentiusele avaldanud, sai ta selle sõbralikust käest ulatatult nimetatud bulla.

7. *Semgallia sadama keelu alla panekust.* Seesinase Teoderichi palve ja tungiva soovi pääle pani ka seesama kõrgeauline Rooma piiskopijärje ülempreester karmilt, kirikupõlu ähvardusega, kõigile

Semgalliat kaubitsemise sihiga külastajaile nende jõesadama keelu alla. Selle teo kiitsid hiljem kaupmehed ise hääks ja panid sellesama sadama ühise otsusega keelu alla, nii et kui keegi edaspidi peaks nõuks võtma sinna kaubitsemise sihil sisse sõita, siis see kaotab ühtlasi kauba kui ka elu. Kui seepärast hiljem, kui oli kaks aastat linna asutamisest mööda läinud, mõned soovisid oma tõotust murda, palusid neid kõigepealt kõik kaupmehed tungivalt, et nad ei läheks Semgalliasse. Aga nad jätsid apostliku järje käsu tähele panemata ja pidasid kaupmeeste ühist otsust tühiseks ning sõitsid oma laevaga 1201
Väinajõge pidi alla. Teised, nähes nende julgust, sõudsid neile teiste laevadega ligi ja ründasid neid. Viimselt pärast seda kui kaks meest, nimelt loots ning laevajuht, vangi võeti ning metsikult mõrvati, sunniti teised tagasi pöörma.

V

1. *Kolmandast aastast.* Oma ametisse pühitsemise kolmandal aastal naasis piiskop, olles pantvangid Saksamaale maha jätnud, Liivimaale ristisõitjate seltsis, keda tal oli korda läinud muretseda, ja selsamal suvel ehitati Riia linn avaral lagendikul, mille äärel sai olla laevasadam. Samal ajal võttis piiskop enese juurde abilisteks kõrgestisündinud mehe Danieli ja Konradi Meyendorfist ning läänistas neile kaks linnust, Lenevarde ning Üksküla.

2. Vahepääl saatsid kuralased, olles piiskopi tulekust ning linna asutamisest kuulda saanud, oma saadikuid linna rahu sõlmima, mitte sõjahirmust vaid Kristuse kutsel. Et kristlased olid sellega nõus, kinnitasid nad selle rahuleppe, nagu paganail on kombeks, vere valamisega.

3. Ka leedulased tulid Jumala seadmise järele samal aastal rahupalvetega Riiga, kus nad, niipea kui rahulepe oli sõlmitud, kristlastega sõprusliitu astusid. Hiljem, järgmisel talvel, asusid nad suure sõjaväega mööda Väinajõge alla sõites Semgallia poole teele. Aga

kui nad veel enne sellele maale jõudmist kuulda said, et Polotski vürst sõjaväega Leedumaale sisse tungib, jätsid nad semgalid rahule ning pöörsid rutuga tagasi. Ja kohates Rumbula kärestiku tõusengul kaht piiskopi kalameest, māratsesid nad vihaga nende vastu otsekui kiskjad hundid ning röövisid rõivad, mis neil seljas olid. Kui see oli sündinud, põgenesid kalamehed alasti Riiga ja jutustasid sääl neile tehtud ülekohtust. Ristisõitjad aga, mõistes loo tõde, võtsid kinni mõned leedulased, kes seni veel Riias viibisid, ja hoidsid neid vangis seni kui kalameestele neilt röövitud vara tagasi anti.

VI

1. *Neljandast aastast.* Piiskopi ametisse pühitsemisele järgnenud neljandal aastal jäeti linn nende väheste ristisõitjate hoolde, kes otsekui müür olid ennast seadnud varjuks jumalakoja ette, ja piiskop reisis muude ristisõitjate seltsis Saksamaale.

2. Pärast tema lahkumist tuli koos esimeste linnakodanikega Riiga tema vend orduvaimulik Engelbert, kutsutud Neumünsterist, ja see hakkas selle abiga, kes annab oma sõna evangeeliumikuulutajaile, levitama paganahõimude seas Kristuse nime koos vend Teoderichiga Toreidast ja Alebrandiga ning teiste vendadega, kes Liivimaal ordureeglite all elasid.

3. *Esimesest kirikukonvendist ja nende praostist.* Tema eluviisi ning ta ordut hääks hinnates valisid üürikese aja pärast Püha Neitsi Maarja konvendi vennad tema Riias praostiks, sest et sestsamast mungaordust Segebergi kloostrist oli olnud valitud ka esimene liivlaste piiskop, õndsalt mälestatav Meinhard, kes neid enese sarnaseks kujundada soovides esimesena oli Üksküla kihelkonnas nende konvendi sisse seadnud. Aga selle hääkskiidetud põhikirjaga konvendi ning piiskopipaiga viis piiskop Albert hiljem oma ametisse pühitsemise kolmandal aastal[23] Ükskülást Riiga üle ja pühendas piiskopliku toomkiriku[24] ühes kogu Liivimaaga kõige pühama Jumalaema

Maarja auks. Ta ehitas ka tsistertslasmunkade kloostri Väinajõe suus, mille ta nimetas Dünamünde kloostriks ehk Püha Nikolause mäeks. Selle kloostri abtiks pühitses[25] ta vend Teoderichi Toreidast, oma kaastöölise evangeeliumi põllul.

4. *Mõõgavendade ordu sisseseadmisest.* Samal ajal seadis seesama vend Teoderich, sest et ta liivlaste ära-andlikkust ette nägi ning kartis, et ei suudeta vastu panna paganate rohkele hulgale, ja ka selleks et suurendada usklike arvu ning kirikut paganahõimude seas alal hoida, sisse teatavad Kristuse rüütlivennad, kelledele dominus paavst Innocentius andis templerite ordu reeglid ning märgi rüül 1202–1203
kandmiseks, nimelt mõõga ning risti, ja keda ta pani nende piiskopi sõnakuulmise alla.

5. *Esimesest semgalitega sõlmitud rahuleppest.* Pärast seda põletasid semgalid, kelledel polnud liivlastega rahulepet, maha Holmi kiriku koos kõige külaga ja lahkusid siis, olles kaua linnust rünnanud, ilma et oleksid seda vallutada suutnud. Aga Jumal, kes soovis noorukest ristiusu istandikku laiendada ja igalkombel sellele rahu kindlustada, saatis pärast seda sõjakäiku semgaleid endid rahusõlmimise asjas Riiga, ja pärast seda kui rahu oli paganahõimude kombe järele kinnitatud, tegi ta sõpradeks need, kes varem olid olnud sakslaste ning liivlaste vaenlased.

VII

1. *Viiendast aastast.* Oma piiskopiameti viiendal aastal tõi piiskop Saksamaalt tagasi tulles koos paljude aulike meeste ning rüütlitega enese seltsis kaasa kõrgestisündinud mehed Arnoldi Meyendorfist, Bernhardi Seehausenist ning oma venna Teoderichi. Ilma et ta oleks kartnud Jumala pärast nii hääd kui kurja kannatada, andis ta enese nende seltsis mässava mere hoolde ja, jõudes Taani kuningriigi Listerby maakonda, leidis ta eest Saaremaa paganlikke eestlasi kuueteistkümne laevaga, kes parajasti olid seda maad laastanud, põleta-

des kiriku, tappes inimesi ja mõnikaid vangi võttes, ja olid kirikukelli ning kirikuriistu ära viinud, nagu niihästi eesti kui ka kura paganad seesinase ajani Taani ning Rootsi kuningriigis teha tavatsesid. Ristisõitjad haarasid relvad, soovides kristlasile tehtud kahjude eest kätte maksta. Aga kui paganad taipasid, et need olid teel Liivimaale, kohkusid nad väga ning luiskasid, et neil on riiglastega rahu tehtud. Et kristlased neid uskusid, siis pääsesid nad seekord nende käest ära. Aga nende salakavalus ei toonud neile ometi mitte mingisugust kasu,
1203 sest nad langesid hiljem sellessesamasse nende jaoks valmis pandud silmusesse.

2. *Ristisõitjate kokkupõrkest eestlastega merel.* Sest Jumala juhtimisel jõudsid ristisõitjad tervisega ning vigastamata Visbysse[26], ja kodanikud ning külalised, kes sääl viibisid, võtsid neid rõõmuga vastu. Mõne päeva pärast jõudsid eestlased kogu oma röövsaagiga kohale. Ristisõitjad, kes neid purjetavat nägid, süüdistasid kodanikke ning kaupmehi selles, et need lubasid Kristuse nime vaenlasil rahuga oma sadama kaudu sõita. Et aga need sellest välja ei teinud ja pigemini soovisid rõõmu tunda julgeolekust, mida neile andis rahuvahekord nendega, astusid ristisõitjad oma piiskopi ette ja nõudsid talt luba nende vastu võidelda. Ometi püüdis piiskop, mõistes nende soovi, neid sellest kavatsusest tagasi hoida, ühelt poolt seepärast, et oli võimalik, et vaenlased neid võitluses ohustavad, ja teiselt poolt seepärast, et paganahõimude seas püstitatud kirik, kes ootas nende tulekut, ei suudaks nende puudumist asendada. Aga ristisõitjad, visasti pääle käies ning kaotamata usku Jumala halastusse, ei soovinud meelt oma kavatsusest ära pöörda, ja kinnitades, et paganlike eestlaste ning liivlaste vahel polevat mingit vahet, palusid oma palveile vastu tulla ja aulikult suvatseda selle teo nende pattude karistuseks neile ülesandeks pääle panna. Nähes nende kõigutamattust, arvas piiskop kasulikumaks sõnavõtlikult võitlusse minna, sest sõnakuulmine on parem kui ohver, ja ta rahuldas nende soovi ning tegi neile ülesandeks pattude andeksandmiseks mehiselt paganatega võitlusse astuda, nagu nad olid palunud. Ristisõitjad olid nõnda siis üksteise

võidu valmis Kristuse nimel vaprasti võitlema ja, pannes tugevad sõjariistad vööle, valmistasid nad rutuga ette laevu, milledega nad pidid võitlusse minema. Eestlased vastaspoolel taipasid seda, nihutasid oma kaheksa mereröövilaeva[27] teistest tüki maad eemale ning mõtlesid, et nad saavad vahekohta sisse sõitvad ristisõitjad laevade vahele sulgeda ja niimoodi need laevad kaaperdada, mis nende vastu olid valmis seatud. Nõnda siis ründasid sakslased neid ja tungisid eestlastele kallale kahe mereröövilaeva pardale, kus tapeti kuuskümmend
meest, mille järele kirikukelladega, preestrirüüdega ning kristlike 1203
vangidega koormatud laevad viidi tagasi Visby linna. Kolmandasse mereröövilaeva hüppas keegi vägev sakslane ja, hoides kahes käes tupest paljastatud mõõka ning sinna-tänna hoope jagades, pani üksinda maha kakskümmendkaks vaenlast. Sellal kui see seesinases tapatalgus end ülejõukäivalt vaevas, heiskasid kaheksa meest, kes seni veel olid ellu jäänud, purje üles. Ja et tuul purje paisutas, viidi nõnda seesinane mees vangi kombel minema ning ta surmati hiljem, kui eestlaste laevad ühtekokku kogunesid, ja see laev põletati meeskonna väheseks jäämise tõttu. Kui see nõnda siis oli kuulsusrikkalt sündinud, tänasid kõik ristisõitjad kõige vägevamat Jumalat neile antud võidu eest. Ja piiskop saatis nii mehed kui ka kraami, mis paganad olid taanlasilt riisunud, kõrgeaulisele Lundi pääpiiskopile dominus Andreasele tagasi.

Siis ei soovinud ristisõitjad enam kauemaks Visbysse jääda, nad viisid oma alustatud teekonna lõpule ja jõudsid Riiga. Üliväga rõõmutsedes nende tulekust, läksid kodanikud ja muud Riias viibijad välja neile vastu ja võtsid reliikviatega aupaklikult vastu nii piiskopi kui ka kogu tema kaaskonna.

3. *Kaupo ning orduvenna Teoderichi teekonnast paavsti juurde.* Pärast seda reisis vend Teoderich Saksamaale koos ristisõitjatega, kes selle aasta jooksul Liivimaal oma risti all Jumala auks olid sõdinud, ja võttis enesega kaasa kellegi liivlase nimega Kaupo, kes oli otsekui Toreida liivlaste kuningas ning vanem. Ja rännanud läbi suure osa Saksamaast viis ta selle viimaks Rooma ning esitles apostlikule isa-

le. Paavst võttis tema üpris armulikult vastu, andis talle suud, päris temalt rohkesti järele Liivimaa ümbruses elutsevate rahvahõimude olukorra kohta ning tänas üliväga Jumalat liivi rahvahõimu ümberpöörmise eest.

Kui mõni päev oli mööda läinud, ulatas seesinane kõrgeauline paavst Innocentius nimetatud Kaupole oma annid, nimelt sada kuldtukatit, ja õnnistas teda Saksamaale tagasi minema asumisel, jättes teda suures armumeeles jumalaga. Ja ta saatis vend Teoderichi kaudu
1203 Liivimaa piiskopile õndsa paavsti Gregoriuse käega kirjutatud piibli[28].

4. *Polotski vürsti sõjakäigust Ükskülasse.* Selsamal suvel tungis Polotski vürst oma sõjaväega ootamatult Liivimaale ja ründas Üksküla linnust. Liivlased kui relvastamata mehed ei julgenud talle vastu hakata, nad tõotasid talle raha maksta. Seda saades jättis vürst piiramise järele. Järgnevalt mehitasid mõningad sakslased, keda vahepääl piiskop oli ambudega ning sõjavarustuses teele saatnud, ennakult Holmi linnuse, ja kui vürst tuli ning soovis seda linnust rünnakuga vallutada, haavasid nad üpris suure hulga hobuseid ning lõid venelased põgenema, kes noolte pärast ei söandanud üle Väinajõe tulla.

5. *Preestrite vangistamisest ja karja röövimisest vürst Vsevolodi ning leedulaste poolt.* Aga Gertsike vürst tungis koos leedulastega Riia alla välja ja röövis karjamaadel kodanike kariloomi, ta võttis kinni kaks preestrit, Johannese Vechtast ja Volkhardi Harpstedtist, kui need koos ristisõitjatega Vanamäe veeres metsa maha võtsid, ja tappis Teoderich Brudegame, kes teda kodanikkude seltsis taga ajas.

6. *Jumaliku ime läbi pikendatud preestrikirstust.* Samal ajal tegutses keegi Sifridi nimeline munk ülisuure agarusega preestriametis Holmi kihelkonnas, temale usaldatud hingede eest hoolitsedes ja seistes kindlasti ööd ning päevad Jumala teenistuses, ja ta õpetas liivlasi oma hää ülevalpidamise eeskujuga. Viimselt suri ta, kui Jumal pärast kauast töövaeva tema elule õnneliku lõpu tegi. Usklike kombe kohaselt kandis vastristitute salk tema rammetu keha kiriku juurde ja saatis teda pisaraid valades hauda. Kui nad temale otsekui lapsed

armastatud isale häästi puust kirstu tegid, leidsid nad, et üks puusärgi kaane jaoks lõigatud laud oli terve jala võrra liiga lühike. See ärritas neid, ja nad otsisid kaua aega ning leidsid viimaks puu, millega seda pikemaks sai jätkata. Nad vormisid selle mainitud laua külge sobivaks ja püüdsid naeltega kinnitada. Aga kui nad selle esmalt puusärgile pääle panid ja hoolega silmitsesid, nägid nad, et see oli jätkatud mitte inimlikul vaid jumalikul viisil ja sobis suurepäraselt puusärgile, nende soovi kohaselt. Koguduse rahvas rõõmutses sellest sündmusest, ja nad heitsid eneste ilma-asjata lõigatud lauatüki minema ning, pärast seda kui nende hingekarjane oli usklike kombe järele maetud, 1203-1204
tänasid nad Jumalat, kes oma pühakute juures seesarnaseid imetegusid teeb.

VIII

1. *Tema piiskopiameti kuuendast aastast.* Kuuendal aastal reisis piiskop, kartes, et linn, mis seni oli väheldane ning nõrk, usklike vähesuse tõttu paganate salasepitsustest võiks hädaohtu sattuda, jälle ristisõitjate kogumise otstarbel Saksamaale. Usinasti täites tema pääle pandud paganahõimude ristiusku pöörmise tööülesannet, nägi ta aasta-aastalt niihästi Saksamaale reisimisega kui ka säält tagasi sõiduga sagedast ja peaaegu väljakannatamatut vaeva.

Lahingust leedulastega ja karja tagasisaamisest. Pärast tema lahkumist tulid leedulased, kes ei sallinud Kristuse nime, koos Askradi ning Lenevarde liivlastega, kes veel olid paganad, umbes kolmesajakesi alla Riiga ja tegid juba teist korda katset riiglaste karjamaadel kinni püütud karja ära viia. Kuna Riias selle ajani oli muidugi vähe mehi ja need naabruses olevate metsade tõttu kõikjal vaenulikku varitsemist kartsid, ei julgenud nad kõik ühekorraga linnast lahkuda, aga umbes kakskümmend vaprat linna meest jälitasid ometi vaenlasi ning võtsid kariloomad tagasi. Ja hüüdes enestele abiks kõigeväelist

Jumalat, astusid nad, pääle seda kui linnast rüütleid lisaks tuli, Vanamäe veeres paganatega võitlusse ja võitlesid lahingu aina ägenedes niikaua kuni mõlemad pooled väsinult teineteisest lahku läksid. Mõned liivlased sõitsid ka laevaga Väinajõge mööda alla, et elanike äraolekut kasutades teiselt poolt linna sisse tungida. Aga Jumal varjas ometi oma rahvast nõnda, et mõned mehed linnast neile nooltega välja vastu astusid ja nad niitao põgenema löödi. Pärast seda sündmust lahkusid leedulased ning liivlased, saades saagiks ainult
1204 kolm kodanike hobust, ja sakslased kiitsid ühelmeelel Jumalat inimeste hoidmise ning karja tagasisaamise eest ja pöörsid rõõmuga linna tagasi.

2. *Mõnede ristisõitjate Saksamaale tagasi reisimisest ja mitmesuguseist kitsikustest.* Pärast seda, talve tulekul, kavatsesid mõnikad rüütlid, nimelt Arnold Meyendorfist, Bernhard Seehausenist ning mõned muud, kes uuesti risti enese pääle võttes juba teiseks aastaks Riiga olid jäänud, Saksamaale tagasi pöörda. Nad tegid teekonnaks vajalised ettevalmistused ja tõid enne Püha Neitsi Maarja sünnipäeva[29] oma laeva sõiduvalmilt välja, ja kui nad ise Väinajõele välja sõitsid, tulid neile Jumala seadmist mööda enne sissesõidusadamasse jõudmist kolme laevaga vastu teised ristisõitjad. Neis kolmes laevas rõõmustasid oma tulekuga[30] riiglasi nende kurbuses vend Teoderich ning Kaupo, kes parajasti Roomast naasid. Aga mida suuremaks paisus kristlaste rõõm, seda enam tundis muret ja hämmeldust paganate hulk.

3. Äsjanimetatud rüütlid ning nende kaaslased jõudsid viimselt, pärast seda kui nad olid merelaineil kaua aega vaeva näinud, Eestimaa kanti välja. Eestlased püüdsid nende vara ja elu röövida, kui nad kümne mereröövilaevaga ja kaheteistkümne muu laevaga neile kallale tungisid. Et aga Jumal oma rahvast hoidis, ei kannatanud nad vaenlaste pärast mingit pahandust ega muret. Seevastu purustasid kristlased ühe mereröövilaeva, nii et mõned paganad surma said ja mõned armetult meres uppusid. Teist röövlaeva püüdsid nad raudkonksuga haarates eneste juurde kiskuda.

Aga et paganad paremaks pidasid ennemini merehädasse sattuda kui ennast kristlastel tappa lasta, siis nad hüppasid ükshaaval laevast välja, ja sellal kui needsinased surmaohus hukkusid, pääsesid teised laevad tagasi tõmbudes minema. Kuigi kõigeväeline Jumal ju ei jäta järele enda äravalituid läbi katsumast otsekui kulda tules, saates neid mitmesuguseisse kitsikustesse, ei jäta ta ometi neid ealeski hoopis maha, koguni vastuoksa ta ajab seega, et ta neid kõigist hädadest välja aitab, nende vaenlasile aina suurema hirmu pääle. Säält edasi liikudes saatsid nad hulga päevi ülirohkeis hädades mööda, iseäranis näljas, janus ning külmas. Kuigi neil oli üpris vähe toidumoona, korjasid nad eneste juurde viiskümmend merehädalist kristlast, kes rannal seisid, ja nende eest halastusega hoolitsedes jagasid nad nendega oma toidumoona. Ja kui neile jäi järele veel ainult üksainus tee, viimselt juba nälga surra, ennäe kuidas neid siis külastas see, kes tõuseb kõrgest: nimelt jõudis kohale üks suur kaubalaev, mis kosutas näljahädalisi neile toiduaineid niihästi annetades kui ka müües, ja nende kõhud said täis. Edasisõidul aga sattusid nad oma seni kõige raskemasse hädaohtu. Nimelt ajas maru nad üpris ohtlike karide otsa, millede vahetsi ja millede vahelt välja nad sõitsid suure hirmu ning vaevaga ja jõudsid andresepäeva eelsel õhtul[31] Visby sadamasse. Ja säält pärast teemoona varumist edasi purjetades, liginesid nad Taanimaa rajadele. Aga jääde pärast, mis olid tohutud, ei saanud nad laeva randa juhtida, ja nad jätsid selle jäässe maha ning, võttes oma kraami enestega kaasa, rändasid nad Taanimaa kaudu Saksamaale.

IX

1. *Võitlusest leedulastega Rodenpoisis.* Seitsmendal aastal paastuaja[32] paigus, millal needsinased rahvahõimud enamasti tavatsevad oma sõjakäike ette võtta, panid leedulased eestlaste vastu ligi kaks tuhat ratsanikku sõjateekonnale liikvele. Ja kui need piki Väinajõge alla Riia linnast mööda sõitsid, pööris üks neist, rikas ja ülivägev mees nime-

ga Svelgate, oma kaaslastega teelt kõrvale linna poole. Temale pakkus mesijooki juua teiste linnast rahumõtetega vastu läinud meeste seast üks, Martini nimeline kodanik. Selle ära joonud, järgnes ta enda ees minevale sõjaväele ja pajatas oma kaaslasile nõndamoodi: „Kas te ei näinud meile mõdu pakkujate sakslaste käsi värisevat? Nad olid ju lendava kuulujutu kaudu meie tulekust teada saanud ja seepärast ei jäta nad hirmust rabatult nüüdki veel värisemist järele. Seekord me nõndap lükkame nende linna hävituse edasi, aga kui me oleme
1205 võidu saanud neist maanurkadest, millede vastu me teel oleme, siis hävitame nende küla pärast seda kui oleme rahva vangi võtnud ning tapnud. Sest selle linna tolmust piisab vaevalt meie rahva üheks peotäieks."

2. Nüüd siis vähe päevi hiljem, olles kuulda saanud leedulaste sõjakäigust, tõttas Riiga keegi Vesthardi nimeline kõrgestisündinud Semgallia mees ja ütles, hoiatades sakslasi, et vaenlased, kui nad nende maa piiridest on rahuoludes läbi käinud, vahest pärast seda, kui nad paikkonna asukohta on tundma õppinud, tulevikus hävitavad linna tükkis elanikega. Et aga sakslased enne piiskopi tagasijõudmist omade meeste vähesuse tõttu sõdida ei tahtnud, siis õhutas seesinane Vesthard, olles ise sõjakas mees, nende meeli võitlusele. Ta tõotas neile väga suure hulga semgaleid appi tuua ja palus neid vähemalt anda temale kaasa mõnikaid sõjakunstis õpetatud mehi, kes oskavad sõjaväge juhtida ning võitluseks välja õpetada. Kui sakslased tema vaimukindlust kuulsid, ütlesid nad, et nad on valmis tema palvega nõusse jääma, aga ainult sel tingimusel, et ta võtab igast Semgallia linnusest muretseda ühe pantvangi, kelle nad välja valivad. Tema sai seesarnase vastuse üle üpris rõõmsaks, pööris rõõmuga omade juurde tagasi ja, pärast seda kui ta oli kaasa võtnud nimeliselt valitud pantvangid, kogus küllaldase hulga sõjaväge. Kui see oli kohale toodud, anti pantvangid sakslaste kätte üle, ja kui semgalid nõnda näitasid, et nad on küllalt truud, võitsid nad sakslaste abi ning ühtlasi ka sõpruse. Sest piiskopi teenrid koos Kristuse orduvendadega kui ka orduvend Konrad Ükskülast koos nende väheste teistega, kes kodunt

eemal võisid olla, läksid välja sõjaväe juurde ja ootasid semgalite seltsis kõrgendikul leedulaste tagasitulekut.

3. Vahepääl läkitati Toreidasse kohased käskjalad, kes pidid suutma vaenlaste teed hoolikalt luurates selgitada ning sellest teateid saata. Ka kogus eespoolnimetatud semgalite päälik üksikuist Riia majadest toidumoona ning toimetas selle edasi sõjaväele, kes oli kaugelt tulnud. Aga leedulased, naastes lõpmatu hulga vangidega ning ütlematu rohke veiste- ning hobustesaagiga, liikusid pärast
Liivimaale jõudmist vähehaaval külast külla edasi ja pöörsid viimselt 1205
Kaupo linnusesse sisse ning, usaldades liivlastega sõlmitud rahulepet, puhkasid ühe öö nende juures. Aga sakslaste ning semgalite käskjalad olid nende tagasitulekutee täpselt välja uurinud ning teatasid sellest oma sõjaväele, ja teisel päeval järgnesid eeltulnuile teised luurekäskjalad, kes teatasid, et leedulased kavatsevad Rodenpoisi kaudu otseteed Üksküla poole tagasi pöörda. Neist kuulujuttudest kuulda saanud, rõõmutses kogu maleva[33], ja üksteise võidu valmistusid nad kõik võitluseks. Kui nüüd siis leedulased tulid kogu oma saagi ning vangidega, keda arvu poolest oli üle tuhande, jaotasid nad oma sõjaväe kahte ossa, ja olles vangid keskele asetanud, sammusid üpris sügava lume tõttu ükshaaval pärastikku ühtainsat teerada pidi. Aga niipea kui esimesed neist eelläinute jäljed avastasid, peatusid nad salarünnaku hirmul, ja nõndaviisi koondusid viimastena taga tulijad koos vangidega, järgnedes eesminejaile, nendega ühiseks võitluskiiluks. Kui semgalid nende suurt hulka nägid, püüdsid paljud neist, hirmust lõdisedes ning mitte võidelda söandades, kindlamaisse paikadesse kõrvale pöörda. Seda nähes astusid mõned sakslased rüütel Konradi ette ja palusid teda tungivalt, et nemad tohiksid kõige esmalt Kristuse vaenlase vastu lahingusse minna, juurde lisades, et parem on Kristuse eest surma saada kui oma rahvale häbiks autult põgenema pista. Rüütlite kombel niihästi oma hobuse kui ka iseenese hästi soomusrüütanud, tormas ta koos kohalolevate väheste sakslastega leedulastele kallale. Aga need, kohkudes nende sõjavarustuse hiilgusest ja seepärast et veel ka Jumal neile hirmu sisendas,

hoidusid igast küljest sakslaste eest kõrvale. Kui nüüd siis semgalite päälik nägi, kuidas leedulased tänu Jumala halastusele olid nõnda kohkunud, manitses ta omasid nendega mehiselt võitlusse astuma. Ja nõnda paisati leedulased, pärast seda kui sõjavägi oli kokku koondunud, otsekui lambad igasse külge teed mööda laiali ja neid langes mõõgatera all umbes tuhat kakssada.

4. *Leedulaste põgenemisest ning Svelgate surmast.* Keegi Teoderich Schilling piiskopi teenerkonnast leidis aga kätte Svelgate, kes oli tööl
1205 tanud Jumala linna hävitada. Nähes teda ta rees istuvat, pistis ta tema küljed odaga läbi. Mõned semgalid, nähes teda tuksahtelevat, raiusid tal pää otsast maha ja, pannes selle ühte neist regedest, mille nad olid üksnes leedulaste päid täis laadinud, viisid selle Semgalliasse[34]. Ka said paljud vangistatud eestlastest, sest ka need olid kogu aeg vaenutegevuses Kristuse nime kummardajate vastu, mõõga läbi surma. Nõndaviisi said kristlased, olles liidus paganlike semgalitega, täielikku võidu mõlema rahva, nimelt leedulaste ja eestlaste, üle. Aga siis pärast leedulaste ja eestlaste tapatalgut pöörsid kõik sakslased ühes semgalitega nende mõlemate rahvahõimude kokkuröövitud saagi juurde tagasi ja said tohutu saagi niihästi hobuste kui veiste näol, niihästi rõivastuses kui ka relvades, ja nad naasid ise Jumala armu läbi hoitult kõik tervelt ning vigastamata oma koduse omanduse juurde ning kiitsid Jumalat.

5. Keegi preester, keda tookord Leedumaal vangis hoiti, nimega Johannes, jutustas hiljem, et viiskümmend naist olevat oma meeste surmasaamise pärast oma elu poomisega lõpetanud, muidugi seepärast, et nad uskusid, et nad saavad peatselt nendega koos hauatagust elu elama.

6. Nüüd siis pärast seda, kui dominus piiskop oli ümberkaudu Saksamaal paljud mehed ristisõiduristiga ära märkinud, naasis ta viimselt laevade juurde, võttes Segebergi kloostrist enesega kaasa oma venna Rotmari. Sest ülivaga paavsti Innocentiuse volitusega oli temale luba antud mis tahes kloostrist endale üks vend kaastööliseks võtta, keda ta soovib. Nõndap siis selle juhtimisel, kes käsib tuuli

ning merd, jõuti Riiga, kus oma rahva poolt kaua igatsusega oodatud dominus piiskoppi koos kogu ristisõitjateväega austusavaldustega vastu võeti. Selles salgas olid sõjapäälik krahv Heinrich Stumpenhusenist, kõrgestisündinud Kono Isenburgist ning hulk teisi rüütleid nii Vestfaalist kui ka Saksimaalt koos muude ristisõitjatega.

7. Et piiskop nõndap siis nii paljude meeste nõu ning abiga soo-
vis Issanda viinapuu oksi paganarahvahõimude seas laiali laotada,
asutasid nad pärast Väinajõe suule jõudmist Dünamündes tsisterts-
lasmunkade kloostri, kellede etteotsa piiskop eelmainitud venna 1205
Teoderichi abtiks määras. Ka läkitas ta Üksküla linnusesse Konradi
Meyendorfist, kellele ta juba ammugi selle linnuse oli lääniks and-
nud, et liivlased tema läkituse kaudu piiskopi ja mõnede ristisõitjate
tulekust ette teada saaksid ja selle otsekui pojad oma isa sõbralikult
vastu võtaksid, kellega nad omavahelise rahu pidamise ja usu kauge-
male laiali laotamise kohta peaksid kokku leppima.

8. Kui liivlased, kes pärast ristimise armu vastuvõtmist esimeselt Liivimaa ülempreestrilt Meinhardilt nõnda siis ristiusku pilkasid ja tihti ütlesid, et nad selle maha kustutavad seega, et nad ennast Väinajões pesevad, kuulsid piiskopi tulekust üles Riiga, tegid nad ettevalmistusi põgenemiseks koos nendega, kes veel olid paganad, ja kutsusid, kui hommik sai, nimetatud Konradi eneste juurde ning kavatsesid teda vargsi mõrvata. Aga et ettenähtud nool on vähem tabav, siis see, teades nende salakavalast plaanist, relvastas enese ning läks oma kaaslastega välja nende juurde ja vastas iga üksiku küsimuse pääle tabavalt, kui nad temaga pikalt ning laialt lobisesid. Vahepääl ilmusid mõned sakslased, kes olid enne piiskoppi sinna tulnud, veel lisaks. Liivlased sattusid sellest veel enam jahmatusse ning pistsid põgenema, andes ennast paatide armu hoolde, ja sõitsid oma naiste ning lastega ülesjõge Lenevarde linnuse poole, seega küllalt selgesti näidates, et nad juba ammugi vastu võetud ristimisest väga vähe hoolisid. Ja siis ajasid ristisõitjad, nähes vastristitud liivlasi nii väga hälbinud olevat ja otsekui koeri oma okse juurde tagasi pöörmas, seega et nad kunagi omaks võetud usu unustasid, Jumala viha sütitu-

sel põgenejaid taga. Aga niipea kui nad nägid, et need ühinesid teiste Lenevarde paganatega ja, olles külad maha jätnud, nende seltsi metsade pelgu-urgastesse pöörsid, süütasid nad, tule otsa pistes, nende linnuse[35] põlema.

9. *Sõjakäigust Väinajõele.* Kui ristisõitjad pärast seda mööda Väinajõge üles sõitsid, lahkusid, ennäe, Askradi linnuse liivlased, olles juhtunust kuulda saanud, kindlamaisse hiiepaikadesse. Siis sündis, et nad, pärast seda kui Jumala armu läbi nende linnus oli maha põ-
1205 letatud, sakslastega rahu tegid, andes pantvange, ja tõotasid peatselt
Riiga tulla ning sääl end ristida lasta. Mis ka hiljem nõnda sündis.

10. *Vürst Vjatškoga sõlmitud rahust.* Aga Kukenoisi vürst Vjatško, kuuldes ladina ristisõitjad olevat nii tugeva väesalgaga tulnud ja olevat tema naabrid, nimelt kolme miili kaugusel[36], palus vahemehe kaudu piiskopilt saadet ja nõnda siis purjetas laevaga alla nende juurde. Pärast seda kui nad olid teineteist tervitanud, sirutades teineteisele parema käe, sõlmis ta säälsamas sakslastega kindla rahu, mis hiljem ometigi ainult üürikest aega püsis[37]. Kui rahu oli tehtud, jättis ta kõikidega jumalaga ja pööris rõõmsasti koju tagasi.

11. Kui see nõnda siis oli sündinud, ründasid naasvaid ristisõitjaid nende koduteel ülipaksus metsas Meemekülasse viiva tee ääres väga ägedasti kahe linnuse, Lenevarde ja Üksküla, liivlased. Nad pääsesid nende rünnakust ilma suure ohuta ja jõudsid Ükskülasse. Nad leidsid selle kantslinnuse, mille kunagi piiskop Meinhard oli ehitanud[38], olevat väga tugeva, aga tühja. Seepärast näis neile, et nii tugevat kindlust polnud väärt liivlased, kes, olgugi ristitud, ometi nüüdki veel olid tõrkujad ning uskmatud. Ja sel põhjusel saatsid nad Konradi seesinast läänistust kui oma pidama ja jätsid ristisõitjate hulgast mõned vaprad ning võitlusvalmid mehed tema alla. Soovides temale ka varuda viljapoolist võitluse ette valmistamiseks, lõikasid nad liivlaste juba valminud põlluvilja, ühed sirbiga, teised mõõgaga. Aga et nad ei suutnud paganate sagedasile salarünnakuile vastu panna, niitsid nad, ise kõik relvastatud, põlluviljad maha. Ja kui linnus oli kõige ülemise tipuni viljaga täidetud, jättis dominus piiskop, sellest teost

rõõmutsedes, sinna mahajääjad Jumala hoole alla ja pööris muu ristisõitjateväega alla Riiga tagasi.

12. *Seitsmeteistkümne märtrisurmast Ükskülas.* Vähe aega pärast
seda läksid ristisõitjad Üksküla linnusest viljamoona kogumise si-
higa välja, ja metsades salaluuravad liivlased tapsid neist seitseteist-
kümmend, kellede hulgast nad mõned oma jumalaile ohverdasid ja
nõndamoodi toore martüüriumiga mõrvasid. Ometigi ei summuta-
nud ei need ega neile sarnased vaenlaste teod kristlaste hääli juma-
lasõna jutlustamisel, vaid nad märkasid pigemini ka usuhuvi kasva- 1205
misest, et nad iga päevaga nii sõdides kui ka jutlustades ikka enam
väge juurde said.

13. Sellest tuli, et kõik Väinajõe ümbruses elutsevad liivlased, südames jahmatanud ning vaimu poolest roidunud, pantvange andsid ja said jälle dominus piiskopi ning teiste sakslaste vastu leplikuks, ja et need nende hulgas, kes seni olid paganad olnud, tõotasid ennast ristida lasta. Nõnda siis viidi Kristuse kutsega samm-sammult Issanda ikke juurde see taltsutamatu rahvahõim, kes oli enese liiga visasti paganlike usukommete alla andnud, ja üteldes ennast lahti oma hõimkonna hämarusest, nägi ta usu kaudu tõelikku valgust, kes on Kristus. Seepärast lubati neil ärateenitult eneste omanduseks tagasi saada külad ning põllud ning muu, mis nad, nagu näis, õigluse nimel olid kaotanud. Aga nad jäeti täielikult väljapoole Üksküla asula kõrvale ehitatud kindluskantsi, ja niihästi lenevardelased kui ka needsinased Üksküla elanikud pöörsid koju enda omanduse juurde tagasi.

14. *Suurest mängust, mida Riias peeti.* Selsamal talvel pandi keset Riiga toime väga hästi korraldatud prohvetitemäng, et paganahõimkond usu näitliku esituse varal võiks õppida ristiusu algmeid. Selle mängu sisu selgitati tõlgi kaudu väga hoolikalt nii juures olnud vastristituile kui ka paganaile. Aga siis kui sõjariistus Kiideoni mehed vilistitega võitlesid, hakkasid paganad ära põgenema, kartes surma saada, aga nad kutsuti ettevaatlikult tagasi. Nõndap valitses kirikus lühikest aega vaikus ning rahupuhkus. Aga see mäng oli nagu tulevate sündmuste eelmäng ning ettekuulutus. Sest seesinases mängus

käisid võitlused, nimelt Taaveti, Kiideoni ning Heroodese omad, selles oli ette kantud ka Vana ning Uue Testamendi õpetus, sest tulid ju rahvahõimud tõesti ristiusku pöörda järgnevate väga rohkete võitluste läbi ja neile tuli Vana ning Uue Testamendi õpetuse abil õpetada, kuidas tõelise rahutooja ning igavese elu juurde välja jõutakse.

X

1205–1206 1. *Kaheksandast aastast.* Kui piiskopi kaheksas aasta algas, soovis dominus piiskop võita Polotski vürsti Vladimiri sõprust ja usaldust, mida see oli tema eelkäijale piiskop Meinhardile üles näidanud[39], ja ta saatis temale abt Teoderichi kaudu ühe sõjaratsu tükkis varustusega. Selle riisusid leedu röövlid teel paljaks, ta ise aga ning tema kaaslased kaotasid kõik, mis neil kaasas oli, aga jõudsid ometi vürsti juurde ihutervises ning vigastamatult. Aga Polotski linna jõudes leidsid nad imestusega eest mõned liivlased, keda liivlaste vanemad olid salaja teele läkitanud, et need vürsti meelt õhutaksid sakslasi Liivimaalt välja ajama ja võiksid mida tahes piiskopi ja tema kaaslaste vastu salakavalalt välja mõtelda ning luuletada ja oma libeda ning valeliku jutuga ette kanda. Nad kinnitasid nimelt, et neile olevat piiskop koos oma poolehoidjatega hoopis väljakannatamatu ja usu ike talumatu. Nende sõnu täiesti uskudes andis vürst kõigile oma riigis elutsejaile määruse, jalamaid ennast sõjakäigule ette valmistada, et hästi kiiresti ja mugavasti, olles pääle laadinud kõik teekonna tarvikud, veolodjaga või palkidest parvega Väinajõe tugeva pärivoolu abil alla Riiga sõita.

Sellest tuli, et sakslaste saadikud, ilma et nad oleksid teadnud liivlaste sisendusist või vürsti kavatsusist, said käsu vürsti palge ette ilmuda, kus neilt liivlaste juuresolekul päriti, mis on nende tuleku põhjus. Et nemad tunnistasid, et nad on tulnud rahu ja sõpruse sõlmimise pärast, siis liivlased vastuoksa hüüdsid, et need ei soovi rahu ega ei pea seda. Need, kellede suu on täis sajatamist ning kibedaid

sõnu, õhutasid vürsti südant ja vaimu pigemini sõjasepitsusele kui rahusobitusele.

2. Aga vürst, kartes oma salaplaanide päevavalgele tulekut, saatis sakslased enese juurest minema ja käskis neil võõrastekotta jääda. Kui aga abt oli asja põhjalikult kaalunud, osteti keegi vürsti nõumees kingituste ning altkäemaksuga ära ja kaua varjatud salanõu reedeti. Kui see oli paljastatud, tuli Jumala imetabane ettehooldus abtile abiks, juhtides asjade käigu paremuse poole. Ta nimelt avastas,
et sääl viibis, otsekui Jumalalt kingitud, keegi vaene Holmi linnuse 1206
elanik. Ta värbas selle poole hõbemarga eest, läkitas ta oma kirjaga teele ning teatas tema läbi Riia dominus piiskopile ning tervele usklikule kirikule, mis ta oli kuulnud ja näinud. Nõnda sündis siis, et paljud ristisõitjad, kes olid ennast juba valmis seadnud üle mere sõitma, võtsid jälle uuesti risti ning pöörsid tagasi. Ka piiskop ise, kes oli valmis teiste seltsis lahkuma, jättis ärapurjetajatega jumalaga ning naasis Riiga oma rahva juurde.

3. Nüüd siis laskis vürst, abti teost teada saades, tema kohale kutsuda ning päris järele, kas ta oli ühe käskjala Riiga läkitanud. See aga, ilma et oleks vürsti palgest ära kohkunud, tunnistas üles, et ta oli kellegagi kirja saatnud. Siis edasi need saadikud, keda Riiast tema seltsis oli läkitatud, kartes vürsti karmust, palusid ning soovitasid abtil maha salata, mis ta oli ütelnud. Tema aga teadis, et ükskord käiku lastud sõna lendab tagasipöörmatult, ega salanud milgi kombel seda, mis ta oli vürstile üles tunnistanud. Vürst siis taipas, et ta sel teel ei saa midagi korda saata, sest et salasepitsus oli ära antud ja, nüüd kus sõjalise jõu tõhu üles ütles, sepitses valmis kavaluse, sest see kes tuikese kombel libedasti räägib, nõelab otsekui madurohus. Abt saadeti koju tagasi ja koos temaga läkitati venelaste saadikuid salakavalasti, rahusõbralike sõnadega teele, et nad mõlemat poolt vastastikku kuulataksid ja liivlaste ning piiskopi vahel otsustaksid, mis on õige, et seda maksvaks pidada. Kui vürst oli need minema läkitanud, läkitasid need Kukenoisi vene kantsist, kuhu nad väga ruttu jõudsid, kellegi diakon Stefani – ometi teise kui seesinane protomärter – abti

seltsis Riiga, saatsid piiskopile kutse saadikuile vastu tulla ja määrasid läbirääkimiste päevaks kolmanda päeva enne juuni kalende[40] ning kohaks ühe paiga Voogene jõe ääres.

Venelaste, liivlaste ja lätlaste vandenõust riiglaste vastu. Ülejäänud valgusid kõikjal mööda maad laiali ja kutsusid liivlasi ning lätlasi, keda õieti letgaliteks kutsutakse, nende relvadega üles. Liivlased tulid, olles valmis mitte niivõrra vürsti tahtele sõnakuulikud olema kui innukalt teenima Kristuse usklikkude hävitamise asja. Lätlased ehk
1206 letgalid, kes veel paganad olid, aga kristlaste eluviisi hääks kiitsid ja neile hääd käekäiku soovisid, jäid neile ära-andlikele nõupidamisile tulemata, neid ei suudetud sakslasile kurja tegema painutada isegi mitte andidega, mida venelased pakkusid.

4. Dominus piiskop, kelle vürsti eelmainitud saadik Stefan sellele nõupidamisele oli kutsunud, andis omade meeste nõuandel järgmise vastuse: „Teatavasti on üldiseks kombeks kõigis maades, et oma isandate poolt määratud saadikud selle juurde lähevad või selle üles otsivad, kelle juurde nad on läkitatud, ja et mitte ealeski üks vürst, olgu ta kuitahes alandlik ja lahke, oma kantsist välja saadikuile vastu ei lähe. Ma ütlen, et on kooskõlas hääde kommetega, et seesarnased isandad või seesarnaste saadikud meid meie omast linnast üles leiavad, kus nad võivad meilt ning meie kaaslasilt leida aupaklikumat vastuvõttu ning ümberkäimist. Tulgu nad nõnda siis ilma mingisuguse hirmuta, aga aupakliku ümberkäimise pääle kindlad olles." Kui kindlaksmääratud päev ligines, kogunesid liivlased relvastatult läbirääkimisteks Voogene äärde. Ka Holmi linnuse vanemad, kõiksugu kurja otsijad, sõitsid laevaga üles nende juurde, tulid Üksküla linnuse juures randa ning kutsusid neid säält enestega kaasa.

5. *Kirjani ja Laiali, kahe vastristitu, märtrisurmast.* Silmas pidades liivlaste salakavalust, keeldusid sakslased ülessõitmast. Needsinased aga viisid oma alatud teekonna lõpule ja pidasid oma suguvendadega sakslaste välja-ajamise üle nõu. Vahepääl palusid kaks vastristitud Üksküla elanikku, nimelt Kirjan ja Laian, ülihardasti Konradit, kes

oli linnuse päälik, lubada neil liivlaste koosolekust osa võtta, et nad võiksid nende kangekaelsust näha ning ette kanda, missuguseid salasepitsusi nad kavatsevad Kristuse truude uskujate vastu. Aga oma sugulaste ning sõprade rohkust kujutelles, ei kohkunud nad tagasi vaenlaste hirmsa võitlussalga juurde minemast. Konrad pidas liivlaste mitut laadi õeluse tõttu seda üpris rumalaks ja soovitas seda tegemata jätta, aga nende visa palve sai temast võitu ja ta lubas viimaks neil minna. Niipea kui nad koosolekule jõudsid, võtsid vanemad nad
kohe kinni ja sundisid neid ristiusku ära heitma ning ennast sakslas- 1206
test lahti ütlema. Olles kindlad oma armastuses Jumala vastu, kuulutasid nad, et nad kogu armujõuga omaksvõetud usust kinni hoiavad, ning tunnistasid, et mitte mingid piinaviisid ei suuda neid kristlaste armastusest ega osadusest lahutada.

Nende sõprade tohutust toorusest, mida need nende vastu tarvitusele võtsid. Sellest muidugi tõusis isegi sugulastes nende vastu nii suur vihkamine, et sellest silmapilgust pääle viha oli suurem sellest armastusest, mida nad varem nende vastu olid tundnud. Sellest tuli, et nad liivlaste ühisel otsusel köitega jalust kinni seoti ning keskelt lõhki kisti. Nad piinasid neid kõige kibedamini, rebisid neil sisikonnad välja ning kiskusid sääred ja käevarred lõhki. Pole kahtlust nende puhul, et nad seesarnase kibeda piinasurma eest üheskoos pühade märtritega igavese elu pärisid.

6. Nende kehad puhkavad Üksküla kirikus ja on maetud piiskoppide Meinhardi ning Bertholdi haua kõrvale, kelledest esimene oli usutunnistaja, teine märter, nagu eespool[41] on jutustatud – ta langes nendesamade liivlaste poolt surmatult. Pärast seda leppisid liivlased kokku selles, et nad oma maa kõigist osadest kokku kogunenult vallutavad esmalt Holmi linnuse, mis on Riia linnale kõige lähemal, ja sellest lähtekohast võidavad ära riiglased, keda siis arvult oli üpris vähe, ning hävitavad Riia. Kui siis vandenõu ja liiduleping olid lõplikult valmis, siis läks kogu nende suur jõuk, olles meelest minetanud vastuvõetud sakramendid, ristimise, hüljanud usu, rahuleppest mitte hoolides ning uuesti sõda alustades alla Holmi ja, kutsudes eneste

hulka mõnikaid leedulasi, kogunesid nad kõik ühte paika kokku, niihästi toreidalased kui ka Väinajõe-äärsed liivlased.

7. *Ühe preestri ja tema kaaslaste märtrisurmast.* Siis jällegi võtsid holmlased, kellede jalad on nobedad verd valama, kinni oma preestri Johannese, raiusid tal pää otsast maha ning tükeldasid ülejäänud keha liigehaaval. See ise oli küll sündinud Virumaal ning lapsepõlves paganate poolt vangi viidud, kõrgeauline piiskop Meinhard oli tema vangipõlvest vabastanud ning Segebergi kloostrisse paigutanud, et
1206 ta pühakirja õpetust saaks. Pärast seda kui ta oli sääl hiilgavaid edusamme teinud, reisis ta piiskop Alberti seltsis Liivimaale ja pööris pärast vaimulikku seisusse pühitsemist Holmi kihelkonnas paljusid ära ebajumalate teenimisest. Viimaks jõudis ta pärast oma töörännakut koos kahe teisega, Gerhardi ning Hermaniga, ristiusu tunnistamise eest, nagu me eespool jutustasime, martüüriumipalmi läbi igavesse ellu. Tema keha ja luud, mis teised preestrid pärast kokku korjasid, mattis dominus piiskop hardusega oma toomkapitli osavõtul Riias Püha Maarja kirikus maha.

8. *Liivlaste ja leedulaste nõupidamiskoosolekust Holmis riiglaste vastu.* Kui see nõnda siis oli sündinud ja liivlaste jõuk Holmi linnuse juurde kokku voolas, sõitsid mõned vastristitud, Lembevald koos mõnikate teistega, osutades oma truudust, olles oma naised ja pered Holmi maha jätnud, alla Riiga ning andsid dominus piiskopile nõu, kuidas ta ennast peaks venelaste vastu kaitsma, sest nad soovisid edu pigemini kristlasile kui omadele ära-andlikele liivlasile. Aga kõik liivlased olid mõned päevad linnuses koos, ja mõnikad nendest läksid välja Riia alla ning tegid kõiksugu kurja, küll röövides karjamaadel hobuseid, küll mõrvates kättepuutuvaid inimesi. Lõpuks naasid mõned neist tüdinenult oma koduse vara juurde, teised aga jäid veelgi maha. Kui aga piiskop nende mõnede lahkumisest kuulda sai, kutsus ta orduvennad, kodanikud ning ristisõitjad kokku ning päritles neilt, mida tuleks teha liivlaste sepitsuste vastu. Kõigi meelest näis kasulik olevat holmlaste vastu võitlusse minna, kõigeväelist Jumalat enestele appi kutsudes ning uut kirikut tema hoolde andes, ja paistis parem

olevat kõigil surra ristiusu eest kui et üksikud kristlased igapäev piinata saavad. Jättes nõnda siis linna dominus piiskopi hoolde, purjetasid need sakslased, kes tugevamad olid, koos oma Riia liivlastega[42] sõjariistus, võttes kaasa ammumehi ning teisi vibukütte, laevadega üles Holmi linnuse alla ja tulid viieteistkümnendal päeval pärast nelipühi[43] maale. Nende tulekut ennakult nähes, läksid vaenlased neile vaprasti vastu, et randa ning juurdepääsukohta kaitseda. Alguses jahmatasid kristlased väga hirmust, sest neid oli vähe, nimelt üksnes
sadaviiskümmend, vaenlasi aga oli rohke hulk. Aga olles palunud 1206
oma lauluga Jumalalt armu, kogusid nad hingejõudu ning hüppasid viimaks välja. Kõige ees nende seas orduvend Arnold[44], siis piiskopi teenrid teisest laevast koos muudega, ja kõik üheskoos liginesid nad vaenlasile. Ja esmalt tõrjusid nad, vees võideldes, nende kohal julmasti lendlevaid kaldakive ning vaenlaste odasid, viimaks aga haarasid nad ranna ülivapra võitlusega oma kätte.

Holmi liivlaste põgenemisest ning nende tapmisest. Lendavad nooled haavasid ümberringi kaitsmata kehaga vaenlasi, võitlusrivid läksid kokku, vaenlased löödi, ja põgenemisel ühed neist langesid, teised uppusid üle jõe ujuda püüdes, teised taganesid linnusesse, teised, olles päästnud ennast üleujumisega, ei pääsenud ometi usside nõelte eest. Nende seas oli aga nende päälik ning vanem Ako, kes oli kogu selle ära-andmise ning kõige kurja ettevõtja, kes Polotski vürsti oli riiglaste vastu sõdima õhutanud, kes oli koondanud leedulased, kes oli toreidalased ning kogu Liivimaa Kristuse nime vastu võitlema kokku kutsunud[45]. Ka tema sai teiste seas surma, selle langenu pää saadeti koos võidusõnumiga piiskopile. Piiskop aga ootas koos oma vaimulikega pärast missatalitust jumalakartuses ning palvustes, et kui vahest keegi ilmuks talle teadustama, mis oli sündinud. Tema süda oli ometi täis lootust Jumala pääle. Ja korraga ilmus eemalt nähtavale paat, millega üks orduvendadest mõne haavatu seltsis naasis ja Ako pää kui võidumärgi piiskopile üle andis. Aga tema rõõmutses koos kõigiga, kes olid koju maha jäänud, ning tänas Jumalat, kes vähestemeeste kaudu oli oma kiriku hääks käekäiguks tööd teinud.

9. *Linnuse vallutamisest.* Vahepääl jõudsid kristlased linnuse-esisele[46], panid linnusevallile tule külge ja pildusid kiviheitemasinatega linnusesse tuletunglaid ning kive. Ammumehed haavasid kindlustuses väga paljusid, mispärast need pääle nii paljude surmasaamist enam ennast kaitseda ei suutnud. Nõnda siis palusid toreidalased rahu, mis neile ka anti, ja neil lubati linnusest lahkuda. Nad olid peaaegu kõik haavatud. Aga holmlasi, neidsinaseid kõige kurja algatajaid, sunniti alla andma. Nende vanemad viidi alla Riiga ja heideti
1206 vangiahelaisse, nõnda kui nad seda olid ära teeninud. Aga muude linnuses viibijate pääle halastati ristimissakramendi tõttu, mille nad juba ammu varem olid vastu võtnud, ega tehtud neile ka pärast midagi paha.

Ometi oli kõik, mis seni Liivimaal kuulsusrikkalt oli korda läinud, Jumal ikka korda saatnud mitte hulkade vapruse, vaid väheste meeste läbi. Seepärast olgu Jumal korduvate võitude eest kiidetud igavesest ajast igavesti.

Selsamal ajal valitses Riia linnas nälg ning kibe toidukraami puudus, ja Jumal läkitas Danieli, piiskopi ühe preestri, Ojamaalt kahe kogepurjekaga[47], mis oli ääreni täis laaditud toidumoona ning muud seesarnast, mis oli vajalik. Sellesama Danieli läkitas piiskop koos oma moonamuretseja Gevehardi, ammumeeste ning mõnede muudega eespool mainitud Holmi linnust oma alla võtma, et liivlased edaspidi ei saaks, venelasi ning paganaid kokku kutsudes, kristlasile vastu panna. Aga holmlaste vanemad viis piiskop hiljem enesega kaasa Saksamaale, et need, kes ikka olid olnud ära-andlikud, sääl näeksid ning kuuleksid kristlaste kombeid ja õpiksid ustavad olema.

10. *Sõjakäigust Toreidasse koos semgalitega.* Pärast seda kutsusid riiglased, meeles pidades kõike seda ülekohut, mis toreidalased, kes ikka veel olid paganad, olid neile teinud, ja nende sagedasi rahumurdmisi, enestele appi semgalid, et vaenlastele kätte maksa. Semgalitel oli ju alati olnud vaenuvahekordi toreidalastega, nad tundsid sellest kutsest rõõmu ning tulid umbes kolme tuhande mehega oma pääliku Vesthardi all riiglastele vastu. Koivajõele välja tungides,

jaotasid nad oma sõjaväe kaheks ja andsid Kaupole, kes oli sõjaväe ülempäälik, üle selle ühe poole. Pärast Roomast tagasitulekut oli ju see muutunud üliustavaks ja oli liivlaste tagakiusamise tõttu[48] Riia linna põgenenud ning jäänud sinna kristlaste juurde peaaegu terveks selleks aastaks. Sõjaväe teise poole läkitasid nad Dabreli all olevasse maaosasse.

Toreida linnuse mahapõlemisest. Ja Kaupo läks oma väega oma enese linnuse[49] vastu välja, kus elutsesid tema sugulased ning sõbrad, kes veelgi olid paganad. Kui need sõjaväge äkki ja ootamatult tulevat 1206
nägid, rabas neid hirm, nii et üksnes vähesed neist üles kindlustusse läksid, et linnust kaitsta. Nende enamik hüppas linnuse tagumise osa kaudu minema ning pages metsadesse ning küngastikule. Kristlased aga ründasid linnust mehiselt ning ronisid viimselt vaprasti üles. Olles vaenlased võitnud ning kindluse osast välja tõrjunud, pääsesid nad linnusesse, ajasid paganaid kõikjal mööda linnust taga ning tapsid neid umbes viiskümmend, aga muud pääsesid põgenedes käest ära. Nõndamoodi süütasid nad, kõike kraami ning rohket saaki kaasa viies, linnuse põlema. Aga kui liivlased, kes Koiva teisel kaldal Dabreli linnuses[49] viibisid, nägid suitsu ning tuleleeki kerkivat ning Kaupo linnust põlevat, kartsid nad, et neile ja nende linnusele võiks niisamasugune lugu osaks saada, mispärast nad kõik rahva linnusesse kokku koondasid, läksid üles kindlustusse ning oma vaenlasi ootasid. Ja kui need tulid, panid nad neile väga vaprasti vastu. Neid kinnitas ja julgustas ju nende oma vanem Dabrel otsekui muiste vilistid, kui need ütlesid: „Olge vahvad, teie vilistid, ja võidelge, et teil ei tuleks heebrea rahvast teenida." Ja ristisõitjad ning semgalid ründasid linnust terve päeva otsa, aga ei suutnud seda vallutada. Ja kui mõned neist katset tegid koos väheste meestega teisest küljest üles vallile pääseda, jätsid nad sinnasamasse eneste hulgast viis liivlaste tapetud meest maha. Kui nad nüüd siis nägid, et linnus oli tugev ja äravõitmatu, lahkusid nad selle alt. Ja maad riisudes pöörsid nad omade juurde tagasi, ja tagasiteel jäid nad kogu sõjaväega Riia lähistele puhkama ning jaotasid kogu saagi, mis nad olid kaasa toonud.

Aga piiskop saatis semgalid Jumalat tänades rõõmuga nende omale maale tagasi.

11. Pärast seda kavatses piiskop, kui ta oli liivlastega uuesti rahu teinud, üle mere Saksamaale reisida. Ja kui ta oli merele jõudnud, triivis ta järgmisel päeval, pääle seda kui ta öö otsa oli ülirãnga tormi all kannatanud, tagasi Väinajõkke. Siis aga puhkas ta mõne päeva, ja olles rõõmus nii hommikuti kui õhtuti otsekui see, keda ei kõrveta õnne päike päeva ajal ega vaeva ebaõnne kuu öösi, et teps mitte jätta
1206 unarule Jumala teenimist ei maal ega merel, ja Jumalat tänades heitis ta ennast uuesti nendesamade hädaohtude alla, milledest ta alles oli ära pääsenud ning, kui Jumal kinkis vaikse ilma, reisis Saksamaale, et koguda ristisõitjaid, kes kirikut kaitseksid.

12. Pärast seda kaebasid mõned ära-andlikkuses paadunud liivlased Polotski vürstile oma saadikute kaudu oma rahva haavadest ning kaotusist ja palusid teda neile sakslaste vastu appi tulla, liiatigi sest et Riiga olid üksnes vähesed jäänud ja muud olid piiskopi seltsis lahkunud. Tema oli nende nõuannete ja kutsega nõus. Ta kutsus kokku sõjaväe oma riigi ja ka oma teiste naabervürstide ning sõprade kõigist paikadest ja sõitis laevadel suure sõjajõuga mööda Väinajõge alla. Ja kui nad siis Üksküilas maale tulid, said mõned nendest rüütel Konradi ammumeestelt raskesti haavata. Sellest taipasid nad sakslaste linnuses viibimist, sõitsid jõge mööda alla ja, ilmudes äkki Holmi linnuse alla, piirasid selle ümberringi igast küljest sisse. Aga liivlased ei teadnud sellest sõjaväest midagi, ja mõned neist pääsesid metsa põgenedes eest ära, mõned aga koondusid koos sakslastega linnusesse, ja pärast seda kui linnus suleti, ronisid ammumehed üles linnuse kindlustatud osasse ning haavasid väga paljusid.

Holmi linnuse piiramisest Polotski vürsti Vladimiri poolt. Ka venelased, kes ammukunsti ei tundnud ja olid harjunud vibusid tarvitama[50], vigastasid kindluses ometi paljusid. Nad võitlesid hulga päevi ja, kandes kokku üpris suure puuvirna, püüdsid kindlust põlema süüdata. Aga nende vaev läks tühja, ja paljud neist langesid, saades puude kogumisel ammumeeste poolt haavata. Nüüd siis saatis vürst

käskjalad ümbruskonna toreidalaste, lätlaste ning paganate juurde sõnumiga, et nad kõik tuleksid sõjakäigule riiglaste vastu. Toreidalased said sellest rõõmsaks ja tulid otsekohe vürsti juurde kokku, ja tulijaile määrati ülesandeks see ainuke töö, et nad pidid puid kokku kandma ja linnusele tule otsa panema. Selle puude kokkukandmise juures sai neid väga suur hulk, nimelt sest et nad olid relvastamata, ootamatult lendlevaist nooltest surma. Aga lätlased ei ilmunud kohale ega saatnud ka käskjalgu. Ka venelased valmistasid sakslaste eeskujul
väikese kiviheitemasina[51], aga et nad ei tundnud kivipildumiskunsti, 1206
vigastasid nad, kive oma selja taha pildudes, hulga omi mehi. Aga sakslased, et neid oli vähe, nimelt üksnes kakskümmend, kartsid, et liivlased, keda linnuses nende seltsis oli palju, nad ära annavad, ja nad istusid ööd kui päevad sõjariistus üleval linnuse kindluses, valvates linnusevalli[52] nii sissepoole sõprade kui ka väljapoole vaenlaste vastu. Liivlased aga pidasid iga päev vürstiga kõiksugu nõu selle üle, kuidas sakslasi salakavalusega kinni saada ning venelaste kätte üle anda. Ja kui sõjapäevadele poleks tulnud lühike lõpp, oleksid nii riiglased kui ka holmlased eneste vähesuse tõttu ennast vaevalt kaitsta suutnud. Sest Riias valitses sisemine hirm selle tõttu, et linn polnud veel küllalt tugevaks ehitatud, ja väline hirm omade meeste sissepiiratuse pärast Holmis. Ka tulid mõned liivi salakuulajad vürsti juurde tagasi teatega, et kogu lagendik ja kõik teed Riia ümbruses olevat kolmekisulisi naelakesi täis puistatud, ja nad näitasid mõnda neist vürstile ning pajatasid, et niihästi nende hobuste jalad kui ka nende omad küljed ning tagumikud olevat nende kisuliste konksudega auklikuks torgitud. Vürst kohkus sellest hirmuloost ega ep läinudki oma sõjaväega alla Riiga, ja nõnda päästis Issand vabaks need, kes tema pääle lootsid. Sest toreidalased, olles näinud laevu merel, teatasid sellest vürstile. Ja see, kui ta pärast üheteistkümnepäevast linnuse ründamist ep olnud midagi kätte saanud, seda enam aga oli omade meeste langemise läbi nõrgendatud kui ka ühtlasi kartis sakslaste kohalejõudmist merelt, tegi minekut kogu oma sõjaväe, oma haavatute ning langenutega ja pööris laevadega omale maale tagasi. Aga Geve-

hard, piiskopi moonamuretseja, suri hiljem tühise haava kätte, muud
aga kiitsid tervelt ning vigastamata Jumalat, kes ka seekord oma kiri-
kut väheste meeste käerammuga oli vaenlaste eest kaitsnud.

13. *Taanlaste kuninga esimesest*[53] *sõjakäigust Saaremaale.* Samal
ajal oli taanlaste kuningas suure sõjaväega[54], mida ta juba kolm aastat
oli koondanud, Saaremaal aset võtnud, ja ühtlasi oli tulnud ka Lundi
pääpiiskop Andreas, kes oli pattude andeksandmise tähe all määratu
hulga mehi ristimärgiga tähistanud, et rahvaile kätte maksta ja pa-
1206 ganahõimusid ristiusu ikke alla heita. Aga olles linnuse ehitanud,
süütas kuningas selle linnuse põlema ja naasis kogu sõjaväega omale
maale tagasi, seepärast et ei leidunud neid, kes oleksid söandanud
paganate äkiliste rünnakute all sinna püsivalt jääda. Aga seesinane
nimetatud Lundi pääpiiskop ning piiskop Nikolaus pöörsid kahe toi-
dumoona täis laaditud laevaga ja kõigi oma teenritega Riia poole,
ja kui nad Väinajõe suule jõudsid, võtsid neid Püha Maarja kiriku
praost Engelbert ning kogu tema konvent üpris hardasti vastu. Ja kui
need kuulsid nii suurest kiriku kitsikusest ning sellest, et Jumal neid
jälle oli päästnud, õnnitlesid nad ja rõõmutsesid kaasa ning tänasid
Jumalat selle eest, et ta nii väikese meestehulga varal oma kirikut pa-
ganahõimude keskel ikka alal hoiab. Pärast seda kutsus pääpiiskop
kõik vaimulikud kokku, seletas neile teoloogilist õpetust, ja nad saat-
sid kogu talve mööda psaltrit lugedes jumalakartlikus mõtiskluses. Ja
täie õigusega järgneski nüüd pärast võitlusi teoloogiline õpetus, sest
seesinasel ajal pöördi ristiusku ning ristiti ju pärast eespool nime-
tatud võitlusi kogu Liivimaa. Sest pärast venelaste vürsti lahkumist
oma väega võttis kogu Liivimaal liivlaste seas maad jumalakartus,
ja nii toreidalased kui ka Väinajõe-äärsed liivlased läkitasid saadi-
kuid Riiga paluma kõike, mis rahusse puutus. Nüüd siis sääl toodi
toreidalastele ette kõik need pahad teod, mis nad rahu maksvuse ajal
rahumurdmisega olid teinud. Nimelt olid nad paljusid surmanud ja
palju kurja teinud Kaupole, kes nad oli maha jätnud ja ikka oli krist-
laste poolel võidelnud. Nad olid kogu tema vara tulega laastanud,
olid tema põllud ära võtnud, tema mesilastepuud ära lõhkunud ja

pääle kõige selle korraldanud üpris palju sõjakäike riiglaste vastu[55]. Seepärast üteldi neile rahulepet andmast ära, ja õigusega, sest et nad ei mõistnud rahulapsed olla ning igal ajal rahu rikkusid.

Liivlaste ristimisest. Aga nemad palusid väga päälekäivalt, et neid ristitaks, ning tõotasid, et nad preestrid vastu võtavad ja kõige poolest saavad nende sõna kuulma. Lenevardelased lubasid lepituseks veel ka isand Danielile, kes nende linnuse juba ammugi oli läänistuseks saanud[56], iga aasta ühe adra päält pool kaalu[57] rukist, mida nad sest saadik tänase päevani ongi tasunud. 1206

14. *Pantvangide andmisest ning jutlustajate kogu Liivimaad mööda laiali saatmisest.* Nõnda siis läkitas Riia praost pääpiiskopi sõna pääle[58] preestrid välja jutlustama, pärast seda kui ta kogu Liivimaalt oli ülikute pojad pantvangideks võtnud. Alebrand, kõige esimene neist, läks Toreidasse, pidas jutlusi ning jagas ristimissakramenti, eraldas piiridega kihelkonnad ning ehitas Kubeselesse kiriku. Preester Aleksander läkitati Metsapoolesse, ja see ristis kogu seesinase maakonna ning hakkas säälsamas koos rahvaga elama, evangeeliumi seemet külvama ning kirikut ehitama. Preester Daniel, keda oli Holmi linnuse piiramise korral juba kuidagi viisi läbi katsutud[59], läkitati lenevardelaste juurde. Need võtsid tema sõbralikult vastu, ja ta ristis nad. Ja kui ta Sidekunnaks hüütavasse külla edasi liikus, kutsus ta kohe rahva kokku jumalasõna kuulama. Aga üks liivlane tuli öösi metsa pelgupaikadest ja jutustas talle oma nägemustest ning pajatas: „Ma nägin," ütles ta, „üht liivlaste jumalat, kes meile tulevikku ennustas. See oli nimelt puust välja kasvav kuju, rinnast saadik ülespoole[60], ja ta ütles mulle, et homme tulevat leedulaste sõjavägi, ja hirmust selle väe vastu ei julge me kokku tulla." Preester aga taipas, et see oli kurjavaimu silmamoondus, sest sel sügisesel ajal polnud teed, mida mööda leedulastel oleks võimalik olnud tulla, ja ta usaldas enese oma palveis Jumala hoolde. Kui hommik sai ja nad ep olnud ei kuulnud ega näinud midagi seesarnast, mida liivlaste pettepilt oli ennustanud, kogunesid nad kõik ühtekokku, ja preester needis ära ebajumalakummarduse ning kinnitas, et seda laadi sonipildid on kuradite

silmamoondus, ja ta jutlustas neile viimselt, et on olemas üksainus Issand, kes kõik on loonud, üks usk ja üks ristimine, ja seega ning muu seesarnasega manitses ta neid ühtainsat Jumalat teenima. Seda kuulnud, ütlesid nad ennast lahti kuradist ja tema tegudest, tõotasid Jumala sisse uskuda ja lasksid ennast ristida nii mitmekesi kui Jumal oli ette määranud. Kui ta ka Remini rahva oli ristinud, liikus ta edasi askradlaste juurde. Pääle seda kui need olid jumalasõna rõõmuga vastu võtnud ja sääl ka ristimissakramendid olid pühalikult toime-
1206 tatud, pööris ta tagasi Toreidasse ning läks Dabreli linnuse juurde, ja nemad sääl võtsid teda sõbralikult vastu. Ja kui ta ka sääl oli jumalasõna seemet külvanud, pööris ta nad sääl ristiusku ning ristis. Ja lahkudes sellest maakonnast, läks ta edasi võndlaste juurde.

Võndlaste ristimisest. Võndlased aga olid seesinasel ajal alandlikud ning vaesed. Sest kui neid oli Vindavijõe äärest minema aetud, mis on üks Kuramaa jõgi, ja kui nad siis olid Vanamäel elutsenud, mille veerde on nüüd ehitatud Riia linn, olid kuralased nad uuesti siit ära põgenema ajanud, kusjuures paljud neist surma said. Ülejäänud põgenesid lätlaste juurde ja, elutsedes sääl nendega koos, rõõmutsesid preestri tulekust. Pärast nende ümberpöörmist ning ristimist naasis preester Riiga, jättes nüüd istutatud viinamäe ja seemendatud põllu Jumala hoolde.

15. *Idumealaste ristimisest.* Aga pärast seda[61] läkitati tema idumealaste juurde, ja ta ristis sääl väga suure hulga lätlasi ning idumealasi, ehitas Raupa ääres kiriku ja, jäänud nende juurde elama, selgitas ta neile igavest elu. Aga toreidalased palusid, pärast seda kui nad olid ristimise pühad saladused koos kõige vaimuliku õigusega vastu võtnud, oma preestrit Alebrandi, et see oleks neile abiks nii vaimuliku õiguse küsimustes kui ka elanikkude tüliasjades, nagu meie ütleme – ilmaliku õiguse küsimustes kristlaste õiguse kohaselt. Oli ju liivlaste rahvahõim varem olnud üpris ebaaus, ja igaüks oli anastanud oma ligimeselt, mis oli selle oma, ja seepärast keelati ristimisega ära seda laadi vägivald, röövimine, vargused ning muu seesarnane. Aga need, kelledelt enne ristimist oli vara röövitud, palusid, mures

olles enese omanduse kaotuse pärast, mida nad ei julgenud pärast ristidalaskmist vägivallaga tagasi muretseda, ilmalikku kohtumeest seesarnaseis tüliasjus otsust anda.

Sellest, kuidas ilmalik kohtumõistmine Alebrandi hoolde anti. Seepärast tehti alguses preester Alebrandile ülesandeks niihästi vaimulikes kui ka ilmalikes asjus kohut pidada. Seda enese pääle pandud ametit pidas ta ustavasti, nii Jumala pääle kui ka oma pattudele mõteldes. Ta karistas varguste ning röövimiste eest, andis ülekohtuga anastatud vara tagasi ning õpetas niitao liivlasile teed õiglasele elule. Aga liivlasile oli see kristlaste tava esimesel aastal meelt mööda, sest et seesarnast foogtiametit pidasid usaldusväärsed mehed, mis aga pärastpoolt mitmesuguste ilmalikust seisusest ilmalike kohtumeeste kätes kogu Liivimaal, Letgallias ning Eestimaal väga ära moonutati, kes seda laadi foogtiametit pidasid enam oma rahapunga täitmise kui Jumala õigluse pääle mõteldes.

16. Samal talvel sündis päikesevarjutus, suure osa ühest päevast[62] kestes.

17. *Liivimaa Saksa riigile kinkimisest.* Aga piiskop Albert reisis Saksamaal ringi mööda asulaid, uulitsaid ning kirikuid, otsides ristisõitjaid. Olles läbi rännanud Saksimaa ja Vestfaali, jõudis ta viimaks keiser Fiilipi õukonda, ja et tal polnud toetusvahekorda[63] ühegi kuningaga, pööris ta Saksa riigi poole ja võttis Liivimaa Riigi käest vastu[64]. Seepärast tõotas enesest vaga mälestuse järele jätnud Fiilip talle iga aasta toetuseks sada marka anda. Kui aga keegi võiks tõotusest rikkaks saada!

XI

1. *Lätlaste ristimisest. Üheksas aasta.* Üheksandal piiskopi aastal, pääle seda kui kogu Liivimaa oli ristitud, puhkas kirik vagusi ning tundis rõõmu rahu vaikusest, oodates oma ülemkarjase tulekut. Aga Lundi pääpiiskop ja kantsler[65] ning kogu nende saatjatepere valmis-

tasid ennast tagasireisile, nad jõudsid Ojamaale palmipuudepühal[66] ja pidasid ülisuuri lihavõttepühi[67] juba omal maal. Aga Riia kiriku pää jõudis Riiga esimesel nelipühal[68] ja võeti kõikide poolt rõõmuga vastu. Tema seltsis tulid Pyrmonti krahv Gottschalk ja veel keegi teine krahv ning suur hulk ristisõitjaid, kõrgestisündinud ning usklikke mehi, kes, tundes rõõmu kirikus valitsevast rahust, lasid linna müüri seevõrra kõrgendada, et edaspidi paganate rünnakut poleks vaja karta.

1207 2. *Kukenoisi vürstist.* Aga Kukenoisi vürst Vjatško, saanud kuulda piiskopi ning ristisõitjate tulekust, asus oma meestega teele, ta läks neid kohtama ja teda võeti Riiga jõudmisel kõigi poolt austusega vastu. Kui ta nõnda siis oli piiskopi majas hulga päevi suurt armastust osaks saades mööda saatnud, palus ta lõpuks piiskopilt abi leedulaste rünnakute vastu, pakkudes omalt poolt vastu poolt omast maast ning linnusest. Selle pakkumise vastu võtnud, saatis piiskop vürsti rõõmuga selle koju teele, austades teda rohkete kinkidega ja tõotades talle abi nii meeste kui ka relvade näol.

Preestrite ametisse panemisest kihelkondadesse. Pärast seda läkitas piiskop, rõõmutsedes liivlaste ümberpöörmisest ning ristimisest, preestreid igalepoole Toreidasse, Metsapoolesse, Idumeasse ning piki Väinajõge. Ja kui siis kirikud olid ehitatud, pandi preestrid nendes kihelkondades ametisse.

3. *Liivimaa kolmandiku kinkimisest orduvendadele.* Aga selsamal ajal sündis, et Issand päev-päevalt orduvendade arvu ja nende pere hulka suurendas. Neile näis, et samuti kui oli kasvanud nende inimhulk ning töö, peaks kasvama ka nende vara ning hüüs, nõnda et need, kes võitlustes ja teistes alalistes vaevanägemistes kandsid päeva koormat ning palavust, ühtlasi peaksid oma vaeva lohutuseks saama igapäevase teenaritüki. Nõndap palusid nad enestele dominus piiskopilt igapäevase visa päälekäimisega kolmandikku kogu Liivimaast kui ka kõigist ümbruskonna maadest või rahvahõimudest, kes veel ep ole ristiusku pöördud, aga keda Jumal nende seltsis olevate teiste riiglaste läbi tulevikus ristiusu alla heitma peaks, nõnda et nad, olles

suuremate kuludega koormatud, võiksid ka suuremaist tuludest rõõmu tunda. Aga piiskop loovutas kolmandiku üksnes kogu Liivimaast neile meestele, kes ööd ja päeva olid kaitsemüüriks Issanda kiriku ees, soovides nende eest isalikult hoolt kanda, nende arvu suurendada ning tasuda nende vaeva ning kulusid. Ja et ta ise oli Saksamaa keisrilt enesele saanud kogu Liivimaa tükkis kõige valitsemisvõimu ning õigusega, andis ta neile üle nende kolmandiku sellest tükkis kõige valitsemisvõimu ning õigusega. Aga ta rääkis targasti vastu nende
maade küsimuses, mis veel polnud alla heidetud, sest ta ei saanud 1207
anda seda, mis polnud tema oma. Aga pärast seda kui nad nii kohaseil kui ka ebakohaseil puhkudel järeleandmatult seda palusid, jõudis asi pärastpoole viimselt paavsti kõrvu. Viimane andis veel mitte vallutatud maad Jumala hoolde ja määras neile kolmandiku vallutatuist, kusjuures ta andis piiskopile õiguse neljandiku pääle nende maa-ala kümnisest, piiskopi alla käimise tunnustuse märgiks[69].

Liivimaa jaotamisest. Piiskopi palve pääle jaotasid nõnda siis orduvennad Liivimaa kolmeks osaks, jättes temale enesele otsekui isale esimese osa valija õiguse. Kui tema ise kõige esmalt seepääle võttis endale Kaupo maaosa, nimelt Toreida[70], valisid nemad enestele teise osa teiselt poolt Koivajõge ning jätsid piiskopile kolmanda osa Metsapooles. Aga juba varem läänistatud maaosade ning mõisade eest said nad hiljem muul viisil täit tasu[71].

4. *Esimesest foogtist Gottfriedist.* Kui Liivimaa oli nõndamoodi ära jaotatud, läkitas piiskop preestrid omaenese maaosadesse, jättes orduvendade hooldada nende all olevad osad. Selsamal aastal läkitati ka keegi ristisõitja-rüütel Gottfried Toreidasse foogti ametit pidama ilmaliku kohtumõistmise alal. See reisis ringi mööda kihelkondi ja tegi otsuseid inimeste kohtuasjus ning tülides ja kogus nõnda kokku väga palju raha ning kingitusi. Ja ta andis väikese osa sellest piiskopile edasi, suurema jao jättis ta enesele. Mõned teised ristisõitjad olid selle pärast mures, nad murdsid tema kirstu lahti ja leidsid säält üheksateistkümmend hõbemarka varguse teel kogutud varandust, välja arvatud veel väga palju muud, mis ta oli ära pillanud. Ja et ta

oli eba-ausasti talitanud, kohtumõistmist moonutades, vaeseid rõhudes, süüdlasi õigeks mõistes ning vastseilt kristlasilt varastades, siis sündis Jumala õiglase kohtumõistmise läbi, et ta teistele hirmutuseks langes seesarnasesse häbisse ja, nagu mõned on jutustanud, pärast kõige häbistavama surma läbi elust lahkus.

5. *Sõjast leedulastega.* Pärast seda läkitasid leedulased, tagasi mõ-
teldes kõigile oma langenutele, keda riiglased ja semgalid kahe aasta
eest[72] olid surmanud, käskjalgu üle kogu Leedumaa välja ning kut-
1207 susid suure sõjaväe kokku. Ja olles kogu öö otsa läinud üle Väinajõe,
jõudsid nad jõululaupäeval[73] Toreidasse. Varahommikul läksid nad
üle Koivajõe, valgusid mööda kõiki küli laiali ja, kui nad leidsid, et
maad ei olnud mingisuguste kuulujuttudega ette hoiatatud, tapsid
nad suure hulga rahvast maha ning viisid üpris paljusid ära vangi.

Leedulaste sõjakäigust Toreidasse. Aga seesinasel esimesel jõulupühal viibisid kaks preestrit Kubesele kirikus liivlasile jumalateenistust pidamas, nimelt üks neist Johannes Strik ja teine Teoderich oma teenriga. Kui siis Johannes oli oma esimese missa[74] lõpetanud ning juba teist pidas, põgenesid koguduse liikmed, olles kuulnud sõjaväe tulekust, kirikust välja, ja mõned neist pääsesid ära, ennast metsades pelgupaikade hoolde usaldades, aga teised, kes oma kodukohta tõttasid, vangistati teel, ja väga paljud neist surmati. Parajasti kui juba sekvents oli lõpetatud ning evangeeliumi loeti, sööstlesid leedulased oma väledail ratsudel kiriku ümber sinna ja tänna, aga et Jumal oma rahvast kaitses, ei tunginud nad kirikusse sisse, vaid tõttasid preestrimaja juurde ning röövisid säält hobuseid ning lojuseid ja ladusid saanidesse rõivaid, toidumoona ning kõike, mida nad leidsid. Ja selle vahe sees, kui nad riisudes kiriklas seesarnase pika peatuse tegid, usaldas preester enese Issanda hoolde ning viis kirikus lõpule Issanda ihu ja vere ülipüha müsteeriumitalituse, sest tal polnud kahtlust, et ta toob ise-enese Jumalale ohvriks. Preester Teoderich, olles abiks jumalateenistusel, ja teener, valvates uksi, need aitasid teda ustavasti, julgustasid teda paganatekartuse pärast Jumala teenimist mitte hooletusse jätma.

Kuidas Jumala halastuse läbi preestrid kirikus ellu jäid. Kui Jumala

armust missa oli lõpetatud, võtsid nad altarikatted ning kõik ametirüüd kokku ja panid altariruumi nurka varjule ja istusid ise sinna nurka üheskoos maha ning peitsid ennast ära. Kui see oli vaevalt sündinud, tuli ennäe üks vaenlane kirikusse, jooksles sääl ümberringi ja peaaegu altariruumini välja. Ja nähes paljast altarit, et sääl polnud midagi tema jaoks, hüüdis ta „Ba!" ja läks välja oma kaaslaste juurde. Nõnda siis lahkusid leedulased oma teed, olles ära röövinud kõik, mis oli leida. Ja kui need vaevalt olid kiriklast minema läinud,
tuli ennäe sinna nende teine jõuk, eelmisist rohkearvulisem, ja, olles 1207
leidnud koja juba olevat tühjaks riisutud, ruttasid nad teistele järele. Üks nendest tuli kirikusse sisse, ilma hobuse seljast maha ronimata, ja kui ta ei leidnud midagi röövitavat ega ei teadnud nende peidus olekust sääl nurgas, lahkus ta jälle rutusti. Kui siis veel kolmas leedulaste jõuk tuli, siis üks neistsinaseist sõitis oma reel kirikust läbi, aga ei näinud preestreid teps mitte. Need aga andsid Jumalale tänu selle eest, et ta oli neid paganate palge ees tervelt ning vigastamata hoidnud. Pärast vaenlaste lahkumist tulid nad õhtu eel kirikust välja ning põgenesid metsadesse, kust nad neljandal päeval Riiga jõudsid, kolmel päeval leivaraasu maitsmata. Leedulased aga, olles laastanud kogu ümberkaudse maakonna, kogunesid öösi Anno külasse kokku. Ja teisel varasel hommikul lahkusid nad maalt ning viisid enestega koos minema naisi, lapsi ning suure saagi. Aga selsamal jõuluööl läkitasid liivlased käskjalgu piiskopile leedulaste Liivimaale sissetungimisest sõnumit viima, ja tagantjärele tulid ühed käskjalad teiste kannul, jutustades, et inimesi olevat mõrvatud ja vangi võetud ning kirikuid laastatud, ja tuues teateid muustki kurjast, mida paganad olid noorukesele kirikule teinud.

Riiglaste kogunemisest leedulaste vastu minekuks. Sellest kuulda saanud, kutsus piiskop kokku ristisõitjad, orduvennad, kaupmehed ning kõik oma rahva ja manitses kõiki pattude andeksandmist otsima seega, et nad, heites kaitsemüüriks Issanda koja ette, kiriku vaenlasist vabastavad. Aga need olid kõik sõnakuulikud, valmistasid ennast võitluseks ette ja läkitasid sõna kõigile liivlasile ning lätlasi-

le[75] ähvarduse ning kuulutusega: „Igamees, kes ep lähe välja võitlema ega järgne kristlaste sõjaväele, saab kolme marga trahviga karistada." Sestap siis tuli kõigile hirm pääle, ja nad järgnesidki ning tulid Väinajõe äärde riiglasile vastu. Ja nad tulid, mööda jõge üles minnes, Lenevardesse kokku ning ootasid vagusi linnuses leedulaste tagasitulekut. Saadeti ka salakuulajaid nende teed välja uurima. Need said leedulastega kokku, kui need kõigi sõjavangide ning röövsaagiga öösi Lenevarde juures mööda jääd üle Väinajõe läksid. Aga nende
1207 sõjaväe ülem juht, ronides koos oma kaaslastega mäest üles linnusele lähemale, kutsus linnuse vanema välja, ta küsis, kus on kristlaste kogunemine, ning pajatas: „Mine ja kuuluta kristlasile, kes kahe aasta eest otsekui une päält mu Eestimaalt tagasi pöörva sõjaväe tapsid, et nad seekord mind ja kõiki mu mehi ärkvel olemast eest leiavad."

Leedulaste võitlusest riiglastega. Kui kristlased seda kuulsid, tõttasid nad Issanda lahinguisse ning asusid varahommikul vaenlasi jälitama, nad läksid kella kolme paiku Askradi juures üle Väinajõe ning leidsid neid säältsamast. Niipea kui paganad nägid, et need neid jälitasid, kohkusid nad sellest ära, mis kindlasti oli tulemas, ning tõstsid kõik üheskoos kõva kisa. Ja nad kutsusid oma mehed kokku ning pöörsid ümber kristlasile vastu minema. Kristlased ei kartnud ei nende kisa ega suurt hulka, vaid sööstsid kindlas lootuses Jumala pääle lippe kõrgele üles tõstes äkki neile kallale, külvates surma sinna ja tänna, nõnda et võitlus mõlemalt poolt ägedaks aeti. Leedulased, kes otsekui on teistest rahvahõimudest väledamad ning metsikumad ja kes juba ette ütlesid ennast võitluseks ärkvel olevat, panid kaua ning vaprasti vastu, aga pistsid viimaks ometi põgenema, ja nagu nad olid kärmesti valmis võitluseks, niisama väledaiks osutusid nad ka põgenedes. Nõnda siis pagesid ühed neist metsade poole, teised mööda teed, jättes maha vangid ning röövsaagi. Neid päev otsa taga ajades tapsid kristlased neid hulga, ja muud pääsesid põgenedes ära. Pärast seda pöörsid nad röövsaagi juurde ning päästsid vastristitute naised, lapsed ning kõik vangid köidikuist vallale. Ja kõik vastristitud liivlased kui ka lätlased kogunesid sakslastega ühtekokku ja tänasid

Jumalat kadunud ning taas leitud lamba eest või huntide kurgust välja kistud lammaste eest, nad jaotasid saaki ning läkitasid kõik vangid vabastatult nende sõpradele tagasi.

1207–1208

6. *Seloonide linnuse piiramisest.* Pärast seda kui Issand oli oma kiriku paganate rünnakust päästnud, mõtles piiskop, hirmul olles, et need pärast tema ärasõitu samasuguste ettevõtete läbi võiksid Liivimaa igast kohast paljaks laastata, purustada seloonide linnuse, mis oli neile ikka pelgupaigaks nii sissetungide kui ka taandumiste korral. Ta läkitas käskjalgu mööda kogu Liivimaad ning Letgalliat, mis juba olid ristiusuga ühinenud, ja kutsus kõiki sõjakäigule. Ja kui suur sõjavägi oli kogunenud, läkitas piiskop abt Teoderichi ning praost Engelberti koos kogu tema teenerkonna ning ristisõitjatega, kelledega ka orduvennad olid liitunud, seloone alla heitma. Ja nad liikusid Askardi poole, ja Väinajõest üle minekul avastasid nad varemini tapetud leedulaste matmata surnukehi. Neid teel jalgadega tallates ning korraldatud ridades edasi sammudes, jõudsid nad seloonide linnuse alla. Nad piirasid linnuse ümberringi igast küljest sisse, haavasid nooltega hulga kindlustuses olijaid, võtsid paljusid ümberkaudseis külades vangi ja tapsid neist hulga ning süütasid kokkukantud puudest vägeva tuleriida. Seega et nad ei andnud seloonidele rahu ei öösi ega päeval, ajasid nad neile hirmu pääle. Seepärast palusid need rahu, olles sala ja kristliku sõjaväe vanemaid eneste juurde kutsunud. Aga needsinased kostsid vastu: „Kui te soovite tõelist rahu saada, siis taganege ebajumalate kummardamisest ja võtke oma linnusesse vastu see tõsine rahutooja, kes on Kristus. Laske ennast ristida ja saatke leedulased, Kristuse nime vaenlased, kohe oma linnusest minema."

Pantvangide andmisest ja usu vastuvõtmisest. See rahutegemise viis oli neile meelepärane, ja nad andsid pantvange ning tõotasid ristimise sakramendi vastu võtta ja andsid pühaliku tõotuse leedulased ära saata ning kõige poolest kristlaste sõna kuulda. Kui nõnda siis nende poisid pantvangi saadi, muutus kristlaste sõjavägi lahkeks. Pärast seda läksid abt ning praost teiste preestrite seltsis üles nende juurde linnusesse, andsid neile õpetust usuga tutvuse tegemiseks

ning, piserdades linnuse üle pühitsetud veega, püstitasid kindluse tippu Püha Maarja lipu[76]. Paganate ümberpöörmisest rõõmu tundes ja Jumalat kiriku edu eest tänades, naasid nad rõõmsasti koos letgalite ning liivlastega omale maale[77].

7. *Kaupmeeste kaupadest, mis ugaunlased kunagi ära olid röövinud.* Selsamal ajal läkitati preester Alebrand koos mõne teisega Ugauniasse kaupmeeste vara tagasi nõudma, mis kunagi enne Riia ehitamist oma regedega Väinajõe äärest Pihkvasse sõitjailt oli riisutud,
1208 mis nimelt ugaunlased teel olid liivlaste nõuande pääle ära röövinud. Seda kaupa oli olnud rohkesti, nimelt üheksasajale margale või veel kõrgemalt hinnataval määral. Aga ugaunlased ei andnud seda kaupa tagasi ega andnud ka kindlat vastust selle hiljem tagastamise kohta.

Ümera ümber elutsevate lätlaste ristimisest. Nõnda siis naasis Alebrand, seesarnase asja pärast vähe muretsedes, ja pööris matkal Jumala sõnumiga ristimise vastuvõtu asjas Ümera jõe ümbruses elutsevate letgalite poole, iseäranis seepärast, et juba kogu Liivimaa ja paljud letgalid olid jumalasõna vastu võtnud. Ja need rõõmutsesid preestri tuleku üle, sest olid neid ju leedulased üpris tihti riisumas käinud ja liivlased alati rõhunud. Ja nad lootsid sakslaste kaudu enestele kergendust ning kaitset saada ja võtsid seepärast jumalasõna rõõmuga vastu, pääle seda kui nad ometi esmalt olid liisku heitnud ning küsinud oma jumalailt nõusolekut selle kohta, kas nad peaksid koos teiste letgalitega Tolovast heitma ennast Pihkva venelaste ristimise või ladinausuliste ristimise alla. Venelased olid ju nende põlve ajal omi Tolova letgaleid ristimas[78] käinud, kes olid neile ikka tribuuti maksnud. Ja arp langes ladinausuliste pääle, ning nad arvatigi koos Liivimaa kirikuga riiglaste alla. Ja Alebrand ristis mõned külad, naasis Riiga ning viis sellest piiskopile sõnumi. Aga seesinane muidugi rõõmutses kaasa, ja, et ta ju ikka kiriku eest hoolitseda püüdis, läkitas ta oma õpilase Henriku[79], kes oli vaimulikku seisusse pühitsetud, koos sellesama Alebrandiga sinna tagasi, ja Alebrand pööris koju tagasi, pärast seda kui oli selles maanurgas ristimise lõpule viinud. Aga

seesinane teine preester asus, pääle seda kui ta oli kiriku ehitanud ja selle enesele lääniks saanud, sinnasamasse nende juurde elama ega väsinud – kuigi teda väga rohked hädaohud varitsesid – neile tuleva elu õndsust selgeks tegemast.

8. *Sellest, kuidas Kukenoisi linnus vallutati.* Seesinasel ajal tõusis lahkheli Kukenoisi vürsti ja Lenevarde ristirüütli Danieli vahel. Sest seesinane vürst oli viimase rahvale üpris palju pahandust teinud, ja ta ei jätnud seda tülitamist järele, kuigi teda õige tihti manitseti. Seesinase
Danieli sõjasulased asusid siis öösi koos temaga teele ning tõttasid ru- 1208
tusti vürsti linnuse alla. Ja kui nad koiduvalges kohale jõudsid, leidsid nad linnuses olijad magamast ning vahimehe üleval kindluses lohakalt valvamast. Ja nad ronisid kiiruga üles ning pääsesid otse kindlustusosa tippu. Aga linnusesse tungides ei söandanud nad Kristuse nime pärast ristitud venelasi tappa, vaid, ähvardades neid oma mõõkadega, ajasid nad mõned neist põgenema, teised aga võtsid vangi ning panid köidikuisse. Nende seas võtsid nad kinni isegi vürsti enese ja sidusid tema köiega ning kandsid kõik vara, mis linnuses leidus, ühte paika kokku ning valvasid seda hoolega, ning kutsusid oma läheduses viibiva isanda Danieli eneste juurde. Aga see teatas kõigest sellest riiglasile, sest et ta selle sündmuse kohta soovis piiskopi nõu kuulda saada. Piiskop kõigi oma kaaslastega sai siis selle pääle väga pahaseks ega kiitnud hääks seda, mis oli sündinud. Ta käskis vürsti jälle tema linnust valitsema panna ning kogu vara talle tagasi anda, ja ta kutsus vürsti enda juurde ja austas teda rohkete andidega hobuste ning mitmete kallite rõivapaaride näol. Lihavõttepühal[80] võõrustas ta teda ning tema kaaskonda kõige suurema lahkusega ja, olles uinutanud kõik riiu seesinase ning Danieli vahel, laskis tal rõõmuga koju tema rahva juurde minna. Ka pidas piiskop meeles oma tõotust, mis ta temale siis oli andnud, kui ta poole vürsti linnusest enesele sai, ja andis sellele kaasa kakskümmend tublit meest tükkis nende relvastuse ning ratsavarustustega ja ristirüütleid, ammumehi kui ka müürseppi linnuse kindlustamiseks ning leedulasile vastu pidamiseks, varustades neid kõigi nende ülevalpidamiskuludega ning tarvikutega. Kõike seda kaasa võttes pööris vürst küll rõõmsa pal-

gega, aga muidugi salasepitsustega südames Kukenoisi tagasi, pärast seda kui ta Dünamündes piiskopist oli lahkunud, kes harjunud kombe kohaselt oli Saksamaale ära reisimas, et järgmiseks aastaks ristisõitjaid koguda. Sest ka need, kes olid juba oma palverännu-aasta täitnud, olid valmis ärasõiduks Saksamaale. Aga Jumal ei lubanud neil vastutuulega teele asuda, kuigi nad juba ammu Dünamündes paigal olid.

9. Aga nimetatud vürstikene[81] naasis Kukenoisi ega kahelnud selles, et ristisõitjad piiskopi seltsis juba olid teele asunud. Ta teadis ka
1208 ülihästi, et Riiga oli väga vähe sõjaväge maha jäänud, mispärast ta ei suutnud oma ära-andlikke riukaid enam kauem oma südames varjul hoida, vaid, olles kõigi oma meestega nõu pidanud, ootas ta soodsa aja ning päeva ära, millal peaaegu kõik sakslased olid välja oma tööle läinud ja kaevandikus linnuse ehitamise jaoks kive lõhkusid, kusjuures nad olid vahepääl oma mõõgad ning sõjavarustuse kaevandiku ülemisele äärele maha pannud, päälegi et nad vürsti otsekui oma isanda või isa ees hirmu ei tundnud. Ja, ennäe, äkki sööstsid joostes kohale vürsti teenrid ning kõik tema mehed, haarasid sakslaste mõõgad ning sõjavarustuse ja tapsid enamiku neist, sest need olid relvastamata ning alasti kehaga oma töö juures. Ja mõned neist põgenesid ööd kui päeva ning jõudsid Riiga, et sääl seda kuulutada, mis oli sündinud. Seitseteistkümmend meest nimelt oli tapetud, kuna kolm pagedes ära pääsesid. Nende surnukehad viskasid nad Väinajõkke ning saatsid riiglastele tagasi. Aga need korjasid Jumala teenistuses surmatute laibad veest välja ja matsid need hardasti ning pisaraid valades maha. Pärast seda saatis seesinane vürst sakslaste kõige paremad hobused, ammuriistad, raudrüüd ning muud seesarnast Pihkva suurvürstile Vladimirile ja palus ning õhutas teda nii rutusti kui võimalik sõjaväge kokku kutsuma ja tulema Riia linna vallutama, kuhu olevat vähe mehi järele jäänud ja tublimad neistki olevat tema tapnud ning muud olevat piiskopi seltsis minema reisinud, nagu ta teatas. Sellest kuulda saanud, kutsus seesinane üpris kergeusklik mees kõik oma sõbrad ning oma vürstiriigi mehed sõjakäiguks kokku. Kui piiskop, keda selle vahe sees vastutuul oli Dünamündes kinni pidanud, oli omade meeste surmamisest teada

saanud ning oma kiriku ära-andmist taibanud, kutsus ta ühtekokku kõik ristisõitjad, kirjeldas silmaveega kiriku kaotusi ning kutsus neid üles hakkama kiriku kaitsjaiks ning vapraiks abimeesteks, manitses ning julgustas neid enestele jälle ristisõitjamärki pääle võtma, varem unarule jäetud pattude täielikuks andeksandmiseks, ja tõotas neile ristisõiduteenistuse pikaksvenimise tõttu aina kasvavate vaevanägemiste eest suurejoonelisemat pattude andeksandmist ning igavest elu. Seda kuuldes astusid ette ligi kolmsada kõige paremat meest, kes eneste
pääle jälle risti võttes tagasi ei kohkunud Riiga tagasi pöörmast ning 1208
Issanda koja ette kaitsemüüriks hakkamast. Pääle selle värbas piiskop veel ka paljusid tasu eest ning saatis need Riiga tagasi. Veel tulid kiriku kaitse pärast Riiga kokku kõik ümberringi mööda Liivimaad laiali paisatud sakslased kui ka teised, liivlaste vanemad. Kui nüüd siis venelased sakslaste ning liivlaste Riiga koondumisest kuulda said, olid nad hirmul ise-eneste ja oma linnuse pärast, seepärast et nad olid pahasti talitanud, ja, mitte söandades oma linnusesse riiglaste pääletulekut ootama jääda, kogusid nad oma vara kokku, jaotasid omavahel sakslaste hobused ning relvad, süütasid Kukenoisi linnuse põlema ning põgenesid igalik oma teed pidi. Letgalid ning seloonid, kes sääl elutsesid[82], otsisid varju metsade pimedais pelgupaikades. Aga eespool tihti nimetatud vürst läks, sest et ta oli kurja teinud, teele Venemaa poole, nõnda et ta ealeski enam ei pidanud omasse vürstiriiki tagasi tulema.

XII

1. *Kümnendast aastast.* Kui see siis nõnda oli sündinud, reisis piiskop, nüüd juba enese ametissepühitsuse kümnendal aastal, usaldades oma kiriku Liivimaal Jumala ja ristisõitjate ning kõigi Liivimaal kristlaste nime kandjate hoolde, mitmesuguste kiriklike asjatalituste pärast Saksamaale – küll selleks, et ristisõitjaid värvata, küll selleks, et koguda tarvikuid ikka veel noore ning paljudes asjus puudust kannatava kiriku abistamiseks. Ta nägi palju vaeva, väga paljudes koh-

tades ringi rännates ning jutlustades. Aga need, kes Riiga maha jäid, tugevdasid linna igakülgselt, kinnitades vastastikku üksteist ning mehiselt tööd tehes. Ja kui nad Kukenoisi linnuse põlemisest ning venelaste põgenemisest kuulsid, läkitasid nad mõnikad mehed neid taga ajama. Nende hulgast läksid Meinhard ning mõned teised piiskopi teenrid põgenejate kannul ja said neid suure hulga metsades ning soodes kätte, nimelt letgaleid ning seloone, kes olid vürsti tribuudimaksualused ja tema kaasteadjad ning kaastöölised sakslaste
1208 ära-andmisel ning surmamisel. Ka püüdsid nad mõned venelased kinni, võtsid ära nende varustuse ning vara ja said mõnikaid sakslaste relvi tagasi. Ja kõik needsinased, keda nad leidsid süüdi olevat selles, et nad olid ära-andmisest kaasteadlikud, tapsid nad julmasti nõnda kui need seda olidki ära teeninud, ja hävitasid juurteni äraandjad seesinases maanurgas.

2. *Sõjakäigust Leedumaale semgalite seltsis.* Tol ajal ihaldasid riiglased ning kristlased, kes olid Liivimaal, rahu, aga see ei tulnud, ja nad taotlesid hääd, aga ennäe kus tuli segadus! Sest kui nad pärast venelaste põgenemist lootsid Charybdise eest ära pääsenud olevat, oli aga veel ähvardamas Skylla hädaoht. Sest semgalite päälik Vesthard, ikka veel meeles haududes neid rohkeid sõdu ning pahandusi, millede kaudu leedulased kõikides Semgallia rajapiirkondades teda olid vaenuga kimbutanud ning rüüstanud, valmistas ennast ette sõjakäiguks leedulaste vastu. Ja ta palus Riiast kristlasilt härdasti abi, lisaks ette tuues, et ta juba kaks korda on riiglastele appi tulnud, kui need teiste paganate vastu sõdisid. Pääle selle andis ta mõista, et tema jumalate arbud olevat soodsa ennustuse poole langenud. Seepääle olid riiglaste vanemad, mitte hoolides tema jumalate arpudest, koguni ära üteldes talle abi andmisest oma jõudude vähesust silmas pidades, sel ajal kõigiti sõja vastu leedulastega. Aga viimselt otsustasid nad, võidetud tema tungivaist palveist ning nende rumalate meeste kangekaelsest hulljulgusest, kes valmis olid temaga koos välja minema, neid sõtta minemast mitte takistada, vastuoksa koguni saata nad võitlusse sõnakuulmises, et nad ei satuks hädaohtu ei hinge ega

keha poolest. Nõnda siis saadeti Vesthardi seltsis välja viiskümmend või sugu rohkem mehi, rüütleid ning ammumehi, ja lisaks veel hulk Kristuse orduvendi. Nad võtsid kaasa idumealaste preestri Danieli ning asusid teele semgalite maale. Kui nad oma ratsude seljas ning oma sõjavarustuse hiilguses tulid, võtsid semgalid neid üpris sõbralikult vastu. Need läkitasid käskjalgu kõigisse oma maa nurkadesse laiali ning ajasid suure sõjaväe kokku. Ja jõudnud Leedumaa lähistele, puhkasid nad öösi ja pärisid puhkust pidades oma jumalailt tulevikku järele, arpu heites, ja palusid oma jumalailt poolehoidu ning 1208
uurisid, kas nimelt kuulujutt nende tulekust oli juba ette lennanud ja kas leedulased on neile vastu tulemas. Ja arp langes sinnapoole, et kuulujutt on ette jõudnud ning leedulased on võitluseks valmis. Sellest väga rabatud, manitsesid semgalid sakslasi tagasi minema, sest nad kartsid üpris väga leedulaste rünnakut. Aga sakslased pajatasid vastu ning ütlesid: „Jäägu meist kaugele mõte nõnda talitada, et me nende eest põgeneksime ja omale rahvasoole häbisüü pääle paneksime. Mingem parem oma vaenlaste vastu välja proovima, kas me suudame nendega võidelda." Ja semgalid ei suutnud neid selt seisukohalt ära pöörda. Semgaleid oli ju ilmatu hulk, ja sakslased olid nende pääle kindlad. Olgugi et oli parajasti sadude ning vihmavalangute tekitatud üleuputus, tungisid nad vaprasti Leedumaale sisse, ja kui nad oma võitlussalgad mööda küli laiali jaotasid, leidsid nad, et need olid tühjad ning et kõik mehed olid koos naiste ning lastega eest ära põgenema pääsenud. Seepärast kartsid nad, et neid ähvardab kallaletung, ja nad kogunesid nii rutusti kui eales said ühtekokku ning seadsid ennast valmis kõige vähematki viivitamata samal päeval tagasi pöörma. Kui leedulased seda taipasid, tiirutasid nad oma väledate hobustega igast küljest lenneldes nende ümber ja, nagu neil on kombeks, tiirlesid nad siin ja sääl, kord ise põgenedes, kord ise taga ajades, ja haavasid väga paljusid, oma odasid pildudes ning linge[83] lastes. Aga pääle seda tõmbusid sakslased kokku üheks võitluskiiluks ja lasksid semgalitel ees minna, varjates sõjaväge seljatagant. Korraga need aga pistsid põgenema, järjestikku üksteist rüsinas jalge

alla maha sõtkudes, teised aga otsisid varju metsades ning soodes, ja lahingu kogu raskus langes nüüd sakslastele. Mõned neist kaitsesid ennast vaprasti ning võitlesid kaua, aga et neid oli vähe, ei suutnud nad seesarnasele suurele hulgale vastu panna. Kohal olid ka väga tublid mehed Gervin ja Rabodo mitmete muude seltsis, kes pärast kaua kestnud võitlust kas haavatult langesid või keda vaenlased vangivõetult ära Leedumaale viisid. Teised pääsesid põgenedes ära ning naasid Riiga, et teadet tuua sellest, mis oli juhtunud.

1208 3. Nõnda siis, kuulda saanud oma sõjaväe põgenemisest ja leedulaste häbematust julgusest, leinas Riia linn, ja korraga oli riiglaste kannel saanud leinamiseks ja nende laul nutjate oigamiseks. Ja taeva poole palveid saates otsustasid kõik vanemad ning arukad mehed, et edaspidi ei tule lootust panna paganate hulgale ega ka mitte sõdida koos paganatega teiste paganate vastu, vaid tuleb loota Issandale ja koos juba ristitud liivlaste ning lätlastega vaprasti kõigi paganahõimude vastu välja minna. Nõnda ka sündis. Sest juba selsamal aastal kandsid liivlased, lätlased ning sakslased Püha Neitsi lipu Ugauniasse ja nõnda ka hiljem kõikide eestlaste ning ümbruskonna paganahõimude juurde Jumala kaasabiga, kes üksipäinis kõikidest kuningriikidest võitu sai.

4. *Sellest, kuidas semgalid leedulasi tapsid.* Aga pärast seda tungisid leedulased suure sõjaväega Semgalliasse ja võtsid sääl tappa ning laastata kõike, mida kätte said. Aga semgalid luurasid neid teel ja raiusid teele metsi maha ning tapsid nad taganemisteel peaaegu viimseni maha. Ja nende käest riisutud saagist saatsid nad austusega riiglasile ande.

5. Selsamal ajal[84] läkitas Jumal oma Liivimaa kirikule lohutuseks väga rohkesti ordu vaimulikke Väinajõele – tsistertslaste ordu abti Florentiuse, Kölni kiriku toomhärra Roberti, Bremeni Konradi ning mõnikaid teisi. Mõned neist valisid enesele püha elu kuue Dünamünde kloostris, mõned orduvendade seltsis, mõned asusid jutlustamistööle. Nende tulekust rõõmutses üpris väga kirik, mis oli seni väike olnud, ja olles saanud sellest pärast kurbi sõdasid uut kinnitust,

tänas ta Jumalat, kes ealeski ei jäta järele oma rahvast kõiksuguses kitsikuses lohutamast ja kelle päralt on au ning kuulsus igavesest ajast igavesti. Aamen. *Siin lõpeb kolmas raamat Liivimaa kohta.*

6. *Algab neljas raamat Eestimaa kohta.* Ja siis sündis, et pärast
seda kui juba kogu Liivimaa ja Letgallia olid ristitud, lätlaste vane-
mad Russin Sotekle linnusest, Varidote Autinest, Talibald Beverinist
kui ka ordurüütel Berthold Võnnust läkitasid oma saadikuid eestlas-
te juurde Ugauniasse nõudma õiglast hüvitust kõige ülekohtu eest,
mis nad neile olid teinud. Olid ju lätlased enne ristiusu vastuvõt- 1208
mist alandlikud ning põlatud ja, et nad olid liivlaste ning eestlaste
poolt palju ülekohut kannatanud, siis tundsid nad seda enam rõõmu
preestrite tulekust, sest pärast ristimist pidid kõik ühtlasi üht ning
sama õigust ja üht ning sama rahu nautima. Eestlased aga hindasid
saadikute sõnu madalalt, nad ei tasunud mingit õiglast hüvitust, vaid
läkitasid nende seltsis omi saadikuid Letgalliasse. Ja et ordurüütlid
juba Võnnus elutsesid[85], siis läkitasid need Bertholdi kui esimese
mehe eneste seas lätlaste ning eestlaste leppenõupidamisele. Sinna
tulid ka piiskopi maaosast preester Henrik ning hulk lätlasi. Ja nad
hakkasid jälle uuesti arutama kõike, mis rahusse ning õigusse puutub.
Aga eestlaste saadikud niihästi põlastasid lätlaste pakutud rahu kui
ka tõrjusid tagasi nõude, õigusevastaselt anastatu neile tagasi anda, ja
nad rääkisid lätlasile kõigis asjus vastu. Ja üksteist vastastikku ülite-
ravate odadega ähvardades lahkuti ilma mingisuguse rahuleppeta.

Kui vahepääl olid Ojamaalt mõned kaupmehed ning sakslased lisaks juurde tulnud, asus Varidote koos lätlaste teiste vanematega teele, ja pärast Riiga jõudmist palusid nad sääl härdasti abi eestlaste ülekohtu vastu. Nüüd siis heitsid riiglased, meelde tuletades ka neile enestele tehtud ülekohut ning ülesarvamatuid varasid, mis ugaunlased kunagi nende kaupmeestelt ära olid riisunud, palujate soovidega nõusse ning tõotasid sõjaväge anda, iseäranis seepärast, et ka nende omad saadikud nendesamade riisutud kaubavarade pärast mitu korda olid koju naasnud ugaunlaste käest põlastada ning pilgata saanult, kes ei tahtnud ülekohtuselt anastatut tagasi anda[86].

Esimesest sõjakäigust Eestimaale. Nõnda siis, olles palunud enese üle varjuks kõige vägevama Jumala ning Püha Jumalaema Maarja abi, asusid riiglased koos ordurüütlitega, piiskopi venna Teoderichiga, kaupmeestega ning teiste sakslastega teele Toreidasse, ja nad kutsusid kogu Liivimaalt ning Letgalliast kokku tugeva ning suure väe ning, ööd kui päeva edasi liikudes, jõudsid Ugauniasse. Ja nad riisusid paljaks külad ja tapsid paganarahvast tule ning mõõgaga, nõnda enestele tehtud ülekohut kätte makstes, ja viimaks koondusid nad
1208 kokku Otepää linnuse alla, mis tähendab Karupääd (Caput Ursi), ja süütasid selle linnuse põlema. Kui nad pärast seda olid kolm päeva puhanud, pöörsid nad neljandal päeval karja, vangide ning oma kõige muu röövsaagiga omale maale tagasi. Aga lätlased kindlustasid pärast omale maale naasmist oma linnuseid ning valmistasid ennast väga vaprasti võitluseks ette, kõike oma vara linnustesse kokku kandes ning eestlaste sõjaväge oodates, olles valmis neile vastu astuma. Nüüd siis kutsusid ugaunlased enestele appi sakalased ning tungisid äkisti Trikatua maanurga lätlaste maale sisse. Nad põletasid kellegi Vardeke-nimelise lätlase elusalt tules, vangistasid teisi ning tegid lätlasile palju kurja, ja nad piirasid Beverini linnuse sisse ning ründasid linnuses viibivaid lätlasi terve päeva otsa.

Beverini linnuse piiramisest. Aga lätlased tulid linnusest välja ja astusid mehiselt nendega võitlusse ning tapsid neid viis ning röövisid nende hobused. Ja kui nad linnusesse oma preestri[87] juurde tagasi jooksid, kes seekord kohal oli, siis kiitsid nad kõik koos temaga Jumalat, keda nad tundsid olevat võidelnud nende eest. Nende seas oli Roboam üks kõige vapramaid. Tema oli linnusest alla vaenlaste keskele läinud, oli tapnud neist kaks ja pöörnud tervelt ning veata linnuse külgmise osa kaudu omade juurde tagasi, kiites Jumalat selle erilise teene eest, mida Issand talle oli vaenlaste vastu võitlemisel osaks saada lasknud. Ka nende preester, kes eestlaste rünnakust suurt ei hoolinud, ronis üles linnuse kindluseosasse ning mängis Jumalat paludes pilli sellal kui teised võitlesid. Aga kui barbarid muusikat ning heledat pillihäält kuulsid, peatusid nad, sest nad polnud

seesarnast omal maal kuulnud, ja küsisid, pidades võitluses vahet, mis peaks olema niisuguse rõõmu põhjuseks. Aga lätlased vastasid, et nad rõõmutsevad ning kiidavad Jumalat seepärast, et nad näevad, kuidas Jumal neid kaitseb pärast seda kui nad alles hiljuti ristimise vastu võtsid. Siis panid eestlased ette, uus rahulepe sõlmida. Aga lätlased kostsid ning ütlesid: „Te ep ole veel sakslasilt riisutud kaupu ega ka mitte neid varasid tagasi andnud, mis te meilt mitmel korral olete röövinud. Aga kristlasil ning paganail ei saa ju olla üht südant
ning üht hinge ega kindlat rahu muidu kui te vastu võtate meiega 1208
ühise ristiusu ning põlise rahu ikke ja kummardate ühtainsat Jumalat." Seda kuulnud olles, pöörsid eestlased sügavasti pahanedes linnuse alt minema, ja neile seljatagant järgnedes haavasid lätlased neid suure hulga.

Vaenlaste taga-ajamisest. Ja nad läkitasid öösi käskjalgu Kristuse rüütelkonna ordumeistri Venno[88] juurde Võndu, kes siis parajasti sääl viibis, ja palusid teda koos tema meestega eestlasi taga ajama tulla. Aga see tuligi Beverini, kui hommik sai, olles kõik ümbruskonna lätlased kokku kutsunud, ning leidis, et paganate vägi oli juba varem lahkunud, ja ta ajas neid kogu selle päeva taga. Aga järgmisel ööl oli kõva külmetus, ja et peaaegu kõik hobused komistasid, ei saanud nad vaenlasi kätte. Sest need olid, pärast seda kui nad olid veised tapnud ning vangid vallale lasknud, teed mööda põgenedes igaüks omale maale tagasi pöörnud, võitlust mitte ootama jäädes.

Lätlaste esimesest sõjakäigust Sakalasse. Siis läkitasid lätlased, kurvitsedes omade meeste surmasaamise pärast, keda eestlased olid julmasti maha nottinud ning tules surnuks põletanud, käskjalgu kõigi ümbruskonna lätlaste juurde käsuga, et need oleksid teekonnaks valmis, selleks et nad, niipea kui Jumal annab, saaksid oma vihameestele kätte maksta. Nõnda siis sündis, et Russin, kes oli lätlaste seas kõige vapram, ning Varidote kogunesid kõikide lätlaste seltsis, kes nende maa piirides elutsesid, suure hulgaga eespoolmainitud Beverini linnuse juurde. Ja nad pidasid salajast vandenõu eestlaste vastu, et ennast ette valmistada nende maad paljaks

riisuma. Ja olles pannud ennast relvadesse, mis neil olemas olid, käisid nad maha ühe päeva tee ning tegid siis peatuse, korraldasid oma sõjaväge ning liikusid ööd kui päeva edasi. Ja jõudnud siis Sakala maakonda, leidsid nad sääl kõigis külades ning kohtades nii mehi, naisi kui ka lapsi oma kodudes olevat ning tapsid kõik, keda kätte said, hommikust amak õhtuni, niihästi nende naised kui ka lapsed, ja kolmsada Sakala maakonna ülikute ning vanemate seast, lugematuid muid kaasa arvamata, kuni tapjate väsinud käed ning
1208 käsivarred tohutust lihtrahva mõrvamisest juba nõrkesid. Ja kui kõik külad olid paganate rohkesti valatud verega värvitud, pöörsid nad järgmisel päeval tagasi, ja kogudes mööda kõiki küli rohket röövsaaki, viisid nad enestega kaasa veoloomi, suure hulga kariloomi ning väga palju tüdrukuid, kelledele üksnes sõjaväel nendes maades kombeks on armu heita. Ja pikkamööda tagasi kodupoole liikudes, tegid nad teel mitmepäevase peatuse, olles võitlusvalmis, kui ülejäänud eestlased vahest peaksid neid seljatagant ründama. Aga eestlased ei pidanud võimalikuks, oma rahva nii hulgalist tapmist silmas pidades, lätlasi jälitama tulla, vaid nad kogusid paljude päevade jooksul kokku lätlaste käe läbi neile ootamata tekitatud, leina toonud kooljakehad, põletasid need tules ja pidasid oma kombe järele matuseid rohkete nutukaebamiste ning jootudega. Lätlased tegid aga peatuse Astijärve ääres ning, olles sääl omavahel kogu saagi ära jaotanud, naasid rõõmuga Beverini. Ja kui nad säält orduvend Bertholdi kui ka oma enese preestri mõnede piiskopi rüütlite ning ammumeeste seltsis eest leidsid, andsid nad neile kõigest sellest ande üle. Ja et parajasti oli gaudetepühapäev[89], siis kiitsid nad kõik ühes meeles rõõmsasti Jumalat selle eest, et Issand alles hiljuti ristiusku pöörnute läbi ka teistele paganarahvastele oli nii karmi kättemaksu valmistanud. Russin, kui ka tema Beverini linnusesse tagasi jõudis, avas oma suu ja pajatas ning ütles: „Minu laste lapsed kuulutavad kord omadele lastele kolmandast ja neljandast põlvest saadik seda, mis Russin on sakalaste kooljakehade kallal korda saatnud."

Eestlastega rahu tegemisest üheks aastaks. Kui liivlaste foogt Herman seda kuulis, kes oli lätlaste pääle üpris väga pahane seepärast, et nad ikka ja ikka uusi sõjakäike eestlaste vastu toime panid, läkitas ta käskjalgu ja kutsus kõik liivlaste ning lätlaste vanemad kokku ning pidas nõu nii nendega kui ka sakslastega, kes amak selle ajani haruldased olid ning vähesel arvul maal elasid. Kõik nad olid selle poolt, et tuleb eestlastega kõigi rahusse puutuvate küsimuste üle läbi rääkida veel enne dominus piiskopi kojujõudmist, kes järgmiseks aastaks ristisõitjate kogumise otstarbel Saksamaal viibis. See nõu oli ka eestlasile meelepärane, ja need võtsid rahu vastu, sest pärast nende ülikute surmamist hakkas neil juba suur hirm lätlaste ees, ja ilma et tüliküsimused oleksid olnud lõplikult lahendatud lepiti kokku mingi üheaastase tähtajaga[90] sõjariistaderahu kohta. 1208 1209

XIII

1. Oma ametissepühitsemise üheteistkümnendal aastal tuli kirikupää Albert Saksamaalt tagasi, tuues oma kaaskonnas endaga kaasa rohke hulga ristisõitjaid. Nende seas olid Rudolf Jerichovist, Volter Emerslebenist ja väga palju teisi aadlikke, rüütleid, vaimulikke ning muud rahvast, kes kõik ennast mereohtude kätte andes Liivimaale reisisid. Seesinane kirikupää kutsus nende nõu pääle kokku kõik juba ammust ajast ümberpöördud liivlased ning lätlased ja, meelde tuletades mõrtsukatööd, mida vürst Vjatško mullu tema ning tema rahva kallal oli toime pannud, kui ta ordurüütleid ning tema teenreid, keda ta oli suurte kuludega vürsti palve pääle talle leedulaste vastu appi saatnud, kavaluse ning õela kelmusega oli mõrvanud[91], pööris kõigi ristisõitjatega ning oma sõjaväega Kukenoisi. Ja kui ta leidis, et seesinane linnusemägi oli maha jäetud ja endiste elanike roojasuse tõttu täis usse ning madusid, käskis ning palus ta seesinase mäe puhtaks kasida, uuesti korda seada ning laskis selle tugevate kindlustustega kindlustada. Ja ta ehitas väga tugeva linnuse ja jättis

sinna ordurüütleid, ammumehi ning omi teenreid linnust kaitsma. Ja et ta oli palju kulusid kandnud, laskis ta seda sääl väga hoolsasti valvata, et ei leedulaste riukad ega venelaste võlts salapetlikkus neid ei tüssaks, nõnda kui varemini. Ka läänistas ta ülevalnimetatud Rudolfile Jerichovist poole linnust ja määras ordurüütlitele nende päralt oleva kolmandiku tuludest. Jättes need sinna maha ning olles kõik hästi korraldanud, pööris ta Riiga tagasi. Vahepääl olid aga lätlased kahe sõjasalgaga Leedumaale tunginud ja jõudsid meie omade
1209 juurde Kukenoisi tagasi pärast seda, kui nad olid mõned sääl tapnud, mõned aga vangi võtnud, ja pöörsid piiskopi ning kõigi omade seltsis eneste koduse omanduse juurde tagasi.

2. Seesinasel ajal oli sääl orduvendade hulgas keegi Vickbert[92], kelle süda küllap enam ajaliku vara armastuse kui ordukari poole kaldus, ja see külvas vendade vahele palju lahkhelisid. Ta tõrjus enesest eemale püha elu osaduse ning põlastas Kristuse sõjateenistust, ja nõnda tuli ta Idumeasse preestri juurde ning ütles, et ta tahtvat sääl piiskopi kojutulekut ära oodata ning kõiges piiskopi sõna kuulda. Aga orduvennad Berthold Võnnust ning mõned teised vennad ning teenrid jälitasid seda venda kui jooksikut, võtsid ta Idumeas kinni ning, viinud ta tagasi Võndu, heitsid tema köidikuis vangi. Olles kuulda saanud, et piiskop on naasnud, palus ta, et teda vallale lastaks ning tal lubataks Riiga tagasi pöörda, tõotades piiskopi ning vendade sõna kuulda. Vennad rõõmutsesid siis lootuses, et nende vend on jälle pärast tülikaid sekeldusi otsekui ärakadunud poeg aru pähe võtnud ja läkitasid tema aulikult Riiga tagasi ning võtsid ta uuesti oma seltsi vastu[93]. Aga tema, pärast seda kui ta otsekui Juudas oli lühemat aega vendade hulgas liikunud või olnud otsekui hunt tallede seas, ei osanud oma salakavalat ning võltsi südametunnistust varjata, vaid ootas soodsat päeva, millal ta saaks oma südame õeluse teoks teha.

Ordumeistri tapmisest ning ordumeister Folkvini määramisest selle järeltulijaks. Ja see sündis ühel pühapäeval, kui teised vennad muu rahva seltsis toomkirikusse läksid, et tema selle vahe sees ordumeistri ning orduvendade preestri Johannese enda poole kutsus selle ettekään-

dega, et neile oma saladusi avaldada. Ja ta lõi ordukoja[94] ülemisel korral äkisti ordumeistrile vastu pääd oma kaheteralise sõjatapriga, mida tal kombeks oli ikka enesega kaasas kanda, ja mõrvas ühtlasi metsikult säälsamas ka preestri. Ja teised vennad said sellest teate, ja nad ajasid teda taga, kui ta kojast orduvendade kabelisse[95] jooksis. Ja pärast seda kui nad olid tema kinni püüdnud, hukkasid nad tema ilmaliku kohtuotsuse järele julmasti, nõnda kui ta oli ära teeninud. Ja pääle seda kui nad valju nutukaebuse saatel olid oma ustava ning vaga ordumeistri
Venno kui ka preestri maha matnud, panid nad tema asemele ametisse 1209
mitte vähem vaga, kallimeelse ning kõigi voorustega täidetud Folkvini. See lõi hiljem rõõmuga Jumala lahinguid, eest vedades ning juhtides Issanda sõjaväge nii piiskopi kohal kui ka ära olles, ja käis nii sisse kui välja kõigi paganahõimude ustest. Ja kõik tema orduvennad olid temale toeks, ja Issanda abi ning võit oli ikka nendega.

3. *Esimese praosti Engelberti surmast ning praost Johannese ametisse määramisest tema asemele.* Kui samal aastal ka Püha Maarja kiriku praost Engelbert suri, võttis piiskop enese juurde Scheda konvendist tasase, kõigil oma rännakuil ustava ning targa mehe Johannese ja pani selle ametisse oma venna, seesinase kõrgeaulise praosti, asemele ning usaldas Püha Maarja koguduse tema juhtimise alla. Ja kuna seesinane Johannes kuulus püha Augustinuse reeglite ning ordu alla ning oli valgerüüline, mis tõelikult puhtust tähendab, siis vahetas piiskop, et seda rüüd ühevääriliseks tunnistada, seesinase kiriku toomhärrade mustad rüüd ning kapuutsid valgete vastu ümber. Ja kuna ikka veel valitses hirm paganate ees niihästi sees- kui ka väljaspool, siis elas konvent seesinases esialgu ehitatud kirikus, esialgse linna ringsõõri sees. Aga pärast kiriku ning linna mahapõlemist[96] asuti Püha Maarja kirikut[67] väljapoole linnamüüri Väinajõe äärde ehitama ja hakati sääl elama. Seesinase aasta ristisõitjad aga olid valmis sõna kuulma nii müüri kõrgendamise tööl kui ka kõige muu poolest, millega nad said Jumalat teenida.

4. Ja kui juba sügispäevad liginesid, siis piiskop, kes oli ikka usin Liivimaa kirikut edendama ning kaitsma, olles oma usaldusmeeste-

ga nõu pidanud, kaalus hoolega, kuidas noorukest kirikut leedulaste ning venelaste salasepitsustest päästa. Ja meelde tuletades kõike kurja, mis Gertsike vürst koos leedulastega oli Riia linnale[98], liivlasile ning lätlasile teinud, otsustasid nad Kristuse nimel venelaste vastu sõdima minna. Oli ju nimelt Gertsike vürst Vsevolod ikka kristlaste ning iseäranis ladinausuliste vaenlane. Ta oli Leedumaa ühe võimumehe[99] tütre naiseks võtnud ja oli otsekui üks nendesinaste seast muidugi mõista kui nende väimees; nendega ligidase sõpruse sidemetega seotud, oli ta
1209 sageli nende väejuhiks, hoolitses nende Väinajõe ülekäiguvõimaluste eest ning muretses neile toidumoona, kui nad olid teel kas Venemaale, Liivimaale või Eestimaale. Ka olid siis leedulased teiste neissinaseis maades elutsevate rahvahõimude üle seevõrra valitsevas asendis, niihästi kristlaste kui ka paganate üle, et mõnedki neist viimaseist vaevalt oma väikestes külades elada julgesid, iseäranis lätlased. Need lahkusid oma tühjaksjäetud kodadest ning otsisid ikka varju pimedais metsapelgupaikades, aga ka nõnda ei pääsenud nad leedulaste eest minema. Sest varitsedes neid kogu aeg mööda metsi, püüdsid leedulased neid kinni ja tapsid ühed neist ning viisid teised vangivõetult ära omale maale ja röövisid ära kogu nende vara. Ja venelased põgenesid mööda metsi ning küli leedulaste palge eest, isegi kui neid oli vähene hulk, otsekui jänesed küttide palge eest pakku jooksevad, ja liivlased ning lätlased olid leedulaste toit ning roog ja nagu lambad huntide kurgus, kui need on ilma karjaseta.

Sõjakäigust Gertsike vürsti vastu. Nõnda siis päästis Jumal, läkitades karjase, nimelt piiskop Alberti, oma lambad, juba ristitud liivlased ning lätlased, huntide kurgust. See kutsus sõjaväe Liivimaa ning Lätimaa kõigist nurkadest kokku ja läks koos riiglaste, ristisõitjate ning kogu oma rahvaga mööda Väinajõge üles Kukenoisi vastu. Ja et Gertsike oli ikka ning ikka silmuseks ning otsekui kuradite päämeheks kõigile, kes sel Väinajõe kaldal[100] elasid, nii ristituile kui ka ristimatuile, ja et Gertsike vürst pidas ikka vaenu ning sõdu riiglaste vastu ja põlastas nendega rahulepingute sõlmimist, siis pööris piiskop oma sõjaväe tema linna vastu. Aga venelased, eemalt nähes sõjaväge

tulevat, jooksid neile tulijaile linna väravate juurde vastu. Aga kui sakslased neid, relvad käes, ründasid ning mõned neist tapsid, põgenesid need, sest et nad ennast kaitsta ei suutnud. Ja sakslased ajasid neid taga ning tungisid nendega koos väravaist sisse. Aga lugupidamisest Kristuse nime vastu tapsid nad neist üksnes mõned vähesed, võtsid neid aga suuremal hulgal vangi ning lasksid neil pigemini põgenemise teel minema pääseda. Pääle seda kui nad linna vallutasid, heitsid nad naistele ning lastele armu, võtsid aga hulga neist vangi.
Ja kui vürst paljude teiste seltsis laevaga üle Väinajõe põgenes, võeti 1209
vürstiemand kinni ja anti koos tüdrukute ning naistega ning kogu tema varaga piiskopile üle. Nõnda siis jäi sõjavägi selleks päevaks linna paigale ja, kogudes rohket saaki linna kõigist nurkadest, riisus rõivaid, hõbedat, purpurit, rohkesti kariloomi ning kirikuist kelli, pühakute pilte ning muid ehteid, raha ning hulga muud vara ja nad lohistasid selle ära. Ja nad kiitsid Jumalat, kes nõnda rutusti oli neile võidu vaenlaste üle andnud ning neile linna avanud, ilma et nende rahvas oleks kaotusi kandnud.

Gertsike tulekahjust. Järgmisel päeval, kui nad olid kõik laiali kandnud, tegid nad ettevalmistusi koju tagasi minekuks ning süütasid linna põlema. Aga vürst, Väinajõe teiselt kaldalt tulekahju nähes, ohkas sügavasti ja hüüdis valjusti oiates ning uluvalt kaebades: „Oh, armas Gertsike linn! Oh, minu isade pärisosa! Oh, minu rahvasoo ootamatuid tapatalguid! Häda mulle! Oh, et ma olen sündinud oma linna põlemist, oma rahva pihustamist nägema!"

Pärast seda pöörsid piiskop ja kogu sõjavägi, kui kogu röövsaak oli neil omavahel ära jaotatud, koos Gertsike vürsti emanda ning kõigi vangidega omale maale tagasi. Ja vürstile lasti ütelda, et ta Riiga tuleks, kui ta nüüd veel vähemalt rahulepet ning vange tagasi saada himutseb. Ja tema tuli ka ning palus oma üleastumist andeks, nimetas piiskoppi isaks ning palus härdasti kõiki ladinausulisi kui oma kristlikke kaasvendi, et nad endised pahandused unustaksid, temale rahuleppe kingiksid ja tema naise ning vangid tagasi annaksid, üteldes, et kõige valusamad vitsad olid tuli ning mõõk olnud, milledega ladinausulised

teda olid nuhelnud. Siis halastas piiskop koos oma kaaslastega härdasti paluva vürsti pääle ja pani temale ette rahuleppe kava järgmiste sõnadega: „Kui sa," ütles ta, „edaspidi võtad kõrvale hoida ühendusepidamisest paganatega, nõnda et sa nende abil meie kirikut ei lõhu ega ühtlasi ka oma kaaskristlaste venelaste maad leedulaste abiga ei laasta, kui sa oma riiki põlise annetuse teel Püha Maarja kirikule üle andma nõus oled, aga ometi nõnda, et sa selle meie käest enesele tagasi saad ja et sa koos meiega saad rõõmu tunda püsiva rahu üksmeelest, siis me viimselt anname sulle tagasi nii vürstiemanda kui ka kõik vangid ja saame sulle ikka ustavat abi pakkuma." Vürst võttis need rahutingimused vastu, tõotas edaspidi ikka Püha Maarja kirikule truu olla ning kinnitas, et ta tahab paganate salanõudest eemale hoiduda ning kristlastega kokku hoida. Ja oma riigi seesinase kirikuga ühendades, sai ta piiskopi käest selle tagasi kolme lipu piduliku üleandmise näol[101], ta valis piiskopi omaks isaks ning andis kinnituse, et ta edaspidi paljastab talle kõik venelaste ning leedulaste kurjad sepitsused. Talle anti vürstiemand ning teised vangid tagasi, ja ta naasis rõõmuga omale maale. Ja sääl kutsus ta kokku kõik oma rahva, kes olid eluga pääsenud, ning hakkas oma linnust uuesti üles ehitama. Aga seegipärast segas ta pisut hiljem end jälle leedulaste sepitsustesse, olles oma ustavusetõotuse unustanud, ning õhutas sageli paganaid üles sakslaste vastu, kes olid Kukenoisis[102].

5. *Teisest sõjakäigust Ugauniasse.* Kui pärast seda rahu lõppes[103], mis ugaunlastega oli tehtud, siis läks Võnnu orduvendade ordumeister Berthold, olles enese juurde Russini koos selle lätlastega kui ka teised Autine lätlased kokku kutsunud, oma võndlaste seltsis sõjaga Ugauniasse. Ja nad leidsid rahvast, sest et see veel ep olnud jõudnud linnusesse kokku põgeneda, nende küladest eest ja surmasid väga paljusid kõigis külades, kuhu nad juurde pääsesid. Paljud tapsid nad maha, aga teised nad viisid vangi ning said palju röövsaaki. Ja naised ning tüdrukud viisid nad enestega kaasa, jättes külad samahästi kui tühjaks, ja pärast suuri tapatalguid ning mahapõletamist naasid nad eneste koduse omanduse juurde. Kui Toreida liivlased seda kuulsid,

kelledel seni koos eestlastega ikka oli olnud ära-andlikke salasepitsusi, said nad pahaseks selle pääle, et Võnnu Berthold oli koos lätlastega eestlaste vastu uuesti sõda alustanud[104], ja nad käisid piiskopile pääle, et ta määraks saadikuid Ugauniasse rahu asja ajama.

Rahu sõlmimisest. Ja piiskop läkitas preester Alebrandi Otepääle niihästi rahulepingut uuendama kui ka saksa kaupmeeste varandusi tagasi nõudma[105]. Ja kui kogu Ugaunia eestlased piiskopi saadikute kohale ilmumisest kuulsid, kogunesid nad nõupidamisele, ja Alebrand avas oma suu ning seletas neile ristiusu õpetust. Seda kuulda 1210
saades jooksid eestlased odade ning mõõkadega tema juurde kokku teda tapma. Aga mõned nende vanemad kaitsesid teda, pajatasid ning ütlesid: „Kui me selle piiskopi saadiku tapame, kes usub siis meid veel edaspidi või läkitab saadiku?" Aga nad ei soovinud lunastamisjutlust kuulata, vaid saatsid Alebrandi piiskopi juurde tagasi ning läkitasid nende saadikutega kaasa mehi rahu sõlmima. Ja rahu tehtigi liivlastega ning piiskopi lätlastega ühelt poolt Koivajõge. Aga Võnnu Berthold ning Russin tükkis oma lätlastega ei võtnud rahu vastu, vaid nad valmistasid ennast võitluseks ette.

XIV

1. Oli kaksteistkümnes piiskopi ametiaasta,
liivlaste maa sai väheseid päevi elada rahus.

Kaheteistkümnendast aastast. Oli piiskopiameti kaheteistkümnes aasta, ja kirik oli väheseid päevi vaikses rahus. Sest kui piiskop oma ristisõitjate seltsis oli jälle teel tagasi Saksamaale, olles oma läänimehi ning mõnikaid ristisõitjaid Liivimaale maha jätnud[106], ilmusid Ojamaa Sundi juures mererannal äkisti nähtavale kuralased kaheksa mereröövilaevaga, Kristuse nime vaenlased. Ristisõitjad lahkusid seda nähes purjekogedest, asusid vähematesse laevadesse ning ruttasid paganatele vastu. Ettevaatamatu tõttamisega püüdis iga laev

teisest ette jõuda, et kõige esmalt vaenlaste juurde jõuda. Aga kuralased vabastasid oma röövlaevade käilapooled koormast, seega need vastutulijaist kõrgemale kergitades, siis nad ühtlasi seadsid need paarikaupa ritta ning jätsid iga üksiku paari vahele vaba vahemaa. Selle tõttu liuglesid juurdesõudvad ristisõitjad oma kahe esimese abipaadi[107] elik väikese laevaga seesinasesse vaheruumi sisse ega ep ulatanud, et nad olid väikestes laevades, enda kohal üleval olevaid vaenlasi sügavusest taotama.

1210 *Mõnedest, keda kuralased Sundis surmasid.* Pääle seda kui seepärast mõned neist vaenlaste odade läbi surma said, mõned aga uppusid ning mõned haavata said, pääsesid muud, kogepurjekate juurde tagasi pöördes, eluga tagasi. Siis korjasid kuralased langenute surnukehad kokku, võtsid need alasti ja jaotasid omavahel rõivad ning muu röövitud kraami. Ojamaa kodanikud kogusid hiljem ometi need kooljad kokku ning matsid hardusega. Neidsinaseid sääl surma saanuid oli ligi kolmkümmend rüütlit ning muid mehi. Nüüd siis pidas piiskop nende omade meeste pärast mitu päeva leina, aga ta teadis ometi, et tagakiusamine on kasuks sellele, kes selle all kannatab, sest õndsad on need, keda taga kiusatakse õiguse pärast. Proovib ju potissepa anumat ahi ning õiglasi mehi kitsikuse katsumine.

2. *Venelaste esimesest[108] sõjakäigust Otepää vastu.* Selsamal ajal tungisid Novgorodi suurvürst[109] ning tema seltsis ka Pihkva vürst[110] koos kõigi oma venelastega suure sõjaväega Ugauniasse, piirasid Otepää linnuse sisse ning võitlesid nendega sääl kaheksa päeva. Ja et linnuses valitses veepuudus ning toidukitsikus, palusid need venelasilt rahu. Ja venelased andsidki neile rahu, ristisid mõnikaid neist oma ristimiskombe järele ja said neilt nelikümmend marka nogaatides[111], ja nad pöörsid siis omale maale tagasi minema, tõotades neile saata omi preestreid püha ümbersündimis-pesemist lõpule viima[112]. Mida nad aga pärast tegemata jätsid. Võtsid ju ugaunlased hiljem vastu riiglaste preestrid, ja need ristisid nad ning neid kõiki arvati riiglaste hulka[113].

3. Mõne aasta pärast tulid friislased koos ristisõitjatega eespool nimetatud Ojamaa saarele ja sattusid sääl kuralastele nende suure röövsaagiga pääle. Ja nad piirasid need kohe ümberringi sisse, pidasid nendega lahingu ning tapsid nad peaaegu kõik maha, võttes nende käest neli röövlaeva kogu nende saagiga ära ning tuues selle eneste kaasas Riiga. Ka võtsid nad nende käest ära tohutu hulga lambaid, mis need olid kristlaste maadest röövinud, ning tõid Riiga. Ja rõõm oli suur kättemaksu pärast, mis oli kuralastele sündinud.

4. Kuigi piiskop oli väga mures alaliste töövaevade ning omade 1210
meeste surmasaamise pärast, otsis ta jälle varju Issanda juures ning, andes oma teekonna ning töö tema hoolde, pööris Saksamaale tagasi. Ta kaebas sääl omade inimeste kaotuste üle hääle ning jumalakartlikule rahvale ja otsis külades ning uulitsail, linnades kui ka lossikantsides neid, kes oleksid nõus müüriks Issanda koja ette heitma ja kinnitaksid enestele külge ristimärgi üle mere minekuks, et Liivimaale üle rännata lohutuseks neile vähedele, kes sinna olid maha jäänud. Ja leiduski Verdeni piiskop Yso, Ratseburgi piiskop Fiilip kui ka Paderborni piiskop, kes koos oma rüütlitega ning paljude teistega ennast järgmiseks aastaks seesinasele teekonnale valmis seadsid.

5. *Ära-andlikkude liivlaste ning kuralaste vandesepitsusest Riia linna vastu.* Pärast piiskopi lahkumist ning kuralaste kokkupõrget ristisõitjatega läkitasid kõik ümbruskonnas elutsevad rahvahõimud, olles kuulda saanud sellest, et kuralased olid tublikese hulga ristisõitjaid maha tapnud, vastastikku üksteise juurde saadikuid, kõige esmalt liivlased kuralaste juurde, siis kuralased eestlaste kui ka leedulaste, semgalite ning venelaste juurde, pidades igasugust nõu, kuidas Riiga hävitada ja kõiki sakslasi kavalusega kinni võtta ning surmata. Leedulased, kes arvasid, et Kukenoisi on üksnes vähe rahvast järele jäänud, tulid suure sõjaväega selle linnuse alla. Ja leidnud linnusest Jerichovi Rudolfit ning teisi piiskopi mehi eest, tungisid nad neile väga vaprasti kallale. Nende vastu astusid linnusest välja piiskopi sõjasulased ning lätlased, tapsid ning haavasid neist hulga oma odadega, ja ka kindlustusest ammumehed surmasid mõned. Leedulased

tõmbusid nende eest tagasi, nende rünnakut mitte välja kannatada suutes. Siis läksid mõned Adjajõe liivlased, kuigi juba ammugi ristitud, aga ometi täis oma ära-andlikkuse sappi, Kuramaale, kihutasid kogu selle maa Riia kiriku vastu üles ja kogusid tugeva ning suure sõjaväe, kinnitades, et Riia linna – nõnda kui tõeline olukord ka näitas – olevat väga vähe rahvast järele jäänud. Sellest kuulda saanud, läkitasid linlased salakuulajaid merele.

Linna piiramisest kuralaste poolt. Aga kuralased kogunesid terve
1210 oma suure sõjaväega ja olid neliteistkümmend päeva linna naabruses paigal, kus nad oma jumalailt abi palusid ning pärisid arpudega teateid soodsa aja kohta. Salakuulajad jõudsid vahepääl linna tagasi ilma et nad oleksid midagi näinud. Siis sõitsid oma kahe kogega[115] alla Dünamündesse Schladeni krahv ja rüütel Markvard koos teiste ristisõitjatega, kes lihavõtte ajal[114] olid Riiga maha jäänud, kavatsedes Saksamaale tagasi pöörda, ja magasid öö kloostris, olles ainult väheseid mehi laevadele jätnud. Ja siis teise päeva koidu ajal näis kogu meri olevat otsekui tumeda pilvega kaetud. Siis valmistasid mõned nendest, kes laevadel viibisid, kui nad nägid suurt paganate hulka ning suurt sõjaväge eneste pääle tulevat, ennast võitluseks ette, teised põgenesid kloostri juurde. Aga paganad lootsid linna äkisti vallutada, veel enne kui mingisugune kuulujutt oleks nende eel joosnud, ja sõudsid üpris rutusti linna alla, ilma neid ristisõitjate laevu ründamata. Aga kalamehed Väinajõe mõlemal kaldal nägid neid, põgenesid Riiga ning kuulutasid sõjaväe nende kannul tulekust. Aga siis jooksid kodanikud, orduvennad ning ammumehed, keda küll oli vähe, koos vaimulike ning naistega kõik relvade juurde ja kutsusid seda kella helistades, mida üksnes sõja-ajal löödi, rahvast kokku. Kui nad välja vaenlastele vastu läksid, haavasid nad viimaste seast paljusid Väinajõe kaldal ammuriistadest. Aga kuralased, jättes oma laevad Väinajõele, seadsid väljakul oma sõjaväe üles, ja igamees neist kandis enda ees kahest lauast kokku liidetud kilpi ning karjasesaua taolist keppi selle kilplaua toeks. Ja kui päevlik neile valgeile kilpidele pääle paistis, helkisid neilt veed ja lagendikud vastu. Aga see oli suur

ning tugev sõjavägi, ja ta lähenes linnale. Ja liivlased ning ammumehed, kes neile esimese kindlusvalli juurde vastu jooksid, mis linna värava[116] eelsel väljal asetses, võitlesid nendega kuni päeva kolmanda tunnini. Aga kodanikud panid väljaspool linnamüüri oleva küla[117] põlema. Mõnel meie mehel oli kaasas ka kolmekisulisi pisukesi raudnaelu, nad pildusid neid sõjaväe tuleku teele. Ja kui siis mõned kodanikud mehiselt võitlusse kaasa läksid ja hulga oma puukilpide taga seisvaid vaenlasi surmasid, kukkusid nad tagasi pöördes nende naelte otsa, ja mõned neist tapeti, teised pääsesid ära meie juurde. 1210
Pärast seda läks sõjavägi oma laevade juurde ja, olles einet võtnud, valmistas ennast uuesti võitlust algama. Ja kui vaenlased suure kella heli kuulsid, ütlesid nad, et seesinane kristlaste Jumal saab neid ära õgima ning hävitama, ja nad tungisid uuesti linnale kallale ning võitlesid terve päeva otsa. Ja kui nad oma laudkilpide tagant välja tulid, et tulekahju jaoks puid kokku kanda, vigastasid vibukütid neist väga paljusid. Aga kui neist iganes keegi kiviheitemasinate kividest või ammuriistadest haavatult maha langes, siis surmas tema otsekohe päriselt ta vend või mõni teine võitluskaaslane, raiudes tal pää otsast maha. Ja kui nad olid linna igast küljest sisse piiranud ning suure tule teinud, ratsutasid holmlased Vanamäe alla ja pöörsid, oma mõõkadega vaenlast ähvardades, teisest küljest linna alla. Neid nähes tõmbusid kuralased linna juurest tagasi ja, olles oma langenud kokku kogunud, naasid nad laevade juurde. Ja nad läksid üle Väinajõe ja puhkasid ning põletasid sääl kolm päeva oma surnuid, pidades nutukaebusega nende matuseid. Kui Toreida liivlased kuulda said, et kuralased olid Riia ümber piiranud, siis kogusid nad, linna hävitamist ihates, rohkearvulise sõjaväe, et kuralastele appi tulla. Oli ju mõnikaid ära-andlikke liivlasi, olid semgalid ning oli muid rahvahõime, kes ootasid kuralaste ettevõtte kordaminekut, et kõik koos linna hävitamiseks ühineda. Aga holmlased tulid juba selsamal päeval linna pärast seda, kui nad olid jõe saartel mõned kuralased tapnud ja neilt laevad ära võtnud. Ristirüütel Markvard tuli Dünamündest tagasi ja jõudis kesk vaenlaste vahetsi linna ning ühines pärast orduvendade

seltskonnaga. Kaupo tuli järgmisel ööl kõigi oma sugulaste, sõprade ning ustavate liivlaste seltsis linna. Konrad Ükskülast ilmus, kui hommik sai, koos ülevalpool Riiga elutsevate liivlastega linnaäärsele lagendikule, ja kui nad oma hobuste ning relvadega suure sõjamängu toime panid, kogunesid linnast kõik tema juurde, ja nende seas tõusis suur rõõm. Ja nad tungisid kuralaste ette välja ning kutsusid neid välja võitlema, olles ise valmis kas vaprasti surema või elama. Aga needsinased, olles pigemini mures oma langenute surnukeha-
1210 de pärast, pajatasid rahuleplikult ning tõmbusid kolme päeva pärast tagasi. Need liivlased aga, kes seesinases ära-andmises süüdlased olid, andsid vabatahtsi, kusjuures nende omastele mingisugust viga ei sündinud, Jumalale ning piiskopi perele hüvitust ning tõotasid edaspidi ustavad olla. Aga linn, mis seekord Jumala halastuse läbi oli paganaist vabaks pääsenud, tänas Jumalat ja tegi otsuseks, et püha Margareeta päeva[118], millal ta piiramisest vabanes, edaspidi linna piirides pühitsetaks. Ka jõudis Võnnu Berthold selsamal ajal Ugauniast tagasi. Ta oli sääl palju küli maha põletanud, hulga paganaid tapnud ning neile väga rohkesti kurja teinud[119]. Ka tema tuli suure pääkonnaga riiglasile appi. Aga kui kuralased olid lahkunud, pööris igamees omale maale tagasi.

6. *Kolmandast sõjakäigust Ugauniasse.* Pärast seda kogus seesama Berthold sõjaväe kokku, ja temaga läksid kaasa piiskopi sulased Sifrid ja Aleksander ning suur hulk muid mehi, ka liivlasi ning lätlasi. Ja kui nad Ugauniasse Otepää linnuse alla jõudsid, leidsid nad aga linnusest vähe rahvast eest. Seepärast võttis siis linnuse rahvas, olles heitunud omade meeste vähesuse pärast, Bertholdi rahusõbralike sõnadega linnusesse vastu. Aga piiskopi sulased ning koos nendega mõned liivlased ronisid teisest küljest üles linnusesse, sest nad ei teadnud, et Berthold oli linnusesse vastu võetud.

Otepää vallutamisest ning põlemapanekust. Neile järgnes kogu nende sõjavägi, nad võtsid ära linnusemäe tipu, haarasid eneste alla kindluse ülemise valliosa, said linnuses peremeesteks, tapsid sääl mehed, võtsid vangi naised ning riisusid rohkesti saaki, aga mõned linnuse

elanikud pääsesid ometi põgenemise teel minema. Siis puhkasid nad sääl mõne päeva ning pöörsid siis Liivimaale tagasi, pääle seda kui olid omavahel saagi ära jaotanud ning linnuse põlema süüdanud.

7. *Eestlaste sõjakäigust võndlaste vastu ning võndlaste piiramisest.* Niimoodi siis oli Liivimaa kirik paljude raskuste ette seatud, sest et see nimelt asetses väga paljude ümbruses elutsevate paganarahvaste ning venelaste vahel, kes kõik ühiselt nõuks võtsid teda hävitada. Seepärast võtsid riiglased nõuks läkitada saadikuid Polotski vürsti juurde, et vahest temaga mingisugust rahulepet sõlmida võida. Ja lä- 1210
kitatigi teele Jerichovi Rudolf mõnede teiste seltsis, et nad Venemaale läheksid.

8. Parajasti kui nad Võnnule lähenesid, tulid, ennäe, eestlased suure sõjaväega ning piirasid Võnnu sisse. Aga Rudolf ning tema kaaslased pääsesid sellesse linnusesse varjule. Ja eestlased võitlesid Bertholdi ja tema orduvendade ning võndlastega kolm päeva vana linnuse[120] all, milles siis veel vennad ning võndlased koos elasid. Ja eestlasi langes palju ammumeeste poolt haavatult, niisamuti said ka mõned võndlased vaenlaste odade läbi surma. Eestlased kandsid nimelt kokku suured puuvirnad ning panid neile tule külge, et linnust põlema süüdata, ja kuhjasid, lohistades metsast kokku suuri puid tükkis juurtega, kokku otsekui mingisuguse kaitsevalli, seda teiste puudega kinnitades ning kindlustades. Ja nad võitlesid alt ülespoole kui ka ründasid ülevaltpoolt ägedasti neid, kes linnuses viibisid, tule ning suitsuga. Kui selle sõja päevad poleks lühendust saanud, oleksid needsinased igatahes veel suuremat kurja teinud, sest mõnede meeste lohakuse tõttu ei jõudnud kuuldused neist võitlusist riiglaste juurde ei esimesel ega ka teisel piiramise päeval, vaid need tulid sinna alles kolmandal päeval, nii et riiglased teele tõtates alles neljandal päeval Siguldasse jõudsid.

Liivlaste malevast[121]. Kui eestlased selsamal päeval kuulda said, et ühes Kaupoga ning tema sõpradega oli suur jõuk liivlasi ning lätlasi kogunenud, lahkusid nad Võnnu linnuse alt, läksid üle Koiva ning puhkasid, magades öö seesinase järve kaldal, mis on Beverini tee ää-

res. Aga Võnnu orduvennad ning Kaupo koos liivlaste ning lätlastega järgnesid neile hommikul ning heitsid sama järve äärde maha hommikueinele. Ja nad läkitasid ette salakuulajaid ning sõjaväe eelsalku, kelledest mõned naasid ning teate tõid, et eestlased üpris suure rutuga üle Ümera põgenevat. Aga liivlased ning lätlased, ülearu uskudes nende sõnu, tõttasid otsekohe kiiruga neid taga ajama, sõnudes, et nad mitte kuidagi ei suuda riiglaste viivitust ära oodata. Aga Kaupo ütles, sakslastega koos: „Oodakem ära oma vendi, ja siis me suudame
1210 me võidelda, võtta oma tiivad ning kõrgele lennata."

Esimesest[122] *lahingust Ümera ääres.* Aga needsinased, põlastades seda nõu ning pigemini sakslaste hävinemist ihates, jälitasid eestlasi, aga ometi nõnda, et nad paigutasid sakslased esimesse võitlussalka, et ise nende seljataga järgneda ja, silmas pidades võitluste tulemust, olla paremini ette valmistatud kas eestlaste taga-ajamiseks või põgenemiseks. Ja nad tungisid Ümera juurde välja, ilma et oleksid teadnud, et eestlaste vägi oli peidus Ümera-äärseis metsades. Ja korraga nägid nad tervet sõjaväge enestele vastu tulemas. Siis pajatas orduvend Arnold, lippu kätte haarates: „Kogunegem ühtekokku, saksa vennad, ja vaadakem järele, kas me suudame võidelda, ja ärgem põgenegem nende eest ega ärgem tõmmakem häbisüüd oma rahvasoo pääle." Ja nad läksid neile kallale, tapsid neist mõned ning võitlesid nendega. Ja siis langes Kaupo poeg Berthold ning samuti ka tema õemees Vane, üpris vapper ning tubli mees, ja mõned orduvennad ja piiskopi sõjasulased Vichmann ning Alder said raskesti haavata.

Liivlaste põgenemisest. Aga liivlased, kes nende seljataga järgnesid, pistsid otsekohe põgenema, niipea kui nad suurt sõjaväehulka igast küljest metsadest pääle tulevat nägid, ja sakslased jäid üksinda. Seda nähes ning oma väe vähesust silmas pidades koondusid sakslased, sest et neid ep olnud enam kui üksnes ligilähit kakskümmend meest, ühte kobarikku ning tõmbusid vaenlastega võideldes otseteed Koiva äärde tagasi. Jerichovi Rudolf langes odaga haavatult maha, aga friislane Vigbold tõstis tema tagasi hobuse selga, ja seesinane friislane päästis, oma hobuse väleduse pääle kindel olles, veel paljusid, küll

kord ise põgenedes, küll jälle vaenlaste juurde tagasi ratsutades ning neid kitsais kohtades kinni hoides.

Lätlaste martüüriumist Ümera ääres. Aga eestlased ajasid taga
niihästi sakslasi kui ka liivlasi ning lätlaste jalamehi, kes nii paremale
kui vasakule poole pagesid. Nad püüdsid neid ligilähit sada meest
kinni, kelledest nad ühed tapsid, teised ära Ümera äärde viisid ning
julmasti surnuks piinasid. Nendesinaste seas olid nimelt neliteis-
kümmend meest, kelledest nad ühed elusalt ära kõrvetasid, teised
alasti kistult surnuks pistsid, pärast seda kui nad neile oma mõõ- 1210
kadega olid ristimärgid selga raiunud. Aga nõnda kui meie loodame,
saatsid nad nemad taevasse märtrite osadusse.

Siis pöörsid eestlased, kristlasi pilgates, tagasi omale maale ja tegid vandenõu ning liidutõotuse, et nad kõik saavad olema üks süda ning meel Kristuse nime vastu, ja läkitasid käskjalgu kõikidesse Eestimaa maakondadesse. Nõndap pöörsid aga Kaupo, liivlased ning lätlased võitlusest koju tagasi ja leinasid nuttes oma langenuid, kurvitsedes selle üle, et need, olles alles hiljuti ristitud, olid paganailt metsikult mõrvatud. Ja nendega leinas kaasa kogu kirik, mis tookord oli nagu kõva vibu, mida alatasa pingule kistakse, aga mis ometi ealeski ei murdu, või otsekui Noa laev, mida küll vägevad vood kõrgele tõstavad, aga mis ometigi kuhugi vastu ei purune, või nagu Peetruse paat, mida lained tõugivad, aga mis ometi põhja ei lähe, või otsekui naine, keda lendav madu taga ajab, aga ometigi maha ei suuda rõhuda. Sest sellele ahastusele järgnes lohutus, pärast kurvastust andis Jumal rõõmustust.

9. *Põlise rahu sõlmimisest Polotski vürsti ning riiglaste vahel.* Sest nüüd läkitati orduvend Arnold oma kaaskonnaga Polotski vürsti juurde järele kuulama, kas see vahest rahulepet vastu ei võtaks ja Riia kaupmeestele teed omale maale ei avaks. Vürst võttis neid lahke sõprusega vastu ja läkitas, koos nendega rahu vaikusest – kui ka üksnes silmakirjaks – rõõmutsedes, nendega kaasa Ludolfi, aruka ning rikka Smolenski mehe, et see Riiga läheks ning uuesti sääl läbirääkimisi peaks kõige üle, mis on õiglane ning rahule kasuks. Kui

nad Riiga olid jõudnud ning vürsti soovi avalikuks teinud, oli see riiglasile meelepärane, ja vürsti ning riiglaste vahel sõlmitigi esimest korda[123] alaline rahu, ometi sel tingimusel, et liivlased maksavad iga aasta vürstile oma kohustusliku tribuudi[124] või aga tasub selle nende eest[125] piiskop. Ja kõik rõõmutsesid, et nad nüüd seda muretumalt eestlaste ning teiste paganahõimudega sõdida jõudma pidid. Mis ka nõnda sündis.

10. *Esimesest sõjakäigust Soontaganasse.* Kui nimelt jõulupüha[126]
1210 kätte jõudis ning talve karmus kõvenes, läkitasid riiglaste vanemad mööda kogu Liivimaad, Lätimaad ja kõigile Väina- ning Koivajõe-äärseile linnustele sõnumi laiali, et nad tuleksid ning oleksid valmis eestlaste hõimudele kätte maksma minema. See sõnum jõudis ka Pihkvasse välja, ja et pihkvalastel siis oli meiega rahu tehtud, tuli ka suur jõuk venelasi meie omadele appi. Tulid ka maavanemad Russin, Kaupo ning ühtlasi ka Ninnus ning Dabrel teiste seltsis, ja need liikusid riiglaste ning ristisõitjate eel, ja kogu sõjavägi järgnes neile Metsapoolesse. Ja olles võtnud pantvange neilt liivlasilt, keda ära-andlikuks peeti, tungisid nad edasi mere äärde ning läksid sirget teed pidi mööda mererannikut[129] ööd ja päeva, kuni jõudsid esimesse maakonda, mida Soontaganaks hüütakse. Kui teede valvajad sõjaväge nägid, põgenesid nad, et omadele sõnumit viia. Aga kui need, kes sõjaväes olid kõige nobedamad, koos luurajatega küladesse sisse tungisid, leidsid nad peaaegu kõiki elanikke oma külades ning kodades kohal olevat. Ja sõjavägi jagunes nüüd mööda kõiki teid ning külasid laiali, ja nad tapsid kõikides paikades hulga inimesi, ajasid neid taga lähedastes kogukondades, haarasid nende seast kaasa naised ning lapsed ja koondusid siis Soontagana linnuse alla. Teisel ning kolmandal päeval tiirutasid nad ringi ja laastasid kõik paljaks ning süütasid põlema, mis aga eest leidsid, ja said saagiks lugematu hulga hobuseid ning kariloomi. Seda oli nimelt neli tuhat härga ning lehma, arvesse võtmata hobuseid ning muid kariloomi ja vange, keda oli ära-arvamatu hulk. Ka sai palju paganaid, kes olid metsadesse või merejääd kaudu ära põgenema pääsenud, pakase käes ära külmates

hukka. Neljandal päeval pärast seda, kui kolm linnust oli vallutatud ning tuleroaks antud, asusid nad säält maalt tükkis kogu riisutud saagiga lahkuma, nad liikusid aeglaselt kodupoole ning jaotasid teel saagi omavahel ühetasa ning naasid rõõmuga Liivimaale, kõik kiites Jumalat, kes oli neile vaenlaste üle kättemaksu-võidu andnud. Ja siis vaikis eestlaste pilge, millega nad olid varem liivlasi ning lätlasi enese omaste martüüriumi pärast teotanud[127].

Veel ühest teisest sõjakäigust. Järgmise lunatsiooni ajal[128] kogunesid liivlased ning lätlased koos riiglastega uuesti Astijärve äärde ja, et neile oli sakslaste ning ugaunlaste sõjavägi vastu tulemas, tungisid nad nende juurde välja ning võitlesid nendega. Need aga pistsid põgenema, ja neist jäi üksainus maha, ja see sammus meie juurde ning teatas, et selsamal ööl saavat Liivimaale teist teed mööda, mis läheb rannaääritsi[129], teine, suur mereäärsete läänemaa kogukondade sõjavägi sisse tungima. Seda kuuldes tõttasid liivlased oma naiste ja laste juurde, et neid vaenlaste eest ära päästa, ja kõik nad naasid oma koduste kindlustatud kohtade juurde. Ja kohe teisel päeval tulid eestlased, kes varem olid ära pääsenud, Soontaganast ning teistest ümberkaudseist maakondadest suure sõjaväega Metsapoolesse, ja et kõik rahvas linnustes viibis, siis süütasid nad tühjaksjäetud külad ning kirikud põlema ja tegid oma ohvritalitustega rohkesti nurjatusi kirikute juures ning surnud kristlaste haudadel. Aga riiglased ja ka Berthold Võnnust ning Russin koos kõikide lätlastega Raupa äärest koondusid Toreidasse, et neid taga ajama minna. Seda kuulda saades lahkusid eestlased rutusti maalt ega jäänud ootama kokkupõrget kristlastega.

Veel ühest sõjakäigust Sakalasse. Kolmanda lunatsiooni ajal[130] tegid riiglased ettevalmistusi Viljandi linnuse piiramiseks Sakalas ja kutsusid liivlased ning lätlased kõigist maanurkadest ning linnustest kokku ja kogusid seega tugeva sõjaväe, et nad hirmutasid ning ilmumata jääjaid karistada ähvardasid. Nendega läks kaasa ka piiskopi õemees Engelbert, kes sel aastal oli Toreidas foogtiks, koos orduvendade ning ristisõitjatega. Ja nad läksid Sakalasse,

viies enestega kaasa ühe väikese kiviheitemasina ehk paterelli, ammuriistu ning muid linnuse ründamiseks vajalikke sõjapidamisriistu.

11. *Viljandi linnuse esimesest*[131] *piiramisest*. Issanda lihakssaamise 1210-ndal aastal[132], ülemkarjase Alberti 13-ndal ametiaastal, sündis Viljandi linnuse esimene piiramine Sakalas sakslaste, liivlaste ning lätlaste läbi. Ja sakslased saatsid liivlasi ning lätlasi kogu ümberkaudsest maakonnast nii toidumoona kui ka vilja riisuma. 1211 Need käisid mööda kõiki küli ringi, tapsid hulga paganaid ning tõid teisi vangivõetult linnuse juurde. Siis pajatas Berthold Võnnust, kui nad koos Russiniga, kel oli kaasas teisi lätlasi ning muid vanemaid, linnusele lähemale kõndisid, olles enestega kõik vangid kaasa võtnud: „Kui te oma võltsjumalate kummardamisest taganete ning koos meiega võtate õigesse Jumalasse uskuda, siis anname me teile need vangid elusalt tagasi ning seome teid venna-armus enestega rahusidemete abil kokku." Aga nemad põlastasid kogunisti Jumalat ning kristlaste nimetust kuuldagi võtta, ähvardasid pigem sõjaga ja, pannes enestele selga sakslaste sõjavarustused, mis nad olid enestele esimeses kokkupõrkes linnuse väraval riisunud, ning uhkeldasid nendega linnuse valli tipul. Nad seadsid ennast võitluseks valmis ning pilkasid oma kisaga piirajate väge. Aga Russin ning lätlased võtsid kinni ning tapsid maha kõik vangid, heitsid need vallikraavi ning ähvardasid neid, kes olid linnuses, samatabase saatusega. Vahepääl olid vibukütid paljud tapnud ja kõik tagasi kaitsevõitlusse ajanud, teised aga ehitasid kaitseseina. Liivlased ning lätlased täitsid vallikraavi kokkukantud puudega alt põhjast kuni ülemise ääreni ja lükkasid kaitseseina sinna pääle. Lätlased ronisid ammumeeste seltsis selle otsa, tapsid noolte ning odadega paljud kindlustuses ja haavasid paljusid, ja väga kibe võitlus käis viis päeva. Eestlased püüdsid usinasti esimest puuvirna põlema süüdata, saates linnusest regedel alla rohkesti süütustuld. Liivlased ja lätlased puistasid aga sellele jääd ning lund pääle ja nõnda kustutasid selle. Orduvend Arnold, kes ööd ja päeva oli sääl kibedas

töös, paisati aga viimaks kiviga maha ning rändas märtrite osadusse. Ta oli üpris vaga ja ikka ning ikka palvetav mees, ja ta sai, nagu me loodame, kätte selle, mida ta oli palvetega taotanud. Sakslased seadsid kiviheitemasina üles, purustasid ööd kui päeva kive pildudes kindlustused ning tapsid linnuses määratu hulga inimesi ning veoloomi, sest et eestlased ep olnud seesarnast kunagi näinud ega ep olnud oma kodasid seesuguse rünnuhoo vastu kindlustanud. Liivlased ning lätlased kõrgendasid aina puuvirna, lisades pääle kuivi puid kuni üles kindlustuse plankudeni. Doleni Eilard ronis 1211
sinna otsa.

Temale järgnesid relvastatud sakslased, lõhkusid plangud lahti, aga leidsid seespoolt veel teise kindlustuse, mida nad ei suutnud lahti murda. Linnuse rahvas kogunes salgas üles, ja nad tõrjusid sakslased kivi- ning puuheidetega tagasi. Need panid alla minnes tule külge ning süütasid linnuse põlema. Eestlased lõhkusid lahti ja kiskusid laiali põlevad plangud ning kindlustuse süüdatud puuosad. Kui tulekahju oli kustunud, seadsid nad teisel hommikul kõik jälle uuesti korda, ja allesjäänud mehed kinnitasid ennast uueks kaitsevõitluseks. Aga linnuses oli rohkesti langenute surnukehi, valitses veepuudus ning peaaegu kõik olid sääl haavatud, nii et nende jõud juba oli raugemas. Kuuendal päeval pajatasid sakslased: „Kas te ikka veel vastu panete ega ei tunnista meie loojat?" Nemad kostsid selle pääle: „Me tunnistame teie Jumalat enese omadest suuremaks, sest ta on meist võitu saades painutanud meie vaimu teda kummardama. Me palume seepärast, et te meie pääle armu heidaksite ning paneksite ka meile pääle, niisamuti kui liivlastele ning lätlastele, halastavalt kristluse ikke." Sakslased tõid siis, olles vanemad linnusest välja kutsunud, neile ette kristluse kohustused ning tõotasid neile rahu ning vennalikku armu.

Sellest, kuidas sakalased ristiusu ja rahu vastu võtsid. Needsinased olid rahutegemise üle üpris väga rõõmsad ja andsid tõotuse sellesama tähtaja jooksul ning sellesama õiguse järele, kui omal ajal liivlased ning lätlased, ristimise sakramendi vastu võtta. Pärast seda andsid

nad pantvange ning võtsid, kui rahulepe oli kinnitatud, preestreid linnusesse vastu. Need riputasid pühitsetud veega üle kõik kojad, linnuse, mehed ja naised ning kogu rahva, ja neid tutvustati mõnikal määral usuga ning neid katehhiseeriti enne ristimist, aga ristimise sakramendi väljajagamise lükkasid nad alles nüüd lõppenud rasket verevalamist silmas pidades esialgu edasi[133]. Kui see nõnda siis oli sündinud, naasis sõjavägi Liivimaale, ja nad kõik ülistasid Jumalat paganahõimude ümberpöörmise eest.

1211 12. *Kaupmeestest, kes sõja ajaks Riiga jäid.* Pääle seda lihavõttepühade ajal[134] lükkasid kaupmehed, kuuldes kõigist eestlaste ning teiste ümbruskonna paganate salasepitsusist ning sellest, kuidas need enne piiskopi ning ristisõitjate Liivimaale tagasi jõudmist mõtlesid Riia linna hävitada, oma Ojamaa teekonna edasi, jättes oma kauba-ajamise ning talitused soiku, ja jäid tükkis kõigi oma laevadega amak ristisõitjate tulekuni kohale. Selle vahe sees läkitati käskjalgu Eestimaale vaatama, mis paganad toimetavad. Tagasi jõudes tõid need sõjateateid, tõid rahuleppe eneste kaasas tagasi[135] ja tegid truudusemurdjate sepitsused avalikuks.

Ühest sõjakäigust Sakalasse. Ja siis läksid viibimata liikvele Kaupo, Võnnu Berthold oma meestega ning piiskopi sõjasulased, ja nad tungisid Sakala maakonna kõige lähemasse osasse sisse, kus nad kõik külad põlema süütasid, kuhu nad juurde võisid pääseda, tapsid kõik mehed, viisid naised ära vangi ning naasid Liivimaale.

Sakalaste mitmesuguseist sõjakäikudest Lätimaale. Ja sakalased läksid nende kannul, ka nemad omakorda süütasid kõik külad Astijärve ümbruses põlema ning jõudsid Ümera äärde välja. Ja olles tapnud mõned lätlased, viisid nad naisi ning lapsi ära vangi ja viisid röövsaaki ära. Pärast seda asusid teise sõjaväega teele Sakala vanemad Lembitu ning Meeme, nad läksid üle Ümera jõe, kus nad kiriku juurde[136] jõudsid ning selle süütasid. Ja nad rüüstasid paljaks kõik, mis oli preestri päralt, ja kogusid mööda tervet kihelkonda rohkesti karja ning muud saaki, tapsid mehed, keda nad kinni said, viisid naisi, lapsi ning tüdrukuid ära, ja siis tuli suur kitsikus kätte Liivimaa kõigil rajadel.

Rotaallaste võitlusist. Sest siis kui sakalased ning ugaunlased
lätlasile kallale tungisid, ründasid rotaallased ning üleüldse me-
reäärsed eestlaste läänekogukonnad kolme sõjaväega piiskopi liiv-
lasi Metsapooles ning Lodigeris, niitao et üks vägi järgnes teise-
le ja ühed tulid ning teised läksid, ega andnud nad liivlasile rahu
ei öösi ega päeval. Nad ajasid neid taga ning tapsid neid niihästi
metsade pelgupaikades kui ka järvedel ning põldudel, võtsid naisi
vangi ja ajasid minema hobuseid, kariloomi ning viisid rohkesti
muud röövsaaki kaasa. Nõnda et kohapääle jäi vähe rahvast järele, 1211
ja Jumal tegi seesinasel ajal nende liivlaste ära-andliku meele hoo-
pis alandlikumaks, et nad edaspidi ustavamaks saaksid. Saarlased
tungisid oma mereröövilaevadega Koivajõkke sisse ja sõitsid üles
Toreidasse, kus nad Kubesele kihelkonna täiesti paljaks rüüstasid,
ja, paljaks röövides ümberringi kogu maakonna, tapsid nad ühed
maha, teised viisid vangi, aga kolmandad säälseist pääsesid põge-
nedes ära Riiga ning palusid sääl abi paganate kallaletungi vastu.
Aga riiglased, kes usina valvsusega oma linna hoidsid ja mõnede
ebaustavate ära-andmist kartsid, jäid piiskopi ning ristisõitjate ko-
jutulekut ootama.

13. *Üksmeele saavutamisest orduvendadega.* Piiskop aga reisis
selsamal aastal[137] koos ordumeister Folkviniga Rooma, kus teda
paavst kõige armulikumalt vastu võttis. Ta pööris rõõmuga koju
tagasi, pärast seda kui ta paavsti käest oli privileegikirjad Liivimaa
ning Lätimaa jaotamise[138] kohta saanud ja vastu võtnud uuendatud
volituse pattude andeksandmiseks jutlustada[139]. Kui ta oli privilee-
gide ärakirjad Preisimaa kaudu[140] Liivimaale saatnud, ei teinud ta
kõigele Liivimaa rahvale mitte sugugi vähe rõõmu, nõnda et need
sõnumitoojaile silmaveega vastu läksid, sest nad said nüüd pärast
sõdade rohkeid pahandusi ka kõige kõrgema ülempreestri käest lo-
hutust.

XV

1. *Kolmeteistkümnendast aastast.* Oli piiskopi kolmeteistkümnes ametiaasta, aga kirik ei puhanud sõdadest. Kui nüüd siis piiskop Saksamaalt tagasi jõudis, tulid tema seltsis kolm piiskoppi – Fiilip Ratseburgist, Yso Verdenist kui ka Paderborni piiskop, Helmold Plessest, Bernard Lippest ja üpris suur hulk teisi ülikuid ning ristisõitjaid. Nende tulek oli kõigile meelepärast, sest see päästis need,
1211 kes hädaohtudes viibisid.

2. *Eestlaste sõjakäigust Ümerajõele.* Nõnda siis tulid lätlased, rõõmutsedes ristisõitjate kohalejõudmisest, Ümera äärde kokku, ja kui nad väikese hulgaga edasi liikusid, puutusid nad suure paganate sõjaväega kokku ning pistsid põgenema, kui nende suurt hulka nägid. Neid taga ajades ning mõned neist tappes, järgnesid eestlased neile Ümera lähistele ja jõudsid, olles terve öö otsa edasi liikunud, hommikul Raupasse, kus nad kiriku ning kirikumõisa põlema süütasid, ja, mööda kogu maakonda ringi tiirutades, külasid ning kodasid tulele ohvriks andsid, mehed tapsid, naisi ning lapsi vangi viisid, neid metsade pelgupaikadest välja vedades.

Kaupo sõjakäigust Sakalasse. Sellest kuulda saades läksid riiglased ristisõitjate seltsis välja ning tulid Toreidasse. Aga paganad kohkusid nende tulekust ära ja pöörsid kolme päeva pärast kogu saagiga rutusti omale maale tagasi. Aga Kaupo järgnes neile mõnede sakslaste ning muude seltsis Sakalasse ja süütas sääl põlema palju külasid ja Ovele ning Purke linnused. Ja ta sai rohket röövsaaki, tappis hulga mehi ja viis naisi ning lapsi ära vangi.

3. *Rotaallaste, revalaste ning saarlaste suurest sõjakäigust Toreidasse.* Vahepääl kutsusid saarlased, revalased ning rotaallased kokku suure ning tugeva sõjaväe kõigist naabruses olevaist mereäärseist läänekogukondadest. Ja nende seltsis olid kõik vanemad Saaremaalt, Rotaaliast ning kogu Eestimaalt, kelledel oli kaasas hulk tuhandeid ratsanikke ning mitmed tuhanded laevadega tulnuid, ja nad tungisid edasi Liivimaale. Ratsanikud koos oma jalameestega läksid esmalt

Metsapoolesse, kust nad Toreidasse edasi tõttasid, teised aga tulid üle mere ning sõitsid oma röövlaevadega mööda Koivajõge üles, ja ühel ja samal päeval, oma ratsanikega üheaegselt, said nad kõik kokku Kaupo suure linnuse[141] juures, milles siis, paganate pärast hirmul olles, liivlased elutsesid, ja piirasid needsinased linnuses olijad igast küljest sisse. Ratsanikud jäid linnuse esikülje ette laagrisse, teised aga selle tagaküljele, jõe äärde oma mereröövilaevade kõrvale. Ja neile astusid lagedal vastu Riiast saadetud ammumehed, kes koos liivlastega linnust valvasid, ja haavasid neist paljusid ning tapsid hulga, 1211
sest et need nimelt olid ilma sõjavarustuseta ega ep olnud sel määral relvadega vilunud kui teised rahvad. Pärast seda läkitasid eestlased kõige vapramad eneste seast mööda maakonda laiali maad riisuma. Need süütasid küli ning kirikuid põlema, tapsid mõned kinnitabatud liivlased, teisi aga võtsid vangi, ja nad riisusid rohkesti saaki ning ajasid härgi ning teisi kariloomi oma laagrikohta. Ja tappes härgi ning muid kariloomi ja ohverdades neid oma jumalaile, palusid nad neilt poolehoidu. Aga tapetud loom langes vasakule poole ja näitas seega jumalate pahameelt, ja see oli ebasoodus ettekuulutusmärk. Nemad aga ei taganenud oma algatusest, nad ründasid linnuses olijaid, kuhjasid puuvirnu, kaevasid alt linnuse mäge ja lubasid ise jääda sinna „magetac"[142], see tähendab igavesti, kuni nad ep ole kas linnust hävitanud või liivlasi eneste nõusse pehmitanud, nii et need sedasama teed mööda läheksid koos nendega Riiga hävitama. Aga üks liivlane lausus linnusest: „Maga magamas"[143], see tähendab: „Sa saad siin igavesti lamama." Kui nõndap siis Sigulda orduvennad seda kõike nägid, mis paganad tegid, teatasid nad sellest riiglasile ning nõudsid ristisõitjate abi. Ülepääkaela ilmunud linnuses sisse piiratud liivlaste käskjalad jutustasid silmaveega kõigist neist viletsusist, mida liivlasil ning lätlasil on tulnud paganate pärast kannatada, ja palusid piiskoppe tungivalt, et need oma kiriku vabastaksid, läkitades välja omi mehi. Piiskopid õhutasid kohe oma rüütleid, tegid pattude-andeksandmise tõotusega ristisõitjaile ning kogu rahvale kohustuseks, et nad oma vendadele liivlasile appi tõttaksid ning Issanda toetu-

sel eestlaste rahvahõimudele kätte maksaksid. Ja orduvennad ühes
ristisõitjatega ning Helmold Plessest ja rüütlid asusid minema, pa-
nid oma sõjavarustuse selga ning ehtisid oma ratsud kaitsekarraga.
Koos oma jalameestega, liivlaste ning kogu oma kaaskonnaga tungi-
sid nad Koiva äärde ja liginesid, kui nad olid üle Koiva läinud ning
kogu öö edasi rühkinud, juba paganaile. Ja nad korraldasid sõjaväe,
andsid sellele lahingu juhtnööre ning läkitasid jalamehed ette seda
suurteed mööda, mis läheb Vendekülasse, ratsanikud aga järgnesid
1211 parempoolset teed pidi. Ja jalamehed sammusid ettevaatlikult ning
võitluskorras, ja kui nad hommiku kätte jõudes mäest alla läksid,
silmasid nad linnust ning paganate väge, aga org oli nende vahel.
Kui nad siis otsekohe rõõmutrummi olid löönud, tõttasid nad rutuga
paganaile vastu, lõbustades meeste meeli muusikariistade ning oma
lauluga ning kutsudes Jumala armu eneste üle. Ja kui nad üle ühe
ojakese olid läinud, tegid nad üürikeseks peatuse, et ühtekokku ko-
guneda. Kui paganad seda nägid, heitusid nad ära, arvates asjade käi-
gu otsustatud olevat, ja nad jooksid, haarasid kilbid kätte, ühed neist
sööstsid hobuste juurde, teised hüppasid üle tarandi, nad kogunesid
kõik ühtekokku, oma kisaga panid nad õhu värisema, suure hulgaga
tormasid nad kristlasile vastu ning loopisid nende pääle odasid nagu
vihmavalangut. Kristlased püüdsid oma kilpidega odasid kinni, aga
kui need otsa lõppesid, haarasid vaenlased mõõgad, sammusid veel
lähemale ning astusid võitlusse. Haavatuid langes maha – paganad
võitlesid mehiselt. Rüütlid sööstsid, nähes nende vahvust, otsekohe
vaenlaste keskele, nad ajasid neile oma kaitsekarras hobustega hirmu
pääle, paljud virutasid nad siruli maha, teised lõid nad põgenema,
ajasid põgenejaid taga, kinnipüütuid tapsid nad mööda teed ja põlde
pidi. Liivlased koos ammumeestega jooksid linnusest põgenevaile
paganaile vastu, tuuseldasid neid teel ning võtsid neid eneste vahele
sulgu, lõid neid maha ja ajasid neid seesarnase tuhinaga taga kuni
sakslasteni välja, et vähesed neist eluga pääsesid ja et sakslased ko-
guni mõned taga-ajavad liivlased tapsid, kes on eestlaste sarnased.
Aga mõned eestlased põgenesid teist teed mööda, mis läheb linnuse

lähitsi Koivajõe juurde, ja need pääsesid oma sõjaväe teise osa juurde
ära. Aga neid tapeti suur hulk mäest allaminekul jälitavate rüütlite
poolt. Sääl sai orduvend Everhard surma ning mõned meie rüütli-
test said haavata. Vahepääl kogunes piirajate sõjaväe teine osa, nähes
omade meeste hukatust, künkale, mis on linnuse ning Koiva vahel,
ja tegi ettevalmistusi enese kaitsmiseks. Aga liivlased ning krist-
laste jalamehed sööstsid saagi juurde, haarasid hobused, keda sääl
oli tuhandeid, ega ep hoolinud võitlusest paganate jäänuste vastu.
Aga rüütlid ning ammumehed ründasid eestlasi, kes olid künkale 1211
paigale jäänud, ja surmasid neid hulga. Seepärast need siis palusid
rahu ja tõotasid ristimise sakramendi vastu võtta. Rüütlid uskusid
nende juttu ning läkitasid piiskopeile sõna, et nad tuleksid neid pa-
ganaid vastu võtma. Need aga põgenesid öösi oma röövlaevadesse
kokku ning himutsesid alla merele sõita, aga ammumehed takistasid
Koiva mõlemalt kaldalt nende allasõitu. Teised ristisõitjad, kes Lip-
pe Bernardi seltsis Riiast tulles Koiva äärde jõudsid, tegid silla üle
jõe, ehitasid selle pääle puutellingud ja võtsid lähenevaid röövlaevu
säält noolte ning odadega vastu, nõnda et paganate ees põgenemis-
tee igast küljest suleti. Seepärast lahkusid nad järgmise öö vaikuses,
kogu oma vara maha jättes, vargsi oma röövlaevadest ning põgene-
sid minema. Ja mõned neist said hukka metsades, mõned hukkusid
tee pääl näljast, ja üksnes vähesed neist pääsesid eluga omale maale,
et sõnumit koju viia. Sääl saagiks saadud hobuseid oli aga ligi kaks
tuhat, ühtlasi ka tapetud mehi teist kaks tuhat. Ristisõitjad ning kõik
teised, kes sellest võitlusest osa olid võtnud, naasid Riiga ning tõid
enestega kaasa ligi kolmsada paganate röövlaeva, kui väiksemad lae-
vad välja arvata. Hobused ning kogu muu saagi jaotasid nad ühetasa,
annetades osa kirikule, ja koos piiskopi ning kõige rahvaga kiitsid
nad Jumalat, kes oli neile osaks andnud nii kuulsusrikka, hiilgava
võidu juba mitme piiskopi kohalejõudmise ajal. Siis nimelt mõistis
Liivimaa kirik, et tõesti Jumal oli tema eest võidelnud, sest selles sõ-
jas oli varisenud Eestimaa pää, nimelt Saaremaa, Rotaalia ning teiste
maakondade vanemad, kes kõik sääl olid surma saanud. Ja nõnda

pani Issand vaikima nende kõrkuse ning alandas väga valjude suurustust.

4. *Abt Teoderichi piiskopiks pühitsemisest.* Nüüd võttis siis Liivimaa piiskop, kes oli kõige kõrgemalt ülempreestrilt volituse saanud meretagustes maades, mis Jumal Liivimaa kiriku kaudu ristiusu alla peaks heitma, pääpiiskopi kombel piiskoppe ametisse määrata ning pühitseda, Teoderichi, tsistertslaste mungaordu abti Dünamündes, enese kaastööliseks oma alalises töövaevas ning pühitses selle piis-
1211 kopiks, tõotades temale Eestimaa piiskopi koha.

Krahv Bernardi abtiks pühitsemisest. Aga Bernardi Lippest pühitses ta abtiks. Seesinane krahv Bernard oli saanud Jumalalt selle eest, et ta oma kodumaal kunagi oli rohkeid võitlusi võidelnud ja põletamisi ning röövimisi toime pannud, karistuseks jalgade nõrkuse nuhtluse, nõnda et teda hulga päevi mõlemast jalast halvatult korvis kanti. Seepärast astus ta, südametunnistuse piina tundes, tsisterlaste ordusse, ja kui ta oli mõne aasta jooksul ordureegleid ning pühakirja tundma õppinud, sai ta dominus paavstilt volituse Jumala sõna jutlustada ning Liivimaale reisida. Ja nagu ta ise sageli on jutustanud, said, niipea kui ta oli enesele risti pääle võtnud Püha Neitsi maale tulekuks, ta luupeksed sedamaid tugevaks ja ta sai jalgade tervise tagasi, ja Liivimaale tulles pühitseti teda kohe Dünamünde abtiks ning pärastpoole sai ta semgalite piiskopiks[144].

5. *Viljamaksu sisseseadmisest kümnise asemele.* Et liivlased pärast sõdade rohkeid kannatusi rõõmu tundsid niihästi piiskoppide tulekust kui ka oma vaenlaste üle kätte saadud võidust, tulid nad kokku Väinajõe äärest, Toreidast ning kõigist Liivimaa nurkadest ja, pöördes alandliku palvega piiskoppide poole, palusid enestele kristlaste õiguslikke kohustusi ning iseäranis oma kümnisemaksu kergendamist[145], tõotades niihästi sõdades paganate vastu kui ka kõigis kristluse asjus igavesti truud olla. Nende sõnadega nõus olles soovitasid piiskopid Riia piiskopile, nende soovi seevõrra rahuldada, et muretseda enestele nende põline ustavus. Soovides isaliku armastusega oma rahva eest hoolt kanda ning silmas pidades ka edaspidi ähvardavaid

karme sõdu ümbruskonna paganahõimudega, määras ta[146] nende palve pääle kümnendiku asemel mingisuguse vakasuuruse mõõdu, mis pidi olema kaheksateistkümne tolli mahutusega ning mida pidi iga aasta iga hobuse päält tasutama. Ja seda kinnitas ta nelja piiskopi pitseeritud ürikutega, aga ometi selle tingimusega, et kui nad kunagi oma truuduse unarule jätavad ning ennast ära-andjate sepitsustesse segavad ning oma ristimise sakramenti paganate ebausukommetega rüvetavad, peavad nad maksma täie kümnise ning pääle selle muud kohustused kristluse vastu kärpimatult täitma. 1211

6. Nõnda siis naasis ülempiiskop Albert, olles need korraldused teinud ning Liivimaale kolm piiskoppi maha jätnud ja neljandale siis parajasti ametisse pühitsetud piiskopile usaldades omaenese ametikohustuste täitmise, Saksamaale ristisõitjaid koguma ning kõike tulevaks aastaks vajalikku muretsema, et Liivimaa kirik ristisõitjate voolu lõppemisega suuremasse hädaohtu ei satuks.

7. *Beverini linnuse teisest piiramisest.* Selle vahe sees kutsusid sakalased ning ugaunlased, kes seesinase ajani olid veel terved ning vigastamata, suure sõjaväe kokku, ja nad tungisid lätlaste maakondadesse sisse ning ajasid neid mööda metsade pelgupaiku taga ja nad võtsid kinni ning tapsid hulga Russini sugulasi ning sõpru. Ja nad rüüstasid paljaks Talibaldi maaosa Trikatuas ning ümberkaudu olevad kogukonnad ja kogunesid Beverini linnuse juurde. Aga olles selle linnuse ümber piiranud ning päeva otsa lätlastega võidelnud, ka suure tuleriida kokku kandes, pajatasid nad viimselt ning küsisid: „Kas te siis olete omad Ümera ääres langenud mehed unustanud[147], et te ikka veel alandlikult ei palu meie käest rahuleppe sõlmimist?" Ja piiratud kostsid seepääle: „Kas ka teie ise ei mäleta enam omi vanemaid ega neid lugematuid mehi, kes Toreida all langesid[148], et te nõndasamuti kui meiegi usuksite ühteainsasse Jumalasse ning võtaksite vastu ristimise ning põlise rahu?" Seda kuuldes said eestlased pahaseks, lahkusid linnuse alt ning pöörsid oma röövsaagiga rutusti omale maale tagasi.

Sakalasse mereranda mööda ette võetud sõjakäigust, mida nimetatakse „põhjatuks". Aga Beverini lätlaste vanemad Dote ning Pai-

ke läksid Riiga ja palusid sakalaste vastu tungivalt abi. Ja ristisõitjad koos orduvendadega, piiskopi vend Teoderich, Kaupo kõikide liivlaste seltsis ning Võnnu Berthold koosoma lätlastega asusid teele ja, olles Metsapooles suure sõjaväe kogunud, liikusid edasi mere äärde ning tekid kolme päeva teekonna mere ääritsi[129]. Ja siis nad pöörsid ära sakalaste maakonna poole, liikusid kolm päeva edasi kõige viletsamat teed pidi[149] mööda metsi ning soid, nõnda et teekonnal nende hobused ära väsisid ning nende seast ligi sada meest maha
1211 kukkusid ning surid. Ja siis seitsmendal päeval jõudsid nad viimselt külade juurde välja, jaotasid ennast mööda kogu maad laiali, ja nad tapsid mehed maha, keda nad kätte said, võtsid vangi kõik poisid ning tüdrukud ja ajasid hobused ning veised kokku Lembitu küla juurde, kus oli „maja"[150], see tähendab nende koondumispaik. Aga järgmisel päeval läkitasid nad liivlasi ning lätlasi laiali mööda pimedaid metsade pelgupaiku, kus eestlased ennast varjates peidus olid, ja nad leidsid väga palju mehi ning naisi üles ja lohistasid need tükkis kõige nende varaga metsadest välja, tapsid mehed maha ning kandsid kõik muu „majade"[150] juurde. Ja kui Dote ning Paike, kaks lätlast, külasse sisse läksid, sööstsid neile äkisti üheksa eestlast kallale ning võitlesid nendega kogu päeva. Needsinased lätlased haavasid ning tapsid neist mitmed, aga viimselt langesid nad ka ise. Kolmandal päeval läksid sõjaväe kõige vapramad mehed üle Palajõe ning rüüstasid paljaks kogu seesinase maakonna, mida Nurmekunnaks hüütakse, ja nad süütasid sääl kõik külad põlema, tapsid mehed maha, viisid kaasa naised, hobused ning karja ja jõudsid Järvamaale välja. Öösi pöörsid nad tagasi, korraldasid suure kisa ning kilpide tagumisega sõjamängu, panid teisel päeval Palajõe linnusele tule otsa ning naasid siis rõõmuga teist teed kaudu Liivimaale, olles röövsaagi omavahel ühetasa ära jaotanud.

Katkust. Ja kogu Liivimaal pääses kohutav katkutaud lahti. Inimesed hakkasid põdema ning surema, nõnda et sääl suurem osa rahvast maha suri, alates Toreidast, kus paganate surnukehad matmata maas lamasid, kuni Metsapooleni välja ning säältedasi kuni lätlasteni Idu-

meas ning Võnnust saadik. Surid ka maavanemad, keda Dabreliks ning Ninnuseks kutsuti, ja hulk teisi. Nõndasamuti pääses hulgalise surma nuhtlus vallale ka Sakalas, Ugaunias ning teistes Eestimaa nurkades, ja paljud, kes olid põgenemisega mõõgahoobi eest eluga pääsenud, ei saanud kibeda katkusurma käest ära pääseda.

Lätlaste mitmest sõjakäigust Ugauniasse. Beverini lätlased aga läksid uuesti väikese hulgaga Ugauniasse, võtsid kinni eestlasi, kui need toidumoona järele küladesse tagasi tulid, nad tapsid kõik meespoolsed, aga heitsid armu naiste pääle ning viisid need ära ning rohkesti saaki 1211
enestega kaasa. Kui nad olid koju tagasi minemas, tulid neile teel vastu teised lätlased, kes omakorda jälle Ugauniasse läksid. Mis needsinased ühed olid sinna alles jätnud, viisid nüüd need teised ära, mis need olid hooletusest tegemata jätnud, selle silusid nüüd need korda. Need kes nendesinaste käest olid eluga pääsenud, said nüüd surma nende teiste käe läbi; nendesse kogukondadesse ning küladesse, kuhu needsinased polnud välja jõudnud, läksid nende kannul need teised, ja ka nemad tulid tagasi koju, olles rohke röövsaagi ning hulga vange kokku riisunud. Ja kui needsinased teised olid koju pöörmas, tulid neile teel jälle vastu uued lätlased, et Ugauniasse minna, et lõplikult täide saata kõik see, mida eelmised olid poolikult teinud. Sest nad tapsid maha kõik mehed, keda kinni said, ei halastanud ei rikaste ega vanemate pääle, vaid mõistsid kõik mõõgateraga surma. Aga Russin, nõndasamuti kui teisedki, kättemaksuks oma sõprade eest küll kord kõrvetas ühed elusalt surnuks, küll mõrvas metsikult teisi.

Sõjakäigust Alistesse. Aga kui ka need olid oma linnustesse tagasi tulnud, asusid jälle teised Beverini lätlased vähese hulgaga teele ja tungisid läbi metsade Sakala maakonda, mida Alisteks kutsutakse. Nad leidsid sääl kõik inimesed nende kodadest eest, lõid need suurtest kuni pisemateni maha ja tapsid neid hulga, aga naised, hobused ning karja viisid nad kaasa ja jaotasid omavahel koos muu röövsaagiga. Sellest kohkudes, läkitasid Alistekunna ning ühtlasi ka muud sakalased oma saadikuid Riiga ja said rahuleppe, andes oma poisse pantvangideks, ja tõotasid ühtlasi ristimise sakramendi vastu võtta.

Sõjakäigust üle jõe. Ka piiskopi vend Teoderich oma teenrite selt-
sis ning Võnnu Berthold kogusid sõjaväe kokku ja läksid, kui talv oli
parajasti jälle kätte jõudmas, Ugauniasse. Ja nad leidsid, et lätlased
olid kogu maa rüüstanud, ja et Tarbatu linnus, mille lätlased ka ku-
nagi olid maha põletanud, oli maha jäetud. Nad läksid üle jõe, mida
Emajõeks[151] hüütakse, ja kui nad küladesse sisse tungisid ning säält
üksnes väheseid inimesi eest leidsid, siis tungisid nad edasi metsa-
desse, kus paganad varem olid üpris paksu metsatihnikusse mingisu-
1211 guse tõkkesõõri teinud ning ümberringi suured puud maha raiunud,
et vaenuliku sõjaväe tuleku puhul oma vara ning ise-ennast sinna
varjule päästa.

Paganate kaitsetõkke vallutamisest. Nõnda siis astusid nad, kui kristlaste vägi lähenes, sellele südisti vastu, ja tee läbipääsemattuse tõttu said nad ennast kaua kaitsta, aga viimaks ometi ei jõudnud nad suurele jõugule enam vastu panna, pöörsid põgenema ning tõttasid metsadesse. Aga needsinased teised ajasid põgenejaid taga, tapsid need, keda kätte said, naised ning lapsed aga võtsid nad vangi ja viisid kaasa, ajasid minema hobused ning suure hulga kariloomi ja riisusid rohkesti varandusi. Sest rahvas oli sinna kogu seesinasest maakonnast kokku põgenenud ja neil oli kõik nende hüüs kaasas. Ja siis jaotasid kristlased omavahel kogu saagi ning naasid, vange kaasa viies, Liivimaale.

Esimesest[152] suurest sõjakäigust Järvamaale. Aga pärast seda kui Kristuse sündimise püha[153] oli peetud ja karm pakane oli kätte jõudmas ning põhjatud teed jäässe külmasid, läkitasid piiskopid sõnumi laiali mööda kõiki Liivimaa linnuseid ning lätlaste kogukondi, et rahvas tuleks sakslaste seltsis sõjakäigule. Ja nad läkitasid oma rüütleid, ristisõitjaid ning orduvendi välja ning määrasid sõjaväe kogunemise Beverini linnuse juurde. Ja nendega läks kaasa Eestimaa piiskop Teoderich ning, pärast seda kui oli kolmekuningapäev[154] ära peetud, tungisid nad edasi Ugauniasse. Aga neid oli ligikaudu neli tuhat sakslast, jalamehi kui ka ratsanikke, ning teist nõnda palju liivlasi ning lätlasi. Ja nad jõudsid Tarbatu maakonda, läksid üle

Emajõe ning jõudsid metsa kaitsetõkete juurde, mis kristlased varem olid maha lõhkunud. Ja samal ajal kui ristisõitjad sääl puhkust pidasid, tungisid liivlased, lätlased ning sõjaväe väledamad mehed edasi Vaigasse ja kogunesid, olles kogu maakonna paljaks riisunud, Soomelinna linnuse juurde. Järgmisel päeval tulid ristisõitjad omade meeste juurde Vaigasse ja rüüstasid, pärast seda kui nad olid kolm päeva puhanud, kogu ümberkaudse maa paljaks, andsid tulele roaks kojad ning külad ja, olles paljusid kinni võtnud ning hulga tapnud, said rohkesti saaki. Ja neljandal päeval tungisid nad edasi Järvamaale, kus nad oma sõjaväe mööda kogukondi, külasid ning kodasid laiali jaotasid ja hulga paganaid kinni võtsid ning tapsid, naised ning lapsed vangivõetult minema viisid ja rohkesti kariloomi, hobuseid ning muud saaki ära riisusid. Ja ühes külas, mida Karedaks hüütakse ja kus nad oma koosoleku ära pidasid, laastasid nad tulekurjaga kõik, mis ümbruskonnas leidus. Aga Kareda küla oli tookord väga tore, suur ning rahvarikas, nõndasama kui kõik külad Järvamaal ning kogu Eestimaal, mida meie omad hiljem tihti rüüstasid ning maha põletasid. Kolme päeva pärast pöörsid nad kogu röövsaagiga tagasi, põlema süüdates ümberkaudsed külad ning maakonnad, nimelt Mõhu ning Nurmekunna, ja niisamuti tulid nad viimselt alla selle järve äärde, mida Võrtsjärveks hüütakse, ja mööda järve jääd liikudes naasid nad rõõmuga Liivimaale.

8. *Venelaste sõjakäigust*[155]. Kui siis Novgorodi suurvürst Mstislav kuulda sai, et sakslaste sõjavägi Eestimaal viibivat, asus ka tema ise viieteistkümne tuhande mehega teele ning läks Vaigasse, ja Vaigast tungis ta edasi Järvamaale. Ja kui ta sakslasi eest ei leidnud, liikus ta Harjumaale edasi, kus ta Varbola linnuse sisse piiras ning nendega sääl linnuses mõned päevad võitles, ja linnuses olijad tõotasid maksta talle, et ta lahkuks, seitsesada marka nogaatides[111], ja ta pööris siis omale maale tagasi.

9. *Preester Saalomoni Sakalasse läkitamisest.* Pärast sakslaste sõjakäigult Riiga tagasi jõudmist läkitas Eestimaa piiskop preester Saalomoni Sakalasse, et see sakalasile jutlusesõnumit ning ristimise sakra-

menti toimetaks, mida nad juba ammugi pühalikult olid tõotanud vastu võtta[156]. Ja ta läks Viljandi linnusesse, ja mõnikad võtsid teda sääl vastu ning tervitasid teda üksnes suu, mitte südame tervitusega, otsekui Juudas Issandat oli tervitanud. Ja ta kuulutas neile lunastuse sõnumit ning ristis neist mõnikad. Aga sakalased ning ugaunlased kogusid, kui nad venelaste sõjaväe Eestis olemisest kuulsid, kõigist oma kogukondadest sõjaväe kokku. Nüüd siis lahkus preester Saalomon, niipea kui ta oli nende kogunemisest kuulnud, koos oma kaas-
1212 lastega linnusest ning mõtles Liivimaale tagasi minna.

Preestri ja tema kaaslaste surmamisest. Aga Sakala Lembitu, olles jõugu eestlasi enesega kaasa võtnud, jälitas seda preestrit ning tappis selle öösi, kui ta oli tema kätte saanud, ja ka selle tõlgid Teoderichi ning Fiilipi ning mõned teised. Need kõik langesid ristiusu eest ja, nagu me loodame, rändasid üle märtrite osadusse. Aga seesinane Fiilip oli leedulaste rahvasoost, teda oli piiskopi õukonnas üles kasvatatud ja temast oli saanud nõnda ustav mees, et teda läkitati kui tõlki teisi rahvahõime õpetama. Ja nõndasamuti kui ta sai märtrisurma osaliseks, on ta ka ära teeninud saama igavese õndsuse kaasosanikuks.

10. Lembitu aga läks pärast nende tapmist oma sõjaväe juurde tagasi. Ja parajasti kui venelased Eestis viibisid, läksid eestlased ise ja tungisid Pihkva linna sisse ning hakkasid sääl rahvast tapma. Aga kui sääl venelased mitmesugust müra tegid ning kisa tõstsid, põgenesid nad rutusti oma saagi ning mõnede vangidega tagasi Ugauniasse. Eestimaalt tagasi jõudes, leidsid venelased, et nende linn oli rüüstatud.

11. *Uuest rahutegemisest eestlastega.* Siis läkitasid liivlased, lätlased ning eestlased nende seas aina kibedamaks mineva katku ning nälja tõttu ning tüdinedes sõdadega kaasas käinud tülist, vastastikku üksteise juurde saadikuid ning sõlmisid rahu[157], riiglased sellest välja jättes. Ja pärast seda kui siis võitlused järele jäid, lõppes möödavarsti ka näljahäda ning suur suremine.

12. *Piiskoppide Saksamaale naasmisest.* Pärast seda kui jää merel ning Väinajõel oli lagunenud, sõitsid Verdeni ning Paderborni piis-

kopid tükkis oma ristisõitjatega Saksamaale tagasi, aga Ratseburgi piiskop Fiilip jä Riiga maha. Tema oli keiser Otto õukonnas olnud üks kõige kõrgemaid mehi ja ta oli, kui viimase kirikupõlu alla panemise otsus oli välja kuulutatud[158], neljaks aastaks kui ristisõitja Liivimaale rännanud[159], et kuninga läheduses viibimisest pääseda.

13. Pärast piiskoppide lahkumist olid Pihkva venelased pahased oma väikevürstile Vladimirile, sest see oli oma tütre Riia piiskopi vennale mehele pannud, ja nad ajasid tema koos ta teenritega oma linnast
minema[160]. Ta põgenes Polotski vürsti juurde, aga sai selle käest vähe 1212
lohutust, mispärast ta koos oma meestega alla Riiga sõitis, kus teda tema väimees ning piiskopi teenerkond austusega vastu võtsid.

XVI

1. *Neljateistkümnendast aastast.* Oli Issanda lihakssaamise tuhande kahesaja kaheteistkümnes aasta ning neljateistkümnes aasta piiskopil ametis olla, kelle ristisõitjate seltsis tagasituleku üle kogu Liivimaa kirik rõõmutses. Ja teda tõttasid kõik üheskoos vürst Vladimiriga Jumalat kiites vastu võtma. Ja piiskop andis vürstile õnnistuse ning jagas talle armastusega ande kõigest sellest, mis ta oli Saksamaalt kaasa toonud, ja ta laskis tema eest kõige poolest hääsoovlikkuse õhinaga küllaldaselt hoolitseda.

Eestlaste sõjateekonnast Koivajõe suule ning uuest rahu kinnitusest kolmeks aastaks. Eestlased aga olid kõigist mereäärseist läänekogukondadest suure sõjaväega kokku tulnud ja olid Koivasuul laagris paigal. Neil oli kaasas riiglaste saadik Isfrid, kelle nad, kui nad olid piiskopi ning ristisõitjate kojutulekust kuulda saanud, pärast mitmesuguste piinamistega vaevamist Riiga tagasi saatsid. Ja ise nad pöörsid põgenedes omale maale tagasi. Siis läkitasid liivlased ning lätlased saadikuid Eestimaale, ette pannes nende vahel sõlmitud[161] eesti-liivi-läti rahulepet uuesti kinnitada. Ja eestlased rõõmutsesid ning läkitasid nende saadikute seltsis omi mehi To-

reidasse, ja sinna kutsuti piiskop koos Riia orduvendade ning vanematega, ja need astusid kokku nõupidamiseks eestlastega ning arutasid, mis on õige ja mis peaks nende nõnda rohkete sõdade põhjuseks olema. Ja pärast rohket vaidlemist tehti viimselt kolmeks aastaks rahu kõige poolest, ometi nõnda, et sakalased kuni Palajõeni piiskopi ning sakslaste võimuse alla jäid, selleks et need, kes olid pantvange andes tõotanud ristiusu vastu võtta, võiksid ristimise ning kristluse õiguse omaksvõtmisest täit rõõmu tunda[162]. Pärast
1212 seda kui eestlastega oli rahu sõlmitud, lõppes niihästi Riias kui ka Liivi- ning Eestimaal rahva taudidesse suremine, aga ometigi ei saanud maa sõdadest rahu. Sest mõned ära-andlikud liivlased, kes ikka veel olid verehimulised lapsed ning oma emakese kiriku rindu puruks rebisid, otsisid igasugust nõu, kuidas nad saaksid salakavalusega orduvendade omanduse välja petta, kes Siguldas elutsesid, et neid maalt välja kihutada ja siis seda hõlpsamini ka piiskopi teenerkonda ning teisi sakslasi välja ajada[163].

2. *Polotski vürsti kokkusaamisest Riia piiskopiga ja uue rahu tegemisest.* Vahepääl läkitas Polotski vürst käskjalgu ning kutsus piiskoppi, ette kindlaks määrates aja ning koha, et see isiklikult tema juurde Gertsike lähistele tuleks vastust andma liivlaste asjas, kes varem olid tema tribuudialused olnud, kui ka selleks, et läbirääkimiste kaudu oma kaupmeestele Väinajõel julgeolekukindel tee nõutada ning rahu uuendada, nõnda et hõlpsamini saaks leedulastele vastu panna. Ja piiskop võttis kaasa oma mehi, vürst Vladimiri, orduvendi ja liivlaste ning lätlaste vanemaid ja läks jõge mööda üles vürstile vastu. Ja temaga sõitsid kaasa veel kaupmehed oma laevadega, ja nad kõik olid relvastatud, olles ettevaatlikult hooles leedulaste seljataguste luuresalkade pärast igalpool Väinajõe kaldail. Ja kui nad olid vürsti juurde jõudnud, hakkasid nad temaga kõike seda arutlema, mida õiglus nõudis. Aga vürst otsis piiskopiga kokkulepet küll lahkesti meelitades, küll karmide ähvardustega ja palus, et see liivlaste ristimise järele jätaks, ühtlasi kinnitades, et olevat tema enese võimuse piirides omi teenreid liivlasi kas ris-

tida või ristimata jätta[164]. Vene vürstidel on nimelt kombeks, kui
nad ükskõik missuguse rahva on alla heitnud, seda mitte ristiusu
alla sundida, vaid üksnes enestele tribuuti ning rahamaksu tasuma
ikestada[165]. Aga piiskop arvas, et tuleb pigemini kuulata Jumala kui
inimeste, enam taevalise kuninga kui maapäälse valitseja sõna, mil-
lega tema ise oma evangeeliumis küsib, pajatades: „Minge ja õpe-
tage kõiki rahvaid, neid ristides Isa ja Poja ja Pühavaimu nimel."
Ja seepärast kinnitas ta visasti, et ta ei tagane sellest, mida ta on
alustanud, ega ep jäta ka unarule jutlustamisameti kohustusi, mis 1212
kõige kõrgem ülempreester paavst on tema pääle pannud. Aga ta ei
takistanud ometi ka seda, et vürstile tema tribuuti makstaks, selle
järele käies, mis taas Issand oma evangeeliumis pajatab: „Andke
keisrile, mis keisri kohus, ja Jumalale, mis Jumala kohus," sest et ka
piiskop ise oli omaltpoolt mõnikord liivlaste eest vürstile sedasama
lõivu maksnud. Aga liivlased, kes ei tahtnud kaht isandat teenida,
nimelt niihästi venelasi kui ka sakslasi, ajasid ikka piiskopile pääle,
et ta neid venelaste ikke alt vabastaks. Vürst aga ei jäänud nende
õiglaselt põhjendatud sõnadega nõusse, ta sai viimselt vihaseks ja
ähvardas kõik Liivimaa linnused ning ka Riia enese tulele roaks
anda ja andis oma sõjaväele käsu linnusest välja minna. Nõnda
näitas ta silmakirjaks, otsekui alustaks ta sakslastega võitlust, ja
ta seadis kogu oma rahva ning oma vibukütid lagedal lahingukor-
da üles ning hakkas nendega sakslaste poole lähenema. Siis panid
kõik piiskopi mehed koos vürst Vladimiri ning orduvendadega
ning kaupmehed oma sõjavarustuse selga ja rühkisid julgelt eda-
si, vürstile vastu. Ja kui nad kokku läksid, manitsesid vürsti Püha
Maarja kiriku praost, vürst Vladimir ning mõned teised, kui nad
olid võitlusridade vahemaale välja läinud, et tema oma sõdadega
uut kirikut ei tülitaks, et ka sakslased teda ennast ja tema rahvast ei
tülitaks, sakslased, kes kõik olid oma relvades vaprad ning ihkasid
väga venelastega võidelda. Nende julgusest kohkudes käskis vürst
sõjaväel tagasi tõmbuda, läks piiskopi juurde ja tervitas teda ning
avaldas talle austust otsekui oma vaimulikule isale[166]. Nõndasamuti

võttis ka see teda ennast kui poega vastu. Ja nad jäid tükiks ajaks kokku ning arutasid suulisil läbirääkimisil hoolikalt läbi kõik, mis rahule kasuks oli.

Rahutegemisest ning Liivimaa vabaks jätmisest. Siis viimselt jättis vürst, kesteab Jumala nõuandmisest õppust võttes, kogu Liivimaa dominus piiskopi alla vabaks sel tingimusel, et nende vahel kinnitatakse põline rahu niihästi leedulaste kui ka teiste paganate vastu ja et kaupmeestele antakse põliseks vaba tee Väinajõel. Kui see oli lõpu-
1212 le viidud, reisis vürst oma kaupmeeste ning kogu oma rahva seltsis mööda Väinajõge üles ja pööris rõõmuga oma Polotski linna tagasi. Aga ka piiskop tuli tükkis oma kaaskonnaga veel suurema rõõmuga tagasi alla Liivimaale.

3. *Lätlaste tülist orduvendadega ja liivlaste ning lätlaste vandenõust.* Pärast nende tagasijõudmist tekkis pinev tüli Võnnu orduvendade ning Autine lätlaste vahel, kes siis olid piiskopi liisuosa all[167], põldude ning metsa-mesipuude pärast. Pääle seda kui vennad olid mõnele lätlasele kahju teinud, tuli selle kohta piiskopile kaebus, ja Riia dominus piiskop ning kõrgeauline Ratseburgi piiskopi-isand Fiilip asusid üheskoos teele ja piiskop kutsus orduvennad liivlaste ning lätlastega lepitust sobitama, et tüli vaigistada ning nende endist üksmeelt uuesti jalule seada. Aga tülitsejad ei suutnud kahepäevaste tülivaidluste jooksul omavahel mingisugusele rahulikule kokkuleppele jõuda. Seepärast lahkusid liivlased ning lätlased sakslaste juurest, pidasid omavahel vandenõu ja kinnitasid paganliku kombe järele oma vandelepingu mõõkade pääle astumisega. Nende seas oli juhiks Kaupo, kelle sõnad sinnapoole sihtisid, et ta ealeski ristiusust ei tagane, aga et ta ometigi piiskopi juures liivlaste ning lätlaste eest vahele astub, et neile kristluse kohustusi kergendataks. Aga teised keegi ei hoolinud tema ettepanekust, vaid nad tegid orduvendade vastu vandenõu ja kavatsesid kõik sakslased ning Kristuse nime liivlaste maalt välja ajada. Seda nähes pöörsid piiskopid, orduvennad ning kõik nende sõbrad, kes olid nendega kaasa tulnud, igamees oma kindlustusse tagasi.

Toreida liivlaste vandenõust ja liidust Kristuse nime ning riiglaste vastu. Siis kogunesid Sattesele liivlased oma linnusesse ja läkitasid lenevardelasile, holmlasile ning toreidalasile[168] nõupidamisele kokkutuleku sõna. Ja need kõik olid nendega ühes nõus ning hakkasid kõiki oma linnuseid kindlustama, et möödavarsti pääle põlluvilja koristamist linnustesse varjule minna. Sõnum sellest sai teatavaks Lenevarde Danielile, kes sääl Lenevardes oli foogti ametis, ja see läkitas mehi välja ning laskis kinni võtta kõik seesinase kogukonna liivi vanemad, kes olid neist kurjadest salasepitsustest kaasteadlikud, 1212
ja ta heitis nad vangikotta ning süütas nende linnuse põlema.

Ära-andjate linnuste mahapõletamisest. Nõndasamuti läkitasid ka riiglased, mõistes holmlaste üpris kurje mõtteid, mehi välja, kes nende kivilinnuse ülemise osa ära lõhkusid, mingsarnase linnuse esimene piiskop Meinhard oli ehitanud[169]. Ka läkitasid nad mehi Toreidasse ning lasksid öövaikuses toreidalaste linnuse[170] põlema süüdata, et toreidalased linnusesse kogunenult ei saaks tõsisemaid võitlusi riiglaste vastu ette valmistada. Nõndap siis tehti linnuste põletamisega ära-andjate salanõu tühjaks. Aga Sattesele liivlased, kes juba ennem olid oma linnusesse tagasi tõmbunud, alustasid Sigulda orduvendadega sõda ja hakkasid nende teenreid taga ajama ning mõnikaid neist tapma. Need aga tulid Sigulda kindlustuskantsist välja, mille nad olid hiljuti ehitanud[171], ja, astudes neile liivlasile vastu, lõid need põgenema, ajasid neid taga ning tapsid mõned neist. Ka liivlased, rohkearvulisemad ning tugevamad kui eelmised, astusid neile uuesti vastu, ajasid neid taga, tapsid mõned neist ning ajasid nad nende kindlustuskantsi tagasi. Nõndamoodi proovisid nad mitu päeva üksteisega jõudu. Ja kui piiskop nende riiust kuulda sai, läkitas ta käskjalgu, et nende sõja põhjust järele uurida. Ja liivlaste käskjalad tulid Riiga ja kandsid hulga kaebusi orduvendade meistri Rudolfi pääle ette ning jutustasid, et nende käest on põllud, niidud ning raha ära võetud. Ja piiskop läkitas preester Alebrandi, kes nad olid ristinud[172], mõningate teiste meeste seltsis, ja need läksid sinna ning nägid tühja vaeva ega suutnud seda tüli lõpetada. Siis reisis ka Riia piiskop ise

koos Ratseburgi piiskopi Fiilipiga Toreidasse. Ja ta kutsus nii liivla-
sed kui ka orduvennad enda ette ja kuulas nende riiuasju järele. Aga
liivlased olid relvastatult teiselpool jõge paigale asunud ja rääkisid
säält sakslastega, süüdistades orduvendi paljudes asjades. Ja piiskop
tõotas neile kõik, mis oli ülekohtuselt ära võetud, tagasi toimetada.
Aga selle kahju kohta, mis nad olid kandnud nende eneste üleastu-
miste tõttu ning õiguse nimel ära teeninud, ei antud hüvituse tõotust.
Ja tarkade meeste nõuandel nõudis piiskop nende käest poisslapsi
1212 pantvangideks, tagatiseks, et nad ristiusust ei taganeks. Nemad aga
ei mõtelnud ei pantvange anda ep ka piiskopi ega orduvendade sõna
kuulda, vaid kavatsesid ristiusu tükkis kõigi sakslastega omal maal
kõige juurtega ära hävitada. Seda taibates pöörsid piiskopid Riiga
tagasi. Aga keegi nende kannul mineja[173] palus pisarsilmil, et sin-
na veel kord saadetaks Ratseburgi piiskop koos praostiga selgitama,
kas nad vahest ep ole rahulikuks jäänud ja ep oleks valmis kosuta-
va ristiusuõpetuse manitsusi vastu võtma. Siis läkitatigi Ratseburgi
Fiilip praost Johannese, piiskopi venna Teoderichi[174], Kaupo ning
väga paljude teiste seltsis nendesinaste liivlaste juurde. Ja nad kõik
võtsid koos liivlastega nende linnuse ees istet ja pidasid nõu rahu
ning õigluse üle. Aga mõned liivlased tulid seljatagant ning teata-
sid valelikult, et orduvennad sõjaväega maad rüüstavat. Siis haarasid
nad suure kisa ning käraga kinni praosti, piiskopi venna Teoderic-
hi, foogt Gerhardi[175] rüütlid, vaimulikud mehed ning kõik teenrid,
lohistasid need linnusesse ja peksid neid vitsadega ning võtsid nad
valve alla. Nad tahtsid ka piiskopi kinni võtta, aga seda tegemast ta-
kistas neid, ähvardades neid, nende oma preester ning tõlk Lätimaa
Henrik. Kui aga nende kisa ning märatsemine oli lõppenud, palus
piiskop neile talle tema praosti ning kõik teised vabaks anda ja lisas
veel ähvardusi seesarnase pilkamise puhul. Ja kõik toodigi tagasi, ja
piiskop manitses neid ikka ja jälle, et nad ristimise sakramenti ära ei
põlgaks ega oma ristiusu ning Jumala tunnistamist ei teotaks, et nad
paganausku tagasi ei langeks, ja nõudis neilt kaht või kolme poissi
pantvangiks. Nad vastasid küll mahedasti, aga ei hoolinud pantvange

anda. Aga piiskop pajatas siis: „Oh teie häbematud palgest ning kange südamega, libitseva keelega, võtke oma loojat tunda!" Ja ütles, et kas nad vahest ei võtaks rahu pidada, tõelist Jumalat tunnistada ning paganakombeid maha jätta.

Aga nad pöörsid Riiga tagasi, ilma et nad oleksid midagi korda saatnud, vaid otsekui oleksid nad tühja tuult peksnud. Liivlased aga hakkasid endisest teps mitte sugugi vähema ägedusega orduvendadega võitlema.

4. *Sattesele linnuse piiramisest ning vallutamisest.* Nüüd siis kutsus piiskop Albert, soovides aganad nisuteradest lahutada ning omal 1212
maal tekkinud kurja juurteni hävitada, enne kui see oleks saanud suureks paisuda, kokku ristisõitjad, ordumeistri koos tema orduvendadega, riiglased ning need liivlased, kes veel olid ustavaks jäänud. Ja nad kõik tulid kokku ja liikusid, kui nad olid suure sõjaväe kogunud ning kõik vajaliku kaasa võtnud, edasi Toreidasse ja piirasid seesinase Dabreli linnuse ümber, kus olid ususalgajad liivlased, nimelt mitte üksnes orduvendade all olevad liivlased, vaid ka piiskopi liivlased teiselt poolt Koivajõge, kellede vürstiks ning vanemaks oli Vesike. Ja liivlased tungisid välja linnuse tagumisest osast, vigastasid mõnikaid sõjaväe mehi, võtsid nendelt ära nende hobused ning muud saaki ja naasid oma linnusesse, pajatades: „Olge vaprad, liivlased, ja võidelge, et teil ep oleks vaja sakslasi orjata!" Ja nad võitlesid, kaitstes ennast hulga päevi. Aga sakslased purustasid paterellidega linnuse kindlustatud osa, pildusid linnusesse tubli hulga suuri kive ja tapsid inimesi ning rohkesti veoloomi. Ühed neist tõrjusid nooltega liivlasi kaitsevallilt minema, vigastades neist väga paljusid, teised püstitasid kaitseseina, mille küll tuul järgmisel ööl ümber paiskas, nõnda et linnuses tõusis valju kisa ning juubeldus, ja nad sääl avaldasid vana kombe järele oma jumalaile austust, tappes loomi, ohverdades koeri ning sikke, ja pildusid neid piiskopi ning kogu sõjaväe silmade all kristlaste pilkamiseks linnusest välja. Aga kõik nende vaev oli ometi tühine. Sest et püstitati uus tugev kaitsesein, puutorn tehti rutusti kindlamaks, upitati see vallikraavi kohale üles ning kaevati maha lin-

nusevalli alust. Vahepääl pööris Russin linnuse tipult oma draugsi[176], see tähendab sõbra, ordumeister Võnnu Bertholdi poole, kergitades kiivri päästja, kindlustuselt alla kummardades, kirjeldas endist rahu ning sõprust. Aga siis sai ta äkisti enesele ühe ammuküti noole pähe, kukkus maha ning suri pärast seda. Nõnda nüüd sakslased kaevasid valli kallal ega puhanud ei öösi ega päeval, nõnda kaua kuni nad linnuse tipule ligi jõudsid, kuni vall murdus ning oli juba oodata kogu kindlustuse mahavarisemist. Ja kui liivlased nägid, et nende kõige tu-
1212 gevama linnuse ülemine osa juba madalale vajus, läkitasid nad, hingest heitunud ja vaimust segased, oma vanemad Asse[177] ning teised piiskopi juurde, palusid andeks ning anusid, et neid maha ei tapetaks. Piiskop aga manitses neid usu sakramentide juurde tagasi pöörma ning saatis oma lipu linnusesse, kus seda ühed küll heiskasid, teised aga maha heitsid. Siis seoti Asse[177] piinamiseks, võitlus algas uuesti, ja see kõige viimne võitlus sai endisest veel pahem. Seepärast andsid nad viimselt alla, heiskasid Püha Maarja lipu ning painutasid oma kaelad piiskopi ees maha. Ja nad palusid härdasti, et neile armu antaks, ja tõotasid, et nad ärapõlatud ristiusu otsekohe uuesti omaks võtavad, edaspidi kõiki pühi kombeid valjusti täidavad ega paganate ebausukombeid enam teps mitte ealeski meelde ei tuleta. Aga piiskop halastas nende pääle ning keelis sõjaväel linnusesse omapääd sisse tungida, et see alandlikult palujaid mitte ei tapaks ega nende paljude inimeste hingi põrgusse ei saadaks. Ja sõjavägi, olles ustavasti sõnakuulik ning piiskopi vastu aukartust üles näidates, lõpetas võitlused ning andis ebaustavaile armu, et nad jälle ustavaks saaksid. Ja piiskop pööris koos oma kaaslastega oma linna tagasi, viies enesega kaasa nendesinaste liivlaste vanemad. Muudele liivlastele tegi ta kohuseks, et nad temale järgneksid ristimise sakramente jälle vastu võtma ning endise rahu ajal valitsenud vagusat elu uuesti jalule seadma.

Rahu uuest jaluleseadmisest liivlastega. Ja liivlaste saadikud tulid piiskopi kannul Riiga ning palusid kõige rahva palge ees andeksandmist. Ja piiskop pajatas ning ütles: „Kui te oma ebajumalate teenimisest taganete, kogu oma südamest üheainsa Jumala kummardamise

juurde tagasi pöörate ja kohase hüvitusega Jumalale ning meile oma nõnda tohutute eksimiste eest tasute, siis me alles uuendame teie poolt murtud rahuleppe ning võtame teid oma vennaliku armu rüppe tagasi." Ja nemad kostsid: „Mis sa, isa, meie käest häätegemiseks nõuad?" Piiskop aga, kui ta oli nõu küsinud teiselt piiskopilt, Ratseburgi omalt, kui ka Halberstadti dekaanilt[178], kes siis sääl viibis, oma abtilt ning praostilt kui ka ordumeistrilt ning oma teistelt tarkadelt meestelt, kostis neile ja ütles: „Selle eest, et te usu sakramendid ära põlgasite, sõjaga oma isandaid orduvendi tülitasite ja tahtsite kogu 1212
Liivimaa ebajumalate teenimisele tagasi kiskuda ja iseäranis seepärast, et te kõige kõrgema Jumala vastu põlastust üles näidates ning meie ja teiste kristlaste pilkamiseks ohverdasite paganate jumalaile sikke ning teisi loomi ja neid meie ning kogu sõjaväe silmade alla pildusite, nõuame me kogu teie maakonnalt vähema summa hõbedas, nimelt sada öseringi[179] ehk viiskümmend hõbemarka. Pääle selle olete te kohustatud orduvendadele tagasi andma nende hobused, sõjavarustuse ning kõik muu, mis te neilt olete riisunud." Kui ära-andjad seda kuulsid, kes veelgi ei soovinud mingisugust hüvitust anda, pöörsid nad koju omade juurde tagasi, kus nad viivitasid ning omavahel aru pidasid ning otsisid riukaid, kuidas sõjas röövitud saaki enesele hoida ning kuidas nad saaksid õigusega ette nähtud hüvituse piiskopile hoopis tasumata jätta. Ja nad läkitasid välja eelmistest veel kõrgemast soost saadikuid, kes piiskopile küll selget juttu ajasid, aga südames pettust haudusid. Nende esimene preester[180] Alebrand, läbi nähes nende ära-andlikku meelt, kutsus nad kõrvale, õpetas neid ning pajatas: „Teie vihasemate madude sugu, kuidas te saate pääseda Jumala viha eest, kes te ikka olete täis ära-andlikkuse sappi ega taha oma pahade tegude eest mitte mingisugust hüvitust anda? Kandke seepärast ometi meeleparanduse vilja, ja kui te tõtelikult võtate Jumala poole pöörda, saab Jumal igatahes teiega olema, niitao et teie, kes te tänini olete kaksipidise südamega ja ebakindlad olnud, nüüd oma teedel kindlad oleksite ning eneste kohal üleval näeksite Jehoova abi. Sest teil ep ole veel olnud täielik-

ku usukindlust, te ep ole veel soovinud oma kümnise tasumisega Jumalat austada[181]. Aga paluge nüüd alandlikult dominus piiskoppi, et ta võtaks kõik teie üleastumised unustada ja teile täieliku pattude andeksandmise saamiseks teeb kohustuseks, et te otsekoheselt Jumala sisse uskudes kõik kristluse kohustused kärpimata kanda võtate, kümnendiku oma viljast Jumalale ning Jumala teenritele annate, nõndasamuti kui kõik teised rahvad, kes on püha ristimise allika läbi uuesti sündinud. Ja Jumal saab teile järele jäänud üheksat
1212 osa kasvatama, nii et teil saab küllalisemalt kui enne olema niihästi kraamivara kui ka raha. Ja Jumal saab teid teiste rahvahõimude kallaletungidest ning ka kõigist teie hädadest ära päästma." Kui liivlased neid tervist kosutavaid manitsusi kuulsid, said nad rõõmsaks ning kuulutasid Toreidasse tagasi jõudes kõigile preester Alebrandi sõnumit. Ja see oli neile kõigile meelepärast, sest et neid ei sunnitud juba nüüd rahatrahvi maksma. Sest nad lootsid tuleval aastal eestlaste seltsis uuesti sakslastega sõdima minna. Ja siis tulid Dabreli linnusest kõik terveks jäänud vanemad ning ka piiskopi liivlased Koiva ülejõelt, Vesike omade meestega, ning teised Metsapoolest Riiga ning palusid piiskoppi, et ta neid, nõnda kui Alebrand neile oli seletanud, ristiusus täielikult kinnitaks ja paneks neile nende pahade tegude hüvituseks pääle iga-aastase kümnisemaksu. Aga see jutt oli vastumeelne nii piiskopi kui ka teiste arukate meeste silmas, sest need kartsid, et nendesinaste tõotus on täis igasugust pettust ning salakavalaid mõtteid. Aga piiskop, kellest nende tungiv palumine võitu sai, võttis ometigi nende palvet kuulda, iseäranis sest et ta soovis ristisõitjate ning kogu rahva palvetega nõus olla. Ta võttis neid oma lasteks vastu, andis neile rahuleppe ning kinnitas nende tõotuse, edaspidi ustavad olla ning iga aasta kümnist maksta.

5. Seepärast tasuvad Dabreli linnuse liivlased, nõnda kui nad olid tõotanud, iga aasta kümnist, ja Issand on neid tänini igasuguse nii paganate kui ka venelaste rünnaku eest hoidnud. Aga piiskopi liivlased on, tänu tema halastusele ning suurele armastusele, tänase päevani maksnud ühe mõõdu kümnise asemel. Ka idumealased ning

lätlased[182], kes sõjast ep olnud osa võtma tulnud ep ka usu sakramente rikkunud, maksavad kuni tänase päevani iga aasta kümnise asemel nelja piiskopi poolt kindlaks määratud esimese mõõdu[183]. Aga need nende seast, kes seesinasesse sõtta olid tulnud või olid saadikuid saatnud või sõtta tulles teelt tagasi pöörnud või vähemalt olid oma hobused sõtta tulekuks saduldanud, andsid rahatrahvi makstes oma foogtidele hüvitust.

6. Ka Autine lätlased[184] ilmusid Riiga ja kandsid piiskoppidele
ette kaebuse Võnnu orduvendade pääle nendele kahju tegemise üle 1212
ja pääle selle veel metsamesipuude anastamise kohta. Ja need valisid vahekohtunikud, kes andsid oma otsuse, et lätlased peavad, pärast seda kui nad on vandetõotuse andnud, oma mesipuud eneste omanduseks tagasi saama, orduvennad aga saavad oma vande all põllud enestele ning peavad tehtud kahju eest lätlastele küllaldase rahasummaga hüvitust maksma.

7. Ja vürst Vladimir läks nendesamade lätlaste seltsis Autinesse ja jäi nende juurde foogti ametisse niikauaks kuni orduvennad vahetuse teel Kukenoisi linnuse tervelt piiskopile jätsid ja ise selle vastu Kukenoisi kolmandiku eest Autine enda omanduseks said[185]. Ja vürst Vladimirile määrati tema väimehe Teoderichi foogtiamet Idumeas, kui Teoderich ära Saksamaale läks.

8. Seesinasel ajal tulid leedulased Kukenoisi ning palusid rahulepet ning vaba läbisõiduteed sõjakäiguks eestlaste vastu. Neile lubatigi niihästi rahu kui ka tee veel mitte ristiusku pöörnud eestlaste juurde. Ja nad tulid otsekohe oma sõjaväega, läksid rahu pidades läbi lätlaste maa ja tungisid Sakalasse sisse, kus nad hulga mehi kinni võtsid ning maha tapsid ning kogu nende vara riisusid ja nende naised, lapsed ning karja ära röövisid ning enestega kaasa viisid. Ja suurt saaki kaasa tuues naasid nad teist teed pidi omale maale.

Aga sakslased olid nende pääle pahased, sest nad olid laastanud Sakalat, mis juba oli piiskopi alla heidetud[186]. Aga need kostsid ning ütlesid – mis oligi tõsi –, et eestlased ikka veel sirge kaelaga käivad ega ep ole ei sakslaste ega teiste rahvahõimude sõnakuulmise all.

XVII

1. Oma ametissepühitsemise viieteistkümnendal aastal reisis Liivimaa kirikupää jälle Saksamaale tagasi, pärast seda kui ta oli oma ametikohuste täitmise eespoolnimetatud kõrgeaulisele Ratseburgi kiriku piiskopile Fiilipile usaldanud, kes oli väga hardasti vaga nii Jumala teenimisel kui ka kõigis oma elukombeis, kelle silmad ning käed olid ikka taeva poole tõstetud ja kes palvetamisel vaevalt ealeski
1213 oma võitmatu vaimu lõdvaks laskis. Rüütleid armastades, vaimulikke õpetades, nii liivlaste kui ka sakslaste eest sooja armastusega hoolt kandes valgustas ta üpris väga niihästi sõnadega kui ka eeskujuga noort paganahõimude kirikut. Ja tema päevil sai kirik sõdade vintsutusist üürikeseks hinge tagasi tõmmata, olgugi et päevast päeva valitses hirm sees- ning väljaspoolt liivlaste ning eestlaste kurjamõtteliste salakavalate sepitsuste pärast, kes ikka püüdsid sakslasile ning Riia linnale kurja teha.

2. Leedulased aga ei hoolinud rahust, mille nad olid sakslastega sõlminud, vaid tulid Väinajõele ja, olles mõned mehed Kukenoisi linnusest välja kutsunud, heitsid ühe oda[187] Väinajõkke ja ütlesid seega rahu ning sõpruse sakslastega üles. Ja nad kogusid suure sõjaväe kokku, läksid üle Väinajõe lätlaste maale ning rüüstasid säälseid väikesi külasid, tapsid hulga rahvast maha ja, tungides kuni Trikatuani välja, võtsid seesinase maakonna vanema Talibaldi ning tema poja Varibule kinni. Ja kui nad olid üle Koiva läinud ja leidsid Ümera ääres inimesi nende külades kodus olevat, võtsid nad need kinni ning tapsid osa neist ja siis äkisti pöörsid kogu oma saagiga kodupoole tagasi. Ja kui Rameko nägi, et tema isa ja vend ära vangi viiakse, asus ta koos kõikide oma lätlastega teele; nendega läksid kaasa Võnnu Berthold oma orduvendadega, ja nad läksid nende leedulaste kannul. Ja kui nad neile ligi jõudsid, siis lõi Rameko kartma, et tema isa võidakse tappa, kui ta neid seljatagant ründab, ja ta viis oma mehed teist teed pidi ringi. Aga leedulased taipasid seda, põgenesid rutusti ja pääsesid nende käest ära. Pärast seda aga, kui leedulased olid

üle Väinajõe läinud ja oma maa piirimaile jõudsid, pääses Talibald nende käest põgenema ja jõudis rõõmuga oma isamaale tagasi, pääle seda kui ta kümme päeva polnud leiba maitsta saanud.

3. Seesinasel ajal läks Daugerute, vürst Vsevolodi naiseisa, rohkete kinkidega Novgorodi suurvürsti[188] juurde ja sõlmis temaga rahuliidu. Kui ta oli koduteel, võtsid orduvennad tema kinni, viisid Võndu ja heitsid vangitorni. Ja teda hoiti sääl palju päevi kinni, nõndakaua kuni mõned tema sõbrad Leedumaalt tema juurde tulid. Pärast seda pistis ta enese mõõgaga läbi. 1213

4. Vahepääl lõikas idumealaste ning lätlaste foogt Vladimir rohkesti säält, kuhu ta ep olnud külvanud, siis kui ta nende üle kohut mõistis ning nende tüliasju lahendas. Ja et tema kohtuotsused ep olnud Ratseburgi piiskopile ega ka paljudele teistele meelt mööda, siis lahkus ta ise viimselt Venemaale, seega paljude soovi täites.

5. Kukenoisi rüütlid ning lätlased riisusid ka seesinasel ajal sageli seloone ning leedulasi[189], nad rüüstasid nende küli ning piirimaid, kusjuures nad ühed maha tapsid, teised ära vangi viisid ning neile palju kurja tegid, varitsedes neid tihti teel. Seepärast kogusid siis leedulased sõjaväe kokku ning läksid üle Väinajõe Lenevarde maakonda, kus nad külades liivlasi kinni võtsid ning neid tapsid, viisid enda kaasas ära naisi ja kariloomi ning suure röövsaagi; ka Uldevene, seesinase maakonna ühe vanema, viisid nad ära vangi. Neile sattus aga juhtumisi pääle Kristuse ordumeister Folkvin, kelle orduvennad kaupmeeste seltsis mööda Väinajõge üles sõitsid.

Leedulaste põgenemine. Ordumeister jälitas nüüd siis väikese meestesalgaga leedulasi, tungis neile seljatagant kallale ning võitles nendega. Ja leedulaste vürst ning vanem kukkus maha ja ta tapeti, nõndasamuti kui ka paljud tema kaaslased, muud aga põgenesid, ja need, kes olid esimestes ridades, pääsesid ära ning viisid Uldevene enestega kaasa. Tema väljalunastamiseks anti hiljem sellesama surmatud leedulase pää tagasi, et leedulased võiksid vähemalt, pärast seda kui pää oli tagasi saadud, tagantjärele paganate kombe järele joomapidudega matuseid pühitseda.

6. Järgmisel talvel[190] tuli Vladimir koos oma naise, poegade ning kogu oma teenerkonnaga Liivimaale tagasi ja lätlased ning idumealased[191] võtsid tema vastu, olgugi teps mitte suure rõõmuga. Ja preestrid Alebrand ning Henrik saatsid talle vilja ning ande. Ja ta võttis asukohaks Metimne, mõistis sääl kohut ning korjas enesele maakonnast, mida tal tarvis oli.

1213 1214

Leedulaste väikevürsti Stekse ning tema kaaslaste tapmisest. Aga leedulased tulid jälle oma kaaskonnaga üle Väinajõe, ja neil oli kaasas nende väepäälik ning vürst Stekse, kelle tulekust sakslased rõõmu tundsid. Ja nad tulid siis kõik korraga kokku – Võnnu Berthold oma orduvendadega ja nende poolt kaasa kutsutud vürst Vladimir teiste, sakslaste ning lätlaste seltsis. Olles luurajad teele välja pannud, läksid nad leedulastele vastu ning sööstsid neile kallale, kusjuures nad tapsid nende eespoolnimetatud väepääliku Stekse ning suure hulga teisi. Aga muud põgenesid, et sõnumit kodus kuulutada. Ja kirikus valitses mõne vähese päeva jooksul vaikus.

XVIII

1. *Kuueteistkümnendast aastast.* Oli ülempreestri kuueteistkümnes ametiaasta, ja ta naasis paljude ristisõitjate seltsis Liivimaale ning leidis, et kirik mõningal määral rahu nautis ja et eespoolnimetatud kõrgeauline Ratseburgi piiskop tema asemel kirikut juhtis. Kui kõik oli korda seatud, mis korda seada tuli, tõttas ta uuesti Saksamaale, et tal järgmisel aastal oleks hõlpsam Rooma minna kontsiilist[192] osa võtma, mis oli juba kahe aasta eest välja kuulutatud, ja ta jättis nimetatud piiskopi omal kulul oma kotta Riiga maha. Ja Vladimiri emand oli kogu oma teenerkonnaga säälsamas, ja kõik teenisid teda armastusega.

2. Aga Vladimir ise kogus Idumeas ning lätlaste maal omandust ning raha, kui ta sääl ilmalikke õigusasju ajas. Ja idumealaste preester Alebrand astus tema vastu välja ning pajatas talle: „Sina, vürst,

keda on leitud väärt inimeste kohtumõistjaks olema, peaksid õigeid ning õiglasi otsuseid mõistma, aga mitte vaeseid rõhuma ega nende varasid anastama ega ka vastselt ristituid segadusse saatma ning aina enam ristiusust kõrvale eksitama." Aga vürst sai vihaseks ning lausus Alebrandile ähvardades: „Mul tuleb, Alebrand, sinu koja rikkusi ning ülikülla vähendada." Pärastpoole ta tõi ka tõesti, nõnda kui allpool saab jutustatud[193], oma kotta suure vene vürstide sõjaväe ja rüüstas kõik paljaks. Ja vähe hiljem läks ta kogu oma teenerkonnaga Venemaale tagasi. 1214

3. *Fredelandi linnuse ehitamisest.* Pääle seda läks Ratseburgi piiskop Fiilip koos ristisõitjate ning foogt Gerhardiga üle Toreidasse ja ehitas piiskopile kindluskantsi, millele ta andis nimeks Fredeland, otsekui see peaks olema maale rahu toojaks, sest ta lootis, et selle linnuse kaudu maa rahu saab ja et see saab pelgupaigaks preestreile ning kõigile tema meestele. Ja sinna tulid tema juurde Tolovast Talibaldi[194] pojad, Rameko koos oma vendadega, kes ennast piiskopi võimuse alla andsid ning tõotasid oma venelasilt saadud[195] ristiusu ladinlaste usukombeks ümber vahetada ja kahe hobuse kohta iga aasta ühe mõõdu vilja maksta selle eest, et nad niihästi rahu kui ka sõja ajal ikka piiskopi kaitset saaksid ning et neil oleks sakslastega üks süda ning üks meel ja et nad ikka leiaksid neilt kaitset eestlaste ning leedulaste vastu. Ja piiskop võttis nad rõõmuga vastu ning läkitas nendega kaasa oma preestri, kes Ümera lähidel elutses, et see neile ristiusu algõpetust annaks ning nende ususakramendi teenistuse eest hoolitseks.

4. *Teisest sõjakäigust Gertsike vastu.* Vahepääl süüdistasid Kukenoisi rüütlid Meinhard, Johannes, Jordanus ning teised Gertsike vürsti Vsevolodi selles, et ta ep olnud ilmunud oma isa piiskopi palge ette juba mitu aastat pärast seda, kui ta oli tema käest oma vürstiriigi saanud[196], vaid et ta leedulasile igal ajal nõu ning abi pakkuvat[197]. Teda mitu korda enda ette kutsudes, olid nad teda seda asja hääks tegema manitsenud. Tema aga oli seda põlastanud ja tulemata jäänud ning ep olnud ka omalt poolt vahemeest läkitanud. Aga needsinased ku-

kenoislased, olles enne piiskopi nõusoleku muretsenud[198], kogunesid oma teenrite ning lätlastega kokku ja läksid üheskoos kõikide teenritega piki Väinajõge üles. Kui nad Gertsike linnuse lähidele jõudsid, võtsid nad kellegi venelase kinni, nöörisid tema köide ning vedasid enestega kaasas öösi linnuse juurde. See venelane ronis, nagu teda kästi, kui kõige esimene mööda valli üles ning kõneles vahimehega, teised aga järgnesid talle ükshaaval. Aga vahimees arvas, et tulevad omad kodanikud, kes ära olid olnud. Ja nad ronisid ükshaaval üles, kuni nad kõik viimselt kindlustuse ülemise osa eneste alla võtsid. Ja nad kogunesid kõik ühtekokku ning valvasid kindlustuse ümber olevat linnuse osa ega lubanud ühelgi venelasel linnusest lahkuda, kuni päevavalgus paistma hakkas. Ja kui valgeks läks, tungisid nad alla linnusesse ning röövisid kõik ära, mis sääl olemas oli, võtsid paljud kinni, aga teistel lasksid põgenemise teel ära pääseda. Ja siis naasid nad enda omanduse juurde koju, tuues kaasa rohke saagi, jättes linnuse sinna paika, ja nad jaotasid omavahel kõik, mis nad olid kaasa toonud.

5. *Rahu lõppemisest.* Oli kolmas aasta käes, ja eestlastega tehtud rahu jõudis lõpule[199]. Piiskop kutsus siis kõik preestrid kokku ja pidas nendega toomkapiitli koosoleku ning nõupidamise, nõndasamuti pidas ta ühtlasi nõu ka kokkukutsutud rüütlitega ning liivlaste vanematega ja otsustas Eestimaale sõjakäigu ette võtta, sest nad ei olnud säält tema jutule ilmunud ega hoolitsenud uue rahu sõlmimise eest, koguni vastuoksa ihkasid nad ikka pigemini Liivimaa kiriku lõhkumist. Ja piiskop läkitas kõikidesse lätlaste ning liivlaste linnustesse käskjalad laiali ning kogus igaltpoolt Väinajõe ning Koiva lähistelt suure ning tugeva sõjaväe kokku. Ja Riias oli rohkesti ristisõitjaid ning kaupmehi, kes kõik rõõmuga teekonnale ordumeistri ning tema vendadega kaasa läksid, määrates sõjaväe kogunemiskohaks Koivasuu. Ja piiskop läks koos nendega sinna, ja mõned liivlased soovisid siis sõjaväe Kuramaa poole pöörda. Aga veel ep olnud see aeg kätte jõudnud, millal Jumal tahtis halastada seesinase kuralaste rahvahõimu pääle. Ja olles oma õnnistuse andnud, naasis piiskop Riiga. Sõ-

javägi aga liikus edasi Salatsile, ja säält jõudsid nad ühte maakonda, mida Soontaganaks hüütakse. Aga oma antud sõna ja seda rahulepingut meeles pidades, mille sakslased varem olid seesinase maakonna rahvale andnud, läksid nad rahu pidades läbi selle maakonna, nad ei teinud neile sääl mitte midagi kurja, ei sundinud inimesi nende kodadest põgenema ega ajanud neid taga, kes ära põgenesid, vaid nad läksid edasi täiesti vagurasti. Kuni nad teistesse maakondadesse jõudsid, mis ealeski ep olnud riiglastega rahusõlmimisest hoolinud, sest et nad arvasid, et riiglased ei saa sõjaväega nende nõnda kaugetesse maaosadesse tungida. Ja meiepoolseid oli umbes kolm tuhat sakslast ja liivlasi ning lätlasi teist niisama palju. Ja nad läksid mööda merejääd Salatsist mööda kuni nad sinna jõudsid, kuhu soovisid, nimelt Rotaaliasse. 1215

Sõjakäigust Rotaaliasse. Kui nad sinna olid jõudnud, jaotasid nad oma sõjaväe mööda kõiki teid ning küli laiali, ja nad leidsid kõik mehed, naised ning lapsed, kõik inimesed suurtest kuni pisemateni nende küladest eest, sest et mitte mingisugused sõjaväe tuleku kuulujutud neid ette ep olnud hoiatanud. Ja nad lõid neid oma vihas ning tapsid kõik mehed maha. Aga ka liivlased ning lätlased, kes on tooremad kui muud rahvahõimud ega mõistnud, nõnda kui evangeeliumi teener teeb, oma kaassulase pääle armu heita, tapsid lugematu hulga rahvast, mõrvasid metsikult ka mõnikaid naisi ning lapsi ega tahtnud ei põldudel ep ka külades kellegi pääle armu heita. Ja nad värvisid kõik teed ning paigad paganate verega ning ajasid neid taga kõikidesse maaosadesse, mis asetsevad mööda mererannikut ning mida kutsutakse nimedega Rotalaviik ning Rotaalia. Lätlased koos teistega ajasid mõnikaid neid taga, kes mööda merejääd põgenesid, nad võtsid need kinni, tapsid sedamaid ja röövisid kogu nende kraami ning vara. Ja Talibaldi pojad riisusid kolm leisikat hõbedat pääle nende rõivaste, hobuste ning muu rohke röövsaagi, mis nad kõik Beverini viisid. Selsamal kombel ajas ka kõik sõjavägi põgenevaid eestlasi esimesel, teisel ning kolmandal päeval igalpool taga, ja nad tapsid neid siin ning sääl seni kui neil väsimusest jõud otsa lõppes, niihästi neil

enestel kui ka nende hobustel. Siis viimselt neljandal päeval kogunesid nad kõik ühtlasi tükkis oma röövsaagiga ühte kohta, ja ajades enestega kaasa hobuseid ning suurel hulgal kariloomi ning viies kaasa naisi, poisse, tüdrukuid ning hulga röövsaaki, pöörsid nad suure rõõmuga Liivimaale tagasi, kiites Jumalat paganarahvastele kätte maksmise eest. Aga need rahvahõimud olid hämmelduses ja nutsid ning ulusid suure häälega. Ka Eestimaa nuttis oma lapsi taga ja ei tahtnud ennast teps mitte rõõmustada lasta, sest need olid igaves-
1215 ti kadunud nii seesinases kui ka tulevases elus, ja iseäranis tapetute suure hulga pärast, keda oli lugematu hulk.

6. *Riia linna põlemisest.* Pärast seda sündis paastu ajal[200] Riia linnas keset öö sügavat vaikust suur tulekahju, ja nimelt põles linna kõige esialgsem osa, tähendab kõige esmalt ehitatud ja kõige esimese müüriga piiratud osa[201] alates Püha Maarja kirikust, mis koos suuremate kirikukelladega tuhaks põles, kuni piiskopikojani ja selle naabruses asetsenud majadeni ning orduvendade kirikust saadik[202]. Aga rahvas kurvitses kõige enam kiriku kaunikõlalise sõjakella ning linnas tekkinud kahjude pärast. Ja siis lasti endisest veel suurem uus sõjakell valada.

7. *Sakala linnuse vallutamisest.* Pääle seda kui nüüd siis sõjakäigust väsinud mehed olid välja puhanud ning niihästi nad ise kui ka hobused olid endise rammu tagasi saanud, kuulutasid nad paastu ajal uue sõjakäigu välja. Ja riiglased ning orduvennad läksid teele, kutsudes liivlased ning lätlased enestega kaasa minekuks kokku, ja liikusid Sakalasse. Nad läksid Viljandi linnusest mööda, riisusid paljaks kogu ümberkaudse maa ning kogunesid viimselt ootamata Lembitu linnuse juurde, mida Leholaks hüütakse. Aga eestlased, kes linnuses viibisid, sööstsid esimesile tulijaile vaprasti vastu ja heidutasid need ära, aga need kogunesid tihedasti ühtekokku ning ootasid omade vägede järelejõudmist. Ja järgmisel ning kolmandal päeval linnust rünnates kandsid nad puuriida valli juurde kokku, panid sellele tule külge ning süütasid palkidest ning mullast üles ehitatud valli põlema, nõnda et tuli järjest kõrgemale tõustes üleval kindlustusele lähenes.

Kui siis linnuses olijad nägid, et tuli valli kulutas, ja et nad kartsid, et linnus sel teel vallutatakse, pakkusid nad raha, et ründajad linnuse alt lahkuksid. Aga sakslased kinnitasid, et nad ei nõua nende käest midagi muud kui et nad ennast ristida laseksid, tõelise rahutoojaga ära lepiksid ning nende, sakslaste, vendadeks saaksid niihästi seesinases kui ka tulevases maailmas. Aga need ei tahtnud sellest midagi teada ning kartsid ennast sakslaste kätte anda. Aga liivlased, lätlased ning kogu sõjavägi kohendasid tuld juurde ja ähvardasid neid mahapõletamise ning tapmisega. 1215

Rahust ja sakalaste ristimisest. Aga kui vall oli juba tulega hävitatud, palusid nemad, hirmu tundes, et nad maha tapetakse, härdasti halastust, tulid linnusest välja ning tõotasid ennast ristida lasta. Kohal olid sääl preestrid Johannes Stric ning orduvendade preester Otto. Ristiti siis Lembitu, see kõige ebaustavam, ning koos temaga kõik teised, niihästi naised kui ka lapsed ning mehed, kes linnuses olid, ja nad tõotasid igavese ustavusega kristluse kohustusi täita. Selle oma tõotuse murdsid[203] nad ometi hiljem oma ära-andlikkude salasepitsustega. Aga sõjavägi oli vahepääl linnusesse sisse tunginud ning kõik vara riisunud. Hobuseid, härgi ning kõiki kariloomi ning rohket röövsaaki ära viies ja omavahel jaotades pööris ta rõõmuga Liivimaale tagasi, enesega kaasa viies ka seesinase linnuse vanemad Lembitu ning teised. Need lasti nende omale maale tagasi pärast seda, kui nad olid oma pojad pantvangideks andnud. Ja kõik teekonnalised kiitsid Jumalat, kes oli imetabasel viisil ilma ammuriistade ning kiviheiteriistade rünnakuta linnuse nende kätte andnud. Ja Kristuse nimi tungis nüüd ka teistesse maakondadesse.

8. *Ühe preestri ning tema kaaslaste märtrisurmast.* Fredelandi kindlustuskantsis elas keegi tsistertslaste ordu preester Friedrich Vana-Zellest, kelle piiskop oli dominus paavsti volituse põhjal evangeeliumi tööle võtnud. See pidas palmipuudepühal[204] rohkesti silmavett valades Kristuse kannatuse jumalateenistust ning pakkus koosolijaile mahedaid manitsuse sõnu Kristuse ristist. Ja kui ta oli ära pidanud teenistuse nädal hiljem Kristuse ülestõusmise pühapäeval[205], kavat-

ses ta oma õpilase ning mõnede teiste seltsis laevaga alla Riiga sõita. Aga Koiva jõesuus sattusid neile saarlased vastu ning sööstsid neile kallale, need võtsid kinni tema, ta poisi ning mõned liivlased ja viisid oma röövlaevadel minema. Ja nad tulid Adjajõe kaldal maale ning piinasid need sääl metsikult surnuks. Kui preester nimelt palet taeva poole tõstes koos oma õpilasega oma palveis Jumalale kiitust kuulutas ning tänuohvrit tõi, peksid nad neil mõlemail oma nuiadega pää ning selja puruks ja pilkasid, pajatades: „Laula, laula, pappi!"[206]
1215 – nõnda kui kirjutatud seisab: „Minu selja pääl tegid patused tööd, aga õiglane Jehoova raiub nende kaelad läbi", otsekui allpool saab jutustatud[207]. Pärast seda teritasid nad kõvad ning kuivad puutikud vahedaks ja torkasid need nende küünte ning sõrmeliha vahele, nad kiskusid nad liigehaaval ning torgehaaval lõhki, panid neile tule külge ning piinasid neid tooresti. Ja viimaks tapsid nad needsinased, raiudes oma tapritega neil keskelt õlad läbi, aga nende hinged läkitasid nad ilma igasuguse kahtluseta taevasse märtrite seltsi, visates küll minema nende kehad, nõnda kui kirjutatud seisab: „Nemad on su vagade liha andnud maa metselajatele, nemad on valanud nende verd Jeruusalemma ümber kui vett, ja ep olnud seda, kes nad maha mattis." Nad viisid ka mõned liivlased enestega vangivõetult Saaremaale kaasa, kes pärast koju tagasi jõudmist meile kõike seda on jutustanud, mis eespool sai üteldud.

9. *Meinhardi ning tema kaaslaste surmamisest.* Ka Kukenoisi Meinhard kogus koos oma kaasrüütlitega uuesti[208] sõjaväe kokku Gertsike vürsti Vsevolodi vastu minemiseks. Ja Vsevolod sai seda kuulda ning läkitas käskjalgu leedulaste juurde, ja need tulid ka ning ootasid neid teiselpool Väinajõge. Aga need, kes olid koos Meinhardiga, ei teadnud neist ja läksid ning vallutasid Gertsike, tuues kaasa suure kraamisaagi ja hobuseid ning kariloomi. Ja siis ilmus leedulasi Väinajõe teiselt kaldalt kohale, kes palusid neile laevu viia, et nad saaksid nende juurde tulla rahulepet uuesti kinnitama. Nende petlikke sõnu kergemeelselt uskudes saatsid nad, kohtlased, neile sinna laevu, ja leedulased tulid otsekohe üle jõe, ühed neist vedasid teisi üle ja neid

järgnes üksteisele ikka enam ja enam. Viimselt heitis kogu leedulaste vägi enese Väinajõkke ja hakkas nende poole üle ujuma. Kui rüütlid nende suurt hulka nägid, kartsid nad kokkupõrget nendega ootama jääda, ja siis sõitsid mõned neist laevaga mööda Väinajõge alla ning jõudsid tervelt Kukenoisi tagasi, teised aga taganesid koos lätlastega teed mööda, kus leedulased neile seljatagant kallale tungisid. Ja siis pistsid lätlased põgenema, nähes omade jõudude vähesust. Ja rüütlid Meinhard, Johannes ning Jordanus võitlesid, aga nad ei jõudnud nii tugevale sõjaväele vastupanna ning langesid viimselt nende käe läbi. 1215
Ja piiskop ning riiglased said sellest kuulda ja kaebasid neid leinates taga ning pajatasid: „Kuidas küll langesid sõjas vaprad mehed ja said hukka sõjakad relvad!"

XIX

1. *Seitsmeteistkümnendast aastast. Saarlaste sõjakäigust Väinajõele.* Oli piiskop Alberti seitsmeteistkümnes aasta, ja sõda algas uuesti kõigil Liivimaa rajadel. Sest pärast sõjakäiku Rotaaliasse[209] ning Sakala Lembitu allaheitmist hakkas kogu Eestimaa Liivimaa vastu märatsema, ja nad sääl otsustasid nõupidamisel, et nad üheskoos kolme sõjaväega tulevad ning purustavad Liivimaa, nõnda et saarlased piiravad Riia sisse ja sulevad Väinajõkke sisse sõidu sadama ja rotaallased ründavad Toreida liivlasi ja sakalased ning ugaunlased vahepääl rüüstavad lätlaste maa paljaks, nõnda et liivlased ning lätlased, olles omade võitlustega takistatud, ei saaks riiglasile appi tulla.

2. Saarlased tulidki suure laevaväega Dünamündesse, tuues enestega kaasa mereröövilaevu ning kergeid purjepaate. Ja nad täitsid need kividega ning lasksid jõe sissevoolu kohal merepõhja. Ka ehitasid nad palkidest parvi ja, olles nõndasamuti täitnud need kividega, heitsid need Väinajõe suudmesse, et tulijaile laevateed ning sissesõitu sulgeda. Ja mõned neist sõitsid oma paatidega üles linna alla, sõudlesid sinna ning tänna ja haarasid viimaks jõekalda ning linnaeelse

lagendiku enda kätte. Aga linnavärava juures seisis orduvendi ning muud linnarahvast. Vaenlasi väljal nähes, sööstsid neile äkisti kallale mõned sõjasulased koos liivlastega, tapsid neist mõnikad ning ajasid neid kuni laevadeni taga. Ja kui need põgenesid, purunes kokkupõrke tõttu üks nende röövlaevadest ning vajus tükkis kõigi seesolijatega põhja, aga muud pääsesid ära ning naasid omade juurde Dünamündesse. Ja siis asusid riiglased ning kõik nende omad mehed, keda nad kätte said, liikvele ja läksid nende kannul alla, ühed laevadega, teised
1215 maad pidi. Kui saarlased neid nägid, pöörsid nad nende eest ära Väinajõe teise kalda poole, võitlust nendega teps mitte ootama jäädes. Ja korraga silmasid riiglased eemalt vaadates merel kaht koget tulemas, milledel viibisid Oldenburgi krahv Borchard ja piiskopi vennad Rotmar ning Teoderich. Need liginesid ka Väinajõele, ja nad nägid vaenlasi oma silmade all mererannal ja teisel pool rannal riiglasi ega ei tundnud ära, kummad neist olid kristlased. Aga riiglased andsid neile lippude lehvitamisega märku. Ja kui nad need ära tundsid ning ühtlasi ka märkasid, et vaenlasi oli palju, pöörsid nad oma laevad vaenlaste poole ning tõttasid neile vastu. Ja sääl olid mõned riiglased oma laevadega, kes ka neile Väinajõel seljatagant järele sõitsid, ja teised riiglased ootasid kaldal asjade lõplikku tagajärge. Nõnda põgenesid siis vaenlased, kui nad nägid, et nad olid igast küljest kristlaste vägedest ümber piiratud, rutusti oma laevade juurde, valgusid nende vahetsi merele laiali ning kadusid nende silmist ära. Ja riiglased tõttasid neile järele ning võtsid nende käest mõne laeva ära, aga muud pääsesid minema. Ja riiglased võtsid ristisõitjad rõõmuga vastu ning kiitsid Issandat, kes ka seekord kimbatuses oli oma rahvale lohutust saatnud. Aga oma võimsat voolu vabastada püüdev jõevesi ning ühtlasi ka meri oma marude tõugetega lõhkus hiljem nende põhjalastud tõkkeehitust, ja ka sakslased kiskusid põhjast välja ning purustasid, mis sellest järele oli jäänud, tehes nõnda tee kõigile Väinajõkke sisse sõita soovijaile jälle vabaks.

3. *Rotaallaste sõjakäigust Liivimaale.* Aga parajasti siis, kui saarlased Väinajõel olid, tungisid rotaallased Liivimaale, olles kokku kogu-

nud sõjaväe oma mereäärseist läänekogukondadest. Nad rüüstasid ning panid Metsapooles külasid põlema, aga nad ei saanud kedagi liivlast kätte, sest need kõik olid oma naiste ning laste seltsis linnustesse kokku põgenenud. Aga liivlased koondasid oma meestehulgad et vaenlasile vastu minna. Ja kui rotaallased nende kavatsusest ning ühtlasi ka omade saarlaste Väinajõelt ära põgenemisest kuulsid, põgenesid ka nad ise ning pöörsid omale maale tagasi.

Eestlaste sõjakäigust lätlaste maale. Vahepääl olid ka sakalased
ning ugaunlased suure sõjaväega lätlaste maale tunginud ja piirasid 1215
Autine linnust. Ja Võnnu orduvennad läksid välja sooviga nende vastu võidelda. Needsinased said aga sellest sõnumist teada, ja ka nemad põgenesid linnuse alt minema. Aga kui nad vastu õhtut Trikatuasse jõudsid, said nad kätte Talibaldi, kui see metsade pelgupaikadest oli koju tagasi sauna tulnud. Nad võtsid tema kinni ning põletasid teda elusalt julmasti tulel, ähvardades teda hukata, kui ta neile kogu oma raha ette ei näita. Ja ta näitas neile ette viiskümmend öseringi[210]. Aga nemad ei jätnud seegipärast põletamist vähemale. Aga tema pajatas: „Kui ma näitaksin teile ka kõik oma raha ja ka enese poegade oma kätte näitaksin, ei põletaks te mind teps mitte vähem", ja ta ei olnud nõus neile rohkemat üles andma. Siis panid nad tema uuesti tule pääle ning kõrvetasid teda otsekui kala, kuni ta hinge heitis ning suri. Aga et ta oli kristlane ja oli ustavate lätlaste hulgast[211], siis loodame meie, et tema hing nii kibeda märtrisurma eest õndsasti igaveses rõõmus pühade märtrite seltsis ilutseb. Aga eestlased naasid omale maale, ja Issand oli nende nõu tühjaks teinud.

Lätlaste sõjakäigust eestlaste maale. Siis said Talibaldi pojad Rameko ning Drivinald, kui nad nägid, et nende isa oli surnud, eestlaste pääle kõva viha täis. Ja nad kogusid sõjaväe lätlasist, ka oma sõpradest ning sugulasist, ja nendega läksid kaasa ka Võnnu orduvennad ning teised sakslased, ja nad tungisid üheskoos Ugauniasse, kus nad rüüstasid ja andsid tule võimuse alla kõik külad ning kõik mehed elusalt põletasid, keda nad kinni said, kättemaksuks Talibaldi eest. Ja nad süütasid kõik nende linnused põlema, et ugaunlased nendes

enam mingisugust pelgupaika ei leiaks. Ja nad otsisid neid üles metsade pimedaist pelgupaikadest, need ei saanud ennast nende eest mitte kuhugi ära peita, ja metsadest välja vedades tapsid nad need maha, aga nende naised ning lapsed viisid nad enestega ära vangi, riisusid hobuseid, kariloomi ning suure hulga muud saaki ja pöörsid siis omale maale tagasi.

Lätlaste mitmesuguseist sõjakäikudest Ugauniasse[212]. Ja koduteel tulid neile taas vastu teised lätlased, kes Ugaunia poole läksid ja lõp-
1215 likult täide viisid selle, mida eelmised olid tegemata jätnud. Sest need tungisid nüüd neisse küladesse ning kogukondadesse, kuhu eelmised polnud jõudnud, ja keegi neist, kes varem nendesinaste teiste eest olid ära põgenenud, ei saanud nüüd nende eest ära pääseda. Ja nad võtsid paljusid kinni, tapsid need kõik ja vedasid naised ning lapsed ära vangi ja viisid kariloomi ning rohkesti muud saaki enestega kaasa. Aga koduteel, kui need tagasi pöörsid, tulid neile taas vastu uued lätlased, kes olid valmis Ugauniasse sõjakäigule minema, kes ka ise ihkasid saaki röövida ning soovisid mehi tappa kättemaksuks nende omade vanemate ning sugulaste eest, keda eestlased kunagi olid surmanud. Nad tungisidki Eestimaale, riisusid sääl teps mitte vähem kui seda varem oli tehtud, mitte vähem vange võttes kui eelmised olid võtnud. Nõnda püüdsid nad metsadest põldudele või küladesse toidumoona järele tulijad kinni, ühed neist põletasid nad tulel, teistel raiusid mõõkadega kõrid läbi, ja nad piinasid neid mitmesugusel kombel, kuni need neile kõik oma rahad avalikuks tegid ja kuni need juhtisid nad kõikidesse oma metsade pelgupaikadesse ja neile naised ning lapsed kätte andsid. Aga isegi sellest ei taltunud lätlaste vihavimm, vaid pääle seda kui nad olid raha ning kogu omanduse, naised ning lapsed anastanud, võtsid nad kõige viimselt pää maha, mis üksnes veel oli järele jäänud. Ja nad käisid läbi kõik maakonnad kuni Tarbatumaa Emajõeni välja ega heitnud armu mitte kellegi pääle. Nad tapsid maha kõik, kes olid meessoost, lohistasid naised ning lapsed ära vangi, ja kui nõnda oli vaenlasile kätte makstud, naasid nad rõõmutsedes kogu oma saagiga koju.

Uuesti sellesama asja pääle Ugauniasse. Ka Võnnu Berthold oma meestega ning piiskopi vend Teoderich oma rüütlite ning sõjasulaste seltsis kui ka Talibaldi pojad koos lätlastega kogunesid ühtekokku ja läksid sõjaväega Ugauniasse, kus nad suure hulga neid eestlasi kinni püüdsid, kes varemini olid lätlaste käest ära pääsenud, ja tapsid need ning süütasid allesjäänud külad põlema. Ja mida varasemad riisujad olid puudulikult teinud, viisid nüüd needsinased usinasti lõpule. Ja nad tiirutasid ringi kõigis maakondades, läksid ka üle Emajõe ning käisid Vaigani ära ega ep rüüstanud seda maad, mis oli põhjapool üle 1215
jõe, teps mitte vähem, vaid panid ka sääl külad põlema, tapsid mehed maha, võtsid naised ning lapsed kinni, ja kui kõik kuri oli lõpule viidud, mida nad teha suutsid, pöörsid nad Liivimaale tagasi. Ja nad seadsid jälle teised valmis kohe uuesti Ugauniasse minema ja neile säälseile sedasama kurja tegema. Ja kui need olid tagasi jõudnud, läkitati jälle uued riisujad, nii et lätlased ei jätnud järele ega andnud Ugaunia eestlasile hingamist. Aga ka neil enestel polnud rahu enne, kui nad selsamal suvel üheksa sõjaväega olid seesinase maa tühjaks ning paljaks laastanud, nii et säält enam ei inimesi ega toidukraami leida ep olnud. Nad nimelt mõtlesid kas neid sõjaga kimbutada, seni kui järelejäänud inimesed tulevad rahu ning ristimise sooviga, või nad maa päält kõige juurtega hoopis ära hävitada. Ja nõnda sündis ka, et nende hulk, keda Talibaldi pojad kättemaksuks oma isa eest kas elusalt olid põletanud või mitmesuguste teiste piinaviisidega mõrvanud, oli üle saja, teistest lugematuist rääkimata, keda iga üksik lätlane, sakslased ning liivlased olid maha tapnud.

4. Kui nõnda siis need, kes veel seni olid Ugaunias ellu jäänud, nägid, et nad sakslaste ning lätlaste märatseva viha käest kuhugi ei pääse, läkitasid nad saadikuid Riiga paluma kõike, mis rahusse puutub. Ja neile üteldi, et nad peavad oma kunagi kaupmeeste käest riisutud varandused tagasi andma[213]. Aga needsinased kostsid, et lätlased on nende varade röövijad maha tapnud, ja kinnitasid, et nemad ei saa neid varandusi mitte kuidagi tagasi anda, ja palusid kõik riiuasjad uinutada ning neid ristida, et nad võiksid tõelise rahu ja sakslaste

ning lätlaste vennaliku armastuse osaliseks saada. Ja sakslased rõõmutsesid, kinnitasid nendega rahu ning tõotasid preestreid Ugauniat ristima läkitada. Ka sakalased, olles kuulda saanud kõigest ugaunlasile tehtud kurjast, kartsid, et neile võiks seesama osaks saada, ja ka nemad läkitasid saadikuid palvega, et nende juurde läkitataks preestreid selleks, et ka nemad, pärast seda kui nende maakonnas on ristimine läbi viidud, võiksid kristlaste sõpradeks saada. Ja sinna läkitati preestrid Peetrus Kaikivald Soomest ning orduvendade
1215 preester Otto. Ja need läksid Sakalasse ning toimetasid ristimist kuni Palajõeni ning Ugaunias kuni Emajõeni välja. Kui see oli sündinud, pöörsid nad Liivimaale tagasi, sest nad ei söandanud veel teiste, ristimata eestlaste metsikuse tõttu nende vastristitute juurde elutsema jääda.

5. *Piiskoppide Saksamaale tagasi pöörmisest ning nende rohkeist kimbatusist merel.* Aga Ratseburgi piiskop tõttas koos Eestimaa piiskopi Teoderichiga Rooma kontsiilile[214], usaldades enese Saksamaale reisivate ristisõitjate seltsis mere hoolde ning kiirustades üheksa kogega Ojamaa poole[215]. Aga teisel sõidu ööl tõusis neile vastutuul äikesega, ja tuul ajas nad viimaks Saaremaa uude sadamasse[216], pärast seda kui neil oli päev otsa tugevat maru kannatada tulnud. Kui saarlased teada said, et needsinased Riiast tulid, ähvardasid nad neid sõjaga. Nad läkitasidki mööda kogu Saaremaad käskjalgu laiali ning ajasid suure laevaväe kokku. Ja teised tulid ratsa, nad ehitasid mererannale puuparved ja täitsid need kividega, püüdes sel kombel sadamat sulgeda, millele juurdepääsu tee oli kitsas, selleks et pärast sadama sulgemist kõiki sakslasi kinni püüda ning maha tappa. Aga sakslased tulid oma paatide, see on vähemate laevadega, randa, kus nad oma mõõkadega põldudel vilja niitsid, ilma et oleksid teadnud, et sõjavägi naabruses rannal viibis, ja nad tegid sedasama päevadekaupa ka teises kohas rannal. Viimselt panid saarlased salakuulajad välja ning võtsid neid niitjaid kaheksa tükki kinni, tapsid neist mõned maha, teised aga viisid ära vangi, ja anastasid ühe paadi. Sellest tublisti julgust saanud, läkitasid nad kõikidesse Eestimaa maakondadesse sõna

teatega, et nad on Riia piiskopi tükkis kogu tema sõjaväega kinni võtnud. Need tulid ka siis säält kõik suure sõjaväega kohale. Ja hommikuhämaras koidu ajal oli kogu meri meie vastas nende röövlaevu täis, nõnda et mustas, ja nad tungisid meile kogu päeva kallale. Ja mõned neist tõid parvi ning vanu kergeid paate kohale, täitsid need kividega, lasksid põhja ning sulgesid meile sadama ligipääsukohta. Meie olime seepärast suurest hirmust kohkunud ning mõtlesime, et me nende käest teps mitte ei pääse.

Kuitao me Jumala halastuse läbi sütikriitade eest ära pääsesime. 1215
Mõned neist vedasid ka kohale kolm väga suurt kuivast puust sütikriita, mis olid loomarasvaga põlema süüdatud ning kõrgeist puudest tehtud tellinguile virna laotud. Ja kõige eesmine sütikriit, mis teistest kõrgemal lõõmas, ajus merepinda mööda ning lähenes meie poole, ja tugev lõunatuul ajas teda vägeva tõukega meile pääle. Aga eestlased tiirutasid oma röövlaevadel selle sütikriida ümber ja valvasid seda ning juhtisid teda otse meie keskmiste kogede pääle. Olid ju meie koged kõik kokku seotud, et meil oleks kergem ennast vaenlaste vastu kaitsta, ja seda enam me kartsime, et me ep suuda sütiku eest ära pääseda. Aga kui see sütikriit, kõrgem kui kõik meie laevad, oma leeke juba meieni välja sirutas, kutsusime me piiskopi tema laevakambrikesest välja, kus ta ööd kui päeva palvetades viibis. Ja ta tuli ning nägi, et meie jaoks polnud enam olemas muud nõu ega abi kui see, mis Jumalalt tuleb. Ta tõstis oma silmad ning mõlemad käed üles taeva poole ning palus meid seesinasest tulest päästa. Ja me kõik nägime, kuitao, ennäe, äkisti lõunatuul idasse pööris ja idatuul purje küljes oleva tuulelipu vastaspoole pööris, sütikriida meist eemale ajas ning tõukas selle ringi ümber kogede meie tagutsi üpris taltsasti merele minema. Ja meie kõik kiitsime Issandat selle eest, et ta meid silmaga nähtaval kombel oli ähvardava tulekahju käest päästnud. Ja siis ajasid nad meile teist ning kolmandat sütikriita pääle, millede vastu me kaua võitlesime ja kustutusvee valamisega rohkesti vaeva nägime, aga ka need tõrjus viimselt tuul meie juurest eemale. Vahepääl sõudlesid ühed eestlased meie ümber ringi ning haavasid oma

odade ning nooltega hulga meie omasid, teised aga, sõites sama teed meie ümber jälle tagasi, pildusid meie pääle kive ning lasksid oma lingudest[217]. Ja meil oli hirm niihästi seepärast, et sadam oli suletud, kui ka võitluste vintsutuste pärast.

Kuitao me sadamasulust välja pääsesime. Ja siis pajatas meie laevnik Albert Sluk ning ütles: „Kui te kannatlikult korraldusi täita võtate, saab meid Issand Jumal praeguseist hädaohtudest päästma. Et," ütles ta, „meie laevad ep ole koormatud, vaid on tühjad ja neile piisab vähesest vee sügavusest, siis saame me teist teed kaudu minema

1215 pääseda, nimelt kui teie, vaprad sõjariistus mehed, astute paatidesse, ankrud üles hiivate ning need sügavasse vette heidate ja siis vaenlaste vahelt läbi jälle meie juurde tagasi pöörate, ja kui teised järgnevad, vedades kogesid ankrute külge seotud köitest, kuni meie sügavasse merre jõuame." Ja meie kõik kuulasime sõna ning vedasime, kuni olime raskustest üle saanud ja suurele ning avale merele välja jõudsime. Aga need rüütlid ja teenrid, kes paatides ankruid välja heitsid, kannatasid üpris metsiku rünnaku all ning said vaenlaste odadest, nooltest kui ka kiviheiteist raskesti haavata. Viimaks oli neil konksutatud otsaga raudkang elik raudkonks kaasa võetud, et see mõnesse laeva heita ja sel kombel seda vallutada. Ja nad heitsid selle ühte röövlaeva ning arvasid juba, et nad selle eneste juurde kisuvad. Aga selsamal ajal kui selle laeva eestlased nende eest tugevasti sõudes põgenesid, olid neil jälle uued röövlaevad vastas. Ja et parajasti sel tunnil piiskopil oli palveks Pühale Neitsile: „Näita, et sa oled ema, näita, et sa oled ema!"[218], siis ta tõepoolest näitas, et ta on see Ema. Sest seesinane põgenev röövlaev, mis oli suur ning hulga meestega täidetud, murdus, kui see tugeva aerulöögiga teisele pääle tõmmati, valju raginaga keskelt pooleks ning valgus vett täis, ja mehed kukkusid meresse ning uppusid ära. Ja teised eestlased kõik sattusid hirmusegadusse. Ja päältnägijad eestlased kogunesid kobaras mererannale, kui nad nägid, et meie olime juba sügavale merele jõudnud. Aga neid oli sääl palju tuhandeid, kes nad olid kogu Eestimaalt niihästi ratsa kui jalgsi ja ligemale kahesaja mereröövlaevaga kokku tulnud. Ja nad olid tulist

viha täis, kisasid vastastikku valju häälega ning peksid üksteist, sest nad ep olnud kahe nädala vaevadest mingit kasu saanud ning olid kaotanud hulga omi mehi, kes meres olid uppunud või keda meie ammumehed olid surmanud. Ja nad heiskasid purjed ning valgusid merd mööda laiali, ja nad läksid igamees oma teed. Ja meie omad läksid neile oma paatidega järele ning võtsid nende käest ühe suurema röövlaeva ära, mille nad enestega kaasa Ojamaale viisid. Aga meid päästis seesinasel päeval Püha Neitsi, otsekui ta tänapäevani on kõiki liivimaalasi kõigist nende kitsikusist päästnud. 1215

6. *Piiskop Fiilipi surmast.* Pärast seda kui Issand oli meid saarlaste käest ära päästnud, istusime me sessamas sadamas tervelt kolm nädalat paigal, sest et meil olid merel igapäev tormid, marupöörised ning vastutuuled. Ja valitses kõva nälg ning toidupuudus, aga piiskop jagas armastuses välja kõike, mis tal oli. Ja me andsime igapäev pühalikke tõotusi ning palvetasime, et Issand meid sellest paigast päästa võtaks. Ja siis sündis rukkimaarjapäeva laupäeva õhtul[218-a], et kui me juba otsekui poolsurnud laulsime vastuselaulu „Puhkus lõunatuul", oli lõpp kõigil meie vastutuultel, ja Issand andis meile pärituule. Ja me heiskasime purjed ning jõudsime järgmisel hommikul Ojamaale. Ja piiskop seisis siis sääl altarikivi juures, tänas Issandat ning pajatas: „Issand, me oleme läbi tule ja vee tulnud, ja sa oled meid kosutavasse paika välja juhtinud. Sest sina, Jumal, oled meid tulega läbi katsunud, otsekui hõbedat proovitakse. Sa saatsid meid silmusesse, panid meile selga ahistusi, panid inimesi meie pää pääle. Issand, sa oled meid kõigist meie hädaohtudest päästnud ja meid seesinasele kindlale kaljule välja toonud." Tal oli ju suur igatsus selle kalju juurde jõuda, kes on Kristus, ja valjusti õhates pidi ta merel pühast missast eemale hoiduma, olgugi et ta ometi igal teisel päeval palveteenistuse ajal pühast õhtusööma-ajast osa võttis.

Ratseburgi piiskopi surmast. Ja Jumal täitis viimselt tema igatsuse ning läkitas tema sellesama teekonna jooksul Veronasse, kus ta kergest haigusest tabatult oma hinge Issanda hoolde usaldas[219]. Ja ta keha maeti ühe kunagise kardinali marmorhauda jõe kõrgel kal-

dal Augustinuse ordu kloostris. Ja keegi veronalane nägi nägemuses üht sammast, mis tuli otsekui välk helkides teiselt poolt üle Alpide ning sinnasamasse maha puhkama laskus. Ka teised tunnistasid, et nad olid tema haual samasuguseid ingli-ilmutusi näinud. Ega see ka ep olnud ime. Ta oli kindel ning kõikumatu mees, nõnda et teda ei saadud tema igatsusest Kristuse järele eemale nihutada ei õnnes ega õnnetuses, nõnda et ta ka ealeski ei soovinud enne varahommikust palveteenistust ega enne päeva esimese tunni lõppu oma korrapärast
1215 vaikimist katkestada, ei Riia tulekahju ajal, millal teda, kui kõik juba põles, tema omast kojast välja pidi aetama[220], ei ka isegi merel keset vaenlasi ega ka, kolmandaks, kui ta kord, olles öösi linnamüüril palvetamas, vahimehe käe läbi raskesti haavata sai. Nõnda siis andis Jumal talle puhkepaiga seesarnase, nagu ta oli soovinud, kindla ning kõikumatu, kalju sees. Olgu tema hing Kristuse juures ja tema mälestus kiidetud!

7. *Rooma kontsiilist.* Kristuse lihakssaamise 1215-ndal aastal[221] pidas Rooma kirik kontsiili paavst Innocentiuse eesistumisel ja neljasaja patriarhi, kardinali ja piiskopi ning kaheksasaja abti osavõtul. Nende seas olid ka Liivimaa piiskop Albert ning Eestimaa piiskop. Need jutustasid paavstile ja ühtlasi kõigile teistele piiskoppidele Liivimaa kiriku hädadest, sõdadest ning tööst. Ja kõik needsinased rõõmutsesid kaasa paganahõimude ristiusku pöörmise ja ühtlasi ka kristlaste võitluste ning mitmekordsete hiilgavate võitude üle. Piiskop aga pajatas ning ütles: „Otsekui sa, Püha Isa, ei väsi oma pühaduse usinusega hoolitsemast püha Jeruusalemma maa eest, mis on Poja maa, samuti ei peaks sa seekord ka ilma lohutuseta jätma Liivimaad, mis on Ema maa ja mida sinu lohutava hoolitsuse tõttu tänini on laiendatud paganahõimude aladele. Sest poeg armastab ju oma ema, ja otsekui ta oma enese maa kaotsiminekut ei soovi, nõndasamuti ei soovi ta tõesti ka mitte, et tema ema maa hädaohtu satuks." Paavst kostis temale ning ütles: „Samuti kui Poja maad, nõndasamuti saame meie ka Ema maad oma isaliku hoolitsuse innuga ikka püüdma edasijõudmise poole aidata." Ja kui kontsiil oli lõppenud,

lahkus paavst neist rõõmuga, uuesti kinnitades piiskopi jutlustamisvolitused ning õiguse ristisõitjaid pattude andeksandmiseks ristiga märkida, et need, temaga koos Liivimaale reisides, noorukest kirikut paganate rünnakute vastu kaitseksid.

Ugaunlaste ning sakalaste ristimisest. Room mõistab õigust ning kohut, Riia aga kastab paganaid ristimisega. Sest vahepääl olid Riiast läkitatud Peetrus Kaikivald ning preester Otto Sakalat[222] ning Ugauniat püha allika veega kastnud ning kutsunud rahvast igavesele elule.

8. *Sõjakäigust Soontaganasse.* Aga rotaallased olid ikka veel tõrk- 1215
sad, nad ütlesid seni ära kristlaste seadusi vastu võtmast. Nende vastu otsustati sõjakäik korraldada. Nõnda siis, kui Kristuse sündimise püha[223] oli peetud, anti liivlasile ning lätlasile käsk olla sõjavalmis kogunema väljaminekuks Kristuse nime vaenlaste vastu. Nendega ühinesid sakslased ning orduvennad. Kohal oli ka krahv Borchard ristisõitjatega, ja nad läksid kõik üheskoos merejääd mööda ning jõudsid Eestimaa esimesse[224] maakonda. Ja nad jaotasid sääl sõjaväe kõiki teid ning küli mööda laiali ning ajasid siis põgenevaid eestlasi taga, tapsid kinnitabatud maha ja röövisid naisi, lapsi ning karja. Siis kogunesid nad Soontagana linnuse alla, piirasid selles viibivad eestlased sisse ning võitlesid nendega üheksa päeva.

Soontagana linnuse vallutamisest ning usu vastuvõtmisest. Nad püstitasid siis puudest rünnakuvalli, ja see nihutati linnusele lähemale. Liivlased ning lätlased ronisid ammumeeste seltsis selle otsa ja tapsid hulga linnusevalli ülemises osas olnud eestlasi, haavasid hulga ning tõrjusid neid kaitselt ära. Eestlased sööstsid nimelt liiga julgesti võitlusse ja seega otsekui andsid ammumeestele suurema tabamispinna, ja neid sai suurel hulgal haavata ning surma. Viimselt siis andsid nad alla ning palusid rahu, pärast seda kui paljud neist olid surma saanud ja seepärast et valitses vee ning toidumoona puudus. Aga sakslased pajatasid: „Kui te olete nõus oma ära-andlikkuse relvad maha panema ning oma linnusesse vastu võtma tõelise rahu, kes on Kristus, siis me halastame häämeelega teie pääle ja võtame teid vastu oma vennaliku armastuse kilda." Kui nad seda kuulsid, tõota-

sid nad otsekohe rõõmuga ristimise sakramendi ning kogu kristliku õiguse vastu võtta. Seepärast läkitati juba üheteistkümnendal päeval nende juurde linnusesse preester Gottfried. Seesinane õnnistas neid ning pajatas: „Kas te tahate ebajumalate kummardamisest taganeda ning uskuda ühteainsasse kristlaste Jumalasse?" Ja kui nad kõik olid kostnud: „Tahame küll", siis ütles ta, neile vett pääle riputades: „Olge nõnda siis kõik ristitud Isa, Poja ja Püha Vaimu nimel." Pärast selle täidesaatmist anti neile rahu, ja sõjavägi naasis, olles vanemate pojad pantvangideks saanud, kogu sõja- ning röövsaagiga ning vangidega Liivimaale, kiites paganahõimude ümberpöörmise eest Jumalat, kes on kiidetud igavesest ajast igavesti.

9. *Sõjakäigust Saaremaale.* Pärast väheseid päevi kestnud vaheaega kogunesid riiglased, kui jõud oli jälle kosunud, taas koos liivlaste ning lätlastega ning läksid teele merejääd pidi, mis oli kauase kange pakase tõttu üpris kõvaks külmanud, ja pöörsid oma sõjaväe Saaremaa vastu. Ja nad leidsid, et meretee oli üpris hää, ja jaotasid oma sõjaväe salkadeks ja, käies sel kombel ringi mööda teid ning küli, võtsid nad palju rahvast kinni, kusjuures nad kõik mehed maha tapsid ja naised, lapsed ning kariloomad ära enestega kaasa viisid. Siis tulid nad kokku ühe linnuse juurde ning võitlesid linnuses olijatega, mõnikaid neist haavasid või surmasid nad, aga väga kõva pakase tõttu ei püüdnud nad seesinast linnust vallutada, vaid pöörsid mööda oma vana teed jääd pidi kogu riisutud vara ning vangidega koju tagasi. Mõned hüüdsid teel, et maleva kannul tuleb, ja kui siis teised rutusti tuleaseme juurde tõttasid, langesid mitmed neist väsimusest ning pakases kangeks külmanult maha ning surid, aga muud jõudsid tervisega koju tagasi.

10. *Vürst Vladimiri äkilisest surmast.* Aga pärast seda kui Issanda ülestõusmise püha[225] oli mööda saadetud, läkitasid eestlased Polotski vürsti Vladimiri juurde saadikuid paluma, et see sõjaväega tuleks ning Riia ümber piiraks. Nad ise lubasid ka selle vahe sees võitlustega liivlasi ning lätlasi maha rõhuda ning ühtlasi ka Dünamünde sadama sulgeda. Ja vürstile oligi ära-andjate nõu meelepärane, kes ikka

olid Liivimaa kirikut lõhkuda püüdnud, ja ta läkitas Venemaale ning Leedumaale sõna, kutsudes kokku suure venelaste ning leedulaste sõjaväe. Aga pärast seda kui nad kõik olid kogunenud ning olid võitlusvalmis ning vürst pidi laeva astuma, et nendega koos teekonnale minna, kukkus ta korraga maha ning heitis hinge. Ja ta suri äkisti ning ootamata, ja kogu tema sõjavägi valgus laiali ning pööris omale maale tagasi.

11. Aga kui need piiskopi teenrite seast, kes Riias olid, ning orduvennad eestlaste kavatsusist kuulsid, ostsid nad ühe koge, kindlus- 1216
tasid selle ümbertringi otsekui linnuse, panid sellele viiskümmend ammuriistades ning relvades meest pääle ning panid selle Väinajõe suule ankrusse sadama sissesõidukohta valvama, et saarlased ei saaks tulla ega seda sulgeda, nõnda kui varemini oli sündinud. Kui nüüd siis vürst oli surnud ja teade sellest Saaremaale jõudis ja saarlased ühtlasi ka kuulsid, et relvastatud mehed ning ammukütid Väinajõe sadamat valvavad, sõitsid nad Salatsi jõkke sisse ning seda mööda üles ja rüüstasid Astijärve ümbruses lätlaste külasid, võtsid sääl naisi kinni ning tapsid mehed maha. Aga mõned lätlased kogunesid kokku, läksid nende kannul ja tapsid neist mõnikad, keda nad kinni said, aga muud ajasid nad laevade juurde põgenema. Ja siis valitses vähe-seid päevi kirikus rahu, ja see ootas oma piiskopi kojutulekut.

XX

1. *Kaheksateistkümnendast aastast.* Oli kirikupää kaheksateistkümnes ametiaasta. Ta pööris Rooma paavsti õukonnast koju tagasi ja naasis, olles Hagenaus keiser Friedrichilt julgust saanud, koos Eestimaa piiskopi Teoderichi[226] ning teiste oma ustavate meestega, rüütlite ning ristisõitjatega, Liivimaale. Ja ta leidis Dünamündes oma mehi sadamat valvamas, kes talle jutustasid oma sõjakäikudest Eestimaale kui ka vürsti surmast ning sellest, kuitao nad olid kõigis oma kitsikustes lohutust leidnud. Ja kirik oli üpris rõõmus niihästi piiskopi

tuleku üle kui ka seepärast, et ta oli venelasist ning teistest rahvasugudest vabanenud.

2. *Esimesest sõjakäigust Harjumaale.* Ja pärast seda tulid piiskopid ning orduvennad kokku ja võtsid mingisuguse omavahelise Eestimaa jaotamise käsile. Et aga sel jaotusel hiljem püsi polnud, siis olen ma otstarbetuks pidanud seda kirjeldada[227]. Ma tähendan parem, et riiglased, liivlased ning lätlased ja ordumeister Folkvin oma orduvendade ning ristisõitjate seltsis ning ühtlasi ka Teoderich koos piiskopi läänimeestega
1216 jälle kokku tulid ja sõjaväega teele asusid – ometigi rahumõtetega – juba ristitud Sakalasse. Sääl kutsusid nad seesinase maakonna vanemad eneste juurde kokku, ja nende nõu mööda liikusid nad edasi teiste eestlaste vastu, kusjuures sakalased ise olid neile teejuhtideks. Aga Püha Neitsi taevasse võtmise päeval[228] tungisid nad Harju maakonda sisse, mis on keset Eestimaad, kuhu kõik ümberkaudsed rahvahõimud igal aastal leppenõupidamiseks Raikkülasse koguneda tavatsesid. Kui me olime sinna kohale jõudnud, jaotasime me oma sõjaväe mööda kõiki teid, külasid kui ka selle maakonna kõiki kogukondi laiali, kes kõik põlema süütas ning ära laastas, kõik meespoolsed tappis, naised ning lapsed kinni püüdis ja rohkesti kariloomi kui ka nende hobused enestega kaasa ära ajas. Viimselt koondusime me suure Loone küla[229] juurde, mis on keset seda maad ühe oja ääres. Puhates sääl kolm päeva, rüüstasime me paljaks kogu ümberkaudse maa ning jõudsime amak Revala küladeni välja.

Kui me neljandal päeval selle küla lähidele salakuulajad välja panime, sai neid üheksa meest vangi võetud ja mõned tapetud. Ja sõjavägi pööris siis suure saagiga tagasi, lugematu hulga veiseid ning lambaid kaasa viies. Aga eestlased järgnesid suure malevaga, tahtes sõjaväge seljatagant rünnata, nende jumalate arp aga langes ebasoodsa ennustuse poolele. Ja riiglased jõudsid rõõmuga Liivimaale tagasi ning jaotasid sääl omavahel armastusega kõik, mis nad olid kaasa toonud.

3. *Venelaste sõjakäigust Otepääle.* Pääle seda said Pihkva venelased ugaunlaste pääle kurjaks sel põhjusel, et need olid ladina-

usuliste ristimise vastu võtnud[230] ning nende oma ära põlanud, ja nad nõudsid nende käest, ähvardades neid sõjaga, lõivu ning tribuuti. Aga ugaunlased küsisid Liivimaa piiskopi käest selle kohta nõu ning ühtlasi ka orduvendade käest, ja palusid selles asjas abi. Need ei keelnud seda, nad tõotasid nendega üheskoos elada ning surra ja kinnitasid, et ugaunlased nüüd on venelaste alt niisama vabad kui nad seda ikka olid ka enne ristimist olnud[231]. Pärast seda kui nüüd siis Polotski suurvürst Vladimir oli ära surnud,
tekkis taas Liivimaa kirikule uus vastane, Pihkva Vladimir, kes 1216
suure Pihkva venelaste väega liikvele asus, Ugauniasse tuli, Otepää linnusemäel aset võttis ja oma väe kõikidesse ümbruskonna küladesse ning kogukondadesse laiali läkitas. Need väed põletasid ning saagitsesid kogu maa paljaks, tapsid hulga mehi ja viisid naised ning lapsed ära vangi. Säälsamas oli ka keegi saksa kaupmees Isfrid, kes kogu oma vara kaotas ning ära Riiga põgenes, kus ta seda lugu kuulutas.

4. Siis astusid riiglaste vanemad, piiskopid ning orduvennad kokku ja, kui nad leidsid, et neid vahest võib ähvardada venelaste sõjakäik, valmistasid nad kõigi Liivimaa kiriku poolt alla heidetud ning ristitud Eestimaa maakondade kohta mingisuguse jaotuskava. Nad määrasid Liivimaa kirikule ning Riia piiskopile kolmandiku kõigist Eestimaa maakondade käest saadavaist tuludest ning tribuutidest, nõnda et see kirik ning piiskop oleksid osalised ka hüvitusis nõndasamuti kui nad olid seda töödes ning võitlusis; järjekorras teise kolmandiku aga tunnistasid nad Eestimaa piiskopi ning kolmanda osa orduvendade omaks[232], nende vaevanägemiste ning kulude tasuks.

5. Ja siis tulid ugaunlased jälle piiskoppide juurde venelaste vastu abi nõutama. Ja piiskopid läkitasid oma läänimehi ning orduvendi Ugauniasse. Need kogusid eestlased kõigist säälseist kogukondadest kokku ja ehitasid üheskoos nendega Otepää linnusemäe ning asusid sinna elama, kindlustades linnuse üpris tugevasti niihästi venelaste kui ka kõikide teiste, seni veel ristimata rahva-

hõimude rünnakute vastu. Venelased tulid ka oma harjunud kombe järele Tolova lätlaste maale oma lõivu koguma, ja kui nad selle olid kokku kogunud, panid nad Beverini linnuse põlema. Ja Võnnu orduvendade meister Berthold nägi, et need seega, et nad lätlaste linnuseid põlema süütasid, ennast sõjaks ette valmistasid[233], ja ta läkitas oma mehi välja, võttis venelasi kinni ning heitis vangitorni. Ometi vabastas ta need, kui Novgorodi vürsti saadikud tulid, ja saatis nad aupaklikult Venemaale tagasi. Aga ugaunlased, soo-
1217 vides venelasile kätte maksta, asusid koos piiskopi läänimeeste kui ka orduvendadega teekonnale ja läksid Novgorodi sihis Venemaale. Kui nad leidsid, et seesinast maad ep oldud mitte mingisuguste kuulujuttude varal nende tuleku kohta ette hoiatatud, siis jaotasid nad kolmekuningapäeval[234], millal venelasil on kombeks päämiselt sööma- ning joomapidudega tegemist teha, oma väe mööda kõiki külasid ning teid laiali ja tapsid suure hulga rahvast maha, viisid üpris palju naisi ära vangi, ajasid rohkesti hobuseid ning kariloomi enestega kaasa ning viisid palju röövsaaki ära. Nad maksid tule ning mõõgaga kätte enestele tehtud ülekohtu eest ja pöörsid kogu sõjasaagiga rõõmsasti Otepääle tagasi.

6. *Nüüd juba teisest*[235] *sõjakäigust Järvamaale*. Pärast kolmekuningapäeva läkitasid riiglased kõigile liivlasile ning lätlasile sõna, koondasid sel kombel suure sõjaväe kokku ning liikusid sellega Sakalasse. Ja nad võtsid selle maakonna vanemaid enestele teejuhtideks, nendele tulid lisaks ka ugaunlased koos oma maa sakslastega, ja siis tungisid nad üheskoos edasi Järvamaale, kus nad oma väed mööda seesinase maakonna külasid ning kogukondi laiali jaotasid. Ja nad rabasid seda maad raske nuhtlusega, olles kuus päeva Kareda külas paigal ja põletades ning rüüstates kõik ümberkaudu paljaks. Need neist, kes olid tublimad ratsutama, tungisid Virumaale edasi ning saagitsesid nõndasamuti ka selle maa paljaks, tapsid sääl mehi, võtsid naisi ning lapsi vangi ja pöörsid suure saagiga Karedale tagasi. Ja säälsamas tulid nende juurde seesinase Järvamaa osa vanemad, paludes rahulepet ja seda, et vaenlased nende maa piiri-

dest lahkuksid. Need ütlesid ning pajatasid neile palujaile: „Kui te soovite tõelist rahu, tuleb teil hakata tõelise rahutegija, see on Kristuse, lasteks, et te pärast seda, kui olete omaks võtnud tema ristimise, võiksite meie kestva vendluse võita." Seda kuulnud, rõõmutsesid järvalased ning tõotasid niihästi nende ristimisele ustavaks jääda kui ka neile põlist lõivu maksta, et aga võiksid riiglasilt rahu kätte saada. Pärast seda ristisime me säälsamas mõned inimesed ja, olles võtnud nende poisse pantvangideks, naasime kogu oma sõjasaagiga Liivimaale, kiites Jumalat selle eest, et ta ka selle rahvahõimu oli 1217
ümber pöörnud.

7. *Otepää linnuse piiramisest venelaste poolt.* Kohe pärast seda kui Liivimaa sõjavägi Järvamaalt tagasi oli jõudnud, kogusid novgorodlased paastu ajal[236] suure venelaste sõjaväe kokku, ja nendega läks kaasa Pihkva vürst Vladimir oma kodanike seltsis, ja nad läkitasid saadikuid igalepoole tervele Eestimaale kutsega, tulla osa võtma sakslaste ning ugaunlaste piiramisest Otepääl. Ja tulid ka mitte ainult saarlased ning harjulased, vaid ka juba ammugi ristitud sakalased, kes lootsid sel kombel eneste päält sakslaste ikke ning ühtlasi ka nende ristimise ära heita. Ja nad läksid venelasile vastu, piirasid üheskoos nendega Otepää linnuse ümber ja võitlesid sakslaste ning nende kaaslastega seitseteistkümmend päeva. Aga nad ei suutnud neile kurja teha, sest et see linnus oli üpris väga tugev. Aga piiskopi vibukütid, kes linnuses olid, kui ka orduvennad haavasid hulga venelasi ning tapsid neid oma ammuriistadega. Samatao haavasid ka venelased oma vibunooltega mõnikaid linnuses olijaid. Ja venelased käisid mööda kogukondi ringi, võtsid hulga inimesi kinni ning, olles tapnud need, heitsid nende surnukehad linnusemäe jalal voolavasse jõkke, et linnuses olijad ei saaks säält joogivett ammutada. Ja nad tegid kõiksugust kurja, mida teha jõudsid, paljaks rüüstates ning põlema süüdates kogu ümberkaudse maa. Aga igakord, kui nad oma kombe järele kogu oma suure väehulgaga üles linnusemäe kindlustusse ronida püüdsid, lõid sakslased ning eestlased nad vaprasti tagasi, mingpärast nad said kogeda paljude

omade meeste surmamist. Ja kui piiskopid ning orduvennad kuulsid, et nende omad on ümber piiratud, läkitasid nad neile ligi kolm tuhat meest appi. Ja nende viimastega läksid siis kaasa ordumeister Folkvin, Berthold Võnnust ning piiskopi vend Teoderich koos liivlaste, lätlaste ning mõnede ristisõitjatega. Kui need Rastijärve äärde jõudsid, said nad ühe linnusest tuleva poisiga teel kokku. Nad võtsid selle teejuhiks ning jõudsid, kui hommik sai, linnuse alla, ja jättes paremat kätt olevad saarlased rahule, läksid nad venelastele
1217 pääle ning võitlesid nendega. Aga nähes, et sõjavägi oli suur ning tugev, pöörsid nad ära linnuse juurde. Oli ju venelasi ning saarlasi ligi kakskümmend tuhat. Kohkunud nende rohkusest, läksid nad üles linnusesse, kusjuures langesid mõned orduvennad, nimelt vaprad mehed Konstantin, Berthold[237] ning Elias, ning veel mõnikaid piiskopi sõjasulaste seast. Kõik teised aga jõudsid tervelt linnusesse. Ja meeste ning hobuste rohkuse tõttu tuli linnuses nälg ning toidumoona ning heinte puudus kätte, nõnda et hobused üksteisel sabad ära sõid. Nõndasamuti oli lugu ka venelaste sõjaväes, sest ka sääl valitses kõigest puudus. Kolmandal päeval pärast kokkupõrget astusid need viimselt sakslastega läbirääkimistesse.

8. *Rahutegemisest venelastega.* Needsinased tegidki nendega rahu, ometigi nõnda kokku leppides, et kõik sakslased pidid linnusest lahkuma ning Liivimaale tagasi pöörma. Ja vürst Vladimir pani oma väimehele Teoderichile kutse ette, minna temaga Pihkvasse kaasa rahulepet kinnitama. Ja see uskus teda ning läks linnusest alla vürsti juurde. Novgorodlased kiskusid tema otsekohe vürsti käest ära ning viisid tema enestega kaasa ära vangi. Kui aga rahu oli sõlmitud, tulid sakslased liivlaste ning lätlaste seltsis linnusest venelaste ning saarlaste vahetsi alla ja pöörsid Liivimaale tagasi. Selle vahe sees olid aga ka sakalased omakorda lätlaste maale sisse tunginud ja olid, pärast seda kui nad olid nende külad paljaks rüüstanud ning Ümeralt rahvast ära vangi viinud, Sakalasse tagasi pöörnud. Unustades kõik varemini omaks võetud sakramendid ja hoolimata kunagi sakslastega sõlmitud rahust, murdsid nad rahu.

XXI

1. Piiskop Alberti üheksateismes sai aasta,
Liivimaa rahvas sõdadest rahu ei saanud.

Sõjast Sakala vastu. Eespool nimetatud kõrgeauline kirikupää läkitas nimelt Otepääs tehtud rahu kinnitamise sihiga[238] oma saadikuid niihästi Novgorodi kui ka Sakalasse, paludes alandlikult venelasi ka oma venna Teoderichi pärast. Et aga needsinased inimesed on täis 1217
kõrkuse täispuhutust ning ühtlasi oma uhkuses üliväga ülbed, ei hoolinud nad ei piiskopi palveist ega sakslastega tehtud rahuleppest, vaid nad tegid vandenõu eestlastega ning pidasid aru, kuidas nad sakslasi maha suruda ning Liivimaa kiriku purustada saaksid. Seda teada saades, reisis eespoolnimetatud kirikupää koju tagasi pöörvate ristisõitjate seltsis Saksamaale, usaldades ka seekord Liivimaa Issanda Jeesuse Kristuse ning tema Ema hoolde valvata. Ja sääl ta teatas kõikidele sõjahädadest ning omade inimeste kahjukandmisest ja manitses, et vaprad ning kõrgestisündinud mehed asuksid Jumala koja ette otsekui kaitsemüüriks ning läheksid ristisõitjate risti all palverändajateks pattude andekssaamise sihiga Liivimaale. Ja krahv Albert Lauenburgist sai kuulda kõigest sest kurjast, mida nii venelased kui ühtlasi ka eestlased on Liivimaa kirikule teinud, ja võttis enesele pääle pattude andeksandmise taotluse risti ja asus koos oma rüütlite ning tublide ning kõrgestisündinud meestega Liivimaa teekonnale, kuhu ka abt Bernard ning ristisõitjad temaga kaasa Dünamündesse tulid, ristisõitjaid küll üksnes vähe. Ja teda võeti suure rõõmuga vastu. Issand oli tema otsekui väljavalitud noole seniks oma nooltetuppe varjule pannud, et teda parajal ajal Liivimaale oma kirikut vaenlaste käest päästma läkitada.

2. Pärast seda kui tema oli Riiga jõudnud, saatsid eestlased venelasile väga suure hulga ande, paludes et nad tuleksid sõjaväega Liivimaa kirikut hävitama. Aga Novgorodi suurvürst Mstislav oli parajasti selsamal ajal välja läinud Galiitsia riigi eest Ungari kuninga[239]

vastu võitlema, jättes enese vürstijärjele Novgorodi uue vürsti[240]. See läkitas oma saadikuid Eestimaale ning tõotas üheskoos Pihkva vürsti Vladimiriga[241] ning üpris paljude teiste vürstidega suure sõjaväega tulla. Ja eestlased rõõmutsesid ning läkitasid käskjalgu igalepoole tervele Eestimaale ja kogusid üpris suure ning tugeva sõjaväe kokku. Nad asusid Palajõe äärde Sakalasse paigale. Nende juht ning vanem Lembitu kutsus kõik mehed kõigist maakondadest kokku. Ja nende juurde tulid ka niihästi rotaallased kui ka harjulased, nii virulased kui
1217 ka revalased, järvalased ning sakalased. Ja neid eestlasi oli kuus tuhat meest, ja kõik nad ootasid venelaste vürstide Sakalasse tulekut viisteistkümmend päeva. Kuuldes nende koondumisest, läksid riiglased liikvele ja tõttasid rutuga nendele vastu, himutsedes venelastest ette jõuda. Ja nende seltsis läksid krahv Albert oma rüütlite ning sõjasulastega, ordumeister Folkvin koos oma orduvendadega, Dünamünde abt Bernard, praost Johannes, liivlased ning lätlased ja ka seesinane üliustav Kaupo, kes ealeski Issanda lahinguid ega ühtlasi ka sõjakäike kaasa tegemata ei jätnud. Nad jõudsid kõik sinna Sakala lähidele, kus on palvetamise ning sõjaväe läbirääkimiste koht[242]. Ja neid oli ligi kolm tuhat väljavalitud meest. Ja nad määrasid sakslasile edasitungimiseks keskmise tee, liivlased aga panid nad neist paremat kätt minema, aga lätlasile andsid nad vasakpoolse tee. Ja teisi läkitasid nad küladesse, kes sääl mõned inimesed kinni püüdsid, kellede käest nad teateid said eestlaste sõjaväe suuruse kohta ning ühtlasi ka sellest, et viimane on lahinguvalmilt neile vastu tulemas. Seda kuulda saanud, tungisid nad sõjaväelises korras ning ettevaatlikult edasi ja jõudsid, kui õhtu sai, Viljandi linnuse juurde, kus nad selle öö välja puhkasid. Pärast püha missateenistust säälsamas jätkasid nad apostel Matteuse päeval[243] vaenlaste vastu edasi tungimist. Nad leidsid, et need olid teisale, eest kõrvale pöörnud, nad läksid neil otsekohe kannul, ja kui nad nägid, kuidas need võitlusvalmilt äkisti vastasküljelt metsadest pääle tulid, astusid nad neile vastu, ja sakslased võitlesid keskmisel teel, kus oli nende suurem ning tugevam väesalk. Sakslased – ühed neist ratsa ning teised jalgsi – tungisid oma lahingukorras vähehaa-

val edasi, tungisid keskelt vaenlase vahelt läbi, murdsid nende võitlusread ning lõid nad põgenema.

3. *Sakalaste sõjast, mida need sakslastega pidasid.* Ka lätlased, kes vasakul tiival võitlesid, tungisid koos sakslastega julgesti oma vastaseile kallale. Nende vastas seisid võitluskorras sakalased koos Lembituga ning oma teiste vanematega. Need panid vaprasti võideldes kaua vastu, haavates rohkesti lätlasi ning mitmeid neist tappes. Aga kui nad nägid, et sakslased olid nende keskmise väehulga põgenema löönud, pöörsid ka nemad ise põgenema. Ja lätlased ajasid neid taga, 1217
nad tapsid neid hulga, aga muud pääsesid ära põgenema. Ja Roboami vend Veko tundis Lembitu ära, ta ajas teda taga ja tappis tema maha ning röövis ära tema rõivad. Ja teised raiusid tema pää maha ning tõid selle enestega kaasa Liivimaale[244]. Ja säälsamas langes veel ka teisi Sakala vanemaid – Võtteli ning Manivald koos teiste väga paljudega[245]. Aga liivlased, kes olid paremal käel lahingukorda üles seatud, nihutasid ennast sakslaste lähemale, kui nad eestlaste odasid metsikult eneste kohal lendlemas nägid, ja jälitasid nendega koos eestlasi. Aga eestlased, kes neile vastu olid läinud, sööstsid mõnele meie omale kallale, kes seljatagant järele tulid, aga meie omad tõrjusid nad mehiselt tagasi ja lõid ka need põgenema. Ja pääle seda kui kõik eestlased olid pagema aetud, ajasid liivlased, lätlased ning sakslased neid taga ning tapsid neid metsi mööda, nõnda et langenuist sai ligikaudu tuhat täis, ja koguni lugematul hulgal oli metsi ning soid mööda laiali teisi, keda oli võimatu üles lugeda. Ja hobuseid viidi nende käest ära ligi kaks tuhat, ka kõik nende relvad ning nende käest võetud saak viidi minema, ja kogu sõjasaak jaotati järgmisel päeval ühetasa omavahel.

4. *Kaupo surmast.* Aga Kaupo, kes oli mõlemast küljest odaga läbi pistetud, tuletas ustavasti meelde Kristuse kannatust ja, pärast seda kui ta oli Issanda ihu sakramente saanud, heitis otsekohese ristiusu tunnistamise avaldusega hinge. Enne seda oli ta veel kogu oma vara kõigile kirikuile üle Liivimaa ära jaganud. Ja teda leinasid niihästi krahv Albert kui ka abt ning kõik teised, kes nende seltsis olid. Aga

tema keha põletati tuhaks ja luud viidi Liivimaale ning maeti Kubeseles maha.

5. *Sakalaste ristiusku ning rahule tagasi pöörmisest.* Pärast lahingut aga liikus riiglaste sõjavägi edasi Palajõe äärde Lembitu külasse[246], ja nad olid sääl kolm päeva paigal ning läkitasid liivlasi ning lätlasi kõiki ümbruse kogukondi rüüstama ning põletama. Aga nende juurde tuli Lembitu vend Õnnepäev koos teistega, kes järele olid jäänud, paludes hardasti endist rahulepet uuesti kinnitada. Ja sakslased pajatasid neile: „Et te oma vastuvõetud ristimise sakramendid ära põlgasite ja paganate ning venelaste nõu kuulates ristiusku rüvetasite, see eest lõi teid Issand nuhtlusega. Tulge siis nüüd ustavasti tagasi Kristuse juurde, ja meie võtame teid veel oma vennaliku armastuse osadusse vastu." Ja see oli neile meelt mööda. Ja kui nende käest oli pantvange võetud, anti neile juba teist korda rahulepe[247] selleks, et nad ustavasti kõiki kristlikke kohustusi täidaksid. Kui see oli sündinud, pööris sõjavägi kogu oma riisutud saagiga Liivimaale tagasi, ja nad kiitsid Issandat selle nii kuulsusrikka, Jumala antud võidu eest, kes on kiidetud igavesest ajast igavesti.

1217 1218

Sõjakäigust Hanilasse. Pärast seda kui krahv Albert sakalaste tapatalguilt naasis, soovis ta ise uue sõjakäigu Saaremaale[248] ette võtta, ja ta käskis uue suurema sõjamasina valmistada ning õhutas kõiki selleks teekonnaks. Aga pääle seda kui seesinase talve jooksul oli sõjaväe kogunemisi mitu korda välja kuulutatud, voolas vihmavalanguid maha ja merejää oli lahti läinud, seepärast ei pääsenud nad Saaremaale, mis on mere saar. Seepärast läksid sakslased viimselt alles paastu ajal[249] koos liivlaste ning lätlastega teele, et teistele eestlastele pääle minna. Ja kui nad Salatsisse jõudsid ning oma salakuulajad ette välja läkitasid, tulid neile teel saarlased vastu. Aga niipea kui saarlased riiglaste sõjaväe ära tundsid, pistsid nad põgenema. Ja riiglased järgnesid neile kogu oma sõjaväega terve selle päeva otsa, tungisid järgmisel päeval mereäärseisse loodekogukondadesse sisse, mis Saaremaa ümber asetsevad, ja jaotasid oma väed mööda kõiki teid laiali. Ja nad rüüstasid maa paljaks, surmasid kõik kinnisaadud

mehed, viisid naised ning lapsed ära vangi, ajasid enestega kaasa ära suure hulga kariloomi, riisusid rohkesti saaki ja andsid külad ning kojad leekidele roaks. Ja kogunedes siis kogu oma sõjaväega, olid nad puhkuseks mõne päeva keset seda maad paigal. Ja nende juurde tulid Hanila, Kotso ning kõikide teiste kogukondade vanemad, mis asetsevad Rotaaliast amak Revalani ning Harjumaani välja, ja palusid kõike, mis iganes rahusse puutub, ja et sakslased nende maa piiridest tagasi tõmbuksid.

Rotaallastega rahu tegemisest ning usu vastu võtmisest nende poolt. 1218
Ja riiglased pajatasid ning ütlesid: „Kui te tahate lasta ennast pühast allikast kasta ja üheskoos meiega saada tõelise rahutooja lasteks, kes on Kristus, siis me sõlmime teiega tõelise rahu ning võtame teid oma vendluse ringi vastu." Seda kuuldes rõõmutsesid eestlased, nad andsid pantvange, heitsid ennast Liivimaa kiriku alla ning olid nõus ristimise sakramendid vastu võtma ning iga aasta lõivu maksma. Rahu anti ka, ja riiglased pöörsid rohke saagiga koju tagasi, kiites kõrgeks Jumalat selle eest, et ta ka selle rahva oli oma ikke alla heitnud.

6. *Teistkordsest rahu tegemisest järvalastega.* Pärast sakalaste teistkordset ristiusku pöörmist tulid ka järvalased, ka juba teist korda[250], ja heitsid ennast krahv Alberti[251] ning kõikide Riia vanemate juuresolekul Riia kiriku alla, andes oma poegi pantvangideks selle täheks, et ka nemad ristimise müsteeriumi vastu võtavad ja Liivimaa kirikule on valmis maksma põlist lõivu või kümnise asemel kindlaksmääratud mõõdu viljas[252], ja järvalased ise tulid omale maale tagasi, rahu vaikusest rõõmu tundes.

7. *Võitlusest saarlastega Salatsijõe ääres.* Seesinasel ajal asusid saarlased teekonnale ning ilmusid sõjaväega Metsapoolesse. Neid oli ligi tuhat nende kõige tublimat meest, ja nad laastasid paljaks kogu seesinase Metsapoole maakonna. Ja pärast seda tungisid nad ühte teise kihelkonda, Lodigerisse, riisusid ümberkaudse maa lagedaks, tapsid mõned mehed maha ning viisid naisi-lapsi ära enestega kaasa. Aga kui nad sääl preestri majale liginesid, nägi preester Gottfried nende tulekut. Ja ta hüppas rutusti oma hobusele selga ning põgenes eest

ära. Ta ratsutas igalpool oma kihelkonnas ringi, kutsudes kõiki mehi kokku paganate vastu võitlema, ja läkitas ka naaberkihelkondadesse läbi kogu öö sõna, et nad järgmisel päeval sõdima tuleksid. Ja nüüd tulid ka Vesike oma liivlastega kui ka mõned piiskopi teenrid Fredelandi linnusest kokku ja läksid saarlasi taga ajama. Aga piiskopi teenritest olid üksnes seitse sakslased, kaheksas oli neil preester Gottfried. Ka see pani enesele oma sõjariistad vööle ja tõmbas raudrüü selga otsekui hiid, kes ihkab oma lambaid huntide kurkudest välja lasku-
1218 da. Ja nad sööstsid seljatagant saarlasile kallale, tappes väga vaprasti mõned nende seast. Aga ka need pöörsid taga-ajajaile vastu ning panid kaua vastu, väga paljusid neistsinaseist haavates. Viimselt pistsid saarlased pärast kaua kestnud võitlust põgenema, ja neid langes ligi sada meest, muud aga pääsesid pagema. Ja piiskopi teenrid ning liivlased ajasid neid taga üle Salatsijõe mereranna tasasel teel[253]. Nad anastasid neilt kõige paremaid hobuseid ligi nelikümmend, keda nad hiljem üheskoos muu saagiga omavahel ära jaotasid, kiites Jumalat, kes väheste meeste abil oli vaenlaste üle võidu korda saatnud.

XXII

1. Jõudis kätte piiskopi kakskümnes aasta,
Liivimaa rahvas sõdadest rahu ei saanud.

Kahekümnes aasta. Seesinasel aastal läksid koos Liivimaalt tagasireisiva krahvi Albertiga eelnimetatud Riia piiskop ning ühtlasi ka Eestimaa piiskop ning abt Bernard, kes selsamal aastal oli Semgallia piiskopiks pühitsetud[254], Taanimaa kuninga jutule[255]. Nad palusid teda tungivalt, et ta tuleval aastal oma laevaväe Eestimaale juhiks, selleks et eestlased saaksid alandlikumaks ning üheskoos venelastega Liivimaa kiriku ründamise järele jätaksid. Ja kui kuningas venelaste ning eestlaste suurest sõjast liivimaalaste vastu kuulis, tõotas ta järgmisel aastal niihästi Püha Neitsi auks kui ka oma pattude andeksandmise

taotuse sihiga oma sõjaväega Eestimaale tulla. Ja piiskopid rõõmutse-
sid[256]. Ja kõrgeauline Liivimaa kiriku piiskop Albert läks taas reisule
ning kogus ristisõitjaid, jutlustades neile pattude andeksandmisest,
ja läkitas neid Liivimaale, et nad sääl võitluse päevil oleksid varjuks
Issanda koja ees ning kaitseksid noorukest kirikut paganate kallale-
tungi eest. Ta ise aga lükkas seesinasel aastal edasi oma tagasisõidu
Liivimaale, et järgmisel aastal tulla seda tugevama jõuga ning seda
suurema hulgaga. Ja ta määras oma asemikuks Halberstadti dekaani,
kes Heinrich Borevini, Vendimaa kõrgestisündinud mehe, ning mõ- 1218
nede teiste ristisõitjate seltsis Liivimaale läks, et sääl oma palverän-
nuaastat lõpule saata.

2. *Puidises venelaste vastu peetud lahingust.* Aga pärast rukkimaarjapäeva[257] püha, kui suvine kuumus juba oli mööda minemas, kuulutati sõjakäik revalaste ning harjulaste vastu välja, kes ikka veel olid vastulised ning teistest metsikumad. Ja riiglased, liivlased ning lätlased tulid kokku, ja nendega läksid kaasa Heinrich Borevin ning ordumeister Folkvin oma orduvendade seltsis. Ja nad jõudsid Sakala lähidele, kus tavatses olla sõjaväe palvetamise ning nõupidamise paik[258] ja kuhu krahv Albert ka ühe silla[259] ehitada laskis, ja sääl otsustasid nad Revala maakonna paljaks rüüstata. Ja järgmisel päeval, olles teel läbi Sakala, jõudsid nad Viljandi linnuse lähidele. Aga sääl tulid nende juurde tagasi nende maakuulajad, keda nad olid seesinase maakonna vanemaid kokku kutsuma läkitanud, et need harilikul kombel neile teejuhtideks oleksid. Ja maakuulajad tõid enestega kaasa venelaste ning saarlaste käskjalgu, keda nad olid külades kinni püüdnud ja kes olid venelaste läkitusel tulnud, et mööda kogu Eestimaad sõjavägi kokku koguda ja see koondunult venelaste sõjaväe juurde juhtida, et siis üheskoos Liivimaale tulla. Need pandi rahva keskele seisma ja nende käest päriti järele nende läkitamise põhjust. Ja nemad jutustasid, et suur venelaste sõjavägi homme Ugauniast tulevat ning Liivimaale minevat, ja et neid endid olevat läkitatud selleks, et nad eestlaste sõjaväe enestega kaasa venelaste juurde viiksid. Seda kuulda saades pööris Liivimaa sõjavägi tuldud teed pidi otse-

kohe tagasi, ja järgmisel päeval liikusid nad Puidisesse minevat teed Ugaunia sihis venelasile vastu. Ja venelased läksid terve päeva otsa üle ühest jõest, mida Emajõeks hüütakse, ja ka nemad tulid liivimaalastele vastu. Aga korraga jõudsid meie maakuulajad meie juurde tagasi teatega, et venelaste sõjavägi juba lähenevat. Ja meie läksime siis rutusti liikvele ning seadsime oma väe lahingukorda, nõnda et liivlased ning lätlased pidid jalgsi, sakslased aga ratsa võitlema. Ja kui sõjavägi oli lahingukorda seatud, rühkisime me nendele vastu. Aga
1218 kui me nende juurde jõudsime, tõttasid need meie seast, kes eesotsas olid, rutuga neile kallale, võitlesid nendega ning lõid nad põgenema. Ja neid väga vaprasti taga ajades said nad saagiks Novgorodi suurvürsti[260] lipu ning veelgi kaks muud teiste vürstide lippu ja tapsid lipukandjad. Aga vaenlasi langes mööda teed siin ning sääl, ja kogu meie vägi läks nende kannul, seni kui viimselt liivlased ning lätlased, kes jalgsi jooksid, ära väsisid. Igamees ronis siis oma hobusele selga ning järgnes venelaste kannul.

3. Põgenevad venelased aga jooksid umbes kaks miili maha ning jõudsid ühe väikese jõe[261] äärde välja, läksid üle selle ning tegid peatuse. Ja nad koondasid kogu oma väe ühtekokku, lõid trummi ning puhusid oma vilespille, ja Pihkva vürst Vladimir ning Novgorodi vürst käisid ringi ümber sõjaväe ning julgustasid neid võitluseks. Aga ka sakslased ise peatusid, kui nad olid vaenlased amak jõeni tagasi löönud, seepärast et ka nemad ei saanud vaenlaste rohkuse tõttu üle jõe minna. Ja nad kogunesid ühele jõeäärsele künkale, oodates oma järgnevate meeste kohalejõudmist. Ja nad seadsid sõjaväe teist korda võitlusvalmis, nõnda et nad venelastega vastakuti seisid, ühed neist jalgsi ning teised ratsa. Aga iga liivlane ning lätlane, kes iganes jõe äärde künkale välja jõudis, kus olid lahingukorras võitlusread, ja venelaste väe suurt hulka nägi, läks jalamaid tagasi, otsekui temale oleks nuiaga näkku löödud, ja pistis põgenema. Ja kõik nad põgenesid üksteise kannul, kui nägid venelaste nooli eneste kohal lendavat. Viimselt asusid nad kõik üheskoos põgenema. Ja sakslased jäid üksinda seisma, neid oli üksnes kakssada. Aga ka nende seast tõmbusid

paljud tagasi, niitao et neid vaevalt sada järele jäi, ja kogu lahingu koorem veeres nüüd nendesinaste kohalejäänute pääle. Venelased aga hakkasid üle jõe tulema, ja sakslased lubasid seda neile niikaua kuni juba mingisugune hulk oli üle tulnud. Siis lõid nad nemad sedamaid jälle jõe äärde tagasi ning tapsid mõned neist. Ja kui taas teised üle jõe sakslaste poolele tulid, ajasid need nad jälle tagasi. Aga kui üks üpris vägev novgorodlane, olles üle oja maad kuulama läinud, oli suurelt kaugelt liivlaste ümbertringi läinud, tuli talle Kukenoisi
Teoderich vastu, ja see raius tal parema käe maha, milles ta mõõka 1218
hoidis, ja lõi tema põgenemisel taga ajades maha. Ja teised sakslased tapsid muid venelasi. Niipea kui kestahes üle jõe nende poolele jõudis, lõid nad tema nõnda siis maha. Ja sel kombel võitlesid sakslased nendega jõe ümbruses üheksandast päeva tunnist kuni ligi päikese loojaminekuni. Aga kui Novgorodi vürst nägi, et tema mehi oli juba ligilähit viiskümmend surma saanud, keelis ta oma sõjaväge uuesti üle jõe minemast. Ja venelaste väed tõmbusid oma laagritulede juurde tagasi.

Sakslaste tagasitulek sõjast. Sakslased aga põörsid teel lauldes kõik tervelt ning veata tagasi, välja arvatud üks Heinrich Borevini rüütel, kes noolest haavatult langes, ja teiseks keegi lätlane Veko, kes ennast puu najale toetades oli väga kaua üksinda üheksa venelase vastu võidelnud ning ise viimselt seljatagant haavata sai, maha langes ning suri. Aga kõik teised liivlased ning lätlased naasid ilma mingisuguse vigastuseta. Paljud neist ilmusid metsadest, kuhu nad olid põgenenud, jälle teed mööda koju minevate sakslaste juurde, nende seltsis rõõmutsedes, et nad oma vähesest hulgast hoolimata olid nõnda suure venelaste väe käest ära pääsenud. Ja kõik nad kiitsid Lunastaja armu, kes nad tagasi oli toonud ning vaenlaste käest ära päästnud, koguni veel niitao, et nad oma nõnda väikese hulgaga olid ligi viiskümmend venelast tapnud ja nende relvad, saagi ning hobused ära võtnud. Aga venelasi oli kuusteistkümmend tuhat relvastatud meest, keda Novgorodi suurvürst oli juba kaks aastat[262] mööda tervet Venemaad kogunud ja kes olid kõige paremais relvades, mis Venemaal olemas olid.

4. Kolm päeva hiljem järgnesid nad meile Liivimaale. Ja nad rüüs-
tasid ning põletasid esmalt Ümera ääres lätlaste külasid ning nende
kiriku. Ja pärast seda koondusid nad Urela linnuse juurde kokku, kus
nad kaks päeva paigal olid. Kolmandal päeval jõudsid nad preester
Alebrandi kirikumõisasse Raupa jõe ääres, nagu Vladimir temale ku-
nagi varem oli ette kuulutanud[263]. Puhates sääl kolm päeva, süütasid
nad ümbruskonnas kõik niihästi liivlaste kui ka idumealaste kirikud
põlema, saagitsesid paljaks kõik kogukonnad ning külad, viisid nai-
1218 sed ning lapsed ära vangi, tapsid kõik kättesaadud mehed ja kogusid
igalpool põlde mööda vilja hunnikuisse ning põletasid selle ära.

Venelaste teisest sõjaväest. Aga Vladimiri poeg Jaroslav tuli teise sõjaväega, piiras Võnnus orduvennad sisse ja võitles nendega terve päeva otsa. Ja järgmisel päeval läks ta üle Koivajõe ning liikus Novgorodi vürsti juurde ning veel ka Idumeasse oma isa juurde. Ja ta laastas saagitsedes teiste seltsis paljaks lätlaste, liivlaste ning idumealaste maa, tehes kõike kurja, mida aga teha sai. Aga riiglased, olles kuulda saanud kõigest kurjast, mida venelased Idumeas tegid, asusid jälle teekonnale koos ordumeistri Folkvini, Heinrich Borevini, ristisõitjate ning oma liivlastega ja tulid Toreidasse, kuhu nad mehed ümberkaudseist kogukondadest kokku kutsusid, et uuesti venelastega võitlusse astuda. Ja nad läkitasid nende juurde maakuulajaid, kes kohe venelaste väesalga Immekülast eest leidsid, ja nad ajasid neid kuni Raupani taga. Need venelased tõid aga omade juurde tagasi jõudes teate sakslaste sõjaväe tulemas olekust. Sellest kuulda saanud, lahkusid venelased kohe sellest paigast, läksid üle Koivajõe, piirasid võndlaste Võnnu linnuse sisse ning pidasid võndlastega kogu päeva võitlust.

5. *Võndlaste linnuse piiramisest.* Ka läksid orduvendade vibukütid omast Võnnu linnusest alla, tulid võndlaste juurde nende linnusesse ja tapsid oma ambudega hulga venelasi ning haavasid üpris paljusid, nõnda et paljud kõrgestisündinud venelased raskesti haavatult oma kandelavitsail kahe hobuse vahel poolsurnult ära kanti. Aga Võnnu ordumeister[264] oli päev enne seda oma orduvendade seltsis

sakslaste koosolekule ära sõitnud. Vahepääl piiras kogu venelaste sõjavägi Võnnu vendade linnuse sisse. Seepärast tulid nad oma linnusesse tagasi, öösi venelaste vahelt ettevaatlikult läbi hiilides. Kui jälle hommik sai, siis hakkas Novgorodi vürst, nähes, et paljud tema kõrgestisündinud mehed olid vigastatud ning teised neist langenud, ja taibates, et ta ka võndlaste linnust mitte vallutada ei suuda, mis ometi oli kõige väiksem Liivimaa linnuskants, orduvendadega rahuläbirääkimisi pidama. Aga need ei hoolinud seesarnasest rahust ja ajasid rahusoovijad ammuriistadega enda juurest tagasi. 1218

6. *Venelaste lahkumisest.* Seepärast pöörsid venelased, kartes tagajärel tulevate sakslaste rünnakut, linnuse juurest ära, ja nad liikusid päeva otsa ning jõudsid Trikatuasse välja, rutusti maalt lahkudes. Ja kui nad Ugauniasse jõudsid, said nad kuulda, et leedulaste sõjavägi olevat Venemaal. Ja Pihkvasse tagasi jõudes leidsid nad ka, et leedulased olid ühe osa nende linnast ära rüüstanud.

7. Siis läksid mõned lätlased liikvele ning tungisid väikese väehulgaga Venemaale, kus nad rüüstasid külasid, tapsid rahvast, teised inimesed taas võtsid nad vangi, tõid saaki kaasa ja tegid omade eest kätte maksmiseks kõike kurja, mida teha said. Ja kui need lätlased koju tagasi pöörsid, läksid säält jälle teised teele, kes mitte mingisugust kurja tegemata ei jätnud, mida nad teha said.

8. *Saarlaste sõjakäigust Väinajõele ja ühe usuüksiklase märtrisurmast.* Ka saarlastel oli nõu olnud venelastega ühel ajal Liivimaale tulla, et koos teiste eestlastega Liivimaa kirikut lõhkuda. Aga sakslaste ning venelaste sõjalise kokkupõrkamise pärast varises nende nõu tühja, nõnda et ei ilmunud ei sakalased ega ka saarlased, vaid tulid kohale üksnes harjulased, kes mõnede teiste seltsis venelastega kaasa läksid. Need jõudsidki venelaste juurde Võnnu alla ja lahkusid ka jälle säält üheskoos nendega. Saarlased aga sõitsid laevadega Väinajõkke sisse, nad püüdsid jõe saartel mõne inimese kinni ning röövisid hulga karja ära. Ja nad surmasid kellegi usuüksiklase, kes oli Dünamünde kloostrist lahkunud ning valinud enesele üksiklase elu ühel naabruses oleval saarel, kus ta oma märtrisurmaheitlust ootas.

Pärast seda kui ta oli selle läbi teinud, rändas ta kahtlemata õnnelikult pühade osadusse.

9. *Sõjakäigust Revalasse, mida liivlased „külmaks"*[265] *nimetavad.* Ja venelased läkitasid Pihkvast Liivimaale saadikuid selle sõnumiga, et nad soovivad sakslastega rahu sõlmida[266]. Aga nende kavatsused üheskoos eestlastega olid ikka kurjad ning täis kõiksugust salakavalust. Seda taibates läkitasid riiglased liivlasile ning lätlasile sõna ja koondasid sõjaväe, et eestlaste vastu sõjateekonnale minna. Ja paastu[267]
1219 alguse paiku tulid nad Salatsile kokku. Sääl olid ordumeister Folkvin koos Heinrich Borevini ning ristisõitjatega ja liivlased ning lätlased, ja nad liikusid merejääd mööda niikaua kuni Soontaganasse jõudsid. Ja nad võtsid säälsest linnusest teejuhid kaasa ning jätkasid terve öö otsa teekonda Revala maakonda. Ja neile lõõtsus põhjast väga külm tuul vastu. Pakane oli nimelt nõnda käre, et külm paljudel meestel kehaliikmed ära võttis, mõnedel nina, teistel käed, kolmandail jalad võttis, ja meie kõigi nägudele kasvas pääle, kui me hiljem koju tagasi pöörsime, uus nahk vana ära ketutanu asemele. Mõned isegi surid pärast. Sakslased jaotasid siis oma väe kolmeks võitlussalgaks, ja Vesike oma liivlastega sai enese kätte ühe võitlussalga ning vasakule mineva tee, lätlased aga said paremat kätt mineva tee, aga sakslasile jäeti, nõnda kui ikka kombeks oli, keskmine tee. Aga Vesike jättis oma tee maha ning läks oma liivlastega keskmist teed pidi saklasile ette, ja liivlased panid – et sooja saada – varahommikul enne päevatõusu esimese küla põlema, mille nad eest leidsid. Aga kogu seesinase maakonna eestlased, nähes seda tuld, said kohe aru, et liivimaalaste sõjavägi sääl on, ja nad põgenesid igaüks oma pelgupaikadesse. Sakslased aga arvasid, kui nad liivlasile järgnesid ning nägid, et küla oli enne päevatõusu maha põletatud, et nende teejuht on ära eksinud, ja nad surmasid tema säälsamas. Aga kui hommik sai, käisid nad mööda külasid ringi, süüdates neid põlema ning tappes inimesi maha, teisi jällegi kinni võttes, rohkesti karja ning muud saaki riisudes, ja jõudsid õhtu eel ühte külla, mida Laitseks hüütakse. Ja pärast ööpuhkust sääl läksid nad teisel päeval ühte teise naabruses

olevasse külasse, mida Kuldalaks hüütakse, ja said ka säält rohkesti röövsaaki. Kolme päeva pärast lahkusid nad mere jääd pidi, mis oli lähidel, ajades enestega kaasa kogu sõjasaagi ning vangid, selle koha lähidel, kuhu nüüd taanlased on oma kantsi[268] ehitanud. Ja kümme päeva pikkamisi jääd mööda kodupoole tagasi rännates tegime me puhkuseks peatuse vangide ning sõjasaagi pärast kui ka seepärast, et me saarlasi või teisi eestlasi ootasime, kui nad vahest meiega võitlusse astumise mõttega oleksid meile järele tulnud. Ja kui me Salatsi äärde jõudsime, jaotasime me omavahel kogu saagi ära ning pöörsime 1219
rõõmuga Liivimaale tagasi, otsekui võitjad, kes hüppavad rõõmust, kui nad saaki jaotavad.

XXIII

1. Kakskümmendüks oli käes ju piiskopi aasta,
Liivimaa rahvas sõdadest rahu epsaanud.

Kahekümne-esimesest aastast. Sest sel aastal korraldati hulk sõjakäike, ja võitlus algas uuesti. Kui nüüd siis eespool nimetatud piiskop Saksamaalt naasis, tuli tema seltsis rohkesti kõrgest soost ristisõitjaid. Nende seas oli esimesel kohal Saksimaa hertsog Albert Anhaltist, siis oli veel kantsikrahv[269], Rudolf Stotelist, veel keegi noor krahv ning väga palju teisi, kes valmis olid kirikut kaitsma ning võitluse päevil Jumala koja ees valvel seisma.

2. *Taanimaa kuninga sõjakäigust Revalasse.* Ka Taanimaa kuningas[255] asus selsamal ajal suure sõjaväega teekonnale, ja temaga tulid kaasa kõrgeauline Lundi kiriku pääpiiskop Andreas, piiskop Nikolaus ning veel kolmas piiskop[270], kuninga kantsler, ja nende seltsis olid ka kunagi Riias ametisse pühitsetud[271] Eestimaa piiskop Teoderich, kes oli Liivimaa kiriku alt lahkunud ning Taanimaa kuningaga ühinenud, ja slaavlaste vürst Vitslav oma meestega. Need kõik tõid oma sõjaväe Revala maakonna rannikul maale ning jäid Lindani-

sesse paigale, mis varem oli olnud revalaste linnus. Nad lõhkusid maha vana linnuse ning hakasid teist, uut ehitama. Aga revalased ning harjulased kogusid nende vastu võitlemiseks suure sõjaväe ning läkitasid oma vanemad kuninga juurde rahunõudlike, aga salakavalate sõnadega. Ja kuningas uskus neid, sest ta ei tundnud nende salakavalust. Ta andis neile ande, ja piiskopid ristisid nad ning saatsid nad rõõmuga tagasi minema. Need pöörsid oma rahva juurde tagasi, aga tulid kolme päeva pärast terve sõjaväega vastu õhtut, kui söömaaeg
1219 aeg mööda oli, sööstsid taanlasile viies kohas ootamatult kallale ning võitlesid nendega.

Kõrgeaulise Eestimaa piiskopi Teoderichi surmast. Ja mõned eestlased mõtlesid, et kuningas kõrgeaulise Eestimaa piiskopi Teoderichi telgis viibib, nad tungisid selle juurde sisse ning surmasid piiskopi, ja teised tulid nende kannul ning tapsid hulga mehi. Aga vürst Vitslav seisis koos oma slaavlastega orus, mis on linnusemäe merepoolsel jalal. Ja kui ta eestlasi lähenevat nägi, tõttas ta neile rutusti vastu.

Lahingust eestlastega. Ja ta võitles nendega, lõi nad põgenema ning jälitas neid, raiudes ning tappes neid mööda teed. Aga kui need teised eestlased, kes taanlaste kannul tulid, nende omade meeste põgenemist nägid, kes slaavlastega olid võidelnud, jäid ka nemad seisma ning jätsid taanlaste taga-ajamise katki. Ja kõik taanlased kogunesid nüüd kuningaga eesotsas ühtekokku ning ka mõned sakslased, kes olid nende seltsis, ja nad läksid eestlasile vastu ning võitlesid nendega vaprasti. Ja eestlased põgenesid nende silma nähtaval. Ja kui kogu nende suur hulk oli põgenema pöörnud, tõttasid neile taanlased koos sakslaste ning slaavlastega järele ning tapsid neist oma väheste jõududega enam kui tuhat meest, muud aga põgenesid ära. Aga kuningas ning piiskopid tänasid Jumalat selle võidu eest, mille neile Jumal paganate üle oli andnud. Ja eespoolnimetatud piiskopi Teoderichi kohale määrasid nad asemikuks oma kaplani Vestselini. Aga kui linnus oli lõplikult valmis ehitatud ning sellesse meeskond pandud, reisis kuningas Taanimaale tagasi[272]. Ja sinna linnusesse jäid ka piiskopid ning kuningamehed, kes

siis selle aasta otsa revalastega võitlesid, kuni need viimselt ristimise sakramendi vastu võtsid[273].

3. *Semgalite ristiusku pöörmisest.* Pääle seda kui kirikupää oli oma ristisõitjatega Liivimaale tagasi jõudnud, tulid tema juurde Mesooteni semgalid leedulaste vastu abi paluma[274]. Ja piiskop pajatas: „Kui te võtate end ristida lasta ja kristlaste seadused omaks võtate, siis pakume me teile abi ning võtame teid oma vendluse seltsi vastu." Ja needsinased kostsid vastu: „Meie ei julge ju teiste semgalite[275] ning leedulaste metsikuse tõttu ennast ristida lasta muidu kui siis, kui sa 1219
meid nende rünnakute vastu kaitsed, läkitades oma mehi meie linnusesse, kes meie juurde elama jäävad ja suudavad meile nii ristimise sakramenti jagada kui ka kristlaste seadusi õpetada." Ja nende nõu oli meelepärane nii piiskopile kui ühtlasi ka riiglasile, ja ta läkitas nendega kaasa oma saadikuid, et muretseda ka nende nõusolek, kes neil kodus olid. Ja nad tulid teist korda ning veel mitmeid kordi sellesama palvega.

Nende ristimisest. Siis viimselt asus piiskop teele koos Saksimaa hertsogiga ning mõnikate teiste ristisõitjatega, Püha Maarja kiriku praosti ning omade läänimeestega ja reisis Semgalliasse. Ja võttes enesele rahu mõttega peatuskoha Mesooteni linnuse kõrval, kutsus ta seesinase maakonna semgalid enese juurde kokku. Need kuulasid, nõnda kui nad olid tõotanud, ustavasti sõna ja tulid kõik kokku. Nad võtsid evangeeliumi õpetuse vastu ning lasksid ennast ristida, ligi kolmsada meest, rääkimata nende naistest ning lastest, ja rõõm oli suur nende ümberpöörmise pärast. Pääle seda majutas piiskop nende eneste palvel oma mehi ning mõned ristisõitjad nende sekka Mesooteni linnusesse, ja teisi läkitas ta laevadega Riiast seda kohale tooma, mida tarvis oli. Ta ise aga naasis hertsogi ning teiste seltsis Riiga.

4. Nüüd edasi aga, kuulda saades nendesinaste Mesooteni omade ristiusku ümberpöörmisest, kogus teiste, Terveteni-nimelise naabermaakonna semgalite vanem Vesthard kõigist oma maa nurkadest sõjaväe, murdis rahu, tuli Mesooteni linnuse alla ning pidas sakslas-

tega võitlust terve päeva otsa. Ja nad võitlesid üpris vaprasti, kandes puuriida kokku ning sellele tule külge pannes, aga ometi ei suutnud nad linnust vallutada. Aga Vesthardi õepoeg sai noolest surma. Seda nähes sai Vesthard väga kurvaks ning pööris otsekohe oma sõjaväega linnuse alt ära minema. Ka sai ta kuulda, et teisi sakslasi on laevadega Kuramaa Aajõge mööda tulemas. Ta tõttas neile rutuga vastu ning sai nendega jõe kitsendikul kokku, kus jõe sügavus oli vähene, võttis neid kinni kolmkümmend meest või pisut enamgi ning tappis need,
1219 aga ülejäänud tulid põgenedes Riiga tagasi. Tapetute seas oli tsistertslaste ordu preester Segehard, keda oli seesinasesse linnusesse piiskop Bernardi teenistusse läkitatud, kelle piiskopkonnaks Mesooten ette juba oli määratud. Kui ta kaldal istudes paganaid ligi tulevat nägi, tõstis ta mungarüü varruka üle oma pää ning jäi paganate julmust ootama. Ta usaldas oma hinge Jumala hoolde, ja ta löödi maha koos teistega, kellede hinged kahtlemata üheskoos Kristusega märtrite seltsis rõõmutsema saavad. Nende töö oli püha, sest nad olid kutse pääle paganaid ristima ning Issanda viinamäge istutama tulnud, ja nad istutasid seda oma enese verega. Ja seepärast on nende hinged taevas üheväärilised pühakute omadega. Kui siis linnuses olevad sakslased said kuulda omade meeste tapmisest ning sellest, et neil ep olnud seda, mida nad aasta tarbeiks vajasid, ja ühtlasi silmas pidades ka semgalite, leedulaste kui ka kuralaste metsikut viha Kristuse nime vastu, seadsid nad ennast kõigi oma meestega teeleminekuks valmis, lahkusid linnusest ja läksid ära Riiga. Aga ka juba ristitud semgalid taganesid siis usust ning ühinesid, vastuvõetud sakramente unustades, teiste semgalitega ja pidasid vandenõu ning tegid nende ning leedulastega liidu riiglaste, liivlaste ning kõikide teiste kristlaste vastu võitlemiseks. Ja nad kogunesid kõik, niihästi paganad kui ka ristitud, ühtekokku seesinasesse linnusesse, kaevates valli kallal ning ehitades linnuse kindlustusosa väga tugevaks. Ka läksid nad sõjakäigule Holmi liivlaste vastu ja võtsid neid tappa ning röövida. Aga ka liivlased tungisid nende piiridesse sisse ning tegid neile nõndasamasugust kurja. Aga piiskop samatao kui ka Saksimaa hertsog Albert

kuulis oma rahva tapmisest ning kõigest muust kurjast, mida semgalid tegid, ja ta läkitas käskjalgu kõikide liivlaste ning lätlaste juurde, tehes neile kohuseks paganahõimudele kätte maksmiseks valmis olla niipea kui Issand soodsad teed annab.

5. *Lätlaste sõjakäigust.* Vahepääl olid Kukenoisi lätlased ning mõned teised orduvendade lätlased, nimelt Meluke ning Varigribe, sõjateekonnale Venemaale läinud, sest nad ep olnud unustanud kõike seda kurja, mis Pihkva ning Novgorodi venelased mullu olid Liivimaal teinud. Ja nad röövisid sääl küladest saaki, tapsid mehed maha, 1219
võtsid naised vangi ning laastasid kogu maa Pihkva ümber paljaks. Ja kui needsinased olid koju tagasi tulemas, asusid teised lätlased Pihkva poole teele ning tegid nõndasamasugust kurja ning tõid igakord rohke saagi kaasa. Ja jättes oma harkadrad maha, elutsesid nad venelaste maal, luurates neid põldudel, metsades ning külades, nad võtsid neid kinni ning tapsid neid ega andnud neile mingit hingerahu, vaid röövisid nende hobused, kariloomad ning naised ära.

Venelaste sõjakäigust lätlaste maale. Aga Pihkva venelased koondasid sügisepoole sõjaväe ning tulid omakorda lätlaste maale. Ja nad röövisid paljaks nende külad ja jäid pikemalt Meluke ning Varigribe kodunurka paigale, rüüstates kõik ära, mis rahval oli, maha põletades ka põlluvilja, ega jätnud tegemata mingisugust kurja, mida nad teha jõudsid. Ja Võnnu ordumeister läkitas kõigile lätlasile sõna, et nad tuleksid venelasi maalt välja kihutama. Aga kui venelased ise lahkusid, näis lätlasile, et venelaste taga-ajamine võiks neile üksnes pisut kasu tuua.

6. *Sõjakäigust Järvamaale.* Ja nad pöörsid oma sõjaväe Sakalasse minema, ja võttes enestele kaasa sakalasi, läksid nad üle Palajõe, tungisid Järvamaale sisse ning lõid seda maad raske nuhtlusega. Nad tapsid mehed maha, püüdsid naised kinni, riisusid ära hobuseid, karja ning rohkesti muud saaki, järvalasile süüks pannes, et need olevat revalasi taanlaste vastu võitlemisel aitamas käinud[275]. Ja säälsamas tulid seesinase Järva maakonna vanemad ordumeister Rudolfi juurde ning pajatasid, et nad on juba ammugi krahv Alberti palge ees riig-

lasilt rahuleppe saanud[277] ning on ühtlasi ka valmis nende ristimist vastu võtma, ja nad palusid teda oma sõjaväega nende maa piiridest lahkuda. Ja Rudolf sai nende käest nende poegi pantvangideks ning kinnitas nendega uue rahu. Siis andsid nad tõotuse kõik nende poolt varem enese pääle võetud õiguslikud kohustused täita ning edaspidi usust ning kristlikest seadusist kinni pidada. Ja nad käisid orduvendadele pääle, et need õige peatselt tagasi tuleksid, et nad siis koos nendega saaksid sõjaväega Virumaale minna seda kristluse iket ka
1219 säälseisse kogukondadesse edasi kandma. Ja riiglased tõotasid seda neile ja pöörsid ise kogu oma sõjasaagiga Liivimaale tagasi.

7. *Sõjakäigust Virumaale.* Pärast seda sõjakäiku Järvamaale kutsusid Võnnu orduvennad eneste juurde kokku piiskopi mehed, foogt Gerhardi koos kõikide liivlaste ning lätlastega, ühe noore krahvi piiskopi teenerkonnast ning muud riiglased, ja nad liikusid üheskoos Sakalasse ning võtsid enestega kaasa niihästi sakalasi kui ka ugaunlasi. Siis tungisid nad Järvamaale edasi, kus nad enestele järvalasist teejuhid valisid, ja liikusid kogu öö jooksul Virumaale, mis on viljakandev, väga ilus ning oma põldude tasasuse tõttu avar maa. Ja neile järgnesid järvalased nii ratsa kui ka jalgsi. Aga virulased polnud liivimaalaste sõjaväe tulekust ette kuulda saanud, ja seepärast olid nad kõik oma külades ning kodades kohal. Ja kui hommik sai, jaotasid liivimaalased sõjaväe kõikide kogukondade pääle ära, nad andsid ühed neistsinaseist järvalasile, teised ugaunlasile, kolmandad liivlasile ning lätlasile rüüstata. Ja rüüstajad leidsid kõik rahva kogu Virumaal külades kohal olevat, nad lõid kõik, keda nad meessoost kätte said, suurtest kuni pisemateni maha ega heitnud kellegi pääle armu. Ja naised ning lapsed võtsid nad kinni, ajasid hobused ning hulga kariloomi kokku ning said palju röövsaaki. Ja sakslased määrasid oma kokkutulekupaigaks ühe suure küla, mida Tormaks hüütakse. Liivlased ning lätlased valisid oma „maja" kohaks Avispää. Sakalased võtsid aset Rebala kogukonnas, järvalased pidasid puhkust omades kogukondades. Ugaunlased saagitsesid ses maakonnas, mis on nende piirinaaber ja mida Pudivereks[278] hüütakse, ning jäid sinna laag-

ripaigale. Ja pärast seda kui nad viis päeva olid üpris rängasti kogu
maad nuhelnud ning mitu tuhat inimest tapnud, tulid viimselt need
kogukondade vanemad, kes põgenemise teel olid eluga pääsenud,
meie juurde alandlikult rahu paluma. Ja orduvendade meister Ru-
dolf pajatas: „Kas siis teie veel rahu himutsete, kes te oma sõdadega
olete sageli meie rahu seganud? Teile ei saa ometi antama muud rahu
kui üksnes seesinase tõelise rahutooja oma, kes on, ühendades ning
rahulikult lepitades maapäälse taevasega, neist kahest ühe teinud.
See kes taevast alla tuli kui rahvaste igatsetud kuningas, nende ootus 1219
ning lunastaja. Tema andis oma jüngritele käsu ning ütles: „Minge ja
tehke jüngriks kõik rahvad, neid ristides." Nõnda siis, kui te tahate
ennast ristida lasta ja meiega üheskoos sedasama ühtainsat kristlaste
Jumalat austades teenida, siis me saame teile andma selle rahu, mille
tema meile on andnud, mille tema lahkudes oma jüngritele maha jät-
tis, ja saame teid oma põlise vendluse osadusse vastu võtma." Ja see
kuulutus oli vanemaile meelepärane, ja nad tõotasid otsekohe kõik
kristluse õiguslikud kohustused koos riiglaste ristimisega ustavasti
enese pääle võtta.

Aga nende seas oli Tabeline, kelle meie omad kunagi Ojamaal
olid ristinud, ja teine keegi Kirjavane, kes meid palus anda talle hää
Jumala, üteldes, et tal seni on halb Jumal olnud. See mees oli nimelt
seesinase ajani kõiges oma töös väga õnnetu olnud. Aga pärast seda
kui meie tema ristisime, sai temast üpris väga õnnelik inimene, nõn-
da kui ta meile hiljem üles tunnistas, ja koos ristimisega oli temale
kõik hää osaks tulnud. Meie siis tõotasime säälsamas tema tungiva
palve pääle talle armuliku Jumala anda, kes talle saab andma küllal-
daselt ajalikku vara seesinases elus ning tulevases elus igavese elu. Ja
ta uskus meid, ja meie katehhiseerisime tema otsekohe, kusjuures
ordumeister Rudolf tal kui vader kõrval seisis. Kui me parajasti pidi-
me teda püha õliga salvima, tõusis kõva kisa ning algas meie sõjaväe
kokkujooksmine kõigil kujadel, ja nad jooksid kõik relvade juurde
ning karjusid, et suur paganate maleva meie vastu kohale jõudvat.
Siis heitsime me rutusti kõrvale ülipüha krismavõide ja muud pü-

had asjad, jooksime kilpide ning mõõkade teenistusse ning tõttasime väljale, korraldades oma võitlusread vaenlaste vastuvõtmiseks, ja virulaste vanemad seisid meie seltsis. Ja meile lähenesid suure hulgaga need, keda me vaenlasiks pidasime. Aga need olid sakalased, meie kaasvennad, kes kõige oma suure saagiga meie juurde tagasi jõudsid.

Virulastega rahu tegemisest, pantvangide andmisest ja usu vastuvõtmisest. Siis me pöörsime tagasi ning viisime ristimise lõpule, jättes muud teiseks korraks, omal ajal ristida. Ja virulasile sai rahu antud, ja me saime pantvange viielt Virumaa kogukonnalt ning pöörsime vangide ning kogu saagiga Liivimaale tagasi, paganahõimude ümberpöörmise eest Jumalale kiitust tuues. Ja meile järgnesid viis vanemat viiest Virumaa kogukonnast oma andidega Riiga, ja nad andsid, võttes vastu püha ristimise müsteeriumi, ise-ennast ning kogu Virumaa Püha Maarja ning Liivimaa kiriku alla. Ja olles rahuleppe kinnitanud, läksid nad rõõmuga Virumaale tagasi.

8. *Suurest sõjakäigust Mesooteni semgalite vastu.* Pärast Kristuse sündimise püha[279] tulid Liivimaa kiriku vanemad kokku ning kuulutasid välja sõjakäigu Mesootenisse kogunenud usust taganenud rahva vastu, aga vihmarohked lõunatuuled takistasid neid teele minemast. Siis, pärast seda kui oli peetud Püha Neitsi puhastamise püha[280], kogunesid nad teist korda ning kutsusid suure sõjaväe Liivimaalt ning Lätimaalt kokku. Nende seltsis oli esimeseks päämeheks kõrgeauline Liivimaa piiskop koos Saksimaa hertsogiga ning kõigi ristisõitjatega ja ordumeister oma orduvendadega. Neid oli neli tuhat sakslast ja teist neli tuhat liivlast ning lätlast, ja nad liikusid edasi Holmi, viies kaasa suure kiviheitemasina ja teisi väiksemaid masinaid ning riistu linnuse piiramiseks. Ja nad olid öö otsa teel ja siis, olles sõjaväe Missajõe ääres võitluskorda seadnud, liikusid nad edasi linnuse alla. Pärast selle ümber oleva küla vallutamist, kust röövsaaki saadi, piirasid nad linnuse sisse ning sõdisid nendega sääl hulga päevi. Mõned neist ehitasid rünnakuseina, teised panid kiviheitemasinaid üles, mõned olid tegemises ammuriistadega, mõned ehitasid „siile", milledega

nad alt valli õõnsaks kaevama hakkasid, mõned täitsid vallikraavi, sinna puid kokku kandes, milledele rünnakusein pääle lükati, nõnda et teised selle all said valli õõnestada. Paljud linnuse semgalid said kiviheiteist vigastada, hulk sai nooltest haavata ning paljud said liivlaste ning lätlaste odadest surma, mis rünnakuseinalt tulid. Ometigi ei lõpetanud mässajate jõuk vastupanemist. Viimselt seati suur kiviheitemasin üles ning pilluti sellega suuri kive linnusesse, millede suurust nähes linnuses olijate üle kabuhirm võimust võttis. Hertsog
ise hakkas selle masina juhtijaks, ta heitis esimese kivi, purustas kind- 1220
lustuse ärkli ning mehed selle sees. Kui ta teise kivi heitis, paiskas ta kindlustuse plangud koos palkidega maha. Ta heitis kolmanda, ja lõi siis kolm jämedat posti kindluses pooleks, nõnda et need kokku vajusid ning inimesi vigaseks ning surnuks lõid. Seda nähes põgenesid linnuses olijad kindlustusest ning püüdsid julgemasse kohta pääseda, aga et neil ep olnud pelgupaiku, palusid nad alandlikult halastust ning luba alla piiskopi jutule minna. Neile anti rahu ning tehti tee vabaks, ja Made, Gaile ning teised läksid kindlusest alla. Neile üteldi, et nad peavad linnuse ning kõik, mis selles on, üle andma, et ise ellu jääda. Need tingimused ep olnud neile meelt mööda, nad läksid linnusesse tagasi, ja algas endisest veel kibedam võitlus. Algas uuesti kõiksugune sõjategevus, rüütlid varustasid ennast relvadega, ronisid koos hertsogiga mööda valli üles, himutsedes kindlustuse ülemist osa vallutada, aga tõrjuti veel tagasi nende poolsurnud meeste poolt, kes linnuses olid. Pääle seda laoti suurest hulgast puudest pinud üles, pandi need põlema ning vintsutati neid ära-andjaid igal kombel niikaua kuni nad viimselt ära väsisid ning teisel hommikul alla andsid, ükshaaval kindlusest alla tulles ennast meie sõjaväe kätte andsid ja alandlikult oma kaelad maha painutasid. Lõuna paiku, kui allatulijaist sai kaks sada juba ligemale täis, ilmus, ennäe, ettevaatlikult metsadest äkisti välja Vesthard oma semgalite ning leedulastega, suur väehulk, kavatsusega meid rünnata. Ja meie seadsime sedamaid oma võitlusread nende vastu korda ja panime jalamehed ringi ümber linnuse välja. Aga siis tulid meie seast mõned rumalad, kellede hulk

maailmas on lõpmata suur, ning haarasid needsinased linnusest alla tulnud vanemad kinni, tapsid semgaleid sada meest või veel enam ilma oma isandate teadmata, kes olid paganate vastu võitlema sõtta läinud. Aga Askradi liivlaste vanem Vihavald sammus vaenlasile lähemale ning kutsus neid lagedale sakslastega võitlema. Need aga pajatasid: „Me saime semgalite käest selle eest tasu, et me pidime teie sõjaväge vaatama tulema. Nüüd me siis pöörame, pärast seda kui oleme teie vägesid näinud, omale maale tagasi ega soovi teps mitte
1220 teiega tehtud rahu murda." Ja kui leedulased lahkusid, tulid sakslased linnusesse tagasi ning leidsid, et vanemad olid tapetud. Nähes omi mehi surmatud olevat, ei julgenud need semgalid, kes veel linnuses olid ellu jäänud, mitte enam säält välja tulla. Algas jälle uus lahing, nooled lendasid, liivlaste ning lätlaste rünnakuseinalt saadetud odad tapsid neid linnuses hulga, tulepesad süüdati, alt õõnsaks kaevatud vall vajus koos kindlustusega juba alla maapinnale. Kui nad seda nägid ning neil enam mingisugust enesekaitse lootust ep olnud, palusid nad öö otsa härdasti, et neile rahu julgeolek kinnitataks, nõnda et nad linnusest alla tulles ellu jääksid. Piiskop üheskoos hertsogiga ning kogu väehulgaga halastas nende pääle, läkitas neile linnusesse püha ristimärgi, ja siis nad linnuses uskusid neid ning tõotasid edaspidi mitte ealeski enam püha ristimise sakramenti teotada. Ja nad tulid oma naiste ning laste seltsis linnusest alla ning läksid oma küladesse. Sõjavägi läks omakorda üles linnusesse ja röövis sääl raha ning kogu vara, hobuseid ning karja. Ja liivlased ning lätlased ei jätnud sinna mitte midagi järele, nad viisid kõik ära. Pärast seda kui sõjavägi linnuse oli põlema süüdanud, naasis see kogu röövsaagiga Liivimaale, tänades Jumalat seesinasele ära-andlikule rahvasoole kätte maksmise eest, kes oma antud sõna unustades oli ristiusu ära põlanud ning ristimise armu pilganud ega ep olnud ennast paganate usukommetega uuesti rüvetamast tagasi kohkunud.

9. Kui riiglased olid Semgalliast koju tagasi jõudnud, tuletasid nad meeldekõike seda kurja, mis harjulased ning saarlased olid Liivimaa kirikule ikka ning ikka teinud, ja seepärast kogusid nad, pääle seda

kui nad olid – nii nemad ise kui ka nende hobused – kaks nädalat
puhanud, jälle kokku suure liivlaste, lätlaste ning sakslaste sõjaväe.
Ja nende seas olid ka nende vanem, Saksimaa hertsog Albert, ordu-
meister Folkvin oma orduvendadega ning piiskopi vend Teoderich[281]
koos teiste kiriku läänimeestega. Ja nad kogunesid Sakala lähidele,
sinna kus oli sõjaväe nõupidamise ning palvetuste paik[282], kus nad
püha missateenistuse pidasid, ja siis liikusid nad edasi Palajõe äärde.
Sinna kutsusid nad kokku sakalased, ugaunlased kui ka järvalased,
kellede hulgast nad enestele teejuhid valisid. Ja nad jaotasid kogu 1220
sõjaväe kolmeks jõuguks, ja liisutõmbe järele said liivlased enestele
vasakut kätt mineva tee, eestlased aga said liisuga paremale poole
mineva tee, aga sakslased ise koos lätlastega võtsid enestele harjunud
kombe järele[282-a] keskmise tee. Kui me nõnda siis hommikul enne
päevavalget teele asusime ning Nurmekunnas seda keskmist teed
pidi edasi liikusime, siis kerkisid pärast päevliku tõusu meie palge
ees Järvamaal üles mitmed kahjutuled ning suitsusambad. Aga jär-
valasi oli Liivimaa kirik juba õige sageli sõjaga rünnanud, nende
poegi oli Liivimaal pantvangis ja nad olid valmis olnud niihästi oma
iga-aastast lõivu maksma kui ka ristimist vastu võtma[283]. Seepärast
olid nüüd ka saarlased suure sõjaväe kokku kogunud ning arbuga
oma jumalate soovi järele pärinud, kas nad peaksid Revala taanlas-
tega sõdima minema või Järva maakonda sisse tungima. Ja liisk oli
langenud järvalaste pääle. Ja Jumal läkitas nad Järvamaale parajasti
selsamal päeval, kui meie sinna jõudsime. Selsamal hommikul jaota-
sid nad oma sõjaväe mööda kõiki külasid laiali, neid rüüstates ning
põlema pannes. Kui mõned meie omade seast, nimelt Albert oma
rüütlitega ning ordumeister Folkvin oma orduvendadega, nende
tulekahjusid ning suitsusambaid nägid, panid nad oma varustuse
selga ning tungisid Järvamaale vaenlasile vastu. Ja kui nad leidsid,
et kõik külad olid põlema süüdatud ning paljaks rüüstatud, tõttasid
nad neile saarlasile seda suurema rutuga järele ja said teel mõnede
järvalastega kokku, kes põgenedes olid vaenlaste eest ära pääsenud.
Ja igaüks neist jutustas ühe ning sama sõnumi ning ütles: „Saarla-

sed on meie maad üpris raske nuhtlusega rabanud, ja üksnes mina pääsesin põgenema, teile sellest teatust tooma.” Kui me nõnda siis Kristuse nime vaenlasist olime kuulnud, tõttasime me nende poole, ja pääle üheksandat tundi me tabasime neist neli meest kinni, kes üht küla süütamas olid. Me tapsime need, võtsime nende hobused ära, ruttasime teistele järele koos lätlastega, kes kergema sõjavarustuse tõttu olid väledamad taga ajama, edasi ühe küla poole, mida Käredaks hüütakse ja kus oli nende „maja” ning koosoleku paik. Kui me
1220 selle küla alla jõudsime, nägime me kogu nende suurt hulka korraga meile vastu, lagedale väljale võitlema tulemas. Valju häälega kisades ning kilpe täristades sammusid nad meile lähemale, ja need, kes olid külla maha jäänud, järgnesid nende omade meeste kannul. Ja kui nad meie omade pisukest hulka nägid, tulid nad joostes, pildudes oma odasid meie pääle. Karjusid ka lätlased ning meie seltsis olijate seast needsinased, kes esimeste hulgas olid kohale jõudnud ning keda veel oli väga vähe, ja jooksid nõndasamuti oma odasid pildudes nende juurde. Aga lume külmamise tõttu oli meie tee ahtukene, ja me kõik astusime pärastikku. Ja seepärast ei olnud kaugel seljataga järgnevad sakslased veel teps mitte pärale jõudnud ja meile, esimesile nende seast, oli nende hiljaksjäämine raskuseks. Kindlasti Jumala pääle lootes me siis ometi seadsime lätlased lahingukorras vasakule tiivale, aga sakslased, kes ükshaaval mööda teed liikusid, asusid paremale käele. Ja me saime üpris väga rõõmsaks, kui me nägime orduvendade lippu liginevat ja ühtlasi ka hertsogit oma suure lipuga selle järel tulemas. Aga kui hertsog meie väikest ja nende suurt hulka silmas, pajatas ta: „Ons needsinased siis tõesti Kristuse vaenlased?” Ja keegi[284] kostis: „Need nad on.” Ja piiskop ütles: „Astugem siis nüüd neile vastu!” Ja sedamaid tõttasid nad orduvendade kui ka teiste sakslastega ning lätlastega üheskoos neile kallale, sööstsid rünnates nende vahelt läbi, tapsid neid paremat ning vasakut kätt, ja neid langes igast küljest otsekui heina, mis niitja palge ees maa pääle langeb. Ja nad lõid neid kuni külani tagasi, põgenemisel jälitasid nad neid mööda küla kujasid ning kodasid. Ja nad vedasid neid kodadest välja ning surma-

sid, ja neid, kes üles kodade katustele ronisid või ennast puuvirnadel kaitsesid, kiskusid nad maha ja riisusid neilt kõigilt mõõgateraga elu ega võtnud kellegi pääle armu heita. Aga saarlaste poolt vangi võetud järvamaalaste naised hüppasid välja, ka nemad tagusid malkadega saarlasi, keda juba ennegi oli pekstud, ning hüüdsid: „Peksku sind sakslaste Jumal!" Ja sakslased ajasid nad jälitusel külast välja põllulagendikule, tappes neid mööda välju kuni nende hiiemetsani jõudes, ja isegi oma enese püha metsa rüvetasid nad omade rohkete põgenemisel langenute verega. 1220

Lätlased aga tulid ringi ümber küla järele, said teel mõnikate saarlastega kokku, ajasid neid otsekui tuulates sinna ja tänna ning tapsid nad maha, aga nende hobused ning nende röövsaagi riisusid nad nende käest ära ning tulid siis lahinguväljale tagasi. Nad võtsid hobused, rõivad ning muu rohke saagikraami enestele, aga saarlaste võetud vangid, naised ning lapsed, andsid nad järvalasile tagasi. Aga hobused ning kogu röövsaagi jaotasid sakslased lätlastega omavahel ühetasa, kiites Jumalat, kes oli väheste käte läbi nii kuulsusrikka võidu paganate üle toime saatnud. Oli ju võitlusväljal langenuid umbes viissada, ja hulk muid tapetuid oli põldudel, teedel ning mujal. Aga meie omasid[285] langes kaks meest ning lätlaste seast kaks, nimelt üks Russini vend ning üks Drunvaldi vend Astijärvelt, üks noor krahv piiskopi teenerkonnast ning üks hertsogi rüütel. Olgu õnnistatud nende mälestus, ja puhaku nende hinged Kristuses! Aga liivlased, kes olid teist teed, vasakule välja läinud, ning eestlased, kes olid paremale poole pöiganud, ei saanud saagijaotusest osa, sest nad polnud ka lahingusse tulnud. Aga need sööstsid oma otsest teed läbi öö Harjumaa kallale, ja kui hommik sai, jaotasid nad oma sõjaväe mööda kõiki külasid laiali, lõid mehed maha, viisid naised vangivõetult minema ning ajasid suure saagi kokku. Sakslased järgnesid neile lätlaste seltsis teisel päeval, tegid sedasama kurja ning määrasid eneste kogunemispaigaks Loone küla, mis on keset maad. Aga liivlased määrasid oma peatus-„maja" kuhugi mujale, ja sakalased asusid Revala lähedusesse paigale. Need astu-

sid vanemate käsust üle ning rüüstasid ka Revala maakonda, mis juba oli taanlaste jumalasõna omaks võtnud[286]. Aga ka varbolased läkitasid meie juurde käskjalgu, paludes kõike, mis rahuks tarvis, ja et me nende maa piiridest lahkuksime. Ja ordumeister Folkvin pajatas neile ning ütles vastu: „Kui te olete nõus meiega koos ühtainsat Jumalat austades teenima, ennast püha ristimise lättest kasta laskma ning oma poegi meile pantvangideks andma, siis me teeme teiega põlise rahu." Need kostusesõnad olid varbolasile meelepä-
1220 rast, ja nad andsid pantvange.

10. Ka läkitasid meie omad oma saadikuid pääpiiskopi, kõrgeaulise dominuse Andrease ning taanlaste teiste piiskoppide ning kuningameeste juurde, kes Revala linnuses viibisid. Needsinased läkitasid otsekohe kuningamehi meie juurde, kes tänasid Jumalat kui ka meid niihästi Saaremaa kui ka Harjumaa paganatega sõdimise eest ning pääle selle lisasid veel juurde, et kogu Eestimaa olevat Taanimaa kuninga all, sest Liivimaa piiskopid olevat selle temale üle andnud. Ja seepärast palusid nad, et Varbola pantvangid neile välja antaks. Aga ordumeister Folkvin tõi kindlasti ette, et ta Eestimaa Taanimaa kuningale kinkimisest teps mitte midagi ei tea, ja ta teatas Saksimaa hertsogi[287] ning kõikide juuresolekul, kes koos nendega sinna olid kokku tulnud, et kogu Eestimaa on Püha Neitsi lipu all riiglaste poolt ristiusu ikke alla heidetud, välja arvatud ainuüksnes Revala maakond ning Saaremaa. Ja ta pajatas: „Seesinase Harju maakonna pantvangid me anname küll nende isadele tagasi, soovides seekaudu häämeelega Taanimaa kuningale austust avaldada, aga ometi sel tingimusel, et Riia meeste õigustest seeläbi midagi maha ei kärbitaks." Siis me jätsime seesinase maakonna pantvangid sinna paika ning pöörsime oma saagiga Liivimaale tagasi. Liivlaste saak oli aga üpris suur, sest nad olid harjulaste maa-alused pelgukoopad[288] sisse piiranud, milledesse viimaseil ikka kombeks oli varjule kokku joosta, ja nad olid, tehes suitsu ning tule peidukoobaste suule ning ööd kui päeva suitsutades, sääl kõik ära lämmatanud, niihästi mehed kui ka naised. Ja nad olid ühed, kui need juba hinge vaakusid, teised

poolelusalt, kolmandad surnult koopaist välja lohistanud ning nad tapnud või teised neist ära vangi viinud, aga kogu nende vara, raha, rõivad ning rohke muu saagi viisid nad enestega minema. Mõlemast soost lämbunuid oli aga kõikide koobaste pääle kokku ligilähit tuhat hinge. Ja pärast seda naasid liivlased sakslaste seltsis koju, kiites Jumalat selle eest, et tema ka kõrgid harjulaste südamed ristiusu vastu alandlikuks oli teinud.

11. Kui selsamal aastal kõrgeauline Eestimaa piiskop Teoderich
Revala jumalakartmatute mõõkadega läbi pistetult suri ja, nagu me 1220
loodame, märtrite seltsi ära rändas[289], määras Liivimaa kirikupää Albert tema asemele ametisse oma enese venna Hermani, Breemeni lähedase Püha Pauluse kloostri mitte vähem kõrgeaulise abti. Ja läkitades Kuramaa ning Samlandi kaudu[290] saadikuid Saksamaale, tegi ta selle sündmuse Hermanile teatavaks. Siis astus seesinane Magdeburgi pääpiiskopi ette, kes tema Eestimaa piiskopiks pühitses. Olles sellest kuulda saanud, tõkestas aga Taanimaa kuningas temale mõneks aastaks tee Eestimaale. Seepärast tegi seesinane piiskop käigu kuninga juurde ja tõotas piiskopiameti selle käest vastu võtta ning ustavasti tema all olla[291].

XXIV

1. *Piiskopi aasta kakskümmendkaks juba jõudis kätte,*
rahus sai pisut hingata nüüd juba liivlaste maa.

Hoolitsedes jutlustajate Eestimaale saatmise eest, läkitas seesinane piiskop, kes ikka kõigi kirikute eest muret kandis, preestrid Alebrandi ning Ludvigi Sakalasse. Kui need väga paljusid Järvamaalt ning teistest maakondadest olid ristinud, pöörsid nad taas Liivimaale tagasi. Piiskop läkitas ka saadikuid Venemaale ja pidas rahunõudlike sõnadega läbirääkimisi novgorodlastega[292], aga ei viivitanud selle vahe sees jälle teiste preestrite Eestimaale saatmisega.

Nende seas oli kõige esimene Peetrus Kaikivald Soomemaalt, ja oli Henrik, lätlaste preester Ümerajõelt. Need läksid üheskoos Eestimaale, nad liikusid juba varem ristitud Ugaunia kaudu seni kui nad amak jõeni, mida Emajõeks hüütakse, Tarbatu lähidele jõudsid. Nad alustasid ristiusu õpetuse seemnete külvamist jõe äärest ning kastsid ümberkaudseid külasid pühast uuestisündimise lättest. Kui nad olid Lohkvas ja ühtlasi ka teistes külades püha ristimise talitusi korraldanud, liikusid nad edasi Saadjärvele, kus nad rahva kokku kutsusid
1220 ning umbkaudu kolmsada hinge ristisid.

Ja pärast seda, käies mööda teisi külasid ringi, talitasid nad nõndasamuti. Ja siis tulid nad Vaigasse ning ristisid sääl kõik, tutvustades seesinase maa rahvast pühade ususaladustega. Ja viimselt kutsusid nad ka Riolas, mis oli vaigalaste kõige kaugem kants, inimesed kokku ning jagasid neile evangeeliumi õpetust. Ja pääle seda kui säälsamas ristiti viissada hinge mõlemast soost, rändasid nad Virumaale edasi.

Esimese kogukonna virulased, mida Pudivereks hüütakse, võtsid preestrid vastu, ja nad ristiti kõik neljateistkümnest külast, koos nende vanema[293] Tabelisega, kelle taanlased hiljem seepärast üles poosid, et ta oli ristimise riiglaste käest vastu võtnud ja oma poja orduvendadele pantvangiks andnud. Aga muud, teiste kogukondade virulased ei julgenud taanlaste ähvarduse tõttu riiglaste preestreid teps mitte vastu võtta, nad nimelt kutsusid taanlased kui omad naabrid eneste juurde, ja need ristisid nad. Virulased uskusid nõnda siis, et kristlasil on üks Jumal, üks usk ning üks ristimine, niihästi taanlasil kui ka sakslasil, ja arvates, et sellest ei või tekkida mingit lahkheli, võtsid nad usuvahest küsimata oma naabrite taanlaste ristimise omaks. Aga riiglased kinnitasid, et Virumaa on nende oma, sest nende mehed on tema ristiusu alla heitnud, ja läkitasid oma eespoolnimetatud preestrid sinna seda maad ristima.

2. Aga taanlased, kes himutsesid ette jõudes selle oma naabrimaa eneste võimuse alla võtta, läkitasid omad preestrid välja otsekui võõra vilja lõikusele. Need ristisid mõned külad ning läkitasid oma mehi

teistesse küladesse, kuhu nad ise nõnda äkisti ei saanud jõuda. Ja nad käskisid kõikides külades suured puuristid püstitada, saatsid sinna pühitsetud vett külainimeste käte kaudu, käskisid seega naisi ning lapsi üle riputada, püüdes sel kombel Riia preestreist ette jõuda ning sel viisil kogu selle maa Taanimaa kuninga käe alla vallutada. Seda taibates lahkusid Peetrus ning Henrik säält Järvamaale, ja kui nad sääl olid esimesis piiriäärseis külades väga paljud inimesed ristinud, kuulsid nad, et taanlaste preester Volter ka sinna olevat jõudnud. Nad läksid talle vastu ning ütlesid, et see maa on juba riiglaste võimuse all 1220
ning kinnitasid, et seesinane viinamägi siin on juba Püha Neitsi lipu all ristisõitjate usina töö ning riiglaste vaeva läbi täis istutatud.

Ja siis läksid nad koos seesinase preestriga taanlaste linnusesse ning rääkisid sedasama kõrgeaulise Lundi pääpiiskopi Andrease palge ees. Aga seesinane pääpiiskop ütles, et Eestimaa – olgu riiglaste poolt vallutatud või tänini veel üleüldes mitte alla heidetud – on Taanimaa kuninga oma, kellele Riia piiskopid on selle üle andnud[294]. Ja ta läkitas saadikuid Riiga ülesandega teatada, et nad sääl ei nopiks maharippuvaid viinamarjakobaraid ning oma preestreid mitte Eestimaa kolkaisse jutlustama ei läkitaks. Riia kõrgeauline piiskop Albert kirjutas temale vastuseks, et seesinane Eestimaa kiriku viinamägi on juba hulga aastaid enne taanlaste tuleku aega ammugi tema meeste poolt istutatud, paljude meeste verega ja sõdade rohkete kannatustega üles haritud ja et tema preestreid on nähtud mitte Eestimaa kolgastes, vaid keset Järvamaad, hoopis Virumaal ning kogunis nõnda kaugel kui taanlaste pääpiiskopi enese palge ees. Kui Taanimaa kuningas sellest teada sai, siis sai ta Riia piiskopi pääle mingisarnasel kombel ärritatud, kutsus[295] aga ometi niihästi teda kui ka orduvendi isiklikult enese jutule. Piiskop ei ilmunud küll kohale, vaid tõttas seesama asja pärast kõige kõrgema ülempreestri paavsti juurde, aga orduvennad, Võnnu Rudolf teiste seltsis, tulid kuninga juurde. Ja kuningas andis neile Sakala ning Ugaunia, mille riiglased juba ammu olid alla heitnud ning ristinud, koos naabruses asuvate maakondadega[296] otsekui nende pä-

ralt oleva kolmandiku Eestimaast, jättes kõrvale Liivimaa piiskopi ja tema hiljuti ametisse pühitsetud venna Hermani. Ja see sõnum jõudis Riiga, kus piiskop Bernard ning teised riiglased selle karmilt vastu võtsid. Ja nad tulid orduvendadega koosolekule kokku ning otsustasid sõbralikult Eestimaa kolmeks osaks jaotada, määrates piiskopeile, otsekui tänini oli olnud nõnda ka edaspidiseks, nende osad ning jättes orduvendadele nende kolmandiku. Taanlased läkitasid, kui nad olid kogu Revala maakonna ristinud, oma preestreid
1220 ka harjulaste juurde. Pärast seda kui need olid ristitud, õhutasid taanlased neid sõjaväega järvalaste pääle minema, et need hirmust rabatult riiglaste võimuse alt ära taganeksid ning nende, taanlaste, valitsusvõimu ning ristimise omaks võtaksid. Harjulased käisid ka sel suvel üheksa korda oma sõjavägedega järvalaste maal, rüüstates neid ning tappes ja väga paljusid neist ära vangi viies– nõnda et nad muude seas isegi taanlaste preestrit ennast haavasid –, kuni viimaks suurem osa neist enesele taanlaste valitsusvõimuse ning ristimise omaks valis. Selsamal kombel võtsid virulased, keda kõige esmalt riiglased olid vallutanud, taanlaste ähvardusest kohkudes nende jumalasõna ning valitsuse vastu. Siis pühitses taanlaste pääpiiskop Virumaa ning Järvamaa jaoks uue piiskopi[297] ametisse, andes harjulaste kogukonnad Revala piiskopi alla.

3. Vahepääl tuli Rootsimaa kuningas Johannes[298], olles kogunud suure sõjaväe, koos oma hertsogi ning oma piiskoppidega Rotaaliasse, himutsedes mõned Eestimaa osad ning valitsusvõimu sääl enese kätte saada. Ja ta võttis Lihula linnuses aset, mille pääle dominus paavst oli Liivimaa piiskopi venna piiskop Hermani kinnitanud[299], sest et riiglased olid kunagi seesinase maakonna vallutanud ning seda usu algmetega tutvustanud. Ja rootslased käisid mööda seda maakonda ringi, jumalasõna kuulutades, rahvast ristides ning kirikuid ehitades. Nad tulid ka taanlaste juurde Revalasse ning pidasid nendega läbirääkimisi. Ka riiglased läkitasid nende juurde oma saadikuid, kes ütlesid, et nemad, riiglased, on needsinased kogukonnad ristiusu ikke alla heitnud, ja manitsesid ka rootslasi, et

nad ära-andlike eestlaste petlikke sõnu mitte ülearu ei usaldaks ega
ettevaatlikkust eneste ümber ei lõdvendaks. Aga seesinane kuningas
pani omad mehed linnusesse, nimelt Lihula omasse, ja pööris ise
hertsog Karli ning piiskopi seltsis Rootsimaale tagasi. Ja et neil olid
naabreiks ühel pool Liivimaa ning teisel pool taanlased, siis võtsid
nad nende vahel asetsedes paganate pärast vähem hirmu tunda. Ja
sündis siis ühel päeval, parajasti kui koitma hakkas, et saarlased
merelt suure sõjaväega kohale ilmusid, needsinased rootslased sisse
piirasid, nendega võitlesid ning linnuse põlema panid. Ja siis tun- 1220
gisid rootslased nende vastu linnusest välja ning võitlesid nendega,
aga nad ei jõudnud nii suurele hulgale vastu panna. Ja rootslased
langesid nende käe läbi tapetult, linnus vallutati, hertsog langes ja
piiskop surmati[300] tule ning mõõgaga ning rändas, nõnda kui meie
usume, märtrite osadusse. Aga pärast tulid taanlased, korjasid nen-
de surnukehad kokku ning matsid need leinates maha. Selsamal
kombel leinasid neid ka riiglased, kui nad nende tapmisest kuul-
da said, mitu päeva kaebades taga. Aga tapetuid oli ligi viissada
meest, neid rootslasi pääses üksnes väheseid põgenemise teel ära,
ja needsinased jõudsid taanlaste linnusesse. Teised kõik langesid
mõõgatera läbi. Olgu nende mälestus õnnistatud, ja puhaku nende
hinged Kristuses!
4. Aga Liivimaa piiskop reisis üle mere ning läks Lüübekisse.
Kui ta Taanimaa kuninga salasepitsusist oli kuulnud, lahkus ta
oma ustavate sõprade abil salaja sellest linnast ning jõudis rutates
Rooma õukonda kõige kõrgema ülempreestri paavsti juurde, kes
halastusega ning isalikult tema palved ära kuulas. Aga Taanimaa
kuningas läkitas oma saadikuid tema vastu välja, kes Liivimaa ki-
riku mitte sugugi tühist asja Rooma õukonnas kahjulikult segasid
ning tema enese tühisemale asjale kasu tõid. Ja Liivimaa piiskop
reisis ära keiser Friedrichi juurde, kes siis alles hiljuti oli kuningrii-
gi valitsejaks ülendatud[301], paludes selle käest nõu ning abi niihästi
Taanimaa kuninga kui ka venelaste ning teiste, paganate tülika vae-
nulikkuse vastu, sest Liivimaa koos kõikide allaheidetud maakon-

dadega oli ikka Saksa riigi poole hoidnud[302]. Aga et keiser oli mitmesuguste ning tähtsate riiklikkude ülesannetega koormatud, sai ta Liivimaa piiskopile üksnes pisut lohutust pakkuda, sest et ta oli tõotanud püha Jeruusalemma maad külastada ja, selle eest muret kandes, piiskopile abi andmise kõrvale jättis. Ometi manitses ning õpetas ta piiskoppi rahunõudlikult ning sõbralikult läbi rääkima nii taanlaste kui ka venelastega, seni kui hiljem uuele istandikule kindel hoone pääle on ehitatud. Ja kui nüüd piiskop ep olnud ei
1220 paavstilt ega keisrilt mingisugust lohutust saanud, naasis ta Saksamaale. Ja sääl sai talle tublide meeste nõuande pääle selgeks, et parem on Taanimaa kuninga poole pöörda kui Liivimaa kirikut hädaohtu saata. Sest Taanimaa kuningas keelis[303] lüübeklasi ristisõitjaile laevu Liivimaale sõiduks kasutada andmast, niikaua kui ta ep ole piiskoppi enesega üksmeelseks pehmendanud. Seepärast reisis siis viimselt seesinane kõrgeauline kirikupää oma venna piiskop Hermani saatel eespool nimetatud Taanimaa kuninga jutule ning andis niihästi Liivimaa kui ka Eestimaa selle võimuse alla, ometi sel tingimusel, et tema kloostrite prelaadid ning ka tema läänimehed kui ka kõik riiglased koos liivlaste ning lätlastega selleks kokkuleppeks oma nõusoleku annavad. Aga selsamal ajal suri[304] kuningaemand, nimelt Taanimaa kuninga abikaasa, nurgavoodis. Ja keegi[305] ütles, et nooruke kirik, mis siis parajasti oli kuninga võimuse alla antud ja mis igapäev pidi vaimulikku järelpõlve sünnitama, kahtlemata saab tema võimuse all olemise ajal hädaohtu sattuma. Ja ta pajatas tõtt, nagu allpool avalikuks saab[306].

5. Vahepääl[307], kui teised maade valitsemise pärast riidlesid, asus Ümera lätlaste preester jälle Eestimaa teekonnale. Ta võttis enesega kaasa teise, alles parajasti ametisse pühitsetud preestri Teoderichi, ja nad liikusid läbi Sakala ning jõudsid Palajõe äärde. Ja alustades selle jõe juurest kastsid nad püha ristimise allikast ära naabermaakonna, mida Nurmekunnaks hüütakse. Üksikuis külades pikemalt viibides ning rahvast kokku kutsudes, jutlustasid nad neile evangeeliumi õpetust. Ja nad rändasid seitse päeva ringi ning

ristisid päevas kolmsada või nelisada hinge mõlemast soost. Pä-
rast seda lahkusid nad Järvamaale, kus nad jõudsid kõige viimsesse
kogukonda vastu Virumaad, mida Lõpekunnaks hüütakse ja mis
siis veel ep olnud ristitud, ja toimetasid üksikuis suuremais külades
püha ristimise talitust, kuni nad jõudsid ühte külasse, mida Keiti-
seks hüütakse, kus nad sedasama tegid. Sinna ehitasid taanlased
pärastpoole kiriku, nõnda kui nad ka mitmes teises külas tegid, mis
meie olime ära ristinud. Kui meie preestrid viimselt ühte külasse
jõudsid, mida Reinevereks hüütakse, läkitasid nad käskjalgu rah- 1220
vast teistest küladest sinna kokku kutsuma. Ja üks külamees, kes
oli nende vanem, pajatas ning ütles: „Meie kõik oleme juba risti-
tud." Ja kui preestrid nende käest pärisid, kelle ristimisega nad on
ristitud, kostis tema: „Kui me siis Jalgsema külas olime, kui sääl
parajasti taanlaste preester oma ristimise sakramente välja jagas,
ristis ta mõnikad mehed meie omade seast ning andis meile püha
vett. Ja meie tulime oma küladesse tagasi ja me riputasime igaüks
selle veega üle ning ristisime oma pere, naised ning lapsed. Ja mis
me peaksime pääle selle veel teile tegema? Et me nõnda siis juba
kord oleme ristitud, ei saa me enam teid vastu võtta." Seda kuul-
des muigasid preestrid pisut, raputasid tolmu oma jalgadelt nende
pääle maha ning tõttasid teistesse küladesse. Ja Virumaa rajamail
ristisid nad kolm küla sääl, kus oli mägi ja see üpris ilus mets[308],
milles kohaliku rahva jutustuse järele olevat sündinud saarlaste ju-
mal, keda Tarapitaks hüütakse, ja kust paigast see olevat Saaremaale
lennanud. Ja seesinane teine preester[309] käis ringi ning raius maha
kujud ning nende jumalakujutused, mis sääl olid valmistatud, aga
rahvas imetles, et seejuures verd ei voolanud, ja nad uskusid veel
enam preestrite õpetust. Kui nõnda siis ristimine oli seitsme päe-
vaga selles maakonnas täide saadetud, pöörsid preestrid tagasi teise
maakonda, mida Mõhuks hüütakse, ja ka sääl viibisid nad selsamal
kombel ühe nädala, käisid mööda külasid ringi ning ristisid kõikjal
iga päev umbes kolmsada kuni viissada hinge mõlemast soost, seni
kui nad ka selles maanurgas olid ristimise lõpule viinud ja pagan-

likud ebausukombed kaotanud. Ja sellest maakonnast liikusid nad edasi ning läksid Vaigasse, oma teel leidsid nad rohkesti külasid, mida teised preestrid veel mitte ep olnud külastanud, ja ristisid sääl kõik mehed, naised ning lapsed. Minnes Võrtsjärve[310] kaudu ringi, tulid nad Vaigasse, ja et Vaiga oli juba varem ristitud, liikusid nad sinna maakonda tagasi, mida Jõgentaganaks hüütakse, külastasid sääl üksikuid külasid, mis varem olid veel ristimata jäänud, nimelt Igavere, Vetpoole, Vasula ning mitmeid muid, ja ristisid kõik me-
1220 hed, naised ning nende lapsed. Ja olles sääl ühe nädala mööda saatnud ning neis maanurkades püha ristimise talitused lõpule viinud, pöörsid nad rõõmuga Emajõe äärde tagasi. Ja kui nad olid mõlemal pool jõge oma vaga töö ning kristliku õpetuse kuulutuse ristimatute juures niisamuti läbi viinud, naasid nad viimselt Otepääle, ja säält pöörsid nad Liivimaale tagasi, usaldades oma istutatud ning pühast lättest kastetud viinamäe Jumala hoole alla, kes sellele edaspidi kasvamist pidi andma.

6. Aga pisut hiljem läks seesinane preester Teoderich uuesti Järvamaale ning Virumaale oma ristitute juurde ning elas sääl nende juures. Kui taanlased sellest kuulda said, võtsid nad tema tükkis tema teenriga kinni, nad anastasid neilt hobused ning kõik, mis neil oli, ja saatsid nad paljaksriisutult Liivimaale tagasi. Riia piiskopi vennad läkitasid ka preester Saalomoni pärast rootslaste hukkasaamist[311] Rotaaliasse. Rahvas sääl võttis tema sõbralikult vastu ning nad tõotasid ikka meelelis Riia kirikut teenida ega ealeski teps mitte ei taanlaste valitsust ega nende ristimist vastu võtta. Ja nad kogusid kõigist oma maanurkadest, nagu nendel ka varemini ikka oli kombeks olnud[312], lõivu ning saatsid selle seesinase preestri käe läbi riiglasile. Aga taanlased tulid, võtsid tema käest kõik ära ning läkitasid tema paljaksriisutult Liivimaale tagasi.

Ka läks noor orduvendade preester Hartvig Ugauniasse ning elas sääl oma vendade seltsis, ristides kõik, keda ta veel leidis ristimata olevat. Selsamal kombel läks ka veel lätlaste preester[309] Ugauniasse ning jõudis Valgatabalvesse Pihkva pool, ja ta toimetas neile kõigis

neissinaseis kõige kaugemais külakestes ristimise sakramendi talitu-
si, valgustas neid ristiusu õpetuses ning naasis Liivimaale pääle seda,
kui oli ristimise toime saatnud. Samal ajal viidi ristimine lõpule üle
kogu Eestimaa ja kõigis Eestimaa nurkades ning kogukondades ris-
titi palju rahvast, ja nimelt nõnda, et mõned preestrid ristisid tuhat
hinge ning veel enam, mõned viis tuhat, mõned neist ristisid koguni
kümme tuhat tuhandete eestlaste seast ja veel enam. Ja kirik tundis
rõõmu rahu vaikusest, ja kogu rahvas tänas üheskoos Issandat, kes
viimselt pärast üpris rohkeid sõdu oli paganate südamed ebajuma- 1220
late-kummardusest nende Jumala teenimise teele pöörnud, kes on
kiidetud igavesest ajast igavesti.

7. Selsamal ajal vallutasid ka Jeruusalemma maa kristlased Egip-
tuse linna Damiata[313] ning elasid sääl, ja Jehoova kirikul oli võite
ning triumfe üle kogu maailmapiiri, meie juures tõesti küll mitte
kaua aega. Sest kohe järgmisel aastal pärast ülestõusmispühi[314] tulid
saarlased suure sõjaväehulgaga ning piirasid Revalas taanlased sis-
se, võitlesid nendega neliteistkümmend päeva ning süütasid hulga
kahjutulesid, lootes neid sel kombel ära võita. Ja taanlased tegid väl-
jamurde linnusest, aga igakord, kui nad nendega lahingut lõid, ajasid
piirajad nad linnusesse tagasi. Aga kui siis saarlased äkisti nelja mere
poolt tulevat koget silmasid, haaras neid hirm, et Taanimaa kunin-
gas võiks oma sõjaväega tulla. Ja jättes taanlaste linnuse sinna paika,
läksid nad oma laevade juurde ning pöörsid Saaremaale tagasi. Ja
taanlased läkitasid otsekohe oma mehi välja, ja nad lasksid Revala
ning Harju maakonna kui ka Virumaa vanemad kinni võtta ning
poosid üles kõik need, kes iganes olid saarlaste seltsis nende kantsi
piiramas olnud või olid viimaste kurjadest sepitsustest osa võtnud. Ja
muudele panid nad kaks või kolm korda suurema lõivu pääle kui neil
varem oli kombeks olnud maksta, ja nad nõudsid neilt sisse rohked
ning rängad hääkstegemistrahvid. Seepärast hakkasid nüüd eestla-
sed taanlaste vastu suuremat viha kandma ja haudusid ikka nende
vastu salakavalaid ning kurjanõulisi sepitsusi, mil kombel nad saak-
sid taanlased oma maa piiridest välja ajada.

XXV

1. *Kakskümmendkolmas piiskopi ametiaasta ju jõudis, liivlaste maa sai piskudeks päevadeks rahu.*

Kui nüüd siis Dasseli krahv Adolf Saksamaale tagasi sõitis, siis pööris nimetatud kõrgeauline Riia kirikupää koos mõnede, tõsi küll väheste teiste ristisõitjatega, kellede seas oli Bodo Homburgist,
1221 kõrgestisündinud mees, ning teisi rüütleid ning vaimulikke, koju tagasi. Ja seesinase piiskopi tagasituleku ajal said riiglased teada, et mitte üksnes Eestimaa, vaid ka Liivimaa oli Taanimaa kuninga võimuse alla üle antud. Ja nad kõik jahmatasid üpris väga ja rääkisid kõik üheskoos ühest suust sellele vastu, niihästi kloostrite prelaadid kui ka kiriku läänimehed, kodanikud ning kaupmehed, liivlased ning lätlased[315], ja nad kinnitasid, et nad on tänini paganate vastu Jumala lahinguid löönud meie Jeesuse Kristuse ning tema armastatud ema ega teps mitte Taanimaa kuninga auks ja et nad sooviksid pigemini sellelt maalt lahkuda kui nimetatud kuningat usinasti orjata. Ja see sõnum jõudis kõrgeaulise Lundi pääpiiskopi kõrvu, kel Revala kantsi piiramise aegu ep olnud paganate tagakiusamisest mitte vähe katsumisi olnud ning kes teadis, et tal riiglaste abi üpris väga tarvis läheb, ja see läkitas saadikuid Riia piiskopi juurde tõotusega, Liivimaale tema endise vabaduse tagasi anda. Ja seesinane Riia piiskop reisis oma ordumeistri ning oma läänimeeste seltsis Revalasse seesama Lundi pääpiiskopi juurde, ja nad said selle käest lohutust ning ande, ja seesinane tõotas neile, et ta kõige oma usinusega püüab Liivimaale tema vabadused uuesti jalule seada, küll üksnes sel kombel, et sakslased ning taanlased võiksid üheskoos rõõmu näha ühisest rahust ning ühisest võitlusest paganate ning venelaste vastu. Sakalas ning Ugaunias aga andsid nad kõik kuninglikud kui ka ilmalikud õigused orduvendadele ja vaimulikud õigused usaldasid nad Liivimaa piiskopile[316]. Siis pöörsid nad rõõmuga Liivimaale tagasi.

2. Pärast nende tagasi jõudmist tuli Riiga Taanimaa kuninga saadik, keegi rüütel Gottschalk, kelle kuningas oli meie linna foogtivõimu kuninga kätte üle võtma läkitanud. Aga temale seisid kõik kogu Liivimaal, niihästi liivlased, lätlased kui ka sakslased, nii kindlasti vastu, et ka kaupmehed järsult ära ütlesd tema laevale lootsi andmast niihästi Ojamaalt Liivimaale tulekuks kui ka Liivimaalt Ojamaale tagasi reisimiseks. Ja hämmelduses lahkus ta Liivimaalt ning jõudis suurele, lahtisele merele, kus ebasoodus tuul tema teelt kõrvale paiskas, sest ta purjetas ilma lootsita. Ja et ta küllap Liivimaale oli tulnud 1221
vastu selle tahtmist, kes tuuli käsib, siis seepärast ei tõusnud tuuled tema vastu mitte ärateenimata, ja temale ei säranud õigluse päevlik, sest ta oli haavanud tema ema Maarjat, keda meretäheks[317] hüütakse, mispärast ka see talle kindlat teed kätte ei näidanud. Sel kombel aeti seesinane rüütel Liivimaalt minema, ja ta naasis Taanimaale ning astus pärast tagasi kuninglikust foogtiametist Püha Neitsi Maarja maal. Nõndap, nõndap valvab meretäht ikka oma Liivimaa üle, nõndap kaitseb maailma valitsejanna ning kõikide maade käskijanna ikka enese pärisoma maad, nõndap valitseb taeva kuninganna maapäälsete kuningate üle. Kas ta siis ei valitse, kui ta nii paljusid Liivimaa vastu võitlevaid kuningaid on karistanud? Eps ta karistanud, kui ta Polotski suurvürsti Vladimiri, siis kui see sõjaväega oli teel Liivimaale, äkilise surmaga rabas[318] ? Eps ta olnud sedamaid kuningriiki ära võtnud seesinase Novgorodi suurvürsti käest[319], kes kõige esmalt Liivimaad laastas[320], nõnda et see omade kodanike poolt häbiga maalt välja aeti, või eps ta ei lasknud tatarlasil maha tappa[321] seda teist Novgorodi vürsti, kes teist korda Liivimaal saagitses[322]? Kas ta veel küllalt tule ning mõõgaga ei alandanud[323] Gertsike vürsti Vsevolodi, kes oli riiglasi riisunud? Eps saanud julma surma läbi Tarbatus hukka, nõnda kui allpool saab jutustatud[324], vürst Vjatško, kes kunagi Kukenoisis piiskopi mehi oli mõrvanud[325]? Ka rootslased – kui ma tohin meelde tuletada –, kes Püha Neitsi lipuga alla heidetud Rotaalia kogukondadesse sisse tungisid, eps mitte ka need ei langenud saarlaste käe läbi[326]? Eps ta ei hämmeldanud[327], kui tohib ütelda, ka

Taanimaa kuningat, kes tahtis oma valitsusvõimuga Liivimaal segadust tekitada, väheste käte varal toime pandud kauase imetabase vangistusega? Eps ta mitte surmanud[328] Svelgatet kui ka suurt hulka teisi leedulaste vürste ning vanemaid oma teenrite liivlaste käte läbi? Eps mitte Ako, kunagine ära-andlike Holmi liivlaste vürst, langenud[329] koos üpris paljude kaaslastega riiglaste käe läbi tapetult? Eps mitte langenud[330] lätlaste vanem Russin Dabreli linnuses? Eps mitte langenud või surnud katku ajal[331] kõik Toreida vanemad, keda ära-
1221 andjaiks peeti? Eps ka langenud Toreida all[332] riiglaste käe läbi kõik Saaremaa kui ka Rotaalia kogukondade vanemad? Eps mitte saanud sakslaste käe läbi surma[333] Lembitu, Viitamas ja teised ära-andlikud Sakala vanemad, ja kas ep ole hukka saanud kõik, kes sääl siis ellu jäid ning hiljem oma ebatruuduses paadusid? Ennäe kuitao Jumalaema, kes on nii leebe nende enese omade vastu, kes teda Liivimaal ustavasti teenivad, neid omi ikka nende kõikide vaenlaste vastu kaitseb, aga kui karm ta on nende vastu, kes püüavad tema maale sisse tungida või sel maal tema poja usule või aule takistusi teha. Ennäe kui mitut ning kui suurt kuningat ta on kibedasti karistanud. Ennäe kui palju ära-andjate ning paganate vürste ning vanemaid ta on maa päält ära pühkinud, kui mitu korda ta on omadele usklikele vaenlaste üle võidu andnud. Ta on ju tänini ikka oma lippu Liivimaal kaitsnud, olgu siis kas selle ees või selle järel käies, ning on sel võitluses vaenlaste vastu võidurõõmu tunda lasknud. Ja kes neist, olgu kuningaist või paganaist, taanlasist või mistahes rahvahõimudest, kes eales on Liivimaa vastu võidelnud, on hukatusest pääsenud? Pange tallele ja vaadake seda, te nii venelaste kui ka paganate ning taanlaste vürstid ja mistahes rahvahõimude vanemad, kartke seda nii leebet, halastavat ema, kummardage palves seda Jumalaema, tehke see nii karm oma vaenlasile kätte maksja eneste vastu leplikuks, ärge võtke edaspidi tema maad rünnata, et ta võiks teile emaks olla, tema, kes seni ikka on olnud vaenlaseks oma vaenlasile ning on neid, kes on tema oma rahvast Liivimaal rõhunud, veel enam maha rõhunud. Pange ka tähele ja vaadake teie, kes te hoiate tema maal enda käes valitsemis-

võimu ning foogtiametit, et te vaeseid liiga ei rõhu, ma mõtlen nimelt liivlasi, lätlasi ning kedatahes vastristituid, Püha Neitsi teenreid, kes tema poja Kristuse nime on koos meiega tänini teiste paganahõimude juurde edasi kandnud ja ka veel edaspidi saavad kandma. Kutsuge oma vaimusilma ette ning, sügavasti järele mõteldes, heituge nende julmast surmast[334], kes on olnud karmid oma alamate vastu. Sest Püha Neitsi ei tunne hääd meelt kõrgest lõivust, mida vastristitud harilikult maksavad, ta ei lase ennast teps mitte rahaga lepitada, mis
mitmesuguste sissenõudmiste kaudu nende käest ära võetakse, ta ep 1221
soovi mitte lasta neile rasket iket pääle panna, vaid soovib seesarnast iket, mis oleks kergem kanda ning meelepärane. Sest tema poeg on ütelnud: „Minu ike on hää ja minu koorem on kebja", seesinane poeg, kes nõuab neilt üksnes seda, et nad tema nime sisse usuksid ning ära tunneksid, et tema koos Isaga on tõeline ning ainus Jumal, ja et neil usu läbi oleks elu tema nimel, kes ta on kiidetud igavesest ajast igavesti. Aamen.

3. Samal ajal tulid ka Riia kodanikud koos kaupmeeste, liivlaste ning lätlastega Toreida juurde kokku, tehes vandenõu ning salaliidu niihästi Taanimaa kuninga kui ka kõikide oma vastaste vastu. Ja orduvennad läkitasid oma teenrid välja, ja need võtsid mõned liivlaste vanemad kinni ning heitsid need Siguldas vangitorni, mille tõttu teiste nõu tühja läks. Ja venelased saatsid Pihkvast tagasi Otepääl tehtud[335] rahuleppekirja ning järgnesid ise otsekohe suure sõjaväega. Aga selle sõjaväe juhiks oli see Novgorodi vürst, kelle tatarlased kohe järgmisel aastal tapsid[336]. Ja seesinases sõjaväes oli enam kui kaksteistkümmend tuhat venelast, kes olid Liivimaa kristlaste vastu võitlema tulnud nii Novgorodist kui ka teistest Venemaa linnadest. Ja nad tulid lätlaste maale ning olid sääl kaks nädalat paigal, oodates leedulasi ning rüüstates kõike, mis ümbruskonnas leidus. Pärast seda lähenesid nad Võnnule. Neile läksid orduvennad oma võndlastega linnuse väravate ette vastu, aga nad ei suutnud suurele väehulgale vastu panna, panid kojad ning küla põlema ja pöörsid oma linnusesse tagasi. Aga venelased jätsid linnuse sinna paika, läksid üle Koivajõe

ning tulid Toreidasse, kus nad kogu maa paljaks rüüstasid, süüdates põlema kõik külad, kirikud ning vilja, mis juba oli väljadel kokku pandud, püüdsid kinni ja tapsid inimesi ning tegid sääl maal palju kurja. Leedulased aga, tulles sama teed pidi Võnnu lähitsi, läksid venelasile järele ning, minnes üle Koiva, ühinesid nendega, ja nüüd täiendasid leedulased seda kurja, mida venelased veel puudulikult olid teinud. Ja siis läks Riiast teele ordumeister oma meestega ning rüütel Bodo mõnede ristisõitjate seltsis, aga lahkhelide pärast, mis
1221 maal valitsesid, läks muid nendega üksnes väheseid kaasa. Ja meister läks oma orduvendadega ning oma teiste kaaslastega Koiva äärde ja tõkestas venelasile jõe kalda, et need ei saaks nende poolele üle tulla. Aga mõned liivlased läksid üle jõe ning ajasid üht vangide ning röövsaagiga Koivasuult tulevat leedulaste jõuku taga, ja nad tapsid neid ligi kakskümmend meest, aga muud pääsesid põgenedes ära venelaste juurde. Ja teise, venelaste jõugu leidsid nad Kogelse külast, sellest tapsid nad nõndasamuti seitse meest, aga muud läksid põgenedes omade juurde tagasi või pääsesid ära metsadesse peitu minnes. Ja siis ütlesid venelased: „Siin pole meil hää olla, sest liivlased ning sakslased kogunevad igalt poolt meie ümber." Ja nad läksid kesköösel liikvele, hakates maalt lahkuma. Järgmiseks ööks jäid nad Ikevalda ning rüüstasid paljaks ning süütasid põlema ümberkaudse kogukonna. Kolmandal ööl tegid nad samasugust kurja ka Ümera ümbruses. Ja Ugauniasse edasi tõtates, rüüstasid nad neli päeva selsamal kombel ka seda maad, ja siis naasid nad Venemaale tagasi. Leedulased aga läksid, sest et nad sakslaste hirmul ei julgenud venelasist lahku minna, nende seltsis Pihkvasse ning jäid sinna nende juurde terveks kuuks, et siis pärast julgustundega omale maale tagasi pöörda.

4. Aga orduvennad ning teised, kes nende kaasas Ümerale olid läinud, mõtlesid leedulasile Väinajõe äärde vastu minna, nad pöörsid tagasi, panid nende vastu salaluure välja ning ootasid leedulasi koos piiskopi sõjasulastega Kukenoisist kolm nädalat, aga orduvennad tülpisid ära ning naasid Riiga. Kukenoisi rüütel Teoderich aga liikus teiste rüütlite, piiskopi sõjasulaste ning väheste lätlaste seltsis teed

mööda Pihkva poole. Nad otsisid leedulasi seitse päeva taga. Viimselt leidsidki nad nende jäljed ning tõttasid neile sedamaid pääle. Aga et neid oli ainult viisteistkümmend sakslast, ja ehk küll lätlasi oli rohkem, siis kokku neid oli ometi üksnes kaheksakümmendüheksa, paganaid aga oli kuussada meest. Viimaste rohket hulka küll kartes, aga kogu oma lootuse Jumala pääle pannes, tungisid nad neile vaprasti kallale. Nähes neid enestele pääle tulevat, seadsid ka leedulased vastaspoolel oma sõjaväe lahingukorda ning seadsid kakssada oma
kõige paremat ratsanikku teistest lahku üles, et need põgenevaid 1221
sakslasi taga ajama hakkaksid. Kõik muud leedulased tulid suure jõuguga sakslastele vastu. Ja sakslased ei suutnud oma meeste vähesuse tõttu nendega võidelda, aga nende eest võitles seesinane, kes kunagi oli seda sündida lasknud, et üks mees ajas tuhandet taga ja kaks lõid kümme tuhat põgenema. Kindlasti tema pääle lootes, liginesid sakslased neile kõrgele tõstetud lipuga. Ja kui lahing oli alustatud, langes esmalt mõnikaid nii ühel kui teisel poolel, ja et tee oli metsa läheduse tõttu kitsas, jõudsid lahingusse esmalt sakslased, kõik lätlased aga järgnesid neile, karjudes saksa keeli, nagu neid oli õpetatud: „Võtke nad kinni, kiskuge neid, tapke neid!" Leedulased kohkusid väga sellest karjumisest ära, sest nad mõtlesid, et veel suur hulk sakslasi tagajärel tuleb, ja nad pistsid põgenema. Ja langes ka nende kõige vapram mees ning teisi ligi sadakond, muud aga heitsid relvad maha ning jooksid mööda metsi laiali. Ja sakslased kogusid kokku kõik nende saagi ning põletasid tules ära selle, mida nad kaasas ära kanda ei suutnud, aga nende hobuseid püüdsid nad kinni ligi nelisada ning viisid need enestega kaasa, ise kõik üheskoos kiites seda, kes nende eest oli sõdinud. Sakslasi aga sai sääl surma kolm, puhaku nende hinged rahus koos Kristusega! Aamen. Need leedulased, kes metsi mööda ära pääsesid, embkumb kas uppusid – sest see sündis talvisel ajal – Väinajõest üleminekuraskuste tõttu jões või poosid ennast[337] ise metsades üles, et mitte omale maale tagasi minna. Sest nad olid Püha Neitsi maad riisunud, kelle poeg nüüd kätte maksis. Olgu temale kiitus igavesest ajast igavesti!

5. Ka reisisid Riia kaupmehed oma kaupadega Rotaaliasse, aga taanlased tulid ning võtsid need kinni, pajatades, et see maa olevat nende kuninga oma, ja nad köitsid need kinni ning viisid enestega kaasa Revalasse. Ja Riia piiskop ning ordumeister läkitasid saadikuid palvega, et nad kaupmehed lahti laseksid. Nemad aga ep olnud sellega nõus. Siis teatati taanlasile, et riiglased lähevad sõjaväega Revalasse, ja siis nad saatsid kaupmehed otsekohe tagasi. Ja riiglased ei läinudki siis Eestimaale, vaid liikusid koos liivlaste ning lätlastega
1221 Ugauniasse, kus nad sakalased ning ugaunlased eneste juurde kokku kutsusid, ja nad tungisid üheskoos Venemaale oma vaenlaste vastu, kes olid Liivimaad rüüstanud. Nad läksid Pihkvast mööda ning tungisid Novgorodi kuningriiki, kus nad ümberringi kogu maa paljaks rüüstasid, kodasid ning külasid põlema panid, palju rahvast ära vangipõlve viisid ning teisi tapsid. Ja lätlased jõudsid ühe kiriku juurde, mis Novgorodi linnast kaugel ep olnud, ja riisusid säält pühapildid, kirikukellad, viirukipannid ning muud seesarnast ja pöörsid suure saagiga oma sõjaväe juurde tagasi. Pääle seda kui vaenlasile oli kätte makstud, naasis kogu sõjavägi rõõmuga, ilma et ükski neist oleks vigastada saanud, igamees oma kotta, ja venelaste laim Liivimaa kiriku vastu lõppes. Ka lätlased, sakalased ning ugaunlased tungisid ühtsoodu Venemaale, tapsid sääl palju rahvast, viisid paljusid mõlemast soost ära vangi ning said rohkesti röövsaaki. Selsamal kombel käisid ka Kukenoisi lätlased ning sakslased ühtelugu Venemaal ja tõid kaasa rohkesti saaki ning hulga vange.

Selsamal ajal elutsesid orduvennad oma kõigis niihästi Ugaunia kui ka Sakala linnustes, hoolitsedes foogtivalitsuse eest, tribuute sisse nõudes ja piiskopi osa hoides ning valvates[338]. Ja nad ehitasid ümber ning kindlustasid väga tugevasti kõik linnused, kaevasid nendesse hoiukolded ning täitsid need relvade ning ammuriistadega. Ja hirmust venelaste ees ajasid nad eestlased linnustesse kokku ning jäid nende seltsi elama.

6. Aga ugaunlased läksid sõjaväega kesktalve paiku mööda paksu, sügavat lund teele, liikusid Virumaa kaudu ning läksid üle Narvajõe,

laastasid selle naabruses olevat maad ja tõid vange ning saaki kaasa. Kui nad olid tagasi pöörnud, läksid sakalased sedasama teed, need läksid üle Narvajõe ning tungisid üht üpris kauget teed pidi sellele maale, mida Ingeriks hüütakse ning mis on Novgorodi riigi all. Nad leidsid, et seesinane maa oli rahvast täis ega ep olnud mingisugused sõjakuulujutud teda ette hoiatanud, ja nad lõid neid ingerlasi üpris raske nuhtlusega, mõrvates mehi ning hulga muud rahvast ja võttes kinni suurel hulgal mõlemast soost inimesi. Ja nad tapsid rohkesti lambaid, härgi ning karja, keda nad enestega kaasa tuua ei saanud, ning pöörsid suure saagiga koju tagasi. Ja Eesti- ning Liivimaa olid 1221 1222
siis täis vene vange, ja venelased olid kõige kurja eest, mis nad liivlasile olid teinud, juba selsamal aastal kahe- või kolmevõrra kurja vastu saanud.

XXVI

1. Piiskopi kakskümnesteine ametiaasta ju tuli, maa rahuvaikmes ikkagi veel ei hingata saanud.

Sel aastal olid tatarlased paganlike kumaanide maal, keda mõned partlasiks hüüavad ja kes leiba ei söö, vaid ennast oma veiste toore lihaga toidavad. Ja tatarlased võitlesid nendega, võitsid need ära ning lõid kõik nad mõõgateraga maha, aga allesjäänud põgenesid venelaste juurde abi paluma. Ja kogu Venemaale jõudis käsusõna, asuda võitlusse tatarlastega, ja tervelt Venemaalt läksid vürstid tatarlaste vastu välja, aga nad ei jõudnud neile vastu panna ning põgenesid nende eest ära. Langes ka Kiievi suurvürst Mstislav koos neljakümne tuhande mehega, kes tema kõrval seisid. Aga üks teine vürst, Galiitsia Mstislav, pääses põgenemise teel ära. Ja teisi vürste langes seesinases sõjas viiekümne ümber. Aga tatarlased ajasid neid kuus päeva taga ning tapsid neid enam kui sada tuhat meest – nende õiget arvu teab Jumal üksinda –, ja muud põgenesid ära. Ja Smolenski[339] ning Polots-

ki[340] vürstid ning mõned teised Venemaa vürstid läkitasid oma saadikuid Riiga, paludes sääl kõike rahusse puutuvat. Ja rahu kinnitati kõigis asjus uuesti, see rahu, mis juba ammu varem oli sõlmitud[341].

2. Ka tuli Taanimaa kuningas, pärast seda kui ta oli suure sõjaväe kogunud, krahv Alberti[342] seltsis Saaremaale ning hakkas kivilinnust ehitama. Ja taanlased läksid saarlaste vastu võitlema, aga ei suutnud seda üksinda, vaid neile tuli Albert omade meestega appi ning lõi saarlased põgenema, kusjuures nad hulga viimaseid tapsid, teised
1222 neist aga ära pagema pääsesid. Tuli ka kõrgeauline Riia piiskop koos ordumeistri ning tema orduvendadega, mõnede liivlaste ning teistega, keda Liivimaalt oli Saaremaale Taanimaa kuninga juurde läkitatud. Ja kuningas rõõmutses nende tuleku üle ning rääkis nendega sellest annetuslepingust, millega Liivimaa oli tema alla annetatud[343]. Aga riiglased ep olnud temaga nõus, vaid rääkisid temale kõik üksmeelselt vastu, niitao kui kõik Liivimaa elanikud olid neile juhtnööre andnud[344], ja palusid teda hardasti, et ta Liivimaa seesarnase tülitamise lõpetaks ning Püha Neitsi maa vabaks jätaks. Seepärast tema siis, olles aru pidanud oma nõuandjatega, andis viimselt Liivimaa ning kõik, mis Liivimaa päralt oli, täies selle vabaduses piiskopile tagasi. Aga Sakalas ning Ugaunias andis ta kuninglikud õigused orduvendade kätte, aga kõik vaimulikud õigused Riia piiskopile, juurde lisades, et neil tuleb temale põlist ustavust üles näidata ning et nad ei tohi ära ütelda temale abi andmisest ei venelaste ega paganate vastu võitlemisel[345]. Ja nad tõotasid niihästi temale enesele kui ka tema meestele ikka ustavasti abiks olla, ja siis jätsid nad seesinasesse uude kantsi kuninga palve pääle piiskopi venna Teoderichi koos mõne orduvennaga maha, ja nad ise pöörsid Liivimaale tagasi[346]. Kuningas aga naasis Taanimaale, kui ta oli linnuse müüride ehitamise rutuga lõpule viinud ning sellesse oma meestepääkonna pannud.

3. Aga saarlased koondusid kõigist küladest ning kogukondadest, piirasid seesinase linnuse ümber ning läkitasid mereäärsete läänemeestlaste juurde käskjalgu palvega, et need neile appi tuleksid. Ja mõned neist läksid Varbolasse selle paterelli elik kiviheitemasina tarvi-

tusviisi uurima, mille taanlased olid varbolastele kui oma alamaile kinkinud. Ja kui nad Saaremaale tagasi olid jõudnud, hakkasid nad paterelle ning heitemasinaid ehitama ning teisi selle pääle välja õpetama. Ja igaüks neist tegi enesele kiviheitemasina. Ja nad tulid kõik üheskoos seitsmeteistkümne paterelliga, pildusid viis päeva vahetpidamata rohke hulga suuri kive kantsi ega andnud kantsis olijaile puhkust, sest viimaseil ep olnud ei elukodasid ega muid hooneid, ruumi ega pelgupaiku selles alles poolikult valmis ehitatud linnuses, nõnda et paljud neist said vigastada. Aga langes ka hulk saarlasi, saa- 1222
des haavata ammuriistadest, seepärast ometi need ei jätnud linnuse ründamist järele. Nõnda siis pajatasid saarlased pärast hulga päevi kestnud võitlust neile, kes linnuses olid: „Et te teate, et teil ses kantsis meie vahetpidamatu rünnaku tõttu pole üleüldse mitte mingisugust pääsemist, anname meie teile nõu ning palume teid, et te teeksite meiega rahu ning lahkuksite kõik linnusest, seevõrra kui te olete terved ning vigastamata, ja annaksite meie kätte selle linnuse ning meie maa." Nemad aga, et nad pidid võitlema lageda taeva all ja et neil puudusid kojad ning kõik tarvikud, võtsid siis need rahutingimused vastu, lahkusid kantsist, viisid oma kraami ära enestega kaasa laevade pääle ning jätsid selle kantsi ning maa saarlasile. Saarlased jätsid ka enestele sinna seitse taanlast ning Riia piiskopi venna Teoderichi rahu kinnituse pantvangideks. Kõik muud pöörsid taanlaste juurde Revalasse tagasi.

4. Siis lõhkusid saarlased selle kantsi ümbertringi maha ega jätnud kivi kivi pääle. Ja nad läkitasid mööda kogu Eestimaad sõnumi laiali selle kohta, et nemad on Taanimaa kuninga kantsi vallutanud ning kristlased oma maa piiridest välja ajanud. Ja nad õhutasid kõikide maakondade eestlasi eneste päält taanlaste iket maha heitma ning Kristuse nime kogu maal kaotama, kinnitades, et taanlaste linnust Revalas on kerge vallutada. Ja nad õpetasid neid kiviheitemasinaid ning paterelle kui ka muid sõjariistu ehitama. Ja kuri tõstis pääd kogu maal.

5. Pärast seda kui nüüd siis saarlased koos harjulastega oma vandekavatsuste kõige pahemad salasepitsused taanlaste ning Kristuse

nime vastu olid valmis saanud, kogunesid nad kõik, ja ühtlasi ka mereäärsed lääne-eestlased nende seltsis, Varbola linnusesse ja tapsid sääl mõned taanlased ning nende preestrid, kes varbolaste juures elutsesid. Ja nad läkitasid käskjalgu Virumaale ettepanekuga, et rahvas sääl sedasama teeks. Aga virulased ning järvalased ei võtnud seesarnast teha, sest nad on lihtsameelsed inimesed ning teistest eestlastest alandlikumad, vaid nad juhtisid omad preestrid ühte paika kokku ning läkitasid need tervelt taanlaste linnusesse.

Sakalased aga, kes orduvendadega üheskoos Viljandi linnuses elutsesid[347] ega juba enam oma südamete salakavalaid mõtteid nendesinaste orduvendade vastu ei suutnud varjata, jooksid kõik oma mõõkade, odade ning kilpidega välja, võtsid mõned orduvennad ning nende teenrid ning saksa kaupmehed kinni ja tapsid need maha. Ja et parajasti oligi seesinane pühapäev[348], millal loetakse seda evangeeliumi: „Ja kui Jeesus tema laeva läks, vaata, siis tõusis suur lainetamine mere pääl", siis kui preester Teoderich parajasti missatalitust pidas ja teised orduvennad kirikus kohal olid, tõusis ka tõesti suur liikumine ning segadus. Sest pärast seda kui sakalased juba kõik orduvennad, sõjasulased ning teised sakslased, kes linnusest väljas olid olnud, olid maha tapnud, kogunesid nad kiriku ette salgas kokku, aga mitte palvetama, vaid verd valama, himutsedes mitte missa sakramenti, vaid rikkuda Jeesuse Kristuse rahu, sest nad tõid ju enestega kaasa Kaini vaenumeele. Nõnda siis võtsid nad kiriku uksesuu eneste alla ning ümbritsesid selle, ja, ise relvades, piirasid relvastamata orduvennad sisse. Ja et neidsinaseid hõlpsamini välja meelitada, tõotasid nad neile petliku käesirutusega rahu. Esimeseks astus nende juurde välja, neid ära-andjaid liialt usaldades, Mauritius, kes oli nende foogt olnud, ja nad sööstsid talle otsekohe kallale ning surmasid tema. Teised sakslased siis, hirmul olles selle pärast, mis neid kindlasti ees ootas, valmistasid ennast enesekaitseks ette, aga kui viimselt pika vaheaja järele oli vandega rahu tõotatud, tulid nad ükshaaval nende juurde välja. Ära-andjad võtsid need kinni ning panid neil sedamaid jalad pakkudesse ning sidusid nad köitega kinni,

aga kõik nende raha, vara ning nende hobused röövisid nad ära ning jaotasid omavahel. Ja nad pildusid tapetute kehad mööda välju laiali koertele järada, otsekui kirjutatud on: „Nemad on su sulaste kehad lindudele, mis taeva all, roaks andnud, ja su vagade liha metselajatele; nemad on valanud nende vere kui vett, ja ep olnud seda, kes maha mattis." Mõned neist sakalasist läksid ka teise linnusesse, mis asetseb Palajõe ääres, ja käskisid sääl sedasama teha, ja teel tapsid nad nende preestri[349] ning ka teisi.

6. Pärast seda läksid needsinased sakalased Järvamaale, võtsid 1223
sääl Hebbe kinni, kes oli sääl neil foogtiks, viisid selle tükkis teiste taanlastega nende linnusesse tagasi, ja nad piinasid teda ning neid teisi toorete piinamistega, rebides lõhki nende sisikonnad ning kiskudes veel alles elusa Hebbe südame tema ihust välja. Nad praadisid seda tulel, jaotasid selle omavahel ära ning sõid siis üheskoos ära, et kristlaste vastu tugevaks saada. Ja nende surnukehad andsid nad koertele ning lindudele taeva all järada.

7. Kui see äraräägimatu tegu oli korda saadetud, läkitasid Viljandi vanemad veel selsamal päeval käskjalgu Otepääle, andes neile sääl nõu sedasama teha. Ja Tarbatu rahvale saatsid nad tunnistäheks oma veriseid mõõku, milledega nad olid sakslasi tapnud, ja viimaste hobuseid ning rõivaid. Ja needsinased võtsid selle nende sõnumi rõõmuga vastu ja sööstsid orduvendadele kallale ning heitsid need ahelaisse. Ja Johannese, kes oli nende foogt olnud, tapsid nad maha, ja kõik nende teenrid ning väga paljud kaupmehed raiusid nad mõõgaga surnuks, aga teised pääsesid ennast varjates ära, aga need heitsid nad hiljem ahelaisse. Ja nad röövisid ära orduvendade, teiste sakslaste ning kaupmeeste kogu vara ning jaotasid omavahel ära, ja tapetute surnukehad – puhaku nende hinged nüüd rahus koos Kristusega! – jätsid nad matmata mööda välju laiali. Tol ajal elas Tarbatus ühes orduvendadega nende kaasvend preester Hartvig[350], ja selle panid nad kõige rasvasema härja selga ratsa istuma, sest et ta ise oli niisama rasvane. Nad viisid tema sel kombel linnusest välja ning küsisid oma jumalailt arbuga nõu, kumma nendest, nimelt kas preestri või härja,

need ohvriloomaks valivad. Ja liisk langes härjale, ja see ohverdati otsekohe. Preestri aga jätsid nad jumalate otsuse pääle ellu, kuigi see sai ühe raske haava, mis hiljem ära parandati.

8. Siis läks mööda kogu Eestimaad ning Saaremaad sõna välja, et taanlaste ning sakslaste vastu võitlema mindaks. Ja eestlased viskasid kõigist oma maa piiridest Kristuse nime välja. Aga nad kutsusid venelasi niihästi Novgorodist kui ka Pihkvast enestele appi, sõlmides nendega rahu. Mõned neist paigutasid nad Tarbatusse, mõned Vil-
1223 jandisse ning muid venelasi teistesse linnustesse, et need sakslaste, ladinausuliste ning kõikide teiste kristlaste vastu võitleksid, ja nad jaotasid omavahel nendega ära orduvendade kui ka kaupmeeste hobused, raha ning kogu muu vara ning kõik, mis nad olid kokku röövinud. Ja nad kindlustasid oma linnused väga tugevasti. Ja nad ehitasid kõigis linnustes ka kiviheitemasinaid ning õpetasid üksteisele ammuriistadeoskust, jagades omavahel välja väga rohkesti orduvendade käest röövitud ammuriistu. Nad võtsid eneste juurde tagasi oma naised, keda nad kristluse ajal olid minema saatnud[351], ja kaevasid haudadest välja oma surnute kehad, keda oli kirikaedadele maetud, ning põletasid need endise paganate kombe järele[352] tuhaks. Ja nad pesid veega ise-ennast ning pesid[353] ja pühkisid luudadega puhtaks oma kojad ning linnused, püüdes sel kombel oma maa piirides ristimise sakramendi hoopis ära kaotada.

9. Ja sakalased läkitasid saadikuid Riiga teatama, et nad küll rahuleppest uuendatud kujul lugu peavad, kuid ealeski edaspidi ei saa ristiusku vastu võtma niikaua kui maale on üks aastavanune või küünrapikkune poeglaps järele jäänud. Ja nad nõudsid tagasi oma pantvangideks antud poisse, tõotades orduvendadele tagasi anda nende juures veel elusalt vangis olijaid, iga üksiku pantvangi vastu ühe orduvenna või kaupmehe. Mis ka nõnda sündis.

10. Selsinasel ajal elas Sakalas ühe eestlase kojas üks kristlik kaupmees, ja kui siis kõik maal olnud sakslased tapeti, sööstis ka see eestlane selle oma võõra kallale ning tappis tema ära. Pärast seda kui see oli sündinud, tõi mõrtsuka naine poja ilmale, ja selsinasel poisil

olid kehal värsked haavad kõigis neis kohtades, kust kohast tema isa oli seda süütut haavanud, ja need olid kõige poolest tapetu haavade sarnased. Hiljem küll need haavad paranesid, aga armid on näha tänapäevani. Ja paljud, kes seda nägid, imetlesid, seda tunnistades ning Jumala kättemaksuks pidades. Aga kristlaste sõjavägi tappis ka otsekohe selle mõrtsuka.

11. Siis puhkesid kõigis Eestimaa nurkades uuesti sõjad. Nimelt
piirasid saarlased, mereäärsed läänlased ning varbolased koos järva-
laste ning virulastega taanlasi Revalas kaua aega, seni kui viimselt Ju- 1223
mal need vabastas. Nimelt tegid sakslased ja taanlased, kui nad olid kaua ning rängasti oma linnuses ahistatud olnud, nende vastu väljamurde ning sundisid nad võitlema, ja Jumal lõi eestlased põgenema, kusjuures neist paljud kristlaste käe läbi langesid, teised aga ära põgenesid. Ja kristlased said saagiks nende veiseid ning hobuseid ning rohkesti muud saalist, ja nad kiitsid Issandat, kes neid ka seekord nii suurest hädast oli päästnud.

12. Ka hakkasid lätlased, kui nad kõike seda kurja nägid, mida eestlased Liivimaa vastu kavatsesid, kohe eestlastega sõdima. Ja Rameko oma meestega ning Varigerbe koos teiste lätlastega läksid Ugauniasse, ja nad rüüstasid külasid, võtsid vangi ning tapsid inimesi ning tõid rohkesti röövsaaki ära. Ja kui needsinased koju tagasi pöörsid, läksid taas teised lätlased teekonnale ning tegid sedasama kurja. Selsamal kombel tungisid ka eestlased lätlasi taga ajades Lätimaale ning tegid niisamasugust kurja.

13. Pärast seda läksid ka orduvennad Ugauniasse, rüüstasid paljaks ning panid põlema mõned külad ning tegid eestlasile niisamasugust kurja. Ja kui nad Riiga tagasi jõudsid, palusid nad läänimehi ning ühtlasi ka kõiki muid sakslasi, et need neile eestlaste metsikuse vastu abi pakuksid. Aga need pajatasid kõik otsekui ühest suust: „Kui te nõus olete Püha Maarja kirikule ning Riia piiskopile nende päralt oleva Eestimaa kolmandiku üle andma ja piiskop Hermanile jälle vabaks andma tema kolmandiku ning ise olema rahul teie oma kolmandikuga, siis me anname teile meelelis abi." Ja orduvennad tõota-

sid edaspidi piiskoppidele nende kolmandikud puutumatult üle anda[354]. Siis asusid kõik kiriku vasallid otsekohe liikvele ning kutsusid oma liivlaste ning lätlaste sõjaväe koos riiglaste ning orduvendadega kokku ja liikusid Sakalasse. Ja kui hommik sai, ilmusid nad Viljandi linnuse alla, ja eestlased tulid välja ning sakslased võitlesid nendega kuni päeva kolmanda tunnini ja pöörsid siis nende juurest ära, jaotasid oma sõjaväe kõiki külasid mööda laiali ja laastasid maad, vangi võttes ning tappes, keda kätte said. Ja siis koondusid nad kogu sõja-
1224 väega selle linnuse alla, mis on Palajõe ääres, ja nad sõdisid nende säälsetega kolm päeva otsa. Ja mõned neist läksid üle Palajõe, rüüstasid paljaks ning panid põlema kogu Nurmekunna ning tapsid sääl väga palju inimesi. Kui nad jälle olid omade juurde tagasi jõudnud, pöörsid nad kogu sõjaväega koju Liivimaale tagasi. Ja kõigil meestel, keda nad olid kaasa vangi viinud, raiusid nad pää otsast maha, kättemaksuks õigelt teelt hälbinuile nende ebatruude rahvaste peres. Ja nad jaotasid saaki ning kiitsid üheskoos seda, kes on kiidetud igavesti.

XXVII

1. *Oli piiskopi kakskümnesviies ametiaasta.*
Kirik ep sõdadest hingamisrahu veel saanud.

Sest kui piiskop Bernard, kes oli esimene semgalite piiskop, paljude ristisõitjate seltsis Saksamaalt tagasi jõudis, kogusid sakalased, ugaunlased ning nende naabermaakonnad suure sõjaväe ja tulid Ümera äärde, kus nad lätlaste maad riisusid. Nad tapsid hulga lätlasi maha, viisid naised ära vangi, ja jaotades oma sõjaväe mööda kogu maakonda laiali, lõid seda maad raske nuhtlusega. Sest ühed neist läksid Trikatuasse, teised Rosulasse ning Metsapoolesse, teised Toreidasse, ja nad leidsid väga palju mehi ning naisi kõigist küladest eest, tapsid neist hulga ning teised viisid nad ära vangi, kusjuures nad rohkes-

ti röövsaaki said ja kõik külad ning kirikud tulele roaks andsid. Ja pärast seda määrasid nad oma sõjaväele kogu tema röövsaagiga Lodigeri koondumiskohaks. Aga Rameko järgnes koos väheste teiste lätlastega seljatagant eestlasile Urelasse ning sai juhuslikult Varemariga kokku, kes oli olnud venelaste päälikuks Viljandis, ja tappis tema ning hulga teisi venelasi ning eestlasi maha. Ja olles saanud relvi ning rohkesti muud saaki, pöörsid nad siis Võndu tagasi.

Riias sai sõnum kõigest liivlasile ning lätlasile tehtud kurjast teatavaks, kõik sääl kaebasid ning leinasid oma surmasaanud kaasven- 1223
di taga. Ja viivitamata, kogunis sedamaid viskasid nad kõrvale oma leivad, kotid ning riidehilbud[355] ja liikusid Toreidasse, nii ratsanikud kui ka jalamehed ja orduvennad koos ristisõitjate, kaupmeeste ning liivlastega. Kui nad olid maakuulajad ette välja saatnud, leidsid nad, et vaenlased olid juba Lodigerist ära pöörnud, ja nad järgnesid neile ööd kui päeva. Siis pöörsid suurest vaevast väsinult niihästi kogu jalavägi kui ka väga paljud muud Riiga tagasi. Aga need, kes olid oma südames kindlasti otsustanud rahvaile kätte maksta ning ennast Jumala koja ette kaitsemüüriks panna, ei läinud tagasi. Nende seas olid Püha Maarja kiriku praost Johannes, preester Daniel ning ordumeister Folkvin, kes ka teisi kinnitasid, õhutades ning manitsedes neid, et nad näitaksid ennast olevat ustavad ning vaprad Jumala lahinguis nendesinaste häbemata julgete usutaganejate vastu võideldes. Nende juurde tulid ka orduvennad Siguldast ning Võnnust ning suur hulk liivlasi ning lätlasi, ja nad läksid vaenlasile seda teed mööda järele, mis on Koivajõe ääres. Vaenlased aga olid lahkunud teist teed pidi, mis läheb Ümera ääres oleva kiriku juurde. Pärast seda kui nad ööseks olid oma hobused kirikusse ulu alla pannud ja sääl ka oma teisi kõlvatusi teinud, rüüstates ning põlema süüdates vilja, kojad ning kõik, mis preestri päralt oli, liikusid nad hommikul Ümera äärde. Ja sündis, et, kui siis üks osa nende väest juba Ümera sillast oli üle läinud, korraga teist teed pidi külje päält kristlased kohale ilmusid ning vaenlaste sõjaväe keskmise osa kallale sööstsid, neile lahingu pääle sundides. Aga eestlased astusid kristlasile ülivaprasti vastu. Aga neid

heidutas ära seesama, kes muiste ka vilistid ära oli kohutanud, nii et need Taaveti palge ees põgenesid. Ja sakslased astusid nendega võitlusesse, eestlased aga pöörsid ümber kristlaste silmade all ära põgenema. Need aga ajasid eestlasi taga, neid mööda nende tulekuteed otsekui tuulates ning keeritades, ning tapsid neid väga palju. Ühed ajasid ühtesid eestlasi kuni sillani taga ning teel sinna tapsid teisi, aga silla juures pidasid nendega võitlust. Sääl sai odast haavata ning langes orduvend Teoderich, vapper ning vaga mees, aga teised läksid
1223 üle silla ja tungisid eestlasile kallale. Need aga põgenesid, kui nad olid mõned vangid surmanud, jalgsi metsadesse, maha jättes kogu oma röövsaagi ning oma hobused. Aga neid sai surma kuussada või veel enam, ja teised neist said metsades hukka, teised uppusid Koivas ning muud pöörsid häbiga omale maale tagasi kurba sõnumit kuulutama. Kristlased aga, niihästi sakslased kui ka liivlased ning lätlased, jaotasid kaasaviidud saagi, hobused ning veised ühetasa omavahel ära ja andsid endise vabaduse tagasi oma vangivõetud kaasvendadele, nii meestele kui ka naistele, tänades ning kõrgeks kiites seda, kes mitte üksnes seekord, vaid igal ajal oli Liivimaal nende eest võidelnud ning ikka neile oli usust taganenud rahvahõimude üle kuulsusrikka võidu osaks andnud.

2. Pärast seda kui Jeesuse Kristuse usust taganenud eestlased Ümera ääres olid lüüa saanud, läkitas piiskop Bernard sõna mööda kogu Liivimaad ning Lätimaad laiali, kutsudes kokku kõik, niihästi kiriku vasallid kui ka orduvennad koos liivlaste ning lätlastega, et nad kõik eestlaste vastu võitlema tuleksid. Ja nad kuulasid ustavasti sõna ning kogunesid kõik ühtlasi kokku. Ka ristisõitjad ning kaupmehed ilmusid neile lisaks. Ühed neist liikusid edasi laevadega Koivajõge pidi, teised jalgsi, kolmandad ratsa oma hobuste seljas, ja nad jõudsid kaheksatuhandekesi sõjaväe palvetus- ning nõupidamistepaika[356]. Kui pühalik palvetus ning nõupidamine olid ära peetud, ruttasid nad Eestimaale ja ründasid nüüd juba teist korda Viljandi linnust, mille sakslased kümne[357] aasta eest olid vallutanud ning ristiusu ikke alla heitnud; nad valmistasid väiksemaid sõjamasinaid

ning paterelle, ehitasid väga tugeva ning kõrge puutorni, mille nad kuni vallini edasi tõukasid, et nad saaksid linnust alt maha kaevata. Aga neid takistasid üpris tublisti nendesinaste ammumehed, kes linnuses olid, sest neil oli linnuses väga rohkesti orduvendade ammuriistu kristlaste ammuriistade vastu tegevuses, ja ka nemad ehitasid paterelle ning sõjamasinaid kristlaste masinate vastu võitlemiseks. Nad võitlesid teineteisega hulga päevi. Nimelt algas linnuse piiramine lõikuskuul Peetruse ahelate päeval[358], ja Püha Neitsi taevassevõtmise päeval[359] oli neil jõud raugenud ja nad andsid alla. Et nimelt oli 1223
väga kuum aeg ning linnuses oli koos hulk inimesi ning karja ja need juba näljast ning janust jõuetuks jäid, puhkes sääl tugeva surnuleha tõttu ränk katkutõbi ja inimesed hakkasid põdema ning surema, ja siis muud, kes seni veel olid ellu jäänud, andsid ise-ennast ning kogu oma vara kristlaste kätte, sest et nad ennast enam kaitsta ei jõudnud ja iseäranis seepärast, et nad nägid, et kristlased olid nende linnuse juba teist korda põlema pannud ja et nad kõige suurema pingutusega ise-ennast ning linnust kaitsma pidid. Ja seepärast tulid nad, kui kristlastega rahu oli tehtud, linnusest välja, võtsid uuesti ristiusu kari ikke enestele pääle, andsid tõotuse edaspidi mitte ealeski enam usust taganemisega ristiusu sakramente rikkuda ning kõigi üleastumiste eest hüvitust tasuda. Ja orduvennad ning muud sakslased heitsid nende pääle armu, olgugi et nad niihästi elu kui ka kogu oma vara oleksid pidanud kaotama.

Aga kõik venelased, kes linnuses viibisid, olles usust taganenuile appi tulnud, poos kristlaste sõjavägi teistele venelastele hirmuks pärast linnuse vallutamist linnuse ees üles. Ja kui rahu kõige poolest oli uuel kujul jalule seatud, tulid kristlased jälle linnusesse tagasi, ja nad võtsid saagiks kõik, mis linnuses olemas oli ja ajasid hobused ning karja välja ning jaotasid kõik ühetasa omavahel ära. Ja inimestele andsid nad loa nende küladesse lahkuda. Ja kui saak oli jaotatud, liikusid nad edasi teise linnuse alla, mis on Palajõe ääres, ja läksid neile sääl nõndasamuti sõjaga pääle. Aga needsinased, kartes oma linnuse rünnakuga vallutamist, taude ning suremisi, nõnda kui need olid

eelmises linnuses juhtunud, ning nõndasamasuguseid hädasid, andsid ennast sedamaid kristlaste kätte, paludes alandlikult neile üksnes elu ning vabadust alles jätta, ka kogu oma vara nende sõjaväele ära andes. Ja kristlased jätsid neile elu ning vabaduse alles ning lasksid neil ära nende küladesse minna, ja nad said ise rohkesti kõiksugust saaki – hobuseid, lambaid, veiseid ning kõike muud, mis linnuses leidus. Ja Jumalat kahe linnuse tagasivõitmise ning seesinase nurjatu rahvahõimu uue allaheitmise eest kõrgeks kiites naasid nad suure
1223 rõõmuga Liivimaale.

3. Ka oli sakalaste vanemaid raha ning rohkete andidega selleks Venemaale läkitatud, et need vahest saaksid venelaste vürste enestele kõigi sakslaste ning ladinausuliste vastu appi tulema õhutada[360]. Ja Suzdali[361] vürst läkitas oma venna[362] ning sellega koos suure sõjaväe Novgorodi meestele appi, ja temaga läksid kaasa novgorodlased ning Pihkva vürst[363] oma kodanikega, nõnda et sõjaväge oli kahekümne tuhande mehe ümber. Ja nad jõudsid Ugauniasse Tarbatu lähidele, ja siis saatsid tarbatulased neile kalleid kinke ning andsid vürsti kätte üle seesinased orduvennad ning sakslased, kes nende juures vangis olid[364], ja ka hobuseid, ammuriistu ning rohkesti muud, paludes neilt abi ladinausuliste vastu. Ja see vürst paigutas oma mehed Tarbatu linnusesse, et seega valitsusvõimus Ugaunias ning üle kogu Eestimaa oleks tema käes. Ja vürst läks ka Otepääle ning talitas sääl selsamal kombel. Ja siis juhtis seesinane vürst oma väed Liivimaa poole Puidisesse[365], ja temaga läksid ka ugaunlased kaasa, nõnda et tal oli üpris suur sõjavägi. Ja säälsamas tulid talle saarlased vastu palvega, et ta oma sõjaväe Revalasse taanlaste vastu juhiks, et siis, pärast seda kui taanlased on võidetud, kergem oleks liivimaalasi rünnata. Nad ütlesid, et Riias olevat palju ristisõitjaid, kes on sõjaks valmis ning saavat temale vastu astuma. Ja vürst võttis neid kuulda ning pööris oma sõjaväega teist teed pidi Sakalasse. Ja kui ta leidis, et sakslased olid juba kogu Sakala alla heitnud, kaks linnust sääl vallutanud ning et tema venelased olid Viljandi all üles poodud, sai ta üpris väga vihaseks. Ja ta valas oma kättemaksuviha sakalaste pääle välja, lõi

seda maad raske nuhtlusega ja otsustas kõik sakalased maha tappa, kes olid sakslaste palge eest ning maal valitsenud kurja taudi käest pääsenud, aga osa sakalasi pääses metsadesse põgenemise teel eluga ära. Ja liikudes oma suure sõjaväega edasi Järvamaale, kutsus vürst enese juurde järvalased, virulased, varbolased ning saarlased kokku. Ja kõigi nendega koos piiras ta taanlaste linnuse Lindanise sisse ning võitles taanlastega neli nädalat, aga ta ei suutnud ei neid ära võita ega nende linnust vallutada, sest linnuses oli rohkesti ammuriistamehi, kes hulga venelasi ning eestlasi tapsid. Seepärast pööris Suz- 1223
dali vürst[366] kogu oma sõjaväega viimselt hämmeldusega Venemaale tagasi. Aga see ta sõjavägi oli üpris suur ning tugev, ja see püüdis taanlaste linnust sakslaste sõjakunsti järele vallutada, aga ometigi ei suutnud. Ja nad naasid viimselt omale maale, olles ümberkaudse maakonna lõhkunud ning paljaks rüüstanud.

4. Vahepääl olid orduvennad ning teised sakslased Tarbatu linnuse väikese meestehulgaga sisse piiranud ning linnuses olijatega viis päeva võidelnud. Ja kui nad seda üpris tugevat linnust oma väheste jõududega vallutada ei jõudnud, rüüstasid nad ümberkaudse maa paljaks ja pöördusid kogu oma röövitud saagiga Liivimaale tagasi.

Ja orduvennad kogusid siis jälle sõjaväe kokku ning tungisid Eestimaale, kus nad järvalasi raske nuhtlusega lõid, sest et need vahetpidamata olevat taanlaste vastu sõdu pidanud[367]. Ja nad tapsid neid hulga ning võtsid neid hulga kinni ja said rohkesti saaki. Ja järvalased tulid nende juurde Keitisesse, tõotades põlist ustavust sakslasile ning kõigile kristlasile. Pärast seda lahkusid orduvennad otsekohe nende maa piiridest ning pöörsid kogu sõjasaagiga omale maale tagasi.

5. Pärast seda läkitasid novgorodlased teele vürst Vjatško, kes kunagi oli Kukenoisis Riia piiskopi mehi mõrvanud[368], ja andsid talle raha ning kakssada meest kaasa, usaldades tema kätte valitsusvõimu Tarbatus ning teistes maakondades, mis ta peaks saama enese alla heita. Seesinane vürst tuli ka oma meestega Tarbatusse, ja linnuse rahvas võttis teda rõõmuga vastu selleks, et sakslaste vastu võitlemisel tugevamaks saada. Ja nad andsid talle ümberkaudseilt kogukon-

dadelt tribuuti. Aga kõigi vastu, kes temale tribuuti ei maksnud, juhtis ta oma sõjaväe ning rüüstas paljaks kõik maaosad, mis talle vastu tõrkusid, Vaigast kuni Virumaani, Virumaast kuni Järvamaani ning Sakalani, ja tegi kristlasile kõiksugust kurja, mida iganes teha sai.

6. Pärast seda kui Kristuse sündimise püha[369] oli pühitsetud, mõtlesid riiglased Tarbatu linnuse sisse piirata. Ja nad tulid koos orduvendade, ristisõitjate, liivlaste ning lätlastega Astijärve juurde kokku, ja neil oli suur sõjavägi. Aga nad tuletasid enestele meelde kaua aega ahistu-
1223 ses olnud taanlasi[370], kellede vastu juba ammust ajast kõik ümbritsevad maad ning hõimud olid võitlust pidanud, ja siis jätsid nad Tarbatu teekonna mõtte maha ja läksid kogu sõjaväega Harjumaale ning piirasid sääl Loone linnuse sisse, sõdides linnuses olijatega kaks nädalat, valmistades kiviheitemasinaid ning paterelle ja väga tugeva puutorni, mille nad linnuse külje alla ajasid, selleks et linnust alt maha kaevata ja neid ülevalt seda paremini rünnata võida. Ja kui taanlased olid sellest kuulda saanud, rõõmutsesid nad ning tulid piirajate juurde neid selle eest tänama, et nad olid nende pääle halastanud ning neile appi tulnud. Pärast seda aga tapsid piirajate ammumehed ja paiskasid nende kivipildujad surnuks paljusid linnuses, teised aga hakkasid sääl raskesti põdema ning surema. Pääle selle lähenesid ka valli mahakaevajad juba linnuse kindlustuse ülemisele osale, nõnda et linnuses olijad juba kartsid, et nad tükkis valliga hoopis alla langevad. Seepärast viimselt palusid nad alandlikult meie sõjaväge, et see neile elu ning vabaduse kingiks. Sakslased jätsidki nad ellu, linnuse aga panid nad põlema. Aga kõik hobused, härjad, kariloomad, vara, raha, rõivad ning kõik muu, mis linnuses leida oli, võtsid nad ära ning jaotasid ühetasa koos liivlaste ning lätlastega. Aga inimesed andsid nad taanlasile tagasi ning saatsid need vabaks lastult nende küladesse. Vahepääl läkitasid sakslased mõned oma sõjamehed kolme teise läheduses asetseva pisema linnuse alla, ähvardades neid sõjaga, kui need ennast nende käe alla ei anna. Ja needsinased kolm naabruses olevat linnust andsid riiglasile alla, saates neile selsamal sõjakäigul tribuuti ning suure hulga kuuekalevit[371]. Ja siis pööris riiglaste sõjavägi Järvamaale tagasi, kus mõned sõjamehed

maakonda rüüstama läksid. Ja nad said kokku järvalaste ning viru-
lastega, kes alandlikult rahu palusid ning tõotasid edaspidi ristiusu
sakramente mitte enam rikkuda. Ja nad sõlmisid nendega rahu uuel
kujul ning võtsid nad oma armu alla, võttes nende käest pantvange.
Aga hiljem ometi tülitasid taanlased neid, tulles neile üpris raske sõja-
ga kallale selle eest, et nad olid riiglasilt rahu ning ristiusu ikke vastu
võtnud. Aga riiglaste sõjavägi pööris Liivimaale tagasi, kõrgeks kiites
Jeesust Kristust, kes neid ikka kõigi nende sõjakäikude ajal oli tervise-
ga ning ilma veata teele viinud kui ka tagasi toonud. Vahepääl viibisid 1224
vene vürstide saadikud Riias, kus nad asjadekäigu tagajärge ootasid
ning imetlesid üpris väga seda, et riiglased ealeski mitte tühjalt, ilma
võiduta koju tagasi ei tulnud, sest Joonatani amb pole ju ealeski mitte
tagasi taganenud ega tema kilp sõjas tagasi põrganud, ja Sauli mõõk
ei tulnud tühjalt tagasi, samal ajal kui suured ning tugevad venelaste
vürstide väed ealeski ei suutnud mitte ühtki linnust oma vallutusega
ristiusu alla heita.

XXVIII

1. Oli kirikupää Alberti ametipühitsuse kahekümnekuues aasta, aga kirik ei olnud ikka veel sõdadest vaikne. Nimelt tekitas vürst Vjatško koos tarbatulastega kogu ümberkaudsel maal tüli, ja lätlased ning liivlased käisid küll väikeste jõududega sagedasti nende vastu võitlemas, aga ei suutnud neile kahju teha. Aga ka orduvennad kogusid pärast ülestõusmispüha[372] jälle sõjaväe kokku, piirasid Tarbatu sisse ning võitlesid nendega sääl viis päeva, aga ei jõudnud oma väe kasinuse tõttu linnust ära võtta. Ja pärast seda kui nad olid ümberkaudset maad rüüstanud, pöörsid nad oma saagiga Liivimaale tagasi.

Selle vahe sees oli kõrgeauline piiskop Albert hulga ristisõitjate ning kogu oma saatjaskonna seltsis Saksamaalt koju tagasi jõudnud. Ja temaga tuli kaasa tema vend, teps mitte vähem kõrgeauline piiskop Herman, kes juba ammugi oli Eestimaa piiskopiks valitud ning

pühitsetud, keda aga juba paljude aastate jooksul[373] Taanimaa kuningas oli piiskopi kohuseid täitmast takistanud. Ometi pääle seda, kui sakslased olid Taanimaa kuninga Saksimaale vangipõlve viinud[374], reisis nüüdsama nimetatud Riia piiskop koos oma seesinase vennaga kuninga juurde selle häätahtlikkust ning nõusolekut muretsema. Ja kuningas oli sellega nõus, et Herman läheb Liivimaale ning Liivimaalt oma piiskopikohale Eestimaale. Kui need piiskopid Riiga jõudsid, võtsid riiglased ning kõik, kes Liivimaal olid, need suure
1224 rõõmuga vastu, ja nad kõik rõõmutsesid ning ülistasid Jumalat selle eest, et pärast väga suuri hädasid ning kurbi sõdu peaaegu kogu Eestimaa oli jälle vallutatud ning tagasi võidetud, välja arvatud üksnes Tarbatu linnus, mis veel oli Jumala kättemaksust ilma jäänud.

2. Ja nüüd leppisid orduvennad nendesinaste piiskoppide, kiriku läänimeeste ning kõigi riiglastega kokku Riia päralt olevate Eestimaa maakondade jaotuse kohta[375]. Ja nad andsid Ugaunia tükis selle kogukondadega piiskop Hermanile, orduvennad aga said liisuga Sakala omaks osaks. Ja Riia Püha Maarja kiriku ning Riia piiskopi osaks määrasid nad läänepoolse mereääremaa selle seitsme kihelkonnaga[376]. Kui mereääre-rahvas kuulis, et nad Riia kiriku alla käisid, olid nad üpris rõõmsad ning tasusid täielikult ära kahe aasta tribuudi, mida nad olid taanlaste kallaletungi tõttu võlgu jäänud[377]. Nõndasamuti rõõmutsesid ka ugaunlased piiskop Hermani valitsusvõimu alla saamise üle, kes Otepääl viibis, aga neid segas vürst Vjatško oma tarbatulastega, kes oli sakalasile ning teistele ümbruskonna eestlasile otsekui silmuseks ning kuradite vanemaks.

3. Ja piiskopid läkitasid saadikuid vürsti juurde Tarbatusse palvega, et see lahkuks nendesinaste mässajate juurest, kes linnuses olid, kes olid oma ristimise sakramenti pilganud, olid paganluse hõlma tagasi läinud, ära põlates Jeesuse Kristuse usu, ja olid orduvennad, oma kaasvennad ning isandad, oma maa piiridest välja ajanud, ühed neist tappes, teised vangi võttes, ning päevast päeva rüüstates laastasid kõiki Jeesuse Kristuse usku pöörnud maakondi naabruses. Aga vürst ei tahtnud nende juurest lahkuda, sest novgorodlased ning

venelaste vürstid olid seesinase linnuse koos ümberkaudsete maa-osadega temale põliseks kinkeomanduseks annetanud ning olid tõotanud teda sakslaste rünnaku korral päästa. Ja seesinase vürsti juurde olid sinna linnusesse naabrusmaakondadest ning Sakalast kõik kurjategijad kokku kogunenud, kes olid oma vendade orduvendade ning kaupmeeste ära-andjad ning mõrtsukad ja pahade kavatsuste välja mõtlejad Liivimaa kiriku vastu. Nende päälik ning isand oli aga seesinane vürst, sest tema oli ju ka olnud kõigi vanade kurjade asjade
juur Liivimaal, see kes oli murdnud tõelise rahutooja ning kõikide 1224
kristlaste rahu, kui ta oli salakavalasti need ustavad mehed tapnud, keda riiglased olid temale abiks läkitanud leedulaste rünnaku vastu, ja kogu nende vara oli ära röövinud[378]. Nõnda siis needsinased kõik, olles oma eespoolnimetatud väga tugeva linnuse pääle julged, põlastasid kristlaste rahu ning püüdsid igapäev kristlasile kurja teha. Oli ju nende linnus tõepoolest kõigist Eestimaa linnuseist tugevam, sest orduvennad olid selle varem rohkete vaevade ning suurte kuludega tugevasti kindlustanud ja oma relvade ning ammuriistadega täielikult varustanud, mis ära-andjad olid kõik ära röövinud. Pääle selle oli sääl ka vürstil enesel kaasas suur hulk omi vene vibukütte. Pääle selle valmistasid nad veel linnuses ise saarlaste moe järele[379] paterelle ning muid sõjariistu.

4. Eestimaa kirik oli nõnda siis paljude sõjahädade ohustuses, see oli otsekui naine, kellel, kui ta last ilmale toob, on suur kurvastus ning valu niikaua kui tema on lapse saanud. Tema last kiusab ka lendav madu taga, nimelt seesinane Behemot, kes jõge alla neeldes veel on kindel selle pääle, et Jordani jõgi talle suhu voolab. Eespoolnimetatud Eestimaa kirik, mis veel oli pisuke ning nõrk, ei võinud nõnda siis teps mitte pääseda neist nii suurtest sõjahädadest muidu kui Liivimaa kiriku abiga, kes ikka oli maa vallutuse vaevades tema tõeline ning esimene ema olnud ja kes oli tema Jeesuse Kristuse usus uuestisündimise pesemise läbi ilmale toonud, olgugi et mitmed teised emad seesinast tütart ikka pettusega oma poole on peibutanud, teda valelikul viisil omaks tehes. Vene ema, üks neist, on ikka sigi-

matu ja viljatu, sest tema püüab maid oma ikke alla heita mitte lootusega uuestisündimisele Jeesuse Kristuse usus, vaid tribuute ning röövsaaki saada lootes[380].

5. Nõnda siis läkitas kõrgeauline Riia piiskop selleks, et Liivimaa kirik saaks parajasti valitsevaist hädadest päästa oma tütre Eestimaa kiriku, kelle ta oli Jeesusele Kristusele ilmale toonud, sõna välja ning kutsus kokku orduvennad ning koos nendega kiriku läänimehed, ristisõitjad, kaupmehed, Riia kodanikud kui ka kõik liivlased ning
1224 lätlased ja kuulutas kõigile Liivimaa kiriku alla käijaile sõjateekonna välja. Ja ustavasti sõna kuulates kogunesidki nad kõik oma vägedega Rastijärve juurde, kutsudes enestega kaasa nüüdsama nimetatud kõrgeaulise Riia piiskopi koos tema mitte vähem kõrgeaulise venna piiskop Hermani kõigi nende meestega, preestrite ning rüütlitega. Kui sääl olid nõupidamised ning palvetalitused ära peetud, läkitasid nad sõjaväe kõige tublimaid ning vapramaid mehi ette teele, et need öö ning päevaga läheksid läbi Ugaunia ning teisel hommikul võiksid Tarbatu linnuse ette valmis sisse piirata. Need jaotasid kohapääl uuesti oma võitlussalgad, seadsid ühed neist võitluskorda linnuse ründamiseks, teised aga juhtisid nad Virumaale seni mässumeelseks jäänuid rüüstama. Needsinased tõid kolme päeva pärast tagasi tulles väga rohkesti lambaid, härgi ning muud sõjaväele vajalist kaasa. Piiskopid aga järgnesid neile etteläkitatuile ristisõitjate ning kogu suure väehulga seltsis ning jõudsid Tarbatu linnuse alla Püha Neitsi taevassevõtmise päeval[381]. Oli ju eelmise aasta samal päeval Viljandi linnus vallutatud[382]. Nad katsid siis nüüd lagedad väljad telkidega, läksid linnuses olijaile rünnakuga pääle, ehitasid paterelle ning väiksemaid kiviheiteriistu, seadsid väga suure hulga sõjariistu korda, püstitasid üpris tugeva rünnakuseina elik puutorni, mille nad kaheksa päevaga osavasti jämedaist ning väga kõrgeist puudest linnusega ühekõrgu valmis tegid ning vallikraavi kohale, selle pääle nihutasid ja millega nad kohe vallimulda alt maha kaevama hakkasid. Pool sõjaväge pandi ööl kui päeval kaevama, nõnda et ühed neist kaevasid ning teised mahavarisenud mulda ära kandsid. Kui siis hommik sai, varises suur

osa vallist maha, ja nad nihutasid kohe rünnakutorni lähemale linnuse kõrvale. Selle vahe sees läkitati läbirääkijaid – preestreid ning rüütleid, lugupeetud mehi – vürst Vjatško juurde ning tõotati talle tee vabaks anda, et ta saaks oma meeste, hobuste ning kogu kraamiga linnusest välja minna, kui ta üksnes võtaks linnusest lahkuda ja selle usust taganenud rahva hoopis maha jätta. Aga vürst, oodates päästmist novgorodlastelt, kinnitas kangekaelselt, et ta mitte ühelgi tingimusel linnusest ei lahku. Vahepääl tuli venelasi maakonda rüüstama, kuuldused sellest jõudsid otsaga telkidesse, ja sakslased 1224
tõttasid, valmis minema ning nendele võideldes vastu astuma, sedamaid väljadele ning jätsid teised kaaslased linnust piirama. Et aga venelasi kohale ei ilmunud, pöörsid nad jälle tagasi linnust ründama. Nad haavasid ammuriistade nooltega kindlustuse ülemisel rinnakul paljusid, teisi aga tapsid nad kiviheitemasinate visetega, paterellidest loopisid nad tulist rauda ehk „tulepotte" linnusesse. Nad ajasid linnuses olijaile kabuhirmu pääle sellega, et ühed neist „siilideks" ehk „põrsasteks" hüütavaid sõjariistu korda seadsid, teised puuvirnu kokku kandsid ning kolmandad neile tule külge panid. Sel kombel võitlesid nad hulga päevi. Nõndasamuti ehitasid ka kaitsjad linnuses väikesi kiviheiteriistu ning paterelle kristlaste kiviheitemasinate vastu võitlemiseks ning juhtisid oma vibukütid ning ammuriistamehed nende noolte vastu. Aga piirajad kaevasid ööd kui päeva ilma puhkuseta, seepärast ligines rünnakutorn ikka enam linnusele. Väsinuile ei lubatud mingisugust puhkust, päeval nad võitlesid, öösiti aga korraldasid nad sõjamänge ning tegid sõjakisa. Liivlased ning lätlased tegid kära mõõku ning kilpe kokku pekstes ning sellele saateks karjudes, sakslased aga trummide, vilede ning teiste pillidega ning venelased oma pillide[38.3] ning kisaga. Kõik nad saatsid oma ööd ilma uneta mööda. Kõik kristlased tulid ikka ja jälle kokku Jumala käest nõu küsima. Ja nende seas oli Fredehelm, ristisõitjate päälik ning foogt, kõrgest soost ning rikas mees, ja see pajatas ja ütles: „See linnus tuleb meil vallutada vägeva ülestormamisega ja kurjategijaile kätte maksta nõnda, et see on teistele hirmuks. Kõigis liivimaalas-

te poolt tänini vallutatud linnustes on ju linnuses olijaile elu ning vabadus alles jäetud, ja seepärast pole teised sellest mingisugust hirmutust saanud. Aga nüüd siis me võtame seda meest, kes iganes meie seast esimesena vallist üles ronib ning linnusesse tungib, suurte auavaldustega ülendada ja anname talle hobuseid ning kõige kõrgemast soost vangi, kes linnuses leidub, välja arvatud vürsti enese, keda me võtame tõsta üle kõikide seega, et me tema kõige kõrgemasse oksa üles poome." See nõu oli kõigile meelepärane. Nad andsid
1224 Jumalale ning Pühale Neitsile pühalikke tõotusi, ja lahing algas hommikul sedamaid pärast püha missateenistust. Puuvirnu kanti kokku, aga kõik see vaev oli tühi, sest Jumala kättemaksu tund polnud veel kätte jõudnud. Üheksanda tunni ajal süütasid eestlased siis linnuses suured tulepesad ning lõhkusid kindlustuse valli suure augu, mille kaudu nad rünnakutornile juhitud tulegatäidetud rattaid alla veeretasid ja suuri puuhunnikuid veel tornile pääle pildusid. Aga vägevad relvastatud mehed kristlaste hulgast kiskusid need tulepesad laiali, lõhkusid rattad ära, summutasid nõnda leekide vägeva lõõmahoo ning kaitsesid oma torni. Vahepääl kandsid teised sõjaväe mehed puid kokku ning süütasid silla põlema, ja nende vastu jooksid kõik venelased linnusevärava juurde kokku.

6. Aga piiskopi poolvend Johannes Apeldernist, väga kuulus rüütel, hakkas kõigi eesotsas üles vallile ronima, tuletungalt käes kõrgel hoides. Temal oli otsekohe teiseks kõrval tema sõjasulane Peetrus, ja nad jõudsid rutusti, ilma viivituseta, kindlustuse juurde välja. Seda nähes jooksid kõik teised sõjaväe mehed nendele järele. Mis veel enam?! Igamees ruttas, et kõige esmalt üles ronida, selleks et Jeesuse Kristuse ning tema ema Maarja au ning kiitust ülendada ja oma vaeva eest ise au ning tasu pärida. Ja üks roniski üles – kes kõige esmalt pärale jõudis, ei tea mina, seda teab Jumal –, ja temale järgnes kogu väehulk. Igaüks upitas ju ülevalt oma kaaslast linnusesse, aga teised tungisid sisse läbi selle avause, mille kaudu linnuse mehed tulega varustatud rattaid välja olid saatnud, ja eestulijad valmistasid kohta järgnejaile, ja nad ajasid mõõkade ning odadega eestlased linnuse

kindlusest põgenema. Pärast seda kui nõnda siis juba hulk sakslasi oli linnusesse sisse pääsenud, tulid neile ka lätlased ning mõned liivlased järele ning hakkasid kohe rahvast tapma, niihästi mehi kui ka mõnikaid naisi, ja nad ei heitnud neile sääl armu, nõnda et tapetuid varsti juba tuhat täis sai. Aga ka venelased, kes ennast kõige kauemini kaitsesid, võideti viimselt, ja nad põgenesid ülevalt kindluse sisemusse, aga säält kisti nad jälle välja ning tapeti kõik tükkis vürstiga, kokku umbes kakssada meest.

Ka ümbritsesid teised sakslaste sõjaväe mehed linnuse ümber- 1224
ringi igast küljest ega lasknud mitte kelgi ära põgeneda. Nõnda siis langes igaüks, kel linnusest alla tulles oli korda läinud säält seest välja pääseda, nende kätte, kes väljas olid. Kõigist linnuses olnud meestest jäi ellu üksnes üksainus, ja see oli Suzdali suurvürsti vasall, kelle tema isand oli teiste venelaste kaasas seesinasesse linnusesse läkitanud. Tema panid hiljem orduvennad riidesse ning läkitasid hää hobuse seljas Novgorodi ning Suzdalisse tagasi, et ta oma isandaile sellest kuulutaks, mis oli sündinud. Aga kui kõik linnuse mehed olid tapetud, pääses kristlaste suur rõõmuhõiskamine ja käsitrummide, vilespillide ning muude mänguriistade mäng vallale, sest nad olid kurjategijaile kätte maksnud ja kõik Liivi- ning Eestimaalt sinna koondunud ära-andjad maha tapnud. Pärast seda võtsid nad saagiks venelaste relvad, rõivad, hobused ning kogu muu kraami, mis linnuses leidus, ja veel järele jäänud naised ning lapsed. Ja olles linnuse põlema süüdanud, pöörsid nad otsekohe teisel päeval suure rõõmuga Liivimaa poole tagasi, neile Jumalast antud võidu eest temale taevasse kiitust saates, sest tema on hää, sest tema heldus kestab igavesti. Novgorodlased aga olid suure sõjaväega Pihkvasse tulnud, kavatsedes Tarbatu linnust sakslaste piiramise alt vabastada. Aga kui nad kuulda said, et seesinane linnus oli juba vallutatud ja nende mehed olid maha tapetud, naasid nad raske südamevalu ning vihaga oma linna.

7. Ka lasksid nüüd saarlased piiskopi venna Teoderichi vangipõlvest vabaks ning saatsid tema Liivimaale tagasi[384]. Aga mereäärsed

läänlased tulid Riiga, andsid ennast jälle piiskopi võimuse alla ning
tasusid kärpimatult kahekordse aastalõivu, mille nad olid taanlaste
pärast kahel aastal maksmata jätnud, ning pöörsid ristiusku tagasi[385],
tõotades põlist ustavust Riia kirikule. Niisamuti toimetasid varbola-
sed kohale tribuudi ning ande ja andsid ennast kõige poolest riiglaste
alla. Riiglased ei teinud nende kohta küll mitte mingisugust kindlat
otsust[386], aga võtsid kõhklemata üksnes need seitse mereääremaa ko-
gukonda[387] oma kätte, mida nad täie õigusega ikka omaks olid pida-
1224 nud. Riiglasil polnud ju ealeski mereääremaal omandusõigusest mi-
dagi puudunud, sest nad olid sääl ikka peremehed olnud, seepärast
et nad olid seesinase maa ristiusu alla heitnud, ristinud, ning säält
nii lõivu saanud kui ka pantvange võtnud ega olnud selt mereäärselt
maalt ealeski Taanimaa kuningale pantvange andnud. Ka virulased
ning järvalased tulid, kui nad Tarbatu linnuse vallutamisest kuulda
said, Riiga ning tõid isandaile hobuseid ning ande[388].

8. Aga piiskop Herman läks omade meestega Ugauniasse, hakkas Otepää linnust ehitama ning pani sinna kõrgestisündinud mehi ning aulikke rüütleid elama, nimelt Engelberti, oma õemehe Tiesenhausenist, ning oma venna Teoderichi, aruka ning kõrgestisündinud mehe Helmoldi Lüneburgist ning Johannese Dolenist. Ja igaühele neist läänistas ta ühe kogukonna, see tähendab ühe kihelkonna. Ja ta võttis veel suure hulga teisi sakslasi sinna linnusesse üheskoos elama, et need maad ning linnust vaenlaste vastu kaitseksid ning oma alamaile eestlasile ristiusku õpetaksid. Aga eestlasile, sest et need olid veel ebaustavad, ei andnud nad luba nendega koos linnuses elutseda. Seesinane piiskop kutsus ka preestreid enesega Ugauniasse kaasa ning läänistas neile kirikud ning andis neile küllaldaselt vilja ning põlde kaasavaraks. Ka andis ta eestlasile asjakohaseid seletusi kümnise kohta, mille Jumal ikka on sisse seadnud, ja need võtsid selle enesele pääle ning hakkasid seda sestsaadik iga aasta maksma. Siis tegi ta korralduse, et nad tema preestreile ning vasallidele ustavasti kõike vajalikku annaksid ning tõotatud kohustused tasuksid. Ka pani ta oma venna Rotmari praostiametisse, määrates Tarbatu tema

konvendi asukohaks ning kirjutades tema nimele kakskümmendneli küla, tulud ning küllaldase hulga põldu. Ta tegi ka korralduse sääl regulaarkanoonikute ametisse seadmise kohta ning otsustas, et sääl Tarbatus pidi olema tema toomkirik.

9. Aga orduvennad läksid Sakalasse ja hakkasid, sest et Viljandi linnus oli nende oma, seda väga tugevasti kindlustama. Nad panid ka preestreid kirikute pääle, määrates neile niihästi viljas kui ka põldude näol piisavad tulud, ja needsinased nõudsid eestlaste käest kümnist sisse. Pääle selle said nad täiel määral hüvitust kõige selle eest, mis neilt oli ära röövitud, ja neile niihästi Ugaunias kui ka Sakalas tehtud kahjude eest. Aga nad jaotasid ära ka Vaiga, liites selle ühe poole Ugaunia külge ning jättes teise poole koos Sakala, Nurmekunna ning Mõhuga enestele. Ka Novgorodi ning Pihkva venelased läkitasid saadikuid Riiga, paludes kõike, mis rahusse puutub. Ja riiglased võtsid need vastu, sõlmisid nendega rahuleppe ning andsid neile tagasi õiguse[389] tribuudi pääle, mis Tolovas oli ikka nende päralt olnud. Aga Tolova lätlased jaotas Riia piiskop enese ning oma orduvendade vahel ära, nõnda et kaks kolmandikku neist päris piiskop enesele, jättes kolmanda osa orduvendadele.

XXIX

1. Piiskopi kakskümmendseitsmes aasta ju algamas oli, liivlaste maal nüüd valitses vaikus ning rahu.

Hirm riiglaste ning sakslaste ees võttis võimust kõikides ümberkaudseis maades ning rahvahõimude seas pärast seda kui väga tugev Tarbatu linnus nõnda siis oli vallutatud ja sääl kõik eestlased ning venelased koos nende vürstiga olid maha tapetud. Ja nad kõik läkitasid oma saadikuid oma andidega Riiga, niihästi venelased kui ka mereäärsed lääne-eestlased ning saarlased, semgalid, kuralased kui ka leedulased, ja palusid riiglastega rahu ning ühendust, sest nad kart-

sid, et need nendega teevad sedasama, mis nad olid Tarbatu rahvale teinud. Ja riiglased võtsid need saadikud vastu ning tõotasid rahu kõigile, kes seda nende käest iganes palusid, ja maa nende palge ees elas vaikselt. Ja eestlased lahkusid oma linnuseist ning ehitasid uuesti üles oma mahapõletatud külad ning oma kirikud, samatao ilmusid ka niihästi liivlased kui ka lätlased oma metsapeidupaikadest välja, kus nad juba palju aastaid sõdade ajal olid paos olnud. Ja igamees pööris oma külla ning oma põldude juurde tagasi, kus nad künd-
1225 sid ning külvasid kindlas julgeolekus, mida neil ep olnud varemini ligi nelikümmend aastat olnud, seepärast et leedulased ning teised rahvahõimud ep olnud neile ei enne jumalasõna kuulutamise algust Liivimaal ega ka pääle nende ristimist ealeski puhkust ega kindlust andnud. Nüüd siis said nad hingata, rõõmustelles oma põldudel ning tööde juures, ega olnud mitte kedagi, kes neid oleks heidutanud. Ja et nad olid juba täielikumalt ristiusku tundma saanud, tunnistasid nad Jumala poega Jeesust Kristust, kes pärast murerohkeid sõdu ning paljude inimeste maha tapmist, pääle taudisid ning kõike rohket häda oli viimselt oma järelejäänud rahva pääle halastanud, jagades sellele rahu ning julgeolekut. Ja kogu rahvas puhkas Issanda varju all, kiites seda, kes on kiidetud igavesest ajast igavesti.

2. Samal aastal[390] oli kõrgeauline Riia piiskop oma preestri Mauritiuse Rooma paavsti õukonda läkitanud apostlite aujärje legaadi Liivimaale läkitamist paluma. Ja kõige kõrgem ülempreester paavst jäi tema palvega nõusse ning läkitas kõrgeaulise Modena piiskopi, oma palee kantsleri[391] koos seesinase preestriga Liivimaale. Ja seesinane jõudis oma teenerkonna, ristisõitjate ning kogu oma kaaskonna seltsis Väinajõele[392], ja riiglased tõttasid talle vastu, võttes teda vastu ja saates teda suure rõõmuga oma linna. Ka tema ise rõõmutses nendega kaasa ning kiitis Jeesust Kristust selle eest, et ta leidis selle Issanda viinamäe olevat nõnda kuulsusrikkalt istutatud ning Liivimaa kiriku nõnda paljude usklikkude verega kastetud ja nõnda suure ning nii kaugele laiali laotatud olevat, et see on oma oksad kümne päeva teekonna kaugusel kuni Revalani välja sirutanud või teist teed

pidi Pihkvani või mööda Väinajõge kuni Gertsikeni teist nõndasama mitme päeva teed[393] on ennast välja levitanud ja et sel on juba viis kindlaks määratud piiridega piiskopkonda koos nende piiskoppidega. Ja ta läkitas otsekohe oma käskjalgu Rooma paavsti õukonda, kirjeldades paavstile asjade tõelist olukorda.

3. Aga ta ise oli hooles nende hiljuti ristiusku ümberpöörnute pärast, ja seepärast kutsus ta mitmele korrale kokku liivlasi ning teisi, kes elasid Riia linnas, niihästi mehi kui naisi, pidas usinasti jumalasõnateenistusi ning jagas rõõmuga ohtrasti indulgentse välja. Hil- 1225
jem, soovides näha teisi liivlasi kui ka lätlasi ning eestlasi, reisis ta Toreidasse, kusjuures tal olid kaasas kõrgeauline Riia piiskop, Püha Maarja kiriku praost Johannes ning väga paljud teised targad ning arukad mehed. Ja kõige esmalt tuli ta Kubeselesse, kus ta liivlasile missateenistuse ära pidas ning lunastuse sõnumist jutlustas, et neid katoliku usus kinnitada, ja siis tegi ta sedasama Vitiseles ning Lodigeris. Ja pärast seda talitas ta selsamal kombel Metsapooles, Idumeas ning Lätimaal, kus ta kõigile evangeeliumi seemet külvas, neid hääd vilja kandma õpetas ja neile usinasti ristiusu õpetust seletas. Aga siis liikus ta edasi Ugauniasse, ja ta leidis säält niihästi saksa kui ka eesti usklikkude kiriku ja uute elanikega asustatud, tugevaks ehitatud Otepää linnuse eest. Ja ta kiitis Issandat selle eest, et ta ka Eestimaalt oli usklike koguduse leidnud. Ja jagades eestlasile õpetust Jeesuse Kristuse usust ning sakslasi ustavasti manitsedes, kutsus ta neid üles sõbralikult üheskoos elama ning mitte teineteise vastu kurja õhutama ja et ka sakslased mitte mingisuguse raske koormuse üle kandejõu käivat iket vastristitute õlgadele ei paneks, vaid et nad neile Issanda ikke pääle paneksid, mis on kebja ning magus kanda, ning neile ikka pühi ususaladusi õpetaksid. Ja õnnistades neid, reisis ta edasi Sakalasse, kus ta esimeses koguduses[394], mille ta Võrtsjärve äärest eest leidis, hiljuti ristiusku pöördud eestlasi väga hardasti õpetas ning manitses, et nad ealeski mitte meie Issanda Jeesuse Kristuse usust ei taganeks. Ja säält liikus ta edasi Viljandi linnusesse, mis on orduvendade päralt ja mille needsinased juba siis olid üpris tugevasti kindlustanud. Ka

need ise tulid rõõmuga välja apostliku aujärje legaadile vastu, nad võtsid tema linnusesse vastu ja andsid talle teateid kõige kurja kohta, mida nad sääl ristiusu pärast eestlaste poolt on kannatama pidanud. Aga tema kutsus eestlased, niihästi mehed kui ka naised, nende kirikute juurde kokku, astus nende juurde ja, kuulutades neile ustavasti õhutuse sõna, manitses neid, et nad edaspidi enam seesarnast suurt kurja ei teeks ega ei võtaks usu sakramente rikkuda. Samatao jagas ta sääl ka orduvendadele hardasti püha õpetuse manitsusi ning andis
1225 neile juhtnööre, et nad ep oleks oma alamaile, neile rumalaile eestlasile, olgu siis kümnise võtmisel või mistahes teistes asjades, mitte liiga koormavad, et seesarnase olukorra tõttu need jälle paganausku tagasilangemise mõtte pääle ei tuleks. Säälsamas tulid tema jutule ka taanlased Revalast, teda rõõmuga tervitades ning oma hädadest ning võitluste kohta teateid andes. Samatao tulid tema juurde ka läänepoolse mereäärse maa eestlaste saadikud, kes ikka olid taanlastega võidelnud[395], ja pakkusid temale omi maid ning kogukondi – otsekui nad neid ka riiglasile ikka olid pakkunud[396] –, kui ta aga neid taanlaste ning saarlaste vastu kaitseks. Ja ta võttis nad oma hoole alla[397]. Pärast seda pööris ta tagasi lätlaste maale, kus Trikatuasse kogu seesinase maakonna lätlased tema juurde kokku tulid, mida Tolovaks hüütakse. Ta kuulutas neile rõõmuga jumalasõna ja seletas hoolega kõiki pühi ususaladusi. Aga säält jätkas ta reisu Võndu, kus teda kohapääl elutsevad orduvennad ning teised sakslased väga hardasti vastu võtsid, ja ta leidis säält ka üpris suure hulga võndlasi ning lätlasi eest. Kui siis hommik oli saanud, kogunesid kõik lätlased, ja ta kuulutas neile rõõmuga Issanda Jeesuse Kristuse rõõmulikku õpetust. Ja ta tuletas Issanda Jeesuse kannatust mitmele korrale meelde ning rõõmustas neid nende rõõmus üliväga, kui ta nende usule ning kindlusele tunnustust jagas selle eest, et nad vabatahtsi, ilma mingisuguste sõdade segaduseta kõige esmalt olid ristiusu vastu võtnud ega ep olnud pärastpoole ealeski liivlaste ning eestlaste kombel ristimise sakramente rikkunud. Ta kiitis nende alandlikku meelt ning kannatlikkust, kes nad meie Issanda Jeesuse Kristuse nime rõõmuga

eestlasile ning teistele pagana-rahvasugudele edasi kandes paljusid oma rahvahõimust, kes seesinase ristiusu pärast olid surmatud, – niitao kui meie usume – märtrite osadusse olid saatnud. Ka võndlasi ei jätnud ta oma õpetuse ustavaist manitsusist ilma, ja muidugi ka nende isandaile orduvendadele pani ta tungivalt südamele, et nad igal kombel oma alamaile ikka kebja ikke pääle paneksid ning nendega ustavasti koos elaksid. Ja pärast seda jagas ta ka Siguldas samasuguseid vagaduse õpetusi ning manitses väga usinasti liivlasi, et nad edaspidi oma ristimise sakramenti ei põlastaks ega paganlusse tagasi 1225
ei langeks. Ka teistes kogukondades manitses ta alati tungivalt nii orduvendi kui ka teisi sakslasi, et nad liivlasile, lätlasile ning teistele vastristituile ristiusku õpetaksid ja nende õlgadele Jeesuse Kristuse kebja koorma paneksid ning nende pääle halastaksid niihästi kümnise kui ka teiste nõudmiste poolest, nii et need liiga raske rõhumise all jälle uskmattuse teele tagasi ei pööraks. Ja kui see kõik oli lõpule viidud, reisis ta Riiga tagasi.

4. Ja sääl pöörsid tema poole sakslased, liivlased ning lätlased, paludes teda mitmesuguseis tüliküsimusis otsuseid teha. Ja tema andis igalikule tüliasja ning kaebuse kohase vastuse ja otsustas paljude asjad ning riiuküsimused.

Apostliku aujärje legaadi Riias viibimisest kuuldes läkitasid ka Novgorodi venelased ning teised muudest linnadest tema juurde oma saadikuid, paludes temalt juba varem sakslastega tehtud rahulepete[393] kinnitust. Ja tema võttis neid nende seda liiki palvetega kuuldavaks, kinnitas rohkete julgustavate manitsustega nende usku ja saatis nad kõik rõõmustatult nende omadele maadele tagasi. Tuli ka semgalite vürst Vesthard, kelle ta oli enda juurde kutsunud. Teda manitses ta rohkete arutluste ning pikkade läbirääkimistega ristiusku astuma. Aga oma uskmattuse visaduses ei mõistnud seesinane lunastuse sõnumitega võtnud veel ristimist vastu, tõotas aga seda teine kord tulevikus teha ja lubas ühel legaadi-isanda jutlustajal enese seltsis Semgalliasse minna. Nõndap siis tuldi kõigist ümbruskonna maadest Rooma õukonna legaati vaatama, tulijate hulgas olid ka Gertsike

vürst Vsevolod, krahv Burchard, taanlaste piiskopid Revalast kui ka saarlased ning mereäärsed lääne-eestlased, kes ennast tema kaitse alla pakkusid, tõotades preestrid ning ühtlasi kõik kristliku korra kohustused vastu võtta, kui ta aga nad taanlaste rünnakutest päästa võtab. Ja ta tõotas neile täielikku vabadust ning läkitas oma saadikuid nii taanlaste kui ka saarlaste juurde ettepanekuga, et need sõjale lõpu teeksid, tema pakutud rahu vastu võtaksid ning tema määruste vastu sõnakuulikud oleksid.

1225 5. Aga tema ise, soovides ka veel muid vastristituid näha, külastas liivlasi Holmis. Ja kui ta sääl oli pühaliku missateenistuse pidanud ning püha õpetuse seemet külvanud, liikus ta edasi Ükskülasse, kus ta esimeste pühade Liivimaa piiskoppide mälestust pühitses ja ka säälseid liivlasi Jumala teenimises kinnitas. Pärast seda ei manitsenud ta teps mitte vähem liivlasi Lenevardes ning Askradis ebajumalateenistusest taganema, õpetades neid usinasti ühtainust Jumalat kummardama. Samatao jagas ta viimselt niihästi Kukenoisis üheskoos elavaile sakslasile kui ka venelasile, lätlasile ning seloonidele ustavasti püha õpetuse manitsusi ja kutsus ikka ning ikka sakslasi üles, et need oma allaheidetuile ülekohtuste koormuste ega maksudega üleliia haiget ei teeks, vaid et nad usinasti ristiusku õpetaksid, kristlikke kombeid juurutaksid, paganate ebausukombeid hävitaksid ning neid nii oma hääde eeskujude kui ka sõnadega õpetaksid.

6. Aga kui apostliku aujärje legaat oli Riiga tagasi jõudnud, asusid Otepää sakslased[399] sügisesel ajal kogu oma kaaskonnaga teele ja läksid Virumaa vanemate kutse pääle Virumaale, nad võtsid Virumaa linnused oma alla ning ajasid taanlased minema, kinnitades, et seesinase maa olevat kõige esmalt liivimaalased Püha Neitsi lipuga ristiusu alla heitnud. Ja nad hakkasid kõigis Virumaa kogukondades ning linnuseis valitsema. Sellest teada saades kutsus seesinane legaadi-isand need sakslased enda juurde kokku ja sundis neid kirikukaristuse ähvardusega selle maa paavsti kaitse alla üle andma. Ka läkitas ta otsekohe saadikuid Revalasse taanlaste juurde ja sundis ka neid selsamal kombel tema kätte andma niihästi seesinase maa kui

ka teised maakonnad, millede omandamise pärast sakslased taanlastega riidlesid. Et taanlased astla vastu takka üles lüüa ei julgenud, tõotasid nad ustavasti Rooma õukonna sõna kuulda võtta ning andsid legaadi-isanda saadikute kätte üle Virumaa, Järvamaa, Harjumaa ning mereäärse läänemaa ning kinnitasid selle annetuslepingu, saates Riiga oma pitseeritud ametlikud kirjad. Kui see oli sündinud, läkitas seesinane legaat Virumaale omi mehi, ristisõitjaid ning preestreid, ja heitis kõik sakslased ning taanlased kõrvale, võttes need maanurgad nüüd oma võimuse alla.

7. Aga pärast kolmekuningapäeva[400], millal lume ning jäätuse tõttu neis maades tee on liikumiseks parem, läks legaadi-isand koos oma vaimulikkude ning teenritega reisule, võttes enesega kaasa semgalite piiskopi Lamberti[401], Riia kiriku praosti Johannese kui ka Riia kodanikke, mõned orduvennad ning mitmeid teisi. Ja ta reisis üle Liivimaa, läks lätlaste maakonda ja lätlaste juurest Sakalasse, olgugi keha poolest väga nõrgestatult. Ja pärast seda kui ta oli kaks päeva Viljandis puhanud, läks ta Järvamaa poole teele, ja talle tulid kõik järvalased Kareda külasse vastu. Ta kuulutas neile rõõmuga jumalasõna ning jagas katoliku usu õpetust. Ja kui ta nad oli ülemkarjase paavsti käe alla koondanud, liikus ta edasi Virumaa kõige esimese linnuse juurde, mida Agelinnaks hüütakse, kus ta, olles väga suure rõõmu ning austusega vastu võetud, kõik nende suure hulga kokku kutsus, neile kosutavaid igavese elu manitsusi jagas ning Kristuse nime avalikuks tegi. Ja säält edasi liikudes tegi ta sedasama ka Tarvanpääs. Sinna tulid ka taanlased, sest neid oli kutsutud. Ja siis sõlmiti rahu kõige esmalt sakslaste ning taanlaste vahel ja siis kõikide maakondade eestlastega. Aga pärast seda reisis seesinane legaat Tabelise kogukonda[402], kuhu terve Virumaa vanemad tema juurde kogunesid, et temalt ristiusku ning selle õpetust kuulda. Ja ta võttis nad kõik ülemkarjase paavsti käe alla, määras nende seast kõikidesse oma maakondadesse vanemad ning kohtumõistjad, ja säält naasis ta Tarvanpäässe. Aga säält reisis ta taanlaste linnusesse revalaste maal, ja ka sääl võtsid taanlased, rootslased ning kõik kohalikud elanikud

1225 1226

tema rõõmuga vastu. Ja pääle seda hakkas ta nende käest pantvangideks võetud Virumaa poisse tagasi nõudma, aga nemad ei tahtnud neid tema kätte tagasi anda. Aga kirikliku kari määrustega hirmutades sunniti nad viimselt ometi need tagasi andma, ja tema saatis needsinased pantvangid Virumaale nende vanemaile tagasi. Ka varbolased said legaadiisandalt rahuleppe, ja nad tulid tema jutule Revalasse. Aga taanlaste visa palve pääle andis ta need koos teiste harjulastega neilesinastele taanlastele tagasi. Aga selle kihelkonna,
1226 mida Mereäärseks hüütakse, võttis ta tükkis kogu muu Mereäärse maaga ja Viru- ning Järvamaaga ülemkarjase paavsti võimuse alla. Tema palge ette kogunesid ka kõik Revala eestlased üheskoos taanlastega. Neile kuulutas ta hardasti igavese lunastuse sõna ja manitses neid ustavasti, et nad sõbralikult koos elaksid ning edaspidi uskmattuse nõust hoiduksid. Kui see kõik oli täide saadetud, läkitas ta oma preestrid Mereäärsele maale ja pööris ise Sakala kaudu Riiga tagasi. Aga needsinased preestrid, nimelt Peetrus Kaikivald koos oma kaasvenna Henrikuga, teise preestriga[403], läksid Soontaganasse, kus mereäärsed eestlased nad rõõmuga vastu võtsid ning neilt jumalasõna kuulda said, ja nad ristisid mehi, naisi ning lapsi, kes varem olid ristimata jäänud, niihästi Soontaganas kui ka Majanpadus ning Paekülas. Ja pärast seda pöörsid ka nemad tagasi Liivimaale, rõõmutsedes ning usu laialilaotamise eest Jumalat ülistades.

8. Kui apostliku aujärje legaat oli Riiga tagasi jõudnud, tulid tema juurde kokku piiskopid, preestrid, vaimulikud mehed, orduvennad kiriku vasallide seltsis ning Riia kodanikud. Ja nende kõikide juuresolekul pidas ta Püha Maarja kirikus paastupühapäeval[404] pühaliku kontsiili nõupidamise Innocentiuse määruste järele, värskendas mälestusi senisest ning lisas uusi mõtteid selle kohta, mis paistis noorukesele kirikuistandikule tarvilik olevat. Kui siis kõik oli lõpule viidud ning otsustatud, mis oli tema võimuses otsustada, ja olles jaganud välja indulgentse, pööris ta kõiki jumalaga jättes ning õnnistades laevade juurde tagasi, usaldades Liivimaa Püha Jumalaema Maarja ning tema armsa poja, meie Issanda Jeesuse

Kristuse hoole alla, kelle päralt on au ning kuulsus igavesest ajast igavesti. Aamen.

Ma aga rõõmuga mälestan muistset, muu sinu teada,
Emake, Neitsi Maarja, mu pääle halasta!

9. Liivimaal sündis küll paganahõimude Jeesuse Kristuse usku pöörmise aegadel palju asju ja kuulsusrikkaid, mida kõiki ep saa ei kirja panna ega meelde manada nõnda et need lugejale isegi tüütuks ei läheks. Aga see pisut siin on kirja pandud seesinase meie Issanda
Jeesuse Kristuse kiituseks, kes soovib, et tema usk ning nimi kantaks 1226
kõikide rahvasugude juurde, kusjuures tema ise, kelle kaudu kõik seesarnased asjad korda saadetakse, kaasa aitab ning kinnitab, tema, kes ikka on lasknud oma usklikele Liivimaal osaks saada nii palju suuri ning kuulsaid võite paganate üle, ja seda ikka ning ikka ennemini väikese kui suure meestehulga kaudu, ja kelle armastatud ema auks, aga ühtlasi ka selle poja, seesinase meie Issanda Jeesuse Kristuse auks, kõik need nüüdsama ümber pöördud maad on pühendatud. Ja selleks, et see kiitus, mida temale nende kuulsusrikaste tegude eest võlgnetakse, laiskurite lohakuse tõttu tulevikus unustuse hõlma ei langeks, olen ma isandate ning kaaslaste soovil hääks arvanud selle seesinases alandlikus raamatus kirja panna ning järeltulijaile păranduseks jätta, et ka nemad Jumalale tänu ning kiitust tasuksid, oma lootuse tema pääle paneksid ja ep mitte unustaks Jumala tööd, vaid tema käsud peaksid. Aga siin pole midagi muud omalt poolt juurde pandud kui seda, mida me peaaegu kõike oma silmaga oleme näinud, ja mida me oma silmaga pole näinud, seda oleme teiste käest teada saanud, kes seda on näinud või ise on koha pääl olnud. Ja me ep ole seda kirja pannud mitte orjaliku roomamise ega ajaliku kasu mõttega, vaid pigemini oma enda süüde andekssaamiseks, seesinase meie Issanda Jeesuse Kristuse ning selle Issanda ema Püha Neitsi Maarja kiituseks, kes koos Isa ning Püha Vaimuga ikka on olnud, nüüdki on ja saab olema kiidetud igavesest ajast igavesti. Aamen.

XXX

Kakskümmendkaheksas järgnes ju piiskopi aasta,
rahu vaikusega kirikut ehtis ta.

1. Liivimaalt lahkudes pidi apostliku aujärje legaat tuulte soodsuse ootel kaua laevade juures mere rannal paigal olema[405]. Ja siis nägi ta korraga Rootsist saagi ja üpris suure hulga vangidega tagasi
1226 tulevaid saarlasi. Neil on ikka kombeks olnud vangidele, vaestele naistele ning neitsitele, rohkesti hädasid ning häbistusi tekitada, küll ühtesid pilgata, küll teistega neist abielu sõlmida, igalik kahe või kolme või veel enama naisega, ja nõndap lubasid nad enestele lubamatut, sest kuidas sünnivad Kristus ja paharet ühte või saab olla sobilik pagana ning ristitud naise abieluside?! Neil oli ka kombeks naisi kuralastele ning teistele paganaile müüa. Kui nõnda siis legaadi-isand sai teada kõigest sest kurjast, mis nad Rootsimaal olid teinud, nimelt kirikuid põlema süüdates, preestreid tappes ning röövides ning sakramente rüvetades, ja muudest seesarnaseist viletsusist, tundis ta vangidele härdasti kaasa ning palus Issandat, et kurjategijad kättemaksu saaksid. Ja olles Ojamaale jõudnud, külvas ta sääl jumalasõna ning pakkus kõigile kristlase nime kandjaile ristisõidu püha ristimärki pattude andeksandmiseks, et nurjatuile saarlasile kätte makstaks. Sakslased kuulasid sõna, võtsid risti vastu, aga ojamaalased lükkasid selle tagasi ja taanlased ei võtnud Jumala sõna kuuldavaks. Üksnes saksa kaupmehed himutsesid enestele taevalikku vara lunastada, nad muretsesid enestele hobused, seadsid relvad valmis ning tulid Riiga. Riiglased rõõmutsesid ja tõttasid tulijaile vastu. Ka liivlased, lätlased ning ristitud eestlased rõõmutsesid, et nad nüüd Kristuse nime ka ristimata saarlasile viivad.

2. Sel aastal olid legaadi-isanda kaaslase magister Johannese hoole alla usaldatud need maad, millede kohta oli käinud tüli sakslaste ning taanlaste vahel, nimelt Virumaa, Järvamaa ning Ro-

taalia. Nüüd siis olles murdnud rahu[406], alustas seesinane magister Johannes taanlastega sõja. Ka taanlased rüüstasid ning põletasid Rotaalias ja said palju saaki. Aga magistri sõjasulased ajasid neid taga, tapsid neid viiskümmend meest ning piirasid teist viiskümmend neist Majanpadu linnuses sisse. Aga kolm päeva hiljem halastasid nad nende pääle seepärast et need kristlased olid ning jätsid nad rahule. Ka saatis legaat väga suure hulga sakslasi Virumaale seesinasele Johannesele appi, niihästi taanlaste kui ka saarlaste märatsemise vastu. Aga kui riiglased nende võitlustest 1227
kuulda said, läkitasid nad saadikuid ning tegid taanlastega rahu, et nad seda paremini võiksid saarlastega sõdida ning paganahõimude seas ristiusku levitada.

3. Kui siis Kristuse sündimise püha ning kolmekuningapäev[407] olid peetud, kattis lumi maad ja jää laineid, sest sügavusepäälsed aheldati kokku ning veed said kõvaks otsekui kivi ning tekkis jää ja teed nii maal kui ka vetel paranesid. Nõnda siis niipea kui merel tee tekkis, kuulutasid riiglased kohe sõjakäigu välja, himutsedes oma püha ristimise kastmisega niisutada neidsinaseid Saaremaa hõime, kes elutsevad mere saarel, ja nad kutsusid kõik kokku jõe äärde, mida hüütakse Pärnu Emajõeks. Pärast seda kui Faabiani ja Sebastiani püha[408] oli pühitsetud, kogunesid kõik sakslased, riiglased, liivlased koos lätlastega ning eestlased kõigist oma maakondadest ja järgnesid kõrgeaulisele Liivimaa piiskopi-isandale, kellel olid ühtlasi kaasas semgalite piiskop[409] ja ordumeister Folkvin oma vendade ning ristisõitjatega, kes toidumoona ning oma relvad kaasa viisid. Ja kui püha missatalitus oli ära peetud, liikusid nad jääd mööda edasi Saaremaa poole. Aga see oli suur ja tugev sõjavägi, temas oli ligi kakskümmend tuhat meest. Nad olid korraldatud lahingusalkadeks, sammusid eraldi väehulkade kaupa oma lippude all, ja kui nad ratsa ning oma regedega mere jääd tümistasid, tekitasid nad otsekui tugeva äikese mürinat, mis tuli relvade kokkulöömise tärinast, regede kokkupõrkustest kui ka liikumisest ning mürast, mida mehed ning hobused siin ja sääl

jääl kukkudes ning ennast uuesti jalule ajades tekitasid. Jää oli ju sile otsekui klaas lõunakaare vihmavalanguist, mis selle siis olid üle ujutanud, ning neile järgnenud külmamisest. Ja suure vaevaga liikusid nad üle mere, kuni nad viimselt rõõmuga Saaremaa randa jõudsid.

4. Nõnda siis jõudsid nad juba üheksandal päeval Muhu linnuse alla ja võtsid nõuks sääl üheainsa öö puhata, kusjuures neil tuli kokkupõrge linnuses olijatega. Need ometigi, kartes ähvardavaid
1227 võitlusi ning ammuriistade heiteid, tõmbusid oma linnuse elukodadesse tagasi ja läkitasid öösi piiskopile ning teistele sakslaste sõjaväe vanemaile pettust täis oleva sõnumi tõotusega, et nad Kristuse usu ning kristlaste rahu vastu võtavad, selle tagamõttega, et nad, kui sõjavägi edasi liigub, sellele kaotusi tekitavad ning selle kannul minejaile sõjalise löögi annavad. Ja kirikupää ning koos temaga teised vanemad olid nõus neid vastu võtma ja neile rahu andma, aga neid tõkestasid nende saarlaste petutembud ning kuritööd – sest kirjutatud on, et ei aita tarkus ega mõistus ega nõu Jehoova vastu –, kes ei tahtnud oma pahupidiseid kombeid maha jätta, vaid kes ikka veel kristlaste verd juua janunesid ja muidki kõlvatusi teha himustasid ega ep olnud oma üpris kurjade mõtetega püha ristimise andi ära teeninud, sest nad panid lootuse oma linnuse tugevusele, põlgasid rahu ära ja rääkisid päälegi mitmesuguseid häbemattusi ning olid pigemini mahatapmist kui ristimist ära teeninud. Ja et nad küllap rahu ei tahtnud,

jooksis neil rahu eest ja saabus ka kättemaks neile.

Nõnda siis tungisid sakslased kõige esmalt valli kallale, lootes üle selle linnusesse ronida, aga needsinased sääl lõid nad tagasi, ja nad said vigastusi kivide ning odade hoopidest ja seepärast olid nii nõu kui ka jõuga võitlema sunnitud. Nad ehitasid väiksemaid kiviheiteriistu, pildusid linnusesse paterellidega kaitsjate paterellide vastu kive, meisterdasid müürikaevamis-„sea", mille all nad linnust maha kaevasid, kuni nad valli keskele välja jõudsid. Siis tõukasid nad „sea" tagasi ja püstitasid asemele tugeva puutorni,

mille otsa vaprad relvamehed ning ammukütid ronisid, kes oma viskodasid, odaotsi ning odasid linnuse kindlustuses olevate saarlaste pääle saatsid. Need loopisid välja nende pääle kive ning viskodasid. Kui kuues päev koitis, nimelt esimene[410] pärast puhastuspüha – sest puhastuspäev ei tohtinud ju tapetute verest rüvetatud saada –, ägenes võitlus juba varahommikul, nõnda et ründajad ka juba tahapoole kõveraks painutatud raua elik raudkonksuga kindluse sisse mõra murdsid, kusjuures nad kõik üpris suured palgid
ükshaaval maha kiskusid, mis kindlustust koos hoidsid, nõnda et 1227
üks osa kindlustusest juba maani maha langes. Kristlaste sõjavägi rõõmutses, nad hõiskasid ning palusid Jumalat. Ka needsinased teised hõiskasid, rõõmutsedes oma Tarapita üle. Need sääl hüüdsid ohvrihiie, need siin Jeesuse poole, kelle nimel ning kelle kiituseks nad vaprasti üles ronisid ning ka valli harjale jõudsid, aga kaitsjad tõrjusid nad väga südisti tagasi. Seda, kes kõige esmalt üles ronis, ahistati hulga odade hoopide ning kivide müksudega, niitao et tõesti üksnes Jumal teda sääl märatsevate vaenlaste hulga keskel vigastamata hoidis. Sest niipea kui ta üles ronis, surus vaenulik jõuk tema otsekohe tagasi, ja veel mitmel korral uuesti üles ronimiselt ajasid vaenlased tema tagasi niisama mitu korda kui mitu korda ta visalt üles ronida püüdis, kuni seesinane sakslane, viimselt

mõõga pikaga tõrjudes vaenlaste piigid,

küllap Issanda ingli ülestõstega kindlustuse ülemisse tippu pääses, mis oli vaenlaste pää kohal. Et altpoolt tulevad vaenlaste odad teda mitte ei saaks vigastada, pani ta enesele kilbi jalgade alla ja siis

võitles ta kilbi pääl üksinda vaenlaste hulkade vastu, niikaua kui Jumal teise ning kolmanda mehe läkitas. Aga, oh häda, see kolmas sai tõukehoobi ning libises ülevalt maha tagasi. Nad kahesi kaitsesid ennast ometigi suure vaenlaste hulga vastu. Seljatagant ronisid nende vastu sinna kindlustuse tippu viis saarlast, kes nende pääle oma odasid pildusid. Esimest neist, kui ta oli odaga tagasi löödud,

sakslane mõõgaga lõi,
surma ta kukkudes sai,

teised saarlased aga pöörsid põgenema. Muid sakslasi järgnes neile kahele ja need ronisid südisti üles, et esimestele appi minna. Olgugi et vaenlased neid vihaga väga vaprasti tõhjusid ja paljud neist pihta ning haavu said ja mõnikad said surma, haarasid nad viimselt ometi, kindlasti Jumala pääle lootes ning suure vaevaga vaenlaste hulka eemale ajades, kindluse ülemise osa eneste kätte. Ülesronimine oli
1227 ju üpris raske, sest mägi oli kõrge ning jääs ning kivimüür mäe otsas otsekui jääks külmanud, nõnda et ründajad ei saanud jalga kuhugi kinnitada. Aga nad jõudsid ometi üles, ühed redelit mööda, teised köiest kinni hoides, küllap Issanda inglite tõstest, ja surusid igale poole põgenevaile vaenlasile selga. Kristlaste hõiskamine ning võidulaul! Aga paganail otsekui Rama hääl, segaduses ning hukatuses kaebamine, nutmine ning ulumine! Ründajad tungisid linnusesse ja tapsid rahva maha, sest

armu ei saadud ka Saaremaa paganail' anda,

sest nad ju mõrvavad muid, vangideks röövivad muid. Liivlased ning lätlased piirasid linnuse ümberringi sisse ega lasknud kellelgi neist põgenema pääseda. Vaenlaste üle võidu saanud, rõõmutsesid võitjad ning kiitsid lauldes Jumalat. Seesama, kes ikka oli Taavetit vilistite eest kaitsnud, päästis ka nemad, enese omad, andes neile võidu vaenlaste üle. Nad vallutasid maalinna, riisusid saaki kokku, röövisid vara ning väärtasju, ajasid hobused ning veised minema ja põletasid tulega maha, mis järele oli jäänud. Saarlaste linnust neelis tuli, aga kristlased vedasid rõõmutsedes saagi minema.

5. Pärast seda kui Muhu linnus oli tuhaks tehtud, tõttas sõjavägi teise linnuse alla, mis asetseb keset Saaremaad ja mida Valdjaks hüütakse. Ja seesinane Valdja on kõige tugevam linn saarlaste teiste maalinnade seas. Selle alla jäi sõjavägi paigale, sõdimisriistu korda seades, nimelt paterelle ning suurt kivipildumismasinat, ja varudes vägevaid kuuse- ning männipuid rünnakutorni ehitamise jaoks, et

linnuse kindlustusosa vastu võidelda. Aga liivlased, lätlased ning eestlased ning nende seltsis ka mõned sakslased käisid ringi mööda kõiki kogukondi ning tõid kaasa hobuseid, toredaid veiseid, kraami ning rohkesti muud saalist, palju vilja ning muud seesarnast, aga külad põletasid nad ühtlasi maha. Valdjalaste seas aga, kes linnuses viibiva rahva rohkuse pärast ei suutnud kiviheiteid välja kannatada ega ka ammuriistade visknooli taluda ning päälegi veel nägid ründajate poolel ettevalmistatavaid sõjariistu, milledega oleks kerge olnud linnust vallutada, võttis maad hirm Jumala ees ja nad palu- 1227
sid rahu. Ja et nad küllap Muhus olnud tapmiste tõttu heidutatud olid, siis

meelt allaheitlikku näitasid nad ning rääkisid rahust ning palusid härdasti, et neile püha ristimise sakramenti antaks. See oli kristlaste rõõmustus,

lauldi Issanda kiituseks, anti ka rahvale rahu. Nõuti ülikute poegi pantvangideks. Valdja saarlased, kes varem olid olnud kõrkuse lapsed, said sõnakuulmise lasteks. Sellest, kes varem oli olnud susi, oli nüüdsama talleke saanud. Sellest, kes varem oli olnud kristlaste tagakiusaja, oli just nüüdsama saanud kaasvend, ta võttis rahu vastu, ei olnud pantvangide andmisele vastu, palus ustavasti ristimise armu ega kohkunud põlise tribuudi maksmisest ära.

Ülikute pojad anti ära. Kõige esimese nendest ülikutest katehhiseeris rõõmu ning suure hardusega ja kastis püha ristimise lättest kõrgeauline Riia piiskop ise, muid ristisid teised preestrid, keda ka rõõmuga viidi linnusesse Kristust kuulutama ning Tarapitat, kes oli saarlaste jumal, maalt välja heitma. Nad pühitsesid keset linnust leiduva allika ja, ammutades säält vaadi täis, ristisid esmalt katehhiseeritud vanemad ning ülikud ja siis teisi mehi, naisi ning lapsi. Ja oli üpris suur meeste, naiste ning laste rüsin, kes hommikust amak õhtuni hüüdsid: „Tõtta mind ristima!" Nõnda et preestrid, keda kord oli viis, kord kuus, ristimistööst isegi ära väsisid. Preestrid said ka ise täis rõõmu, kui nad nõnda siis kõige ülema hardusega tuhandeid inimesi ristisid, keda nad nägid kõige suurema rõõmu-

ga ristimissakramendi juurde ruttavat, sest preestrid lootsid ju, et see töö on tuluks nende eneste pattude andeks andmisele. Ja mida nad seesinasel päeval ära teha ei jõudnud, selle viisid nad teisel ning kolmandal lõpule. Kui need pühade saladuste talitused Valdja maalinnas olid toimetatud, tulid saadikud kõigist teistest Saaremaa linnustest ning kihelkondadest, paludes rahu ning ristimise sakramenti. Sõjavägi rõõmutses selle üle, ja anti ka rahu ning vennalik armastus, pärast seda kui pantvangid olid kätte saadud. Neile anti
1227 käsk vangipõlves olevad rootslased vabaks lastult välja anda[411]. Nad kuulasid sõna ning tõotasid need vabastatult tagasi anda. Ja nad viisid preestreid enestega oma küladesse kaasa, et need Kristusest jutlustaksid, Tarapita ning teised paganate jumalad välja heidaksid ning rahvast püha ristimise kastega niisutaksid. Preestrid ristisid siis suure rõõmuga kõigis Saaremaa linnuseis kogu mõlemast soost rahva ning nutsid rõõmupisaraid selle pärast, et nad olid uuestisündimise pesemise kaudu saanud Issandale ilmale tuua nii mitu tuhat inimest, vaimulikku järeltulevat sugu, Jumalale uue, armastatud mõrsja paganarahvaste seast.

Lätteveel ristisid nad, endal silmavees põsk.
6. Nõndap ikka Riia kastab[412] rahvaid.
Nõndap keset merd nüüd kastab ta Saaremaad,
Pestes puhastab patust, taevasi riike ta annab,
Niisutust taevalist kingib ja maalist.

Need Jumala annid on meie rõõmustus. Jumala, meie Issanda Jeesuse Kristuse ning Püha Neitsi Maarja au ning kuulsus on nendele Riia teenritele Saaremaal seesarnase rõõmu valmistanud: võita mässajad, ristida vabatahtsi ning alandlikult ligi tulijad, saada pantvange ning tribuute, tagasi anda kõik kristlase nime kandvad vangid ning võiduga koju tagasi pöörda. Mida kuningad tänini pole suutnud, seda on Püha Neitsi oma teenrite riiglaste läbi oma nime auks üürikese ajaga ning leebesti täide saatnud. Nüüd pärast seda, kui see on lõpule viidud, kui see on sündinud, nimelt kogu rahvas ristitud, Tarapita välja heidetud, Vaarao me-

res ära uputatud ning vangid vabastatud, pöörge, riiglased, rõõmuga koju tagasi[413]!

Võit teid hiilgav on ikka ja ikka saatmas te teedel.
Au olgu Issandal', tähtede pääl Jumalal'!

Lõpp

JÄRELSÕNA

Henriku Liivimaa kroonika sünni- ja tõlkeloost

„Mingu siis see raamatukene ja kuulutagu oma nõdra sõnaga armsa Eesti rahvalle nende kõige vanemate kõige vanemat täädavat aega!" Nende sõnadega juhatas muinasteaduste harrastajast Abja koolmeister Jaan Jung (1835–1900) sisse Henriku Liivimaa kroonika esimese tõlke eesti keelde. „Läti Hendriku Liivi maa kroonika ehk Aja raamat" ilmus nelja vihikuna aastatel 1881–1883. Tõlkija on siiski pidanud vajalikuks vabandavalt märkida: „... mina, kui selle raamatu esimene ümberpanija, seda mitte nii ilma puudusteta ei või välja saata ... sellepärast ei ole mitte imeks panna, kui mõni teine mees selle loo mõne aasta ehk pärast jälle uueste ümber paneb ja välja annab."[1]

Jaan Jungi tulevikuaimused ei vedanud teda alt. Nüüdseks on Liivimaa kroonikast välja antud juba kolm eestikeelset tõlget: 1962. aastal ilmus Julius Mägiste ja 1982. aastal Richard Kleisi oma. Lisaks on üks käsikiri kaduma läinud – 1941. aasta suvelahingute ajal Tartus ülikooli võimla kustutamisel hukkunud noore klassikalise filoloogi Rudolf Laanese (1917–1941) äsjavalminud tõlge hävis sõjatules. Ent nagu vanade ajalookroonikate puhul tavaline, on veelgi kirjum olnud selle teksti tänapäeva lugeja lauale jõudmise lugu ülepea.

Praegusajal tundub Liivimaa kroonika olulisus päevselge, nagu seegi, et meil on sellega tutvumiseks käepärast erinevad väljaanded. On ju see tekst muutunud peaaegu Liivi- ja Eestimaa ristisõdade

1 „Läti Hendriku Liivi maa kroonika ehk Aja raamat". 1 kd. Tõlkinud Jaan Jung. Tartu, 1881, lk 6.

sünonüümiks – nende sündmuste kirjeldused, mida esitavad uurimused, õpikud ja romaanid, tuginevad peaaegu täienisti Henriku andmetele. Siiski ei ole see alati nii olnud. Pärast valmimist leidis Henriku teos teiste, juba hilisemate allikate kõrval (näiteks Liivimaa vanem riimkroonika) võrdlemisi vähe kasutamist. Põhjus peitub ilmselt Saksa ordu ja Riia peapiiskopi võitluses ülevõimu pärast, mis väitas ja kujundas Liivimaa ajalugu läbi kogu keskaja. Selle rivaliteedi valguses oli Henrikule viitamine võrdlemisi ebamugav, sest ta kirjeldab elavalt piiskopi ja ordu konflikte juba ristisõdade aegsel Liivimaal. Oma õiget kohta ei leidnud katoliiklasest autori ristisõjakroonika ka humanismi ja protestantismi ideedest kantud 16. ja 17. sajandil. Nii sai Henriku teose laiem levik alguse alles 18. sajandil, mil tuli moodi antikvarism ehk hakati harrastama nii vanade kunsti- ja tarbeesemete kui ka käsikirjade kogumist. 1740. aastal ilmuski Liivimaa kroonika esimest korda trükis. Keskaegsete käsikirjade puhul ei ole originaali sageli säilinud ja nõnda on see ka Liivimaa kroonikaga. Esimene väljaanne põhines ühel arvatavasti 16. sajandi teisest poolest pärineval käsikirjal. Manuskripti toimetas trükki Hannoveri kuninglik bibliotekaar Johann Daniel Gruber (1686–1748), kes pani sellele pealkirjaks „Kirikliku ja ilmaliku Liivimaa ajalugu ehk vana Liivimaa kroonika" (*Origines Livoniae sacrae et civilis seu Chronicon Livonicum vetus*). Juba 1747. aastal ilmus sellest saksakeelne tõlge. Rohkem kui sada aastat hiljem, 1862. aastal avastati Varssavis Zamoyskite raamatukogus veelgi vanem, 14. sajandist pärinev käsikiri (nn *Codex Zamoscianus*). See on säilinud vaid osaliselt (kuni XXIII, 8), kuid on jäänud vanimaks teada olevaks käsikirjaks. Praeguseks on kokku teada 16 täielikult või osaliselt säilinud, 14.–18. sajandist pärinevat Henriku kroonika ärakirja (siiski pole tegemist mitte originaali, vaid hilisemate ja nüüdseks kadunud ärakirjade koopiatega).

19. sajandil omandas Euroopat vallanud ajaloohuvi rahvuslikuma värvingu ja selle teenistusse asus ka äsja uue ajalooteaduse aladistsipliinina sündinud nn allikakriitika. Oma ajalooallikate väljaandmine muutus rahvuslikuks auküsimuseks. Elavam huvi kohalike allikate

vastu tärkas ka Liivimaal – ning siingi võib üheks selle põhjuseks pidada baltisaksa kogukonna soovi oma ajaloolist identiteeti senisest selgemini välja joonistada. Selles sai olulise osa ka Henriku Liivimaa kroonika, mille järjekordne väljaanne koos saksakeelse tõlkega ilmus 1853. aastal sarja „Scriptores rerum Livonicarum" esimese köitena.[2] 1874. aastal jõudis Liivimaa kroonika ka Saksa ajaloo tüvitekstide kaanoni loonud sarja „Monumenta Germaniae historica".[3] Põhjalikum töö kroonika eri käsikirjade võrdlemisel jäi siiski 1920. aastatesse, mil sellega asus tegelema Leonid Arbusow juunior (1882–1951). Vastavalt toonase allikakriitika põhimõtetele seadis ta eesmärgiks taastada võimalikult täpne algtekst. Ehkki tänapäeval seda sihti enam päris võimalikuks ei peeta, on tema uurimistöö tulemusena 1955. aastal ilmunud editsioon vaieldamatult parim Henriku kroonika väljaanne (sellele tuginevad ka kaks hilisemat eestikeelset tõlget).[4]

Seni on Liivimaa kroonika ilmunud üheksas keeles. Lisaks mitmetele väljaannetele ladina ja saksa keeles on see ilmunud nii eesti kui ka läti (1883, 1936, 1993), aga samuti vene (1876, 1938), leedu (1991) ja soome (2003) keeles – ning viimasena itaalia keeles (2005). Kroonika rahvusvahelise tuntuse nurgakiviks on siiski praegusaja ühe tuntuma keskaja uurija, Ameerika Kansase ülikooli professori James A. Brundage'i (snd 1929) tõlge inglise keelde (1961, II trükk 2003).

Eesti keeles on Henriku Liivimaa kroonika varem ilmunud viiel korral (1881–1883, 1962, 1982, 1993, 2005); käesolev väljaanne on seega kuues. Põhjalikem on neist klassikalise filoloogi Richard Kleisi (1896–1982) ja ajaloolase Enn Tarveli (snd 1932) tõlke esmatrükk,

---

2 Seegi põhines Gruberi editsioonil, mida oli omalt poolt täiendanud August Heinrich Hanseni. Hanseni väljaande kordustrükk ilmus juba 1857. Kümme aastat hiljem, 1867. aastal nägi trükivalgust ka *Codex Zamoscianus*, mis ilmus esmakordselt Eduart Pabsti saksakeelses tõlkes.

3 Henriku Liivimaa kroonika ilmus Wilhelm Arndti toimetatuna samaaegselt „Monumenta Germaniae historica" alasarjades „Sciptores rerum Germanicarum" ja „Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum".

4 „Heinrici Chronicon Livoniae". Toimetanud Leonid Arbusow ja Albert Bauer. Hannover, 1955.

mille ilmumine 1982. aastal oli tähtsündmus. Just selle, ladinakeelse paralleelteksti ja Enn Tarveli kommentaaridega varustatud väljaande poole peaksid pöörduma kõik, kel on Henriku vastu vähegi sügavam huvi. Samuti annab just see tõlge parima ettekujutuse ladinakeelsest originaaltekstist, kuivõrd eesti grammatika reeglid seda vähegi lubavad. Hilisemas kahes väljaandes (1993, 2005) on Enn Tarvel tõlget mõnevõrra suupärastanud, kuid jäänud siiski kindlaks põhimõttele säilitada võimalikult täpselt originaali sõnakasutust ja lauserütmi.

Käesolev uustrükk pakub aga võimaluse tutvuda märksa teistsuguse lähenemisega. Selle tõlke autor Julius Mägiste (1900–1978) oli hariduselt ja kutsumuselt keeleteadlane ning -ajaloolane. Olles kaitsnud Tartu ülikoolis 1928. aastal väitekirja läänemeresoome keelte alal, asus ta juba 1929. aastal samas tööle professorina. Kui Mägiste 1944. aasta sügisel Eestist Saksamaa kaudu põgenes ja asus 1945. aastal elama Lundi, pidas ta sealgi aastatel 1950–1967 Lundi ülikooli soome-ugri keelte dotsendi ametit. Tema algatusel loodi ülikooli juurde ka soome-ugri keelte seminar, mille suurepärane erialaraamatukogu on Rootsis tuntud tänapäevalgi. Mägiste mahuka teaduspärandi tuum koondub võrdlev-ajaloolise keeleteaduse ja etümoloogia ümber: tal on suuri teeneid eesti sõnade päritolu selgitamisel, samuti on ta koostanud 12-köitelise eesti keele etümoloogilise sõnaraamatu (ilmunud 1982–1983 Helsingis).

Julius Mägiste keeleajaloolase kutsumus peegeldub ka Henriku kroonika tõlkes, mis valmis aastatel 1959–1962. See taotleb ühtaegu nii rahvalähedust kui ka originaalitruudust. Viis, mille ta oma eesmärgi saavutamiseks valis, on aga üsnagi tähelepanuväärne. Ühelt poolt tõlkis ta kroonika „vanaaegsemasse" ja „kangemasse" eesti keelde, et selle „karm vaim" nõnda paremini mõjule pääseks. Arhailise keele kõrval kasutas ta aga ka keeleuuendusest pärinevat sõnavara ja uudissõnu. Seeläbi võib tema tõlkes näha justkui Eesti modernistliku kultuuriprojekti võrdkuju: samaaegselt otsitakse nii oma keele ja identiteedi iidseid juuri kui ka üritatakse seda moderniseerida. Ning pole sugugi vähetähtis, et see segakeel on loodud eesmärgiga tõlkida

ja seeläbi kodustada eesti publiku jaoks üks tema iidsest ajaloost jutustav, kuid võõras keeles kirja pandud allikas. Seega võikski Mägiste kroonikatõlkele esmajoones läheneda kui kunstiteosele ja omalaadi kultuurinähtusele. Samas ei maksaks algtekstist sügavamalt huvitatud lugejal seda eestindust lugedes unustada, et ladusalt loetav tõlge kaldub sageli Henriku sõnastusest kaugele. Originaalitruuduse küsimust on selle puhul raske, kui mitte võimatu tõstatada ning samuti jäävad napiks kommentaarid, nagu on viitamata jäetud ka arvukad tsitaadid Piiblist ja liturgilistest raamatutest. Käesoleva uustrüki puhul kaaluti ka võimalust Mägiste tõlget omalt poolt täiendada ja kommenteerida, kuid see tähendanuks siiski selle lehekülghaaval kõrvutamist juba olemasoleva põhjaliku tõlkega. Seega jääb lugejale vaid soovitada nautida Mägiste tõlgendust omaette tervikuna ning pöörduda vajaduse korral – olgu selleks siis soov kommentaaride või tähendusnüansside täpsustamise järele – Richard Kleisi ja Enn Tarveli tõlke väljaannete poole.

Kindlasti aga tasub Mägiste tõlget lugedes hetkeks mõelda ka selle ilmumiskontekstile – Henriku kroonika ilmus moodsas eesti keeles esimest korda just paguluses. Jaan Undusk on Eesti pagulaste ajalookirjutusega seoses hiljuti osutanud, et ruumiline pagulus võib osutuda ajalooteadvust võimendavaks teguriks – asukohatuse tunne korvatakse püüdlustega otsida aja(loo)st korrastavat niiti.[5] Esmajoones pöörduti selleks lähiajaloo poole, kuid mitmed autorid (Paul Johansen, Vello Helk jt) avaldasid mõjukaid uurimusi just vanemast ajaloost. Samuti ilmus just eksiilis uustõlge teisestki suurest Eesti ajaloo tüvitekstist, Balthasar Russowi „Liivimaa kroonikast" (Stockholm, 1967). Ja vahest veelgi silmatorkavam on huvi, mida tundsid keskaja vastu mitmed pagulaskirjanikud (Karl Ristikivi, Gert Helbemäe jt). Seeläbi võivadki huvilised Mägiste tõlkele jätkuks lugeda temaga samas linnas, Lundis elanud Bernard Kangro romaani „Kuus päeva. Andreas Sunepoja päevaraamat ja pihtimused" (1980, II trükk Tal-

5 Jaan Undusk, „Ajalookirjutusest Eestis ja eksiilis Teise maailmasõja järel. Võhiku mõtted". – Tuna, nr 1 (2007), lk 4–26.

linn, 2006). Ühelt poolt pakub see huvitavat paarilist Mägiste tõlkele – romaanis on esitatud Liivi- ja Eestimaa ristisõdade aegse Lundi (s.t Taani) peapiiskopi Andreas Suneseni väljamõeldud päevaraamat, mille Kangro on hoolsalt „tõlkinud" arhailisse eesti keelde. Teiselt poolt aga pakub see põnevat ilukirjanduslikku paralleelteksti Riia ristisõdijate ja misjonäride vaatenurgast kirjutatud Henriku kroonikale. Nõnda osutab see, kuigi küll ilukirjanduslik tekst teravmeelselt, et kui siinmail 13. sajandi alul aset leidnud sündmusi oleks kirjeldatud ka mõnes Taani või Skandinaavia kroonikas, siis oleks meie pilt nendest hoopis teistsugune. Ehk Kangro Andrease sõnutsi: „me oleksime pidanud ametisse panema mõne noore kirjatarga ... Nii teadsin ma, et Breemeni Albertil oli välja valitud preester Henricus, kes tähtsamaid sündmusi kohe kirja pani. ... Mul on kuri kahtlus, et Henricus kirjutab nii, nagu Albertile meele järgi on ..."[6]

Siinkohal ongi sobilik pöörduda tagasi Liivimaa kroonika enese ja selle looja juurde. Üheski säilinud ärakirjas ei ole autorit nimetatud. Uurijad aga arvavad üsna üksmeelselt, et kroonika on üles tähendanud sündmuste kaasaegne ning et selle põhiosa on kirja pandud 1224. aastast kuni 1226. aastani. Et mitmel puhul on tulevaste sündmuste käik 1224. aastani autoril juba teada, on kroonikat ilmselt asutud kirjutama pärast Tartu vallutamist Riia ristisõdijate poolt 1224. aasta augustis. Esialgne variant algab 1180. aastatel liivlaste juurde suundunud misjoniga ja ulatub kuni paavsti legaadi Modena Guillelmuse lahkumiseni Liivimaalt 1226. aasta kevadel, millele järgnevad pidulikud lõpusõnad (XXIX, 9). Selle aja sisse jäävad mitmed murrangulised sündmused: esimeste piiskoppide Meinardi, Bertoldi ja Alberti ametissemääramine, Riia linna kui saksa misjoni tugipunkti rajamine, Kristuse sõjateenistuse vendade (ehk Mõõgavendade) ordu loomine, regulaarse ristisõjaliikumise algus Liivimaal, liivlaste ja lätlaste allutamine Riia piiskopkonnale, rohkem kui 15 aastat väldanud sõjakäigud Eestimaale, Riia kiriku ja ordu järjest suurenev võistlus

6 Bernard Kangro, „Kuues päev. Andreas Sunepoja päevaraamat ja märkmed". Tallinn, 2006, lk 279.

nii omavahel kui ka siinsetel aladel ülevõimu taotlevate taanlaste, rootslaste ja venelastega. 1227. aastal on autor tekstile lisanud kirjelduse Muhu ja Saaremaa vallutamisest samal aastal (XXX peatükk). Selle võtavad uuesti kokku read, mis kuulutavad Riia kiriku lõplikku triumfi: „pöörge, riiglased, rõõmuga koju tagasi, võit teid hiilgav on ikka ja ikka saatmas te teedel." (XXX, 6)

Üldiselt on Liivimaa kroonikat peetud usaldusväärseks allikaks, vähemalt selles osas, mis puudutab tema kronoloogiat ja põhiväiteid. Autor ise kuulutab, et „siin pole midagi muud omalt poolt juurde pandud kui seda, mida me peaaegu kõike oma silmaga oleme näinud, ja mida me oma silmaga pole näinud, seda oleme teiste käest teada saanud, kes seda on näinud või ise koha pääl olnud" (XXIX, 9). Kuigi seda peaaegu kõiki keskaegseid ajalookroonikaid läbivat kohustuslikku vormelit ei maksa võtta sõna-sõnalt, näikse kroonika põhiallikaks tõesti olnud nii autori enese kui ka teiste sündmustest osavõtjate mälestused ja tähelepanekud.

Johann Daniel Gruberist alates peetakse kroonika autoriks Ümera lätlaste (latgalite) kihelkonnapreestrit, keda tekstis Henricuse või Heinricuse nime all korduvalt mainitakse.[7] Et teda ühel korral nimetatakse ka „Henricus lätlaste hulgast" (*Henricus de Lettis*) (XVI, 3), siis oletas Gruber ühtlasi, et Henrik oli lätlane. See arvamus, mida toetasid ka krooniku kiidusõnad lätlaste arvel, jäigi toona valitsema. Esimestena asusid Henriku läti päritolus 19. sajandil kahtlema saksa ajaloolased. Siingi võib taustal terendamas näha baltisaksa kogukonna huvi oma ajaloolise identiteedi vastu – nende ajaloo tüviteksti autoriks sobis sakslane tunduvalt paremini kui lätlane. Olulisem kaal oli siiski tekstikriitilistel põhjendustel: muu hulgas viitab saksa päritolule nii kroonika keeleline eripära kui seegi, et autor eelistab kohanimede lätikeelsetele kujudele järjekindlalt liivi omi. Sageli on kaalukeeleks peetud ka lõiku, mis asetab „omade" poolele saksa ristisõdijad: „meie omadest langes kaks meest ning lätlaste seast kaks"

7 Vt XI, 7; XII, 6; XVI, 3; XVII, 6; XXIV, 1, 2.

(XXIII, 9). Nõnda on väide, et Henrik oli lätlane, kaotanud oma veenvuse juba ammu ja enamik ajaloolasi seda ei poolda. Siiski on kroonika ja selle autori nimeks eesti keeles alates 19. sajandist juurdunud just Läti Henrik ja Läti Henriku kroonika. Märksa kohasem oleks siiski kutsuda autorit pelgalt Henrikuks ning tema teost Liivimaa kroonikaks.

Kroonikatekstile tuginedes on tehtud ka katseid Henriku elukäiku rekonstrueerida. Paul Johansen on isegi väitnud, et kroonika kujutab endast Henriku autobiograafiat, „vaid osaliselt muudetud jutustust läbielatust".[8] Levinuima tõlgenduse järgi peetakse autori sünnikohaks Magdeburgi piirkonda Põhja-Saksamaal. Et kroonikas on üksikasjaliselt kirjeldatud 1205. aastal Saksamaalt Liivimaale suundunud reisi (IX, 6), siis arvatakse, et Henrik jõudis Liivimaale just sel aastal. Sinna asuski ta elama ja pühitseti 1208. aasta talvel preestriks. Preestrina asus Henrik tegutsema Ümera lätlaste hulgas ja sai endale elukohaks Rubene. Siiski on ta Liivi- ja Eestimaal palju ringi liikunud ning teksti elavuse järgi otsustades võtnud osa paljudest misjoni-, aga ka sõjaretkedest nii Liivi- kui ka Eestimaal. Ka on arvatud, et hea keeleoskus (saksa, ladina, läti, liivi, eesti) võimaldas tal tegutseda tõlgina ja võtta osa mitmetest läbirääkimistest, samuti kuuluda 1225.–1226. aastal siinseid alasid väisanud paavsti esindaja Modena Guillelmuse saatjaskonda. Kroonika lõpuridadest hilisemal ajal kohtame ürikutes Henrikut veel Soontagana preestrina (ilmselt pidas ta seda ametit 1227.–1234. aasta vahel), Papendorfi preestrina (1234) ja tunnistajana ühe piiritüli asjus (1259).

Kas see ka päriselt nii oli, seda ei saa me ilmselt kunagi teada: kõik, mida Henriku elukäigu kohta on kirjutatud, rajaneb vaid kroonika põhjal tehtud oletustel. Samuti jääb Henrik ikkagi vaid oletatavaks kroonika autoriks, nii nagu on tinglik ka teose nimetamine „Liivimaa kroonikaks". Pealkiri on laenatud Gruberi väljaande alu-

8 Paul Johansen, „Kroonika kui biograafia: Läti Henriku elukäik ja maailmavaade". – Paul Johansen, „Kaugete aegade sära". Tartu, 2005, lk 254–274, siin lk 258.

seks olnud käsikirja pealkirjast, milleks oli „Vana Liivimaa kroonika" (*Chronicon Livoniae Vetus*). Päris täpselt ei ole teada seegi, kellele ja milleks kroonika kirjutati. Henrik ise väidab, et kroonika on loodud Kristuse ja Maarja kiituseks, kes on lasknud Liivimaa usklikele osaks saada nõnda palju suuri võite paganate üle. „Ja selleks, et see kiitus, mida temale nende kuulsusrikaste tegude eest võlgnetakse, laiskurite lohakuse tõttu tulevikus unustuse hõlma ei langeks, olen ma isandate ning kaaslaste soovil hääks arvanud selle seesinases raamatus kirja panna ning järeltulevatele põlvedele pärandusekss jätta." (XXIX, 9) Ja nii nagu ristisõdijad suundusid Liivimaale oma patukaristuse kustutuse (ehk indulgentsi) lootuses, on autorgi pannud oma kroonika kirja „oma enda süüde andekssaamiseks" (samas). Et toona kroonikaid enamasti omal algatusel siiski kirjutama ei asutud, on „isandate ja kaaslaste" asemel tellijaks pakutud nii piiskop Albertit, legaat Modena Guillelmust kui ka ordumeister Folkvini (viimati nimetatu on kroonika orduvastase meelestuse tõttu kõige vähem tõenäoline). On ka arvatud, et Henrik pani kroonika kirja sooviga see legaadile või suisa paavstile üle anda, kuid seegi oleks keskaja ajalookirjutuse taustal üsna haruldane juhtum.

Olgu tellijaga kuidas on (kindlat vastust ei saa me sellelegi küsimusele ilmselt kunagi), kroonika tähendust tuleks otsida esmajoones tekstist enesest. Ehkki võib näida, et pole ühtegi teist ajalooteost, mis oleks meile nõnda hästi tuntud ja nõnda täielikult läbi uuritud, ei pruugi see sugugi niimoodi olla. Liivimaa kroonikale viimasel aastakümnel osaks saanud rahvusvaheline tähelend on näidanud, et uued vaatenurgad võivad selles avada veel nii mitmeidki senitundmata tahke, kuna senised uurimused on lähtunud suuresti kitsalt kohalikust (ja rahvuslikust) perspektiivist ning keskendunud eelkõige toonaste sündmuste käigu, märksa vähem aga kroonika ideestiku lahtimõtestamisele.

Liivimaa kroonika monumentaalsus Baltikumi kontekstis on mõistetav: see on esimene neid alasid käsitlev ajalookroonika ja kõige olulisem kaasaegne allikas 13. sajandi pöördeliste sündmuste kohta.

Ilma temata oleks nendest säilinud ainult mõned napid teated naabermaade annaalides, paar ürikut, üks Liivimaa ristisõdade algust kirjeldav peatükk Lüübeki Arnoldi „Slaavlaste kroonikast".[9] (Liivimaa kroonika olulisust aitab hästi mõista näiteks võrdlus soomlastega, kelle ajaloopilt on märksa teistsugune, sest sealmail samal ajal aset leidnud ristisõdade kohta vastavalaadne teos puudub.) Ühelt poolt võimaldab Henrik üksikasjaliselt välja joonistada Liivi- ja Eestimaale suundunud sõjaretkede ning misjoni kulu. Teiselt poolt on tema teos andnud siinsetele ristisõdadele ka kindlad ja võrdlemisi kitsad ajalised raamid: need algavad koos Meinardi misjoniga 1180. aastatel ja lõpevad 1227. aastal. Ent nii nagu jätkus uute jõuvahekordade joonistumine veel kaua aega pärast Saaremaa alistumist, nii ei maksaks unustada ka nende retkede eellugu. Seega tuleks Liivi- ja Eestimaa ristisõdu vaadelda märksa laiemas ajalises ja geograafilises perspektiivis – 11. sajandil alguse saanud põhjala pikaajalise kristianiseerumise ja koloniseerumise protsessi ning eriti 12. sajandi keskpaigas (1147) ametlikult väljakuulutatud Läänemere ristisõdade taustal. Just nende, sakside ja taanlaste poolt nende naabruses, praegustel Põhja-Saksa aladel elanud lääneslaavlaste vastu ette võetud ning 12. sajandiga lõpule jõudnud misjoni- ja sõjaretkede jätkuna jõudsidki ristisõdijad nii Liivi- ja Eestimaale kui peaaegu samal ajal ka Preisimaale.

Läänemere ruumi misjoni- ja ristisõjatraditsiooni taustal muutub mõistetavamaks ka Henriku kroonika ideestik. Sageli on osutatud, et võrreldes mitmete teiste ajalookroonikutega on Liivimaa kroonika autori haridus tagasihoidlik. Tema keel on ladus, ent kaugel korrektsest ja klassikalisest ladina keelest. Samas polegi põhjust mõõta teda Euroopa südaalade või ka Püha Maa ristiretkede ajalookroonikate mõõdupuuga. Esmajoones tuleks Liivimaa kroonikat vaadelda tema sünnikontekstis: see võrsub samast traditsioonist, millest lähtuvad varasemadki Läänemere rajamaadele loodud uute piiskopkondade

9 Lüübeki Arnold, „Liivimaa pööramisest". Tõlkinud Kaspar Kolk. – Tuna, nr 1–2 (2004), lk 70–83, 3–57.

kroonikad. Nendes kirjeldatakse uute maade ja rahvaste alistamist ning uute kirikute ja kristlike kogukondade loomist. Mitmed tuntumad neist pärinevad sellestsamast Hamburg-Bremeni peapiiskopkonnast (nt Bosau Helmoldi ja Lüübeki Arnoldi „Slaavlaste kroonikad"), kust Henrik ja suur osa Liivimaale suundunud ristisõdijaidki, ning kirjeldavad temaga üpriski sarnaselt kirikute rajamist, misjonit ja sõjaretki sakside ning lääneslaavlaste piirialadel 11.–12. sajandil.

Selliste kroonikate ülesanne on ühelt poolt väga pragmaatiline: kindlustada kiriku õigused oma misjonipiirkonnas. Ka Liivimaa kroonika esmasiht on kuulutada, et siinsetel aladel kuulub n-ö mandaat ristisõja ja misjoni läbiviimiseks just Riia kirikule. Sellest tuleneb ka tema terav kriitika kõigi teiste siinmail ristisõdu pidavate jõudude kohta, olgu selleks Kristuse sõjateenistuse vendade ordu, rootslased või taanlased. Samas seoses tõuseb kroonikas esile ka neitsi Maarja kui riialaste kaitsepatrooni roll (ilmekaimalt autori ülistuskõnes Maarjale XXV, 2). Esmapilgul võib ühtaegu leebe ja karmi Jumalaema ning mitte Kristuse valimine ristisõdijate kaitsjaks tunduda üllatavgi, kuid toonasel Maarja-kultuse kõrgajal näeme sama toimumas teistelgi Euroopa äärealadel – näiteks ka Ibeeria poolsaarel pühendati mauridelt äsjavallutatud aladel kirikuid just pühale neitsile.

Õiguste ja privileegide kinnitamise soovi kõrval ei saa aga rajamaa kroonikate puhul sugugi vähetähtsaks pidada soovi liita oma vast loodud kiriku ajalugu kristluse senise aegruumiga. Sama ülesanne seisis ka Liivima kroonika autori ees. Seda pelgalt sirvideski märkab lugeja kiiresti, et kroonika keelt iseloomustavad rohked kordused: näiteks on sõjakäikude kirjeldused antud edasi üpris sarnaste sõnadega. Enamgi veel, suures osas on see sõnavara ammutatud Piiblist ja liturgilistest käsiraamatutest (palve-, missaraamat jt) – kokku on kroonikas loendatud umbes tuhat nendest pärinevat tsitaati. Laenude rohkuse taga ei peitu aga pelgalt autori vaegkeelsus, vaid neil on ka sügavam ülesanne: tsitaadid pühadest raamatutest liidavad Liivi- ja Eestimaa ristiretkede loo kristluse senise ajalooga. Siinmail peetud sõjakäigud, mille kirjeldamiseks on autor nõnda sa-

geli kasutanud Vana Testamenti, liidetakse seeläbi sõdadega, mida iisraellased pidasid Piiblis paganarahvastega. Misjonärid, kelle tegudest jutustatakse Uue Testamendi sõnadega, seatakse aga ühte ritta apostlitega ning nende kirik algkogudusega. Keskaja kultuuris oli autoriteetsel minevikukordamisel erakordselt suur osakaal, ja sellele ideele tugines paljuski ka ristisõjaliikumine. Ristiretkele asumine tähendas nii palverännakut (mille tuumaks on Kristuse kannatuste jäljendamine) kui ka rituaali, milles minevikusündmusi ja kangelasi jäljendati ka lahinguväljal. Selle ilmekaks näiteks on Henriku kroonikas kirjeldatud „suur mäng" Riias (IX, 14), kus Piibli ajalugu põimub tihedalt kaasaegsete võimusuhetega. Nagu kroonikas tervikuna, esitletakse ka selles „mängus" Riia ristisõdijaid Jumala poolt äravalitud Iisraeli sõjameeste, liivlasi aga nende vaenlaste vilistitena. Analoogia rituaalne esitamine linnaväljakul peab aga andma veel kord kinnitust, et Liivi- ja hiljem ka Eestimaal toimuv kordab Piibli püha minevikku.

Eestis (nagu ka Lätis) on aga muidugi pakkunud märksa rohkem huvi, mida kirjutas Henrik siinsete rahvaste kohta. Ristisõja- ja misjonikroonikale omaselt on suhe kohalikega joonistatud kindla käega: et vägivaldne misjon oli vastuolus kirikuõigusega, usutaganejate kiriku juurde tagasisundimine aga mitte, siis tekitas see vajaduse väita, et üks või teine kogukond oli esmalt usu vastu võtnud, siis aga sellest jällegi taganenud. Esimese õigustuse ristisõjale ja hea võtme kogu kroonika retoorika tabamiseks annab I–II peatükis toodud lugu esimese kristliku koguduse loomisest liivlaste hulgas – just nende väheste kohalike kristlaste kaitseks ja usust taganenute kiriku juurde tagasitoomiseks võeti ette nii see esimene kui ka kõik järgnevad retked. Ühtlasi annab see mudel üsnagi kindlad raamid kuvandile, mida kroonika kohalikest rahvastest loob. Üldistatult võib öelda, et selle ühe tuuma moodustavad kristlasi ohustavate paganate vägivaldsuse kirjeldused, teise aga kohalike ebausu kirjeldused puhkudel, kui on vaja esile tõsta nende taganemist usust (näiteks ristimise mahapesemine) või paganausu seljatamist misjonäride poolt (hiiesalude

maharaiumine). Tervikuna esitavad Liivimaa kroonika kirjeldused liivlastest, lätlastest ja eestlastest meile seega esmajoones keskaegses ajalookirjutuses juurdunud ja võrdlemisi stereotüüpse barbaarsete paganate kuvandi. Selle rakendamise kõrval ei olnudki autoril paraku põhjust ega vajadust peatuda sellel, mille kohta hilisemad eesti ja läti lugejad temalt kõige rohkem teateid oodanuksid – kohaliku ühiskonna korraldusel ja vaimsel maailmal.

Viimasena ei saa Eesti kontekstis niisiis mööda vaadata ka Liivimaa kroonika osast meie ajalooteadvuses. Henriku kroonika on üks Eesti ajaloo olulisemaid tüvitekste, mida rahvuslik ajalooteadvus on püüdnud oma vajadustele vastavalt tõlgendada juba 19. sajandi keskpaigast peale. Kroonikat võiks iseloomustada isegi omamoodi traumatekstina, mis hakkas ühe noore rahvuse jaoks küll tähistama tema jõudmist kirjutatud ajalukku, lõi aga teisalt tema südamesse ja uhkusesse sügava haava. Ent ehkki elav samastumine vanas kroonikas kirjeldatud kaotusega tugevdas oluliselt traagilist ajalootunnetust, on see keeruline suhe tervikuna osutanud siinsele ajalooteadvusele pigem katalüüsivat mõju. Eesti rahvusliku ajaloo põhistruktuur – igavene võitlus kaotatud vabaduse taastamise eest – nagu ka selle võitude ja kaotuste, kangelaste, vaenlaste ja reeturite arhetüübid arenesid paljuski välja just tihedas ning pingelises dialoogis Liivimaa kroonikaga. Praeguseks on see väldanud umbes 150 aastat ja üldistatuna on selle aja jooksul toimunud algteksti positiivsete märkide pööramine negatiivseks ja vastupidi: tõelise usu valgusest on saanud 700-aastase orjaöö pimedus, paganluse pimedusest muinasparadiisi valgus, vagadest ristisõduritest julmad röövvallutajad ning metsikutest barbaritest õilsad ja traagilised kangelased. See osutab ilmekalt, et teravatele vastandustele rajatud retoorika võib jõudsalt edasi elada isegi siis, kui ta pööratakse tagurpidi: kohalike ja uustulnukate äärmusliku erinevuse rõhutamine võimaldab edukalt toestada nii Henriku ristisõjaideoloogiat kui ka 700 aastat hiljem loodud rahvuslikku identiteeti. Kuna aga Henriku loodud paganate kuvand on peaaegu täiesti omaks võetud, siis on ka mitmed algselt negatiivsed, keskaeg-

ses kroonikas stereotüüpseltki primitiivsust tähistavad märgid tõlgitud hoopis positiivseteks: see puudutab eelkõige kohalike looduse-kultust ja ennustamisele tuginevaid usukombeid.

Kokkuvõtteks võib seega tõdeda, et Henrik näikse ühelt poolt olevat Eesti „ajaloo isa", teiselt poolt aga ka võõras, kelle keelt ja kombeid me ei mõista, kuid kellega meie noor ego peab kummatigi võitlema ning kohanema. Samavõrd nagu on uurimustes suuresti kõrvale jäetud kroonika ideestik, on meie kultuuris varjukujuks jäänud ka selle autor – kui võrdleme teda kas või teise tuntud (ja tõsi küll, vähemalt fiktiivselt eestlaseks tunnistatud) Liivimaa ajalookrooniku Balthasar Russowiga (u 1536–1600). Siiski võib viimasel ajal Henrikuga üha sagedamini kokku puutuda: olles vilksatanud Endel Nirgi näidendis „Tabelinus" (1990), Triin Sinisaare suveetenduses „Soolaev" (2005) ja paroodiafilmis „Malev" (2006), tõuseb ta Andrei Hvostovi näidendis „Henrik" (2006) viimaks ka peategelase staatusesse. See näikse langevat kokku Eesti ajalooromaani laiemaltki vallanud suundumusega: seniste panoraamsete piltide ja kogu rahvust sümboliseerivate kangelaste asemel tõusevad esile mitmed seni kõrvale jäetud tegelased ja vaatenurgad. Nii näiteks tõstab Rein Raua romaan „Kaupo" (1990) selle eesti ajaloomälu arhetüüpse Juuda-kuju peategelase staatusesse. Tõnu Õnnepalu hiljuti ilmunud „Flandria päevik" (2007) jutustab aga paralleelselt kirjaniku päevaraamatuga loo eesti poisist, kes on viidud ristisõdade aegsest Eestist pantvangina Flandriasse ja seal oma elupäevad ka lõpetab, selmet naasta kodumaale muistset vabadusvõitlust jätkama, nagu näiteks Enn Kippeli Meelis.

Seega jääb vaid loota, et nii nagu on muutunud kirevamaks eesti ajalooromaan, muutub mitmekülgsemaks ka eesti lugejate suhe Liivimaa kroonikasse. Sest uusi tõlgendusi väärivad Henriku kroonika ja selle autor nii ajaloolastelt kui laiemaltki publikult ning miks mitte ka ilukirjanduselt.

Linda Kaljundi

asjaseletusi ja viiteid

Järjekorranumbrile otse järgnevad numbrid, näit. I: 3, tähistavad kroonikatõlke päätükki [rooma nr.] ja paragrahvi [araabia nr.], mille kohta selle järele esitatav viide või seletus käib.

1 1:3, arvatavasti a. 1184, vrd. I:8 ja XXIX:1.
2 1:5, arvatavasti veebruaris 1185.
3 1:8, a. 1186.
4 1:8, Hartvig II (1184–1207).
5 1:10, a. 1211–1219.
6 1:10, s.o. jaanipäeval, pigemini oli see siiski 23. juunil 1191.
7 1:10, sest kanoonilise abieluseaduse järele olid paganluses sõlmitud abielud kehtetud, vrd. XXVI:8.
8 I:11, Üksküla augustiinlastoomhärrad, vrd. VI:3.
9 I:11, 2. aprillil 1195 või 21. apr. 1196.
10 I:11, paksu villast riiet.
11 1:12, Coelestinus III (1191–1198).
12 I:12, vrd. 11:3.
13 1:13, pärastine Eestimaa piiskop (a-st 1211) Teoderich.
14 1:13, tõenäoselt 1197.
15 1:14, 14. augustil (või 11. oktoobril?) 1196.
16 II:4, arvatavasti 1198. aasta juulis.
17 II:5, vrd. XVII:2.
18 II:6, 24. juulil 1198.
19 II:10, 3. ja järgm. märtsikuu p. 1199.
20 II:10, 18. aprillil.
21 III:1, veebruari- ja märtsikuu vahetusel 1199.
22 IV: 2, vt. II:10.
23 VI:3, a. 1201/1202.

24 VI:3, a. 1206 all (X:7) mainitud toomkirik, mille asukoht on vaieldav ja mis hävines tulekahjus (vt. XVIII:6) märtsis 1215.

25 VI:3, vt. IX: 7.

26 VII:2, selle tähtsa Läänemere kaubakoha esmakordne kirjas mainimine.

27 VII:2, (mere)röövilaevadeks (ladina *piratica*) nimetab Henrik eestlaste ning kuralaste sõjalaevu.

28 VII:3, see piibel oli veel a. 1501 Riia toomkirikus näha.

29 VIII:2, s.o. ussimaarjapäeval, 8. septembril 1204.

30 VIII:2, vrd. VII:3.

31 VIII:3, 29. novembril.

32 IX:1, 1205. aasta 23. veebruaril ja järgnevail päevil.

33 IX:3, ka ladina tekstis *malewa*, selle eesti sõna esmakordne kirjas esinemine.

34 IX:4,vrd. X:8, XXI:3.

35 IX:8, ladina tekstis *urbs* = linn, mida ka mõni muu kord Henrik tarvitab linnuse (lad. *castrum*) asemel, võib-olla püsivamalt asustatud linnust mõeldes.

36 IX:10, nii pikk oli Askradi ja Kukenoisi vahemaa.

37 IX:10, vt. X:12, XI:2.

38 IX:11, vt. I:6.

39 X:l, vt. I:3, VII:4.

40 X:3, 30. mai.

41 X:6, vt. II:6.

42 X:8, Riia linnamüüri taga oleva küla liivlased, vrd. XIV:5 mainitud küla.

43 X:8, 4. juunil.

44 X:8, vrd. XIV:8, 11.

45 X:8, vrd. X:l, 6.

46 X:9, arvatavasti linnuse all olevasse külla; vrd. VI:5, XIV:5, XXIII:8, XXV:3.

47 X:9, koge(purjekas) oli suurem keskaegne kaubalaev.

48 X:10, vrd. X:13.

49 X:10, Toreida linnus, vrd. IX:3. Dabreli linnus oli üle jõe.

50 X:12, vrd. XXVI:8 ja vene vibuküttidest XVI:2, XX:7, XXVIII:3,5.

551 X:12, ehk paterelli, vrd. XIV:10, ent mõnikord eraldab Henrik väikesed heitemasinad ja paterellid teineteisest.

52 X:12, vrd. XI:8, XIV:6, XVIII:4, XIX:8.

53 X:13, Valdemari teine sõjakäik saarlaste vastu oli a. 1222, vrd. XXVI:2, 3.

54 X:13, a. 1203 olid eestlased omakorda rüüstanud Taani rannikut, vt. VII:1, 2.

55 X:13, vrd. X:10.

56 X:13, a. 1201, vt. V:l.

57 X:13, vrd. II:7, XV:5, XVIII:3.

58 X:14, piiskop Albert ei viibinud kohal.
59 X14, vt, X:9, 12.
60 X:14, vrd. II:8, XXIV:5.
61 X:15, arvatavasti juba samal aastal, vrd. XII:2.
62 X:16, see oli 28. veebruaril 1207.
63 X:17, vrd. XXIV:4.
64 X:17, arvatavasti otsusega Gelnhausenis 2. veebruaril 1207.
65 XI:1, arvatavasti Šlesvigi piiskop Nikolaus, vrd. X:13.
66 XI:1, 15. aprillil 1207.
67 XI:1, 22. aprillil 1207.
68 XI:1, 10. juunil 1207.
69 XI:3, a. 1210, vrd. XIV:3.
70 XI:3, Toreida tuumiku Koivajõe põhjakaldal.
71 XI:3, vrd. V:1, IX:7.
72 XI:5, s.o. aastal 1205, vrd. IX:1–5.
73 XI:5, 24. detsembril 1207.
74 XI:5, sel päeval on kolm missat ette nähtud.
75 XI:5, nimelt ristituile, vrd. X:15, XI:6.
76 XI:6, vrd. XII:3, XVI:4, XXVIII:8.
77 XI:6, seloone ei ristitud veel, need jäid edasi veel leedulaste võimu alla.
78 XI:7, vrd. venelaste misjonikatsete kohta XIV:2, XVI:2, XX:3.
79 XI:7, kroonika autori Henriku.
80 XI:8, 6. aprillil 1208.
81 XI:9, ehk väikevürst (osavürst), ladina *regulus*, muidu nimetab Henrik Vjatškot ikka vürstiks (*rex*).
82 XI:9, vrd. XI:6.
83 XII:2, arvatavasti otsast lõhestatud kepikujuline kiviheiteriist, mille otsalõhesse pandi kivi; vrd. XIX:5, XVIII:8.
84 XII:5, tsistertslaste pärimuse järele toimus see 29. juulil 1208.
85 XII:6, Võnnus (ordukantsis) elasid nad hiljemalt 1207. a. sügisest alates, enne seda oli nende asukohaks väike võndlaste linnus, vrd. X:14.
86 XII:6, vrd. XI:7.
87 XII:6, s.o. Henriku, kroonika autori, juurde.
88 XII:6, Riia ordumeister.
89 XII:6, 14. detsember 1208.
90 XII:6, vt. XIII:5.
91 XIII:1, vt. XI:9.
92 XIII:2, Liivimaa riimkroonika järele pärit Soestist, oli pandud Võnnu lätlaste „meistriks", aga kõlbmatuse tõttu ametist vallandatud.
93 XIII:2, templerite ordu reeglitega keelati raskete eksimuste puhul vendadega läbikäimine.

94 XIII:2, saksa k. St. Jürgenshof.

95 XIII:2, mõõgaorduvendade Jüri (Georgiuse) kirikusse, vt. XVIII:6.

90 XIII:3, a. 1215, vt. XVIII:6.

97 XIII: 3, pärastine Riia toomkirik, mida a. 1211 ehitama hakati.

98 XIII:4, vt. VII:5, vrd. X:l.

99 XIII:4, vt. XVII:3.

100 XIII:4, nimelt põhjakaldal.

101 XIII:4, see läänistamine toimus tollest ajast säilinud 1209. aasta oktoobrikuu ürikuga, aga kroonika jätab nimetamata, et vürst loovutas piiskop Albertile oma need läti alad, mis riiglased olid kristianiseerinud.

102 XIII:4, vrd. XVIII:4, 9.

103 XIII:5, vrd. XII:6.

104 XIII:5, vrd. XII:6.

105 XIII:5, vrd. XI:7, XII:6.

106 XIV:1, 18. aprillil 1210 (lihavõttepühal), vt. XIV:5.

107 XIV:1, kogede abipaadid, vrd. ka XIX:5.

108 XIV:2, vt. XX:3.

109 XIV:2, vürst Mstislav Mstislavitš.

110 XIV:2, eelmise vend Vladimir Mstislavitš.

111 XIV:2, vene rahaüksus, mille nimetust on täiesti põhjendamatult mõnikord ühendatud eesti sõnaga nahk. Vt. XV:8.

112 XIV:2, venelaste ettevõte polnud sihitud Riia sakslaste vastu, valitses ju kuni 1216. a. kevadeni nende ning riiglaste vahel allianss, vt. XIV:10, XV:13.

113 XIV:2, vt. XIX:4 (a. 1215) ja XX:3.

114 XIV:5, 18. aprillil, kui piiskop ära sõitis, vt. XIV: 1.

115 XIV: 5, kaubalaevaga.

116 XIV: 5, linna loodeäärel.

117 XIV:5, see koht pühitseti 25. juulil 1211 uue toomkiriku krundiks.

118 XIV:5, 13. juulil.

119 XIV: 5, vt. XIII:5.

120 XIV:8, liivi (?) soost võndlaste väike linnus, vrd. X:14.

121 XIV:8, ka liivlaste (ja kuralaste) sõjaväge nimetab Henrik malevaks (siin ladina *malwed*), aga mitte teiste rahvaste oma.

122 XIV:8, teine lahing Ümera ääres oli a. 1223, vt. XXVII:1.

123 XIV:9, vrd. XVI:2.

124 XIV:9, selle kohta vt. ka I:3, VII:4, X:l.

125 XIV:9, vt. XVI:2.

126 XIV:10, 25. detsembril 1210.

127 XIV:10, vt. XIV:8.

128 XIV:10, nimelt 19. jaan. kuni 17. veebr. 1211.

129 XIV: 10, hiljem tähtsusetuks jäänud Riia–Koivasuu–Lielupe (Pernigeli)–Salatsgriiva–Häädemeeste–Pärnu tee. Vt. XV:7.
130 XIV:10, 17. veebruarist kuni 19. märtsini 1211.
131 XIV:11, vrd. XXVII:2.
132 XIV:11, õieti enne 25. märtsi 1211.
133 XIV: 11, vrd. XI:6, XXIII:7, XXX:5.
134 XIV:12, 3. aprillil 1211.
135 XIV:12, vt. XIV:11.
136 XIV:12, Henriku enda koguduse kiriku juurde.
137 XIV:13, a. 1210/1211.
138 XIV:13, vt. XI:3, XV:4.
139 XIV:13, vrd. IV:6, XIX:7.
140 XIV:13, maateed pidi talvel 1210/1211.
141 XV:3, vt. IX:3.
142 XV:3 *magetac* = *magama* (*magada*)? (või *magatagu*, mis mõtet ei anna).
143 XV:3, tõenäoselt õige arhaistlik eesti (ja vahest liivigi) konstruktsioon, vrd. *ei tule tulemaski, pole olemaski* jms.
144 XV:4, a. 1218, vt. XXII:1.
145 XV:5, viljamaks oli kümnisest kergem koormis, vrd. XVI:4, 5, XXI:6, XXVIII:8, 9.
146 XV:5, see määrus hõlmas Väinajõe ja Koiva liivlasi, idumealasi Raupas (Straupes) ning Ümera lätlasi; vt. XVI:5, XVII:4, 6, XVIII:2.
147 XV:7, vt. XIV:8.
148 XV:7, vt. XV:3.
149 XV:7, Pärnujõe suudmelt piki jõge Sakalasse.
150 XV:7, Henrikulegi tuntud eesti sõna (ladina tekstis *maia, ad maias*), sõjaterminina oli tarvitusel ka baltisaksa keeles XIII–XVI sajandil.
151 XV:7, Henrik tõlgib alati selle jõe nime „Vete-emaks" (lad. *Mater Aquarum*).
152 XV:7, vrd. XX:6.
153 XV:7, 25. detsembril 1211.
154 XV:7, 6. jaanuaril 1212.
155 XV:8, Henrik ei nimeta, et see oleks olnud sihitud sakslaste vastu, eriti kuna a. 1210/1211 konstateeritav saksa-vene allianss oli veel jõus.
156 XV:9, vt. XIV:11, lõpus.
157 XV:11, jaanuaris-veebruaris 1212, vt. XVI:1, XVIII:5, 7.
158 XV:12, 18. novembril 1210, uuesti 31. märtsil 1211.
159 XV:12, ta lahkus Liivimaalt a. 1215, vt. XIX:5.
160 XV:13, vene allikate järele aprillis-mais 1212.
161 XVI:1, vt. XV:11.
162 XVI:1, vt. XIV:11, XV:7, 9.

163 XVI:1, vt. XVI:3–5.
164 XVI:2, ristimise läbi sai vastristitu ka oma ristija-isanda alamaks, ja seepärast oli ka Gertsike vürst kaotanud oma võimu sakslaste poolt ristitud läti maksualuste üle, vt XIII:4.
165 XVI:2, nõnda ka XXVIII:4.
166 XVI:2, vrd. XIII:4, lõpus.
167 XVI:3, Autine oli a. 1209–1213 piiskopi, pärast seda ordu valduses.
168 XVI:3, toreidalasile kitsamas mõttes, nimelt Koivajõe paremal kaldal elutsevaile.
169 XVI:3, vt. 1:7.
170 XVI:3, Kaupo linnuse Toreidas, vrd. IX:3.
171 XVI:3, vrd. eespol XV:3.
172 XVI:3, vrd. edasi XVI:4.
173 XVI:3, arvatavasti Henrik, kroonika autor.
174 XVI:3, oli parajasti Idumeas foogtiks.
175 XVI:3, piiskopile kuuluva Toreida foogt, vrd. XVIII:3, XXIII: 7.
176 XVI:4, kroonika ladina tekstis esinev (ainuke) läti sõna.
177 XVI:4, vrd. IV:3.
178 XVI:4, Burchard von Schladen (Sladem), vt. ka XXII:1.
179 XVI:4, saksa *Oesering*, Henrikul latiniseeritud *oseringus* (akus. *oseringos*), olevat 18. sajandil „kura ja läti keeles" tähendanud mingit naiste hõbedast särgisõlge ehk -preesi; vt. ka XIX:3.
180 XVI:4, vt. X:14.
181 XVI:4, vrd. XV:5.
182 XVI:5, s.o. raupalased ning ümeralased.
183 XVI:5, vt. XV:5.
184 XVI:6, nad ei olnud mässustosa võtnud, vrd. XXIX:3.
185 XVI:7, vrd. eespool märkust nr. 167.
186 XVI:8, vt. XVI:1.
187 XVII:2, oda oli nii rahu sõlmimise kui ka ülesütlemise märgiks, vrd. 11:5.
188 XVII:3, vürst Mstislav Mstislavitš.
189 XVII:5, vrd. eespool märkust nr. 77.
190 XVII:6, a. 1213/1214.
191 XVII:6, vt. eespool märkust nr. 182.
192 XVIII:1, selleks saadeti kutse 19. aprillil 1213.
193 XVIII:2, vt. XXII:4.
194 XVIII:3, Talibald ise suri a. 1215 (vt. XIX:3), tõenäoselt kreeka-õigeusulisena.
195 XVIII:3, vt. XI:7.
196 XVIII:4, a. 1209, vt. XIII:4,
197 XVIII:4, vt. XVI:2, XVII:3.

198 XVIII:4, vt. XI:8.
199 XVIII:5, a. 1215, vt. eespool märkust nr. 157.
200 XVIII:6, 4. märtsil ja järgnevail päevadel 1215.
201 XVIII:6, vt. XIII:3, XIX:6.
202 XVIII:6, vt. XIII:2.
203 XVIII:7, vt. XX:7.
204 XVIII:8, 12. aprillil 1215,
205 XVIII:8, 19. aprillil 1215.
206 XVIII:8, Henrikul kroonikas sel vana eesti keele kujul.
207 XVIII:8, vrd. XIX:2, 9, XXIII:9, XXX:4, 5.
208 XVIII:9, vt. XVIII:4.
209 XIX:1, vt. XVIII:5.
210 XIX:3, vt. ka eespool märkust nr. 179.
211 XIX:3, Talibald ei võtnud nähtavasti osa 1212. a. mässust (vt. XVI:3, 4).
212 XIX:3, siin kordab Henrik peagu sõna-sõnalt oma kirjeldust röövkäikude kohta Ugauniasse ptk. XV:7.
213 XIX:4, vt. XI:7, XII:6.
214 XIX:5, vt. XVIII:1.
215 XIX:5, juunis 1215.
216 XIX:5, Sõrve lõunatipul, Henrikul ebamääraselt *portus novus in Osilia*, vt. nimederegistris tõlgitult *Saaremaa uus sadam*.
217 XIX:5, vt. eespool märkust nr. 83.
218 XIX:5, hümn Ave Maris Stella, neljanda salmi algus.
218-a XIX:6, 21. juulil.
219 XIX:6, 14. või .15. novembril 1215.
220 XIX:6, vt. XVIII:6.
221 XIX:7, 11.–13. novembril.
222 XIX:7, vrd. XVIII:7.
223 XIX:8, jõulupüha 25. detsembril 1215.
224 XIX:8, Soontagana (praegusel Põhja-Pärnumaal).
225 XIX:10, 10. aprillil 1216.
226 XX:1, 21. veebruaril pühitses ta veel ühe kiriku Saksamaal, ka 27. aprillil 1216 oli ta veel sääl, nimelt Kölnis.
227 XX:2, vt. edasi märkust nr. 232.
228 XX:2, 15. augustil 1216.
229 XX:2, vana kaubatee ääres Revalast üle Pärnujõe suudme, Salatsi jõesuu ja Koivasuu Väinajõe suudmele; vrd. XIV:10, XV:7.
230 XX:3, vt. XIX:4, 7 ja XIV:2.
231 XX:3, vt. siiski XIV:2.
232 XX:4, siin mõeldakse ainult tulude jaotust, mida juba vallutatud ja kristianiseeritud maaosadelt saadi.

233 XX:5, nende ettevalmistuste kohta vt. ka XXII:3 (lõpus).
234 XX:5, 6. jaanuaril 1217.
235 XX:6, vrd. XV:7.
236 XX:7, 8. veebruaril ja järgm. päevadel.
237 XX:7, arvatavasti küll Võnnu ordumeister Bert(h)old.
238 XXI:1, vt. XXII:9, XXIV:1 ja XXV:3.
239 XXI:2, Andreas (Andras) II, vt. nimederegistris Ungari kuningas.
240 XXI:2, Svjatoslav Mstislavitš-Borisovitš, kes saabus Smolenskist Novgorodi 1. augustil 1217.
241 XXI:2, Vladimir Mstislavitš.
242 XXI:2, vt. ka XXII:2, XXIII:9, XXVII:2.
243 XXI:2, s.o. madisepäeval, 21. septembril 1217.
244 XXI:3, vrd. IX:4.
245 XXI:3, vrd. XXV:2, kus a. 1217 langenute seas ka Viitamast mainitakse.
246 XXI:5, Leholas, vrd. XV:7.
247 XXI:5, vrd. XVIII:7.
248 XXI:5, Saaremaal kanna kinnitamine oli Taani poliitika jooneks juba a-st 1203 alates, vrd. X:13, XXIII:10, XXVI:2.
249 XXI:5, 28. veebruaril 1218 ja järgnevail päevadel.
250 XXI:6, vt. XX:6.
251 XXI:6, kuna piiskopid Albert ja Teoderich (vt. XXI:1, XXII:1) olid Liivimaalt ära, võttis krahv Albert (vt. XXIII:10) riiglaste juhina (vt. XXIII:1) järvalaste alistumise vastu, millele need ka hiljem (vt. XXIII:6) tähelepanu juhivad.
252 XXI:6, vt. XV:5, XVI:5.
253 XXI:7, vt. eespool märkust nr. 129, XIV:10.
254 XXII:1, 1218. aastalõpul.
255 XXII:1, Valdemar II, vt. XXIII:2.
256 XXII:1, läbirääkimised piiskoppide ja kuningas Valdemari vahel peeti Šlesvigis 1218. a. juunis.
257 XXII:2, 15. augustil 1218.
258 XXII:2, vt. eespool märkust nr. 242.
259 XXII:2, vrd. XXI:2.
261 XXII:3, lõunast Võrtsjärve voolav jõgi (Õhne või Tarvastu jõgi?) või selle parempoolne haruoja.
262 XXII:3, 1216. aastast saadik, vrd. XX:3.
263 XXII:4, vt. XVIII:2.
264 XXII:5, ordumeister Rudolf a-st 1217, vrd. XX:7.
265 XXII:9, vrd. XV:7 päälkirjas „põhjatu".
266 XXII:9, vt. XX:8.
267 XXII:9, 20. veebruaril 1219 ja järgnevail päevil.

268 XXII:9, Lindanise asemel, vt. XXIII:2.

269 XXIII:1, krahv Burchard Querfurtist, Magdeburgi kantsikrahv (burgkrahv).

270 XXIII:2, Roskilde piiskop (1217–1224) Petrus Jacobi.

271 XXIII:2, a. 1211, vt. XV:4.

272 XXIII:2, 25. septembril 1219 oli ta juba Taanis tagasi.

273 XXIII:2, vt. XXIII:9, XXIV:2.

274 XXIII:3, vrd. V:3, IX:2, XII:2.

275 XXIII:3, vrd. XXIII:4.

276 XXIII:6, vrd. XXIII:2,

277 XXIII:6, vt. eespool märkust nr. 251 ja XXI:6, a. 1218.

278 XXIII:7, Henriku ladina tekstis *Pudiviru*, mida õieti vahest tuleks lugeda *Pudivieru* (vrd. Lääne-Soomes paiguti esinevaid *vieru*-lõpulisi kohanimesid).

279 XXIII:8, 25. detsember 1219.

280 XXIII:8, 2. veebruaril 1220, s.o. küünla(maarja)päeval e. Maarja puhastamise päeval.

281 XXIII:9, ta oli venelaste juures vangis a. 1217 (vt. XX:8, XXI:1), vangist vabanemise aja kohta pole teateid.

282 XXIII:9, seda kohta mainitakse ka XXI:2, XXII:2 ja XXVII:2.

282a XXIII:9, „harjunud kombe järele" rinde keskel olemine käib ainult sakslaste kohta, sest lätlased asetati keskele alles sellest ajast pääle, kui ka eestlased riiglaste sõjakäikudest osa võtsid ja siis eestlased ning liivlased pandi tiibadele võitlema.

283 XXIII:9, vrd. XX:6, XXI:6.

284 XXIII:9, võib-olla Henrik, kroonika autor?

285 XXIII:9, kroonika kirjutaja luges nii siis ennast sakslaste, mitte lätlaste hulka kuuluvaks.

286 XXIII:9, vrd. XXIII:2, XXIV:2.

287 XXIII:10, vt. eespool märkust nr. 251.

288 XXIII:10, arvatavasti Paela külas (saksa Payel) Juurus.

289 XXIII:11, vt. XXIII:2.

290 XXIII:11, see ebatavaline tee valiti kas seepärast, et ametisse määramine toimus talvel (1219/1220), millal meretee pole mugav, või selle tõttu, et taanlased olid meretee sulgenud (vrd. XXIV:4).

291 XXIII:11, vt. XXVIII:1.

292 XXIV:1, vt. XXI:1.

293 XXIV:1, vt. ka XXIII:7.

294 XXIV:2, vrd. XXIII:10.

295 XXIV:2, kuningas Valdemar II tuli a. 1220 teist korda Eestisse.

296 XXIV:2, mõeldud on väikesi Kesk-Eesti maakondi (Vaiga, Soopoolitse Peipsi rannal, Mõhu, Nurmekund ja Alempois).

297 XXIV:2, piiskop Ostrad.
298 XXIV:3, kuningas (1219–1222) Johan (Johannes) Sverkersson.
299 XXIV:3, 18. aprillil 1220.
300 XXIV:3, 8. augustil 1220.
301 XXIV:4, 22. novembril 1220.
302 XXIV:4, vt. X:17.
303 XXIV:4, vt. eespool märkust nr. 290.
304 XXIV:4, 21. märtsil 1221.
305 XXIV:4, ? kroonika autor Henrik.
306 XXIV:4, vt. XXVI:3 ja järgm.
307 XXIV:5, kroonika kirjutaja läheb ajas vähe tagasi (a. 1220).
308 XXIV:5, arvatavasti Ebavere mäel Väike-Maarjas.
309 XXIV:5, küllap Henrik ise, samuti nagu ka XXIV:6 „lätlaste preester".
310 XXIV:5, ladina tekstis *Wordegerwe* (?); Baueri arvates ei ole võimalik, et siin võiks tegu olla liiga kaugel lõunas oleva Võrtsjärvega, aga vahest see on siiski võimalik, sest misjonäride tee võis olla kõver, põikamisega lõunasse.
311 XXIV:6, vt. XXIV:3.
312 XXIV:6, vt. XXI:5.
313 XXIV:7, see vallutati 5. novembril 1219 ja anti käest ära 1221. a. septembri alguses.
314 XXIV:7, 11. aprillil 1221.
315 XXV:1, vrd. XXIV:4.
316 XXV:1, vt. XXVI:2.
317 XXV:2, hümn (kiituslaul) Ave Maris Stella järele.
318 XXV:2, vt. XIX:10.
319 XXV:2, Vsevolod Mstislavitš-Borisovitš.
320 XXV:2, vt. XXII:2–6.
321, 322 XXV:2, vt. XXV:3.
323 XXV:2, vt. XIII:4, XVIII:4, 9
324 XXV:2, vt. XXVIII:6.
325 XXV:2, vt. XI:9.
326 XXV:2, vt. XXIV:3.
327 XXV:2, vt. XXVIII:1.
328 XXV:2, vt. IX:4.
329 XXV:2, vt. X:8.
330 XXV:2, vt. XVI:4.
331 XXV:2, vt. XV:7.
332 XXV:2, vt. XV:3.
333 XXV:2, vt. XXI:3.
334 XXV:2, vt. XI:4.

335 XXV:3, vt. XX:8, XXI:1.
336 XXV:3, vt. XXV:2.
337 XXV:4, vt. IX:5.
338 XXV:5, vt. XXV:1.
339 XXVI:1, Mstislav Davõdovitš.
340 XXVI:1, Boris Gõnvilovitš
341 XXVI:1, aastal 1212 sõlmitud rahu (XVI:2) oli rikutud juba 1216. a-st saadik (vt. XIX:10).
342 XXVI:2, Lauenburgi (Orlamünde) krahv, vrd. XXI:1.
343 XXVI:2, vt. XXIV:4.
344 XXVI:2, vt. XXIV:4, XXV:1.
345 XXVI:2, a. 1221 (vt. XXV:1) sõlmitud leppe kinnitus.
346 XXVI:2, piiskop Albert reisis siis tõenäoliselt Saksamaale, kust ta alles a. 1224 (vt. XXVIII:1) naasis.
347 XXVI:5, vt. XXV:5.
348 XXVI:5, 29. jaanuar 1223.
349 XXVI:5 (lõpus), vahest ehk äsjamainitud Teoderich (?).
350 XXVI:7, vrd. XXIV:6.
351 XXVI:8, vt. eespool märkust nr 7.
352 XXVI, vrd. II:2, XIV:10.
353 XXVI:8, vrd. I:9, II:8, IX:8
354 XXVI:13, vrd. XXIV:2.
355 XXVII:1, s.o. oma vara ning kraami.
356 XXVII:2, vt. ka XXI:2, XXII:2, XXIII:9.
357 XXVII:2, pigemini kaheteistkümne a. eest, 1211. a. kevadel (vt. XIV:11).
358 XXVII:2, 1. augustil 1223.
359 XXVII:2, 15. augustil 1223.
360 XXVII:3, vrd. XXVI:8.
361 XXVII:3, Vladimir-Suzdali suurvürst Georgi Vsevolodovitš.
362 XXVII:3, vürst Jaroslav Vsevolodovitš.
363 XXVII:3, Vladimir Mstislavitš.
364 XXVII:3, vrd. XXVI:7, 9.
365 XXVII:3, teel Liivimaale, vt. XXII:2.
366 XXVII:3 (lõpus), tõenäoselt Jaroslav, vt. äsjast märkust nr. 362.
367 XXVII:4, vt. XXVI:11, XXVII:3.
368 XXVII:5, vt. XI:9.
369 XXVII:6, 25. detsember 1223.
370 XXVII:6, vrd. Saaremaa lepet a-st 1222, XXVI:2.
371 XXVII:6, ladina tekstis *waypas* (mitm. sihitav), mida on peetud (Bauer) alamsaksa sõnaks, mis aga võiks olla ka eesti sõna (kuigi nüüdsest erinevas tähenduses).

372 XXVIII:1, 14. aprillil 1224.
373 XXVIII:1, 1220-ndast a-st saadik, vt. XXIII:1.
374 XXVIII:1, 7. mail 1223.
375 XXVIII:2, 22.-24. juulil 1224, vt. ka XXVIII:9.
376 XXVIII:2, Henrik tarvitab ladina keeli selle vastena sõnakuju *kylegunda*, *kile-* (eestlasil, liivlasil ja ka Kuramaal hiljem a. 1230), kuid võrdlemisi harva, nii et käesolevas tõlkes väga tihti on kihelkonna asemel tarvitatud ebamäärasemat sõna *kogukond* (Henrikul *provincia* jm.).
377 XXVIII:2, vrd. XXVI:3, 5, 11.
378 XXVIII:3, vt. XI:8, 9.
379 XXVIII:3, vt. XXVI:3, 4, 8.
380 XXVIII:4, vt. XVI:2.
381 XXVIII:5, 15. augustil 1224.
382 XXVIII:5, vt. XXVII:2.
383 XXVIII:5, vt. ka XXII:3.
384 XXVIII:7, vt. XXVI:3.
385 XXVIII:7, vt. XXVIII:2.
386 XXVIII:7, vt. XXIII:10.
387 XXVIII:7, vt. XXVIII:2.
388 XXVHI:7 (lõpus), vrd. XXVII:4, 6.
389 XXVIII:9, vrd. XX:5.
390 XXIX:2, pigemini juba eelmisel (1224.) aastal.
391 XXIX:2, õieti endise viitsekantsleri, sest Modena piiskop oli varem olnud viitsekantsleriks (1220–1222).
392 XXIX:2, võimalikult juunis 1225.
393 XXIX:2, õhuteed on Riiast nii Tallinna kui ka Pihkvasse ümmarguselt 280 kilom., Gertsikeni aga ainult 150 kilom., aga viimane tee oli vastuvoolune jõetee.
394 XXIX:3, vahest (Baueri arvates) Tarvastu?
395 XXIX:3, vt. XXVIII:2, 7.
396 XXIX:3, vt. XXVIII:2, 7 ja XXIX:1, 4.
397 XXIX:3, vrd. XXIX:7.
398 XXIX:4, vt. XXVIII:9, XXIX:1.
399 XXIX:6, ettevõtte juht oli arvatavasti Johannes Dolenist (vt. nimederegistrit).
400 XXIX:7, 6. jaanuaril 1226.
401 XXIX:7, piiskop Lamberti (ametis vähemalt 1224–1231) eelkäija Semgallia piiskopi Bernardi surma (30. aprillil 1224) kohta ei anna Henrik teateid.
402 XXIX:7, niisiis Pudiveresse (-virusse); vt. nimederegistrit.
403 XXIX:7, tõenäoselt Henrik ise, vrd. eespool märkust nr. 309.

404 XXIX:8, mille all (Henrikul *quadragesima*) on arvatavasti mõeldud invocavit-püha 8. märtsil, s.o. poornapäeva, esimest paastupühapäeva.

405 XXX:1, aprillis ja mais 1226; 6. juulil oli legaat igatahes juba Visbys.

406 XXX:2, mai alguses 1226, kui legaat veel ootas Dünamündes, vallutas Johannes Dolenist ühe Virumaa linnuse.

407 XXX:3, 6. jaanuar 1227.

408 XXX:3, 20 jaanuar 1227, s.o. Vaabian-(Faabian-)Sebastian (Wiedemanni sõnarm.).

409 XXX: 3, Lambert, vt. nimederegistrit.

410 XXX:4, 3. veebruar 1227.

414 XXX:5, vrd. XXX:1 (algus).

412 XXX:6, et Riia rahvaid kastab, põhineb päämiselt kroonika ladinakeelsel sõnamängul *Riga rigat* (vrd. ladina *rigo* ‚kastan, niisutan'), millega autor opereerib korduvalt, vt. ka IV:5 ja XIX:7 (lõpus).

413 XXX:6, Henrik kirjutas oma kroonika viimse (XXX) päätüki Soontaganas, riiglaste sõjaväe naasmise päältnägijana.

NIMEDE REGISTER

Nimele järgneb (järgnevad) nurksulgudes selle nime kroonika ladinakeelses originaalis esinev(ad) nimekuju(d), selle järele esitatav number (või esitatavad nr-id: näit. III:2) tähistab (tähistavad) päätükki (või päätükke) ja paragrahvi (paragrahve), milledes nimi esineb, ja siis tulevad andmed nime(de) kohta. Lühenditena on ms. allpool tarvitatud: s. = saksa (keeli) ja lt. = läti (keeli). Tsiteeritud läti nimedes pole kahjuks trükitehnilistel põhjustel võimalik olnud vokaalide pikkusmärki tarvitada (näit. nimedes *Seja, Autina e* ja *i* puhul).

Aa jõgi vt. *Missa.*
Absalon [Absolo(n)], III:2, Taani pääpiiskop (1179–1201), elas 1128–1201.
Adjajõgi [Adya, Adia], XIV:5, XVIII:8, Koivajõest põhjapool Liivi lahte suubuv väike jõgi, lt. Age.
Adolf [Adolphus de Dasle], XXVI:1, Dasseli krahv.
Agelinn [Agelinde], XXIX:7, Virumaa linnus Punamägi Väike-Maarja Äntus.
Ako [Ako], X:8, XXV:2, juhtiv liivlane, langes 1206.
Albert (Buxhoevedenist, von Boxhoeveden) [Albertus], III:1, Breemeni toomhärra, hiljem (1198) Liivimaa piiskop; vt. ka *Riia piiskop.*
Albert Anhaltist [de Anhalt Albertus], XXIII:1, 4, 9, Saksimaa hertsog, Anhalti Bernardi poeg; vt. ka *Saksimaa hertsog.*
Albert Lauenburgist [Albertus de Lowenborch], XXI:1, 5, XXVI:2, sünd. a. 1182, Valdemar II õepoeg.
Albert Sluk [Albertus Sluc], XIX:5, saksa laevamees.
Alder [Alderus], XIV:8, piiskop Alberti teener.
Alebrand [Alabrandus], VI:2, X:14, 15, XI:7, XVI:1, 3, 4, Toreida liivlaste preester, liivlaste, lätlaste ja eestlaste misjonär jne.
Aleksander [Alexander], X:14, Metsapoole liivlaste preester.
Aleksander [Alexander], XIV:6, Riia piiskopi teener.

Fiilip [Philippus], III:2, X:17, Saksa-Rooma keiser, = Švaabi Fiilip, valitses 1198–1208.

Fiilip [Philippus Raceburgensis], XIV:4, XV:1, XVI:1 jne., Ratseburgi (Meklenburg-Strelitsis) piiskop (1204–1215), oli palverändurina Baltikumis 1211–1215.

Fiilip [Philippus], XV:9, preester Saalomoni leedulasest tõlk Sakalas, tapeti 1212.

Florentius [Florencius], XII:5, tsistertslaste ordu abt.

Folkvin [Volkvin, Volquinus, Wolquinus], XIII:2, XIV:13, XVII:5, XX:7, XXX:3 jne., mõõgaorduvendade ordumeister Liivimaal (a-st 1209).

Folkhard vt. *Volkhard.*

Fredehelm [Fredehelmus], XXVIII:5, palverändajate väe pälik Tartu piiramisel 1224.

Fredeland [Vredelande, -lant], XVIII:3, 8, XXI:7, a. 1214 ehitatud piiskopikants Toreidas, Koivajõe paremal kaldal, purustatud Toreida (liivlaste) linnuse kõrval.

Friedrich [imperator Fridericus, rex Fredericus], XX:1, XXIV:4, Saksa-Rooma keiser Friedrich II (1194–1250), keiser Heinrich IV poeg.

Friedrich Vana-Zellest [Fredericus de Cella], XVIII:8, tsistertslaste preester Fredelandis, tapeti 1215.

friislased (friisimaalased) [Frisones], IV:3, XIV:3, 8.

Gaile [Gayle], XXIII:8, semgal Mesootenis Kuramaal; lt. Gailis.

Galiitsia [Galacia], XXI:2, vürstiriik, oli ajutiselt Ungari all.

Gerhard [Gerhardus], X:7, sakslane, sai märtrisurma 1206.

Gerhard [Gerhardus], XVI:3, XVIII:3, XXIII:7, Toreida foogt ja sõjapäälik, Fredelandi ehitajaid.

Gertsike [Gercike, Gerceke], VII:5, XIII:4, XXIX:2 jne., venelaste linnus ja vürstiriik Väinajõe paremal kaldal, linnus Livani vallas end. Cargrade lähedal, umbes 170 kilom. kagusse Riiast; lt. Jersika.

Gertsike vürst [rex de Gercike], VII:5, XIII:4 jne., vt. *Vsevolod.*

Gerveder [Gerweder], I:7, Holmi liivlane, ristiti umbes a. 1186.

Gervin [Gerwinus], XII:2, rüütel (või semgal?).

Gevehard [Gevehardus], X:9, 12, piiskop Alberti moonamuretseja.

Gotland, gotlandlased, vt. *Ojamaa, ojamaalased.*

Gottfried [Godfridus], XIX:8, XXI:7, Lodigeri liivlaste preester.

Gottfried [Godfridus], XI:4, Toreida foogt.

Gottschalk [Godescalcus], XI:1, Pyrmonti krahv [comes de Peremunt], tuli Liivimaale 1207.

Gottschalk [Godescalcus], XXV:2, rüütel, Taani kuninga saadik Liivimaal 1221.

Gregorius [Gregorius], VII:3, = ? paavst (1187) Gregorius VIII, surn. 1187.

Hagenau [Hagenowe], XX:1, prantsuse k. Haguenau, linn Elsassis, 20 kilom. Strasbourgist põhjapoole.

Halberstadti dekaan [decanus Halverstadensis], XVI:4, XXII:1, = Burchard von Schladen, vrd. *Schladen(i)*.

Halliste vt. *Aliste, -kund*.

Hanila [Haniale], XXI:5, Mereäärse maa (Läänemaa) kogukond (kihelkond).

Harbert Iburgist [Harbertus de Yborch], IV: 1, Osnabrüki piiskopkonna vaimulik Iburgi linnast.

harjulased (harjumaalased) [Harionenses], XX:7, XXII:2, XXIV:2 jne., vt. järgm.

Harjumaa, Harju (maakond, kogukond) [Haria, Harien, provincia Harionensis], XV:8, XX:2, XXI:5, XXIII:9, 10, XXIV:2, 7, XXIX:6, praegune Kesk- ja Lõuna-Harjumaa.

Harpstedt vt. *Volkhard*.

Hartvig [Hartwicus], XXIV:6, XXVI:7, ordupreester Ugaunias ja Tartus 1220-ndail aastail.

Hebbe [Hebbus], XXVI:6, Taani foogt Järvamaal.

Heinrich Borevin [Henricus Borewinus, Heinricus B.], XXII: 1, 4, 9, ülik Vendimaalt, vürst Pribislavi poeg.

Heinrich Stumpenhausenist, -husenist [Henricus de Stumpenhusen], IX:6, krahv Widekind von Stumpenhuseni poeg, reisis ristisõitjana Liivimaale 1205.

Helmold Lüneburgist [Helmoldus de Luneborch], XXVIII:8, sai 1224 piiskop Hermanilt Ugaunias läänistuse.

Henrik (Hendrik) [Henricus (sacerdos), harva Heinricus], XI:7, XII:6, XVI:3, XVII:6, XXIV:1, 2, kroonika autor, Segebergi kloostrist Lüübeki lähedalt, piiskop Alberti õpilane, Ümera-äärsete lätlaste preester (a-st 1208) Papendorfis (lt. Rubene) Volmari maakonnas, eestlaste misjonär; vt. lk. 6.

Herman Buxhoevedenist [Hermannus], XXIII:11, XXIV:2, 3, 4, XXVI:13, XXVIII:1, 5, 8, piiskop Alberti vend, kunagine Breemeni Püha Pauluse kloostri abt, enne Tartu, siis Eestimaa piiskop (a-st 1220).

Herman [Hermannus], X:7, sai märtrisurma 1206.

Herman [Hermannus], XII:6, liivlaste foogt Toreidas.

Holm(i) [Holme], 1:7, 11:4, 7, IV:2, X:6 jne, väike saar Väinajões Riia ja Üksküla vahel, liivlaste asula ja linnus säälsamas; lt. Sala.

holmlased [Holmenses], 1:11, X:7 jne., Holmi liivlased, H. elanikud; lt. salieši.

Homburg vt. *Bodo*.

Iburg vt. *Harbert*.

Idumea [Ydumea], XI:2, XIII:2, XV:7, XVIII:2, liivlaste kogukonnad Astijärvest lõuna- ja edelapool, idapoole Metsapoolest, võimalikult osaliselt läti või

lätistuvate liivlaste asustusega; lt. Idumeja; (?) vrd. liivi Vidumoo, lt. Vidzeme = Liivimaa.

idumealased [Ydumei], X:15, XII:2, XVI:5, XVII:6, XVIII:2, XXII:4, vrd. eelm.

Igavere [Igeteveri], XXIV:5, küla Jõgentaganas, praegu Maarja-Magdaleenas Tartumaal. *Ikesküla* vt. *Üksküla*.

Ikevald(a) [Ykevalda], XXV:3, lt. Šnoresmuiža, liivi küla Ikkuli järve (lt. Ikuldas ezers) ääres Suure-Raupa kihelkonnas (lt. Lidstraupe).

Ilo vt. *Ülo*.

Imant [Ymaut], II:6, liivlane, tappis piiskop Bert(h)oldi 1198.

Imera vt. *Ümera*.

Immeküla [Ymmeculle], XXII:4, lt. Inciems, liivlaste küla Toreida kihelkonnas, Toreida-Raupa teel, Toreidast põhjapoole.

Ingerimaa [Ingaria], XXV:6, Novgorodi vürstiriigi osa.

ingerlased (ingermaalased) [Ingari], XXV:6.

Innocentius [Innocencius, harva -ntius], IV:6, VI:4, VII:3, IX:6, XIX:7, XXIX:8, Rooma paavst (a-st 1198) Innocentius III (1161–1216).

Isenburg vt. *Kono*.

Isfrid [Isfridus], XVI:1, riiglaste saadik (1212).

Isfrid [Isfridus], XX:3, saksa kaupmees Ugaunias (? Otepääl), riisuti paljaks.

Iso vt. *Yso*.

Jalgsema [Iolgesim], XXIV:5, küla Järva-Jaanis Järvamaal.

Jaroslav Vladimirovitš [Gerceslawe, filius Woldemari], XXII:4, Novgorodi vürst.

Jerichov vt. *Rudolf*.

Jeruusalemm(a) [Ierosolima, adjekt. -mitanus], III:2, XXIV:4, linn ja maa.

Johannes (Johan) [rex Suecie Iohannes], XXIV:3, Rootsi kuningas Johan I (1219–1222).

Johannes [Iohannes], XIII:3, XVI:2, 3, XXIX:7 jne., Püha Maarja kiriku praost (a-st 1209) Riias, tuli Liivimaale Scheda augustiinlaste kloostrist.

Johannes [Iohannes], XXX:2, magister, kaplan, Modena Vilhelmi saatja Liivi-, Läti- ja Eestimaal.

Johannes Vechtast [Iohannes, Iochannes de Vechte], VII:5, IX:5, ordupreester, tuli Liivimaale Oldenburgi Vechtast.

Johannes [Iohannes], XIII:2, tapeti 1209.

Johannes Strik (Stric) [Iohannes videlicet Stric], XI:5, XVIII:7, Kubesele liivlaste preester.

Johannes [Iohannes], X:7, Holmi liivlaste preester, tõenäoselt eestlane, pärit Virumaalt, piiskop Meinhardi algatusel üles kasvatatud ja koolitatud Segebergi kloostris; sai märtrisurma 1206.

Johannes [Iohannes], XXVI:7, Tartu foogt, tapeti 1223.

Johannes Apeldernist [Iohannes... de Appelderin], XXVIII:6, Johannes von Apeleri poeg, piiskop Alberti poolvend.

Johannes Dolenist [Iohannes de Dolen], XXVIII:8, piiskop Hermani vasall (läänimees) Ugaunias.

Jordanus [Iordanus], XVIII:4, 9, Kukenoisi rüütel, langes 1215.

Jõgentagana [Iogentagania], XXIV:5, Emajõest põhjapoole olev Ugaunia osa, hiljem Äksi ja Tartu-Maarja kihelkonnad.

järvalased [Gerwanenses], XX:6, XXIII:9, XXVI:5 jne, vrd. järgm.

Järvamaa [Gerwa, Gerwia, Gerwen, provincia Gerwanensis, terra G-nsis], XV:7, 8, XX:6, 7, XXIII:6, 9 jne.

Kaikivald vt. *Peetrus.*

Kareda [Carethen], XV:7, XX:6, XXIII:9, XXIX:7, praegu Kareda küla Järvamaal Peetri kihelkonnas (end. Koigi vallas).

Karl [Carolus], XXIV:3, Rootsi kuninga Johannese (Johan I) kaaslane, hertsog, Eestis 1220.

Kaugovald vt. *Peetrus.*

Kaupo [Caupo], IV:4, VII:3, VIII:2, 3, X:10, 13, XIV:5, XXI;2, 4 jne., Toreida liivlaste vanem ja „otsekui kuningas (vürst)", piiskop Alberti abiline Liivi- ja Eestimaa ristisõjas, 1203–1204

Rooma reisul, langes ja maetud Kubeseles 1217.

Kaupo linnus [castrum Cauponis], IX:3, XV:3, Toreida liivlaste päälinnus, põletati maha 1206; vrd. *Toreida.*

Keitise (Ketise) [Keytis, Kettis], XIV:5, XXVII:4, muistne küla Järva-Jaanis (?) Järvamaal (saksa Keitingen).

Kiiev [Kyva], XXVI:1, praegune Ukraina päälinn; vrd. *Mstislav.*

Kirjan [Kyrianus], X:5, a. 1206 märtrisurma saanud liivlane.

Kirjavane [Kyriawanus], XXIII:7, Virumaa eestlane, ristiti 1219.

Knuut [Canutus], III:2, Taani kuningas (1182–1202) Knuut VI.

Kogelse [Gogdse], XXV: 3, liivi küla Koivajõe ääres, allpool Kremonit, s. Koltzen, lt. Koltcenu muiža.

Koiva(jõgi) [Coiwa], X:10, XI:3, 5, XIII:5, XVIII:5 jne., Koiva- ehk Mustjõgi Lätis ja Eestis, lt. Gauja.

Koivasuu [Coiwemunde, Coywemunde], XVI:1, XVIII:5, XXV:3, Koivajõe suu; vt. eelm.

Koknese vt. *Kukenois.*

Kono Isenburgist [Con de Ysenborch], IX:6, tuli Riiga 1205 Hessenist, oli von Ysenburgide soost.

Konrad [Conradus Bremensis], XII:5, Breemeni toomhärra, tuli Riiga ristisõidule 1208.

Konrad Meyendorfist [Conradus de Meyiendorpe], V:l, IX:2, XIV:5, rüütel, arvatavasti Meyendorfi Arnoldi (vt. *Arnold,* eespool) vend,

Meyendorpede aadlisoost, vrd. Meyendorfi linna Magdeburgist läände, Ida-Saksimaal; tuli Liivimaale ja sai Riia piiskopilt läänistuseks Üksküla a. 1201 [Gonradus de Ykescola].

Konrad, krahv Dortmundist [comes Conradus de Tremonia], IV:1, tuli Liivimaale 1198–1200 paiku.

Konstantin [Constantinus], XX:7, orduvend, langes 1217.

Kotso [Cozzo], XXI:5, Mereäärse maa Loode-Eesti (? Karuse) kogukond, lõunapool Hanilat.

Kubesele [Cubbesele], X:14, XIV:12, XXI:4, XXIX:3, lt. Krimulda, s. Kipsal, liivi kihelkond põhjapool Toreidat, ulatus Liivi laheni, põhjapool umbes Salatsijõeni.

Kukenois (Koknese) [Kukenoys(e), -nois, Kukonoyse, Kulkennoys], IX:10, X:3, XI:2, 8, 9 jne., saksa Kokenhusen, lt. Koknese, muinasvene Kukonos, Väinajõe paremal kaldal idapool Askradit, vene vürstiriik ja linnus letgalite ja seloonide asumisalal, hiljem Liivimaa piiskopi linnus ning ala.

Kuldala [Culdale], XXII:9, Kulna küla Keilas Harjumaal.

kumaanid [Valvi], XXVI:1, alamsaksa Valven (‚helekollased') = partlased, polovetsid.

kuralased (kurelased) [Curones], I:13, V:2, VII:1, X:14, XIV:1, 5, XXIII:4, XXIX:1, XXX:1, Lääne-Kuramaa elanikud, Kuramaa põhjaosas (ja kroonikas vist enamasti) liivlased, lõunaosas lätlased.

Kuramaa [Curonia], X:14, XIV:5, XVIII: 5, XXIII:11, lt. Kursa, Kurzeme, praeguse Kuramaa lääneosa; vrd. eelm.

Kuramaa Aajõgi = *Missa*.

Kuulevene [Kulevene], I:4, Ülo poeg, Üksküla liivlane.

Köln vt. *Robert*.

ladinlased, *ladinausulised* [Latini], XI:7, XIII:4, XXVI:8, XXVII:3, rooma-katoliku (usk), (rooma-)katoliiklased.

Laian (? Lajane) [Layanus], X:5, liivi märter Üksküla s, tapeti 1206.

Laitse (Laidise) [Ladise], XXII:9, küla Lääne-Harjumaal, Lõuna-Läänemaa ja Tallinna teel Nissis, s. Laitz.

Lambert [Lambertus], XXIX:7, XXX:3, semgalite piiskop (1224–1231), surn. hiljemalt 1234, oli ms. 1227 Saaremaa vallutusretkel.

Lambito, *-tus* vt. *Lembitu*.

Lauenburg vt. *Albert*.

leedulased [Lettones, Lethones, Leththones, Letones, erandlikult Litowini], I:5, V:3, IX:4, XI:5 jne., leedulaste üldnimetus.

Lehola [Leole], XVIII:7, Lembitu linnus, küla ja kogukond Sakalas Navesti jõe (Palajõe) ääres, praegune Lõhavere küla ja linnamägi Suure-Jaanis; vrd. *Sakala linnus*, Palajõel.

Mesooten [Mesiothe, -te, Mesyothe, -te], XXIII:3, 8 jne., semgalite tugevaim linnus, küla ja kogukond Tervete jõe (Kuramaa Aajõe [Missa] haru) paremal kaldal, saksa Mesoten, lt. Mežotne.

Metimne [Metimne, ? Metinine], XVII:6, linnus Raupas või Papendorfis (Rubenes) Volmari lähedal, ms. foogti vürst Vladimiri asukoht.

Metsapoole [Metsepole, Methsepole], X:14, XI:2, jne., liivlaste Liivi lahe äärne maakond, Riia piiskopi ala, ulatus põhjas umbes Salatsijõeni ja idas lätlaste asustusalani.

Meyendorf, vt. *Arnold, Konrad.*

Missa [Missa], XXIII:4, 8 = Kuramaa Aa(jõgi), saksa Muhs, leedu Muša, lt. Lielupe, Misa.

Modena piiskop [Mutinensis episcopus jne.], XXIX:2–XXX:1, Vilhelm (Villem), piiskop Modenas (Itaalias) ja paavsti viitsekantsler, oli paavsti saadikuna Baltikumis 1225–1226.

Mstislav [Misteslawe, Mislawe], XV:8, XXI:2, XXVI:1, Novgorodi suurvürst Mstislav Mstislavitš Udaloj (aastani 1217), siis Galiitsia vürst.

Mstislav [Misteslawe], XXVI:1, Kiievi suurvürst Mstislav Romanovitš.

Muhu [Mone], XXX:4, 5, saarlaste linnus (Linnamägi) Muhus, vallutati jaanuaris 1227.

muhulased [Monenses], XXX:5, vrd. eelm.

Mõhu [Mocha], XV:7, XXIV:5, XXVIII:9, maakond Kesk-Eestis, hiljem arvatavasti Põltsamaa ja Kursi kihelkonnad.

Narvajõgi [Narva], XXV:6, eestlased läksid üle selle a. 1221 sõjakäigule Ingerisse.

Navesti jõgi vt. *Palajõgi* (Paala).

Neumünster [Novum Monasterium], VI:2, linn ja klooster Holšteinis, Segebergi emaklooster.

Nikolaus [Nicolaus], X:13, XXIII:2, Šlesvigi piiskop (1208–1233).

Nikolause mägi [Mons S. Nicolai], VI:3 jne, Dünamünde tsistertslaste klooster.

Nikolaus [Nicolaus], IV:2, preester, tapeti 1200.

Ninnus (Nunnus?) [Ninnus, mõnes kroonika käsikirjas Nunnus], XIV:10, XV:7, liivlaste vanem, suri katku 1211.

norralased [Normanni], I:11.

Novgorod [Nogardia, regnum Nogardiense], XX:5, XXI:2, XXV:3, 5, 6 jne., vene linn ja vürstiriik.

novgorodlased [Nogardenses], XX:7, 8, XXIII:5 jne., Novgorodi venelased, N. sõjavägi; vrd. eelm.

Nunnus vt. *Ninnus.*

Nurmekund [Nurme-, Normegunde], XV:7, XXIII:9, XXIV:5 jne., muistse Eesti maakond Navesti jõest (Palajõest) põhjapoole.

Ojamaa (Gotland) [Gotlandia, Gothlandia], I:6, 11, II:3, III:2 jne., Rootsi saar.
ojamaalased (gotlandlased) [Gothi], I:13, XXX:1; vrd. eelm.
Oldenburg [Aldenborch], vt. *Borchard.*
Otepää [Odempe, Odenpe, Caput Ursi], XII:6, XIII:5, XIV:2 jne., Ugaunia linnus.
Otto [Otto], XV:12, Saksa-Rooma keiser (1182–1218) Otto IV.
Otto [Otto], XVIII:7, XIX:4, 7, orduvendade preester, oli ms. misjonärina Eesti alal (koos Peetrus Kaikivallaga).
Ovela [Owele], XV:2, selgitamata linnus, arvatavasti Lõuna-Sakalas.

Paala vt. *Palajõgi.*
Paderborni piiskop [Padelborensis episcopus, Pathelborniensis e.], XIV:4, XV:1 jne., piiskop (1203–1223) Bernard III Oesedest, Vestfaalist.
Paeküla [Paehalle], XXIX: 7, maalinn Linnuse külas Vatlas, Karuse kihelkonnas, nime poolest ebaselge; nime lõpposa on vahest moonutatud lad. *-culle* = *küla* kujust, vrd. Paeküla ka Märjamaal ja Juurus.
Paike [Paike], XV:7, Beverini lätlaste vanem, langes 1211.
Palajõgi [Pala flumen, P. fluvium], XV:7, XVI:1, XXVI:5 jne., Navesti jõgi, Pärnujõe vasak haru; varemalt tarvitati nimekuju Pada.
Palajõe linnus [castrum ad Palam], XV:7, vrd. XXVI:5, 13, XXVII:2 = Lehola.
partlased [Parthi], XXVI:1 = polovetsid, türgi soost keskaegne rändrahvas Kagu-Euroopa steppides; vrd. *kumaanid.*
Peeter vt. järgm.
Peetrus (Peeter) *Kaikivald(a)* või (?) *Kaugovald(a)* [Petrus Kakuwalde de Vinlandia, P. Kakewalde, P. Kaikewalde de Vinlandia, P. Kakinwalde, Petrus], XIX:4, 7, XXIV:1, 2, Soomest päritolev riiglaste preester, oli misjonärina Eesti alal tegev vähemalt 1215–1220.
Peetrus (Peeter) [Petrus], XXVIII:6, Apelderni Johannese teener.
Pihkva [Plescekowe, Plicekowe, -cowe], XI:7, XIV:10 jne., vene linn ja vürstiriik, lt. Pliskava.
Polotsk [Ploceke, Plosceke], XVI:2 jne., valgevene linn ja vürstiriik Väinajõel, lt. Polocka.
Preisimaa [Pruscia], XIV:13.
Pudivere (?? Pudiviru) [Pudiviru, Pudyviru], XXIII:7, XXIV:1, neljateistkümnest külast koosnenud muistne kogukond Lõuna-Virumaal, mille vanemaks oli Tabeline.
Puidise [Puidise, Puydise], XXII:2, XXVII:3, pärastine Puide asundus ja küla Helme kihelkonna piirides, Hummuli vallas.
Purke [Purke], XV:2, muistne eestlaste (?) linnus Ruhja (lt. Ruja) jõe ääres praeguses Põhja-Lätis, kaks kilom. Pirkeni talust kagusse.
Pyrmont vt. *Gottschalk.*
Pärnu Emajõgi [Mater Aquarum], XXX:3, = Pärnujõgi.

Rabab [Raab], I:1, = Egiptus; nime puhul vrd. eesti piiblis (Helsingi, 1945) Laululraamat 87:4 ja Jesaj. 30:7 Egiptus.
Rabodo [Rabodo], XII:2, semgal (või sakslane?), langes 1208.
Raikküla [Raigele], XX:2, muistne eestlaste iga-aastaste nõupidamiste koht, hiljem Raikküla mõis (asundus) ja vald Raplas.
Rama hääl [vox in Rama], XXX:4, piiblinimi, vrd. Matt. evang. II:18 („Ramas kuuldi healt", piibel, 1945 Helsingi) ja Jerem. XXXI:15.
Rameko [Rameko, -ke], XVII:2, XVIII:3, XIX:3, XXVI:12, XXVII:1, lätlaste vanema Talibaldi poeg Tolovast, lt. Ramekis.
Rastijärv [Raste-, Rastigerve], XX:7, XXVIII:5, saksa Röstjerw, Valga ja Karula vahel, järv Kaagjärves, Karula kihelkonnas, sõjateel Riiast Otepääle, vahest praegune (?) Kaagjärv.
Ratseburg vt. *Fiilip.*
Raupa [Raupa, harva Ropa], X:15, XIV:10, XV:2, XXII:4, Koivajõe parempoolne harujõgi, preestrimõis ja kirik Idumeas, saksa Brasle, lt. Brasla ehk Ropa jõgi ja Straupe Võnnu maakonnas.
Rebala [Revelensis provincia], XXIII:7, kogukond (kihelkond) muistse Virumaa loodeosas, saksa Repel, vrd. hiljem Rebala küla Jõelähtmes Harjumaal.
Reinevere [Reineveri], XXIV:5, küla Järvamaal, praegu vahest Reinevere küla Nõmmkülas Järva-Jaanis.
Remini rahvas [Reminenses], X:14, Remini linnuse ja selle ümbruskonna liivlased (?); linnus asetses Väikese Jägeli (lt. Jugla) jõe ääres Suntseli lähedal, Sidegunda ligidal suurel Kangeril (Baueri järele); lt. rimanieši, skriverieši.
Revala [Revele, Revelensis provincia, castrum Danorum], XXIII:10, XXIV:2, 7, XXV:1, 5 jne., muistne eestlaste ja siis taanlaste linnus, pärastine Toompea, ja Põhja-Harjumaa kogukonnad Tallinna ümbruses; vrd. taanlaste linnus, Lindanise.
revalased [Revelenses], XXIII:2, XXIX:7; vrd. eelm.
Riia abajajärv [Riga lacus], IV:5, Riia linna juures paremalt poolt Väinajõkke voolav lühike jõeharu järvetaolise laiendiga, mis hiljem liiva täis uhtus ja linna alla läks, s. der Riesing, alamsaksa die Rige.
Riia (linn) [Riga (civitas), civitas Rigensis], II:4, IV:5, X:14, XVI:1, XVIII:6 jne., s. Riga, lt. Riga.
Riia mägi [mons Rige], II:5, liivaluited muistse Riia linna põhjaosas, s. Kubsberg, lt. Kubes kalns.
Riia piiskop – (piiskop) Albert.
riiglased [Rigenses], VII:1, VIII:2, X:8 jne., tähistab ka liivimaalasi (vt. lk. 300), s.o. Liivimaa sakslasi ja nende sõjaväge üldisemalt.
Riola [Riole], XXIV:1, Vaiga maakonna põhjapoolseim linnus vastu Virumaad, Linnamägi nüüdsel Laiusel Ripuka asunduse (end. mõisa) metsas, umb.

200 meetrit idapool Punamäe talu, s. Rohe.

Robert [Robertus, Cloniensis ecclesie canonicus], XII:5, Kölni kanoonik.

Roboam [Roboam], XII:6, XXI:3, Beverini lätlane, Veko vend, lt. Roboams.

Rodenpois [Rodopoyse], IX:1, koht hilisemas Riia maakonnas, Jägeli (lt. Jugla) jõe ääres, lt. Ropaži, 23 kilom. Riiast kirdesse.

Rooma [Roma, adjekt. Romanus], IV:6, VII:3, X:10, XX:1 jne.

Rootsimaa hertsog [dux Suecie], I:13, = Rootsi jaarl Birger Brosa, surn. 1202.

Rootsimaa, rootsi [Suecia], XII:1, XXIV:3, XXX:1.

rootslased [Sueci, Suetones], XXIV:3, 6, XXV:2, XXIX:7, XXX:5.

Rosula [Rosula], XXVII:1, arvatavasti Volmari maakonna Augstroze valla lõunaosas Volmari ja Lemsalu vahel.

Rotaalia [Rotalia, Rotalienses provincie], XV:3, XVIII:5, XXV:3 jne., Ridala ja selle läheduses olevad praeguse Läänemaa kogukonnad (kihelkonnad); nimi on võimalikult identne Ridala kihelkonna rahvakeelse kujuga *Rõdali* (vrd. s. Röthel).

Rotalaviik [Rotelewic], XVIII:5, vahest mingi koht praeguses Ridalas (Rõdalis) või selle läheduses; vrd. eelm.

rotaallased [Rotalienses], XIV:12, XV:3, XIX:1 jne.; vrd. *Rotaalia.*

Rotmar [Rothmar], IX:6, XXVIII:8, piiskop Alberti vend Buxhoevdenist, tuli a. 1205 Segebergi kloostrist Liivimaale, sai Tartu praostiks 1224.

Rudolf [Rodölfus], XVI:3, XXIII:6, 7, XXIV:2, ordumeister esmalt Siguldas, hiljem Võnnus.

Rudolf Jerichovist [Rodolfus de Iericho], XIII:1, XIV:5, 7, 8, sakslaste väepäälik, nimi Jerichovi rüütlilossi järele Magdeburgis, Elbe paremal kaldal; Ümera ääres haavatud 1210.

Rudolf Stotelist [Rodolfus de Stotle], ülik (aadlik) Stoteli aadlisoost, Stotelist, mis asetseb Veseri paremal kaldal, põhjapool Breemenit.

Rumbula [Rumbula, ?-le], IV:3, V:3, kõige allpoolsem kärestik Väinajões Dahleni (lt. Dole) saare juures, saksa Rummel, lt. Rumbul, Rumula, Romd

Russin [Russinus (de Sotecle)], XII:6, XIII:5, XIV:10, XV:7, XVI:4, XXV:2, lätlaste sõjapäälik ja vanem Soteklest, langes 1212; lt. Rusins (-ins).

Saadjärve [Sadegerwe], XXIV:1, Saadjärve küla (hiljem mõis, asundus) Saadjärve ääres Äksi kihelkonnas Tartumaal.

Saalomon [Salomo], XV:9, Eestimaa (saksa) piiskopi preester, jutlustas Viljandis, tapeti Sakalas 1212.

Saalomon [Salomo], XXIV:6, Liivimaa piiskopi preester, oli misjonärina Rotaalias 1220.

Saaremaa uus sadam [portus novus in Osilia], XIX:5, muistnesadam Sõrve Säärel; vt. ka „Asjaseletuste" all nr. 216.

Sifrid [Siffridus], XIV:6, Liivimaa piiskopi teener (sõjasulane).

Sigulda kants [Sygewalde, adjekt. Sygewaldensis], XIV:8, XV:3, XVI:1, XXVII:1, XXIX:3, ordukants Koivajõe lõunakalda järsandikul, Kaupo linnuse vastu, Toreida liivlaste maakonnas, praegu linn Lätis; lt. Sigulda.

slaavlased [Slavi], XXIII:2, Vitslav I vendid.

Sluk vt. *Albert.*

Smolensk [Smalenceke], XIV:9, vene linn Dnepri ülemjooksul.

Soomelinn [Somelinde], XV:7, Vaiga maalinn, arvatavasti praeguses Soomevere külas Palamusel, läänepool Kuremaa järve.

Soomemaa [Vinlandia] vt. *Peetrus.*

Soontagana [Sontagana], XIV:10, XVIII:5, XIX:8, XXII:9, XXIX:7, muistse Mereäärse (Lääne)maa lõunapoolseim kogukond, Pärnust loodesse.

Sotekle [Sotecle], XII:6, lätlaste vanema Russini linnus läänepool Võndu Idumea piiril, lt. Sotekla (Satekla).

Stekse [Stecse], XVII:6, leedulaste vürst ja päälik, langes 1213; lt. Stekse.

Stefan [Stephanus], X:3, Kukenoisist läkitatud saadik, vene diakon.

Stotel vt. *Rudolf.*

Strik (*Stric*) vt. *Johannes.*

Strumpenhausen (*-husen*) vt. *Heinrich.*

Sund [Sunde], XIV:1, Fårö väin Ojamaa põhjatipu ja Fårö saare vahel, rootsi Fårösund.

Suzdali vürst [rex de Susdalia, rex Susdalie], XXVII:2, XXVIII:6, Suzdali vene vürst Jaroslav Vsevolodovitš; väike Suzdali linn asetseb Kesk-Venemaal Vladimiri oblastis.

Svelgate [Suelgate, Suellegate], IX:1, 4, XXV:2, juhtiv leedulane, langes 1205; lt. Svelgats.

Taanimaa [Dacia], III:2, VII:1, VIII:3, XXIII:2, XXV:2, XXVI:2.

Taanimaa kuningas [rex Dacie, rex Danorum], XXV:2, XXVI:4, Taani kuningas (aastast 1202) Valdemar II Sejr, surn. 1241.

taanlased [Dani], I:11, VII:2, XXIII:2, XXVI:3 jne., vrd. eelm.

taanlaste linnus (Taanilinn) [castrum Danorum], XXIV:7, XXVI:4, 5 jne., = *Lindanise, Revala.*

Tabeline [Thabelinus, Tabelinus], XXIII:7, XXIV:1, Pudivere vanem Virumaal, kes oli Ojamaal ristitud ja kelle a. 1220 sakslased uuesti ristisid ja taanlased hiljem selle eest üles poosid.

Talibald [Talibaldus, Th-us] XII:6, XV:7, XVII:2, XIX:3, Beverini lätlaste vanem, lt. Talibalds, Talivalds.

Tarapita [Tharapita, Tharaphita, Tarapitha], XXIV:5, XXX:4, 5, 6, muistsete saarlaste jumal; vrd. *Taara*, skandinaavia *Tor.*

Tarbatu [Tarbata, Tharbata, Tarbeta, Tarbete, Darbete, Tharbete, adjekt.

Trikatua [Tricatua], XII:6, XV:7, XVII:2, XIX:3 jne., vanem Talibaldi all olnud lätlaste maakond Koivajõe ülemjooksust lõunapool, Volmarist itta; sks. Trikaten, lt. Trikata.
Tõrma (Torma) [Turme], XXIII:7, suur Virumaa küla praegusest Rakverest edelasse, nüüd Torma.

Ugaunia [Ugaunia, Ungania, -aunia], XI:7, XII:6, XIII:5, XV:7, 10, XIX:3 jne., muistse Eesti kaguosa, umbes hilisem Võrumaa ning Lõuna-Tartumaa; sellest nimest on läti keelde laenatud *Igaunija* ‚Eesti'.
ugaunlased [U(n)gaunenses], XI:7, XIII:5, XIX:3 jne.; vrd. eelm.
Uldenago [Uldenago], I:7, Holmi liivlane, ristiti umbes 1186.
Uldevene [Uldevene], XVII:5, üks Lenevarde maakonna liivi vanemaid; leedulased viisid tema vangi 1213; selle nime (samuti kui eelmisegi) algosa tuleks vahest pigemini lugeda *Üld-*.
Ungari kuningas [rex Ungarie], XXI:2, Árpádi soost kuningas (1205–1236) Andreas (András) II, elas 1175–1235.
Unnepäev vt. *Õnnepäev*.
Urela [Urele], XXII:4, XXVII:1, lätlaste linnus kaksteistkümmend kilom. Võnnust loodepoole, nüüdne Baznickalns, Rustega järve põhjakaldal, pärastise Ungurmuiža läheduses.

Vaade [Wade], I:7, Holmi liivlane, ristiti umbesa. 1186.
Vaiga [Waiga, Wayga], XV:7, 8, XIX:3, XXIV: 1, 5, XXVII:5, XXVIII:9, muistse Eesti maakond Põhja-Tartumaal, hõlmas hilisemad Laiuse, Torma, Avinurme, Kursi (osalt?) ja Palamuse kihelkonnad ning Maarja-Magdaleena ning Äksi põhjaosad.
Valdeko (Valdik) [Waldeko], I:7, Holmi liivlane, ristiti umbes a. 1186.
Valdemar [dux Woldemarus], III:2, kuningas Knuut VI vend ja ametijärglane, Šlesvigi hertsog, hiljem kuningas = *Taanimaa kuningas*.
Valdja (Valjala) [(castrum) Waldia], XXX:5, linnus ja kogukond (kihelkond) Saaremaal, praegune Valjala kihelkond ja Maalinn V. kirikust 0,7 kilom. kagusse.
valdjalased [Waldienses], XXX:5, vrd. eelm.
Valgatabalve [Walgatabalwe versus Plescekowe], XXIV:6, miski „Pihkvapoolne" koht Kagu-Ugaunias, lähemalt määritlematu, mõnede arvates Vastseliina (Bauer), teiselt poolt ka Põlvaga identifitseeritud, ent ebaselge; oli Henriku misjonireisude idapoolseim punkt (a. 1220).
Valjala vt. *Valdja*.
Vanamägi [Mons Antiquus], VII:5, VIII:1, X:14, XIV:5, küngas muistses Riias, mille jalale asutati Riia vanalinn.
Vana-Zelle vt. *Friedrich*.

Vane [Wane], XIV:8, liivlane, Kaupo õemees, langes 1210 Ümeral.
Vanevald (?) vt. *Manivald.*
Varbola [Warbola, -le, adj. (castrum) Warbolense], XV:8, XXIII: 10, XXVI:3, 5, muistne eesti linnus Nissis Harjumaal, Polli mõisast (asundusest) poolteist kilom. edelapool
varbolased [Warbolenses], XXIII:9, XXVI:3 jne.; vrd. eelm.
Vardeke [Wardeke], XII:6, Trikatua lätlane, põletati elusalt 1208; lt. Vardeks.
Varemar [Waremarus], XXVII: 1, Viljandi vene väesalga päälik, langes 1223.
Varibule [Waribule], XVII:2, Talibaldi poeg Trikatuast, lt. Varibuls.
Varidote [Waridote}, XII:6, Autine lätlaste vanem, lt. Varidots.
Varigribe [Warigribbe], XXIII:5, XXVI:12, orduvendade lätlaste juht ja vanem, lt. Varigribs (-gerbe).
Vasula [Wasala], XXIV:5, küla (hiljem mõis) Tartu põhjanaabruses, kus rahvast ristiti 1220.
Vechta (Vechte) vt. *Johannes, Fechta.*
Veko [Veko], XXI:3, XXII:3, Beverini lätlase Roboami vend, Lembitu tapja, langes ise 1218, lt. Veko.
Vendeküla [Wendeculla], XV:3, liivlaste küla Toreidast põhjapoole, Võnnu lähedal, s. Wenkul, lt. (?) Venduciems.
vendid vt. *slaavlased* ja järgm.
Vendimaa [(de) Wentlande], XXII:1, Elbest ja Saalest idapoole elanud end. slaavlaste (keda nüüd on veelgi Lausitsis), vendide ala Saksamaal, ms. ka Rügeni saarel; vrd. *Heinrich Borevin.*
venelased, adjekt. *vene* [Rutheni], VII:4, X:3, 9, XXVIII:3 jne.
Venemaa, adj. *vene* [Ruscia, Rucia, terra Ruthenorum], XI:9, XIII:4, XXV:3 (jne.
Venno [Wenno], XII:6, Võnnu ordumeister.
Verdeni (F-) piiskop Yso [Yso Verdensis], XIV:4, XV:1, tuli Liivimaale 1211.
Verona (?) [Veronia], XIX:6, oletatavasti Verona linn Põhja-Itaalias.
veronalane [Veronensis], XIX:6, vrd. eelm.
Vesike [Vesike], XVI:4, XXI:7, XXII:9, piiskopi liivlaste vürst ja vanem Koiva ülejõelt.
Vestfaal [Westfalia], IX:6, X:17, Saksamaal.
Vesthard [Vesthardus, Viesthardus], IX:2, X:10, XII:2, XXIII:4, 8, XXIX:4, Tervetene semgalite ülik, vürst ja päälik, lt. Viestarts (Vestards, Viesturs).
Vestselin [Wescelinus], XXIII:2, Taani kuninga kaplan Tallinnas, sai mõrvatud Teoderichi järele Eestimaa piiskopi asemikuks 1219.
Vetpoole [Wetpole], XXIV:5, Jõgentagana maakonna küla põhjapool Emajõge, võib-olla hilisem Vedu mõis ja asundus.
Vickbert [Wickbertus], XIII:2, orduvend ja mõrvar.
Vichmann [Wichmannus], XIV:8, orduvend või piiskopi teener, sai haavata 1210.

Vietso [Viezo], I:4, Üksküla liivlane, ristiti 1184–1186; nime tohiks ehk lugeda Vihats(u).

Vietso [Vietzo], I:7, Holmi liivlane, ristiti umbes 1185–1186; vrd. eelm.

Vigbold [Wigboldus], XIV:8, vapper friislane, mainitakse 1210.

Vihatsu (?) vt. *Vietso*.

Vihavald [Viewaldus], XXIII:8, Askradi liivlaste vanem.

Viitamas (Vitamas) [Vytamas], XXV:2, Sakala vanem, langes võitluses arvatavasti 1217 koos Lembituga; nime algosa võiks ehk lugeda *Viht-*.

Viljandi [Viliende], XIV:11, XV:9, XVIII:7, XXI:2 jne., linnus ja asula Sakalas, praeguses Viljandis.

Viljendi [Viliendi], I:7, Holmi liivlane, ristiti umbes 1185–1186.

Vindavi jõgi [Winda], X:14, Kuramaal, mille äärest võndlased olid idasse minema aetud; lt. Venda, liivi Väänta.

virulased [Virones, Vironenses], I:13, XXI:2, XXIII:7 jne.; vrd. järgm.

Virumaa [Vironia, Vyronia], I:13, X:7, XX:6, XXIII:7, XXVII:5 jne.

Visby [Wysbu], VII:2, VIII:3, linn ja sadam Gotlandi saarel (Ojamaal) Rootsis.

Vitisele [Vitisele], XXIX:3, linnus Vidriži vallas Lätis, umbes 3,2 kilom. Vidrižist edelasse, Kolcenu muiža – Igate (Idseli) tee ääres; ilmselt liivi nimi, võib-olla *viht*-tüvest algselt (vrd. *Viitamas*).

Vitslav [Wizzlaus, Wenezlaus], XXIII:2, Rügeni-Pommeri vendide (slaavlaste) vürst, Taani kuninga vasall Vitslav I, Jaromar I poeg, Rügeni ja Esi-Pommeri valitseja 1221–1250.

Vjatško (Vjatšeslav) [Viesceka, Vetseke], IX:10, XI:2, XIII:1, XXV:2, XXVII:5, XXVIII:1, 2, XXIX:1 jne., vene (osa)vürst Kukenoisis, hiljem Novgorodis, saadeti 1223 Novgorodist kahesaja mehega tarbatulasile (Tartusse) toeks, hävitati koos tema meestega, kui sakslased Tarbatu vallutasid a. 1224.

Vladimir [Woldemarus de Ploceke, Plosceke], I:3, X:1, 12, XI:9, XIX:10 jne., Polotski vene suurvürst, kellele enne sakslaste Liivimaale tulekut ja osalt veel hiljemgi liivlased maksid tribuuti, suri äkki 1216.

Vladimir [Woldemarus], XV:13, XVI:2, 7, XVIII:2, XX:7, 8, Pihkva vürst Vladimir Mstislavitš, Liivimaa piiskopi venna Teoderichi äi, oli foogtiks Autines, siis Idumeas ja naasis pärast Venemaale.

Volkhard (Folkhard), VII:5, sakslane Harpstedtist (Syke maakonnas Hannoveris).

Volter [Woltherus], XXIV:2, taanlaste preester-misjonär Virumaal 1220.

Volter [Wolterus de Hamersleve], XIII:1, tuli 1209 Emerslebenist ristisõidule Liivimaale.

Voogene [fluvium Wogene], X:3, umbes kümme kilom. Ükskülast ülespoole paremalt poolt Väinajõkke suubuv liivi nimega jõgi, saksa Oger, lt. Ogre.

Vootele vt. *Võtteli* (Võiteli[ja]?).

Vordejarv ? [stagnum Wordegerwe], XXIV:5, vt. *Võrtsjärv*.

Vsevolod [Wissewaldus, -walde de Gercike, Wiscewalde], VII:5, XIII:4, XVII:3, XXIX:4, Gertsike vene vürst.
võndlased [Wendi], X:14, XIII:5, XIV:7, XXII:4, 5, XXV:3, XXIX:3, arvatavasti (kura-)liivi soost (mõnelt poolt vadjalasteks peetud) kuralaste kild, XII või XIII (?) sajandi algul Kuramaalt Vindavi jõe äärest ära aetud, siis Väinajõe ääres liivlaste juures peatunud ja viimaks praeguse Võnnu linna kohal uue asupaiga leidnud.
võndlaste linnus ehk *vana linnus* [castrum Wendorum, antiquum castrum], XXII:4, 5, Võnnu kura-liivlaste linnus; vrd. eelm.
Võnnu [Wenden, harva Wenda], XII:6, XIII:2, XIV:8, XV:7, XXII:4, XXV:3, XXIX:3 jne., orduvendade linnus ja maakoht, hiljem linn, s. Wenden, lt. Cesis.
Võrtsjärv [Worcegerwe, -gerrewe], XV:7, XXIX:3, sellega võib (Baueri kahtlusist hoolimata) olla identne *Vordejarv*.
Võtteli (Võiteli[ja] ?) [Wottele], XXI:3, Sakala vanem, langes 1217; eestikeelne vanem tõlgitsus *Vootele* tuleb kindlasti hüljata.
Väike-Emajõgi vt. *Emajõgi*.
Väinajõgi [Duna], I:2, 9, IV:4, IX:13, X:13, XI:2 jne., saksa Düna, lt. Daugava.
Väinajõe suu [os (fluminis) Dune], XIX:2, 11; vrd. *Dünamünde*.
Väina(jõe-)äärsed liivlased [Veinalenses, Dunenses], X:6, 13.

Õnnepäev (?)[Unnepewe], XXI:5, Lembitu vend, mainitud 1217.
Ükskiila (Ikesküla) [Ykescola, adjekt. Ykescolensis], I:3, 11, II:2, X:6, 12 jne., liivlaste linnus ja küla Väinajõe paremal kaldal, kakskümmendviis kilom. Riiast ülespoole; Saksa Üxküll, lt. Ikšķile; nimi säilitatakse siin tõlkes traditsionaalsel kujul, kuigi selle algosaks on algselt küllap olnud *Ik( )-*, mitte *Üks-*.
Ülo [Ylo], I:4, liivlase Kuulevene isa Ükskülas, ristiti 1184 (? 1185); see traditsionaalne nimekuju säilitatakse siin tõlkes, kuigi nime tuleks tõenäoselt lugeda *Ilo*.
Ümera [Ymera], XI:7, XIV:8, 12, XV:2, 7, XXVII:1, 2 jne., Koivajõe parempoolne väike harujõgi, mis umbes kuus kilom. allpool Volmarit Koivasse suubub, ja kihelkond (kus Henrik oli preestriks), kirik, sild, vrd. saksa der Kokenhofsche Bach, lt. Jumaras upe, Imera, Kokmuiža (s. Kokenhof) vallas.

Valik eestikeelset kirjandust

Läti Hendriku Liiwi maa kroonika ehk Aja raamat.
Tõlkinud Jaan Jung. 4 kd. Tartu, 1881–1883.

Henriku Liivimaa kroonika.
Tõlkinud Julius Mägiste. Stockholm, 1962.

Henriku Liivimaa kroonika.
Tõlkinud Richard Kleis, toimetanud ja kommenteerinud Enn Tarvel. Tallinn, 1982. Teine, täiendatud trükk: Tallinn, 1993; kolmas, täiendatud trükk: Tallinn, 2006.

Liivimaa vanem riimkroonika.
Tõlkinud Urmas Eelmäe, toimetanud Enn Tarvel. Tallinn, 2003.

Lüübeki Arnold, „Liivimaa pööramisest."
Tõlkinud Kaspar Kolk. – *Tuna*, nr 1–2 (2004), lk 70–83, 37–57.

Paul Alvre, „Eesti ja liivi keeleaines Henriku Liivimaa kroonikas". – *Keel ja Kirjandus*, nr 6 (1984), lk 335–342; nr 9 (1984), lk 538–543; nr 1 (1985), lk 32–36; nr 2 (1985), lk 96–105.

Robert Bartlett, *Euroopa sünd. Vallutused, koloniseerimine ja kultuurivahetus, 950–1350*. Tallinn, 2001.

Eric Christiansen, *Põhjala ristisõjad*. Tallinn, 2004.

Eesti aastal 1200. Toimetanud Marika Mägi. Tallinn, 2003.

Kristin Ilves, „Kas sakslaste laevad muistse vabadusvõitluse päevil olid alati koged? Henriku Liivimaa kroonika analüüs". – *Ajalooline Ajakiri*, nr 3 (2001), lk 27–38.

Paul Johansen, „Kroonika kui biograafia. Läti Henriku elukäik ja maailmavaade". – Paul Johansen, *Kaugete aegade sära*. Tartu, 2005, lk 254–274.

John H. Lind, Carsten Selch Jensen, Kurt Villads Jensen, Ane L. Bysted, *Taani ristisõjad - sõda ja misjon Läänemere ääres*. Tallinn, 2007.

Tiina Kala, „Ristimine paganate ja kristlaste pilgu läbi". – *Tuna*, nr 2 (2006), lk 8–26.

Linda Kaljundi, „Muinasmaa sünd". – *Vikerkaar*, nr 7–8 (2008), lk 98–112.

Linda Kaljundi, „Noor kirik Issanda uuel viinamäel. Kasvu ja viljakuse motiivid Henriku Liivimaa kroonikas". – *Keel ja Kirjandus*, nr 3 (2004), lk 161–183.

Ivar Leimus, „Mõõgavendade pitser – märk Saksa-Taani salasõjast?" – *Tuna* 1 (2002), lk 20–26.

Ain Mäesalu, „Heitemasinad muistses vabadusvõitluses". – *Muinasaja loojangust omariikluse läveni*. Toimetanud Andres Andresen. Tartu, 2001, lk 69–105.

Peep Peeter Rebane, „Rooma paavsti suhted Eestiga 13. sajandi algul". - *Mana*, nr 38 (1971), lk 57–62.

Anti Selart, „Muistne vabadusvõitlus". – *Vikerkaar*, nr 10–11 (2003), lk 108–120.

Anti Selart, *Liivimaa ja Vene 13. sajandil. Uurimus poliitilisest ajaloost*. Tartu, 2002.

Jüri Selirand, „*Princeps* Henriku kroonikas". – *Keel ja Kirjandus*, nr 2 (1971), lk 85–89.

Urmas Sutrop, „Taarapita - saarlaste suur jumal". – *Mäetagused*, nr 16 (2002), lk 7–38.

Marek Tamm, „Eestlaste suur vabadusvõitlus: järjepidevus ja kordumine Eesti ajaloomälus". – *Riigikogu Toimetised*, nr 16 (2007), lk 9–19.

Marek Tamm, *Imeteod ristiusustamisaegsel Liivi- ja Eestimaal. XII sajandi lõpp – XIII sajandi algus*. Tallinn, 1996.

Enn Tarvel, „Henrik ja tema aeg". – *Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis*. 3. kd. Toimetanud Jüri Kivimäe. Tallinn, 1987, lk 7–32.

Jaan Undusk, „Tsiteerimise kunstist. Lisandusi Läti Henriku ja Vulgata suhetele". – *Keel ja Kirjandus*, nr 2 (1990), lk 67–78; nr 3 (1990), lk 136–146.

Sulev Vahtre, *Muinasaja loojang Eestis. Vabadusvõitlus 1208–1227*. Tallinn, 1990.

Ülo Valk, „Ristimise tähendusest eestlastele rahvausundi andmetel". – *Sator: Artikeid usundi ja kombeloost*. Tartu, 1998, lk 137–156.

Linda Kaljundi